

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Координаційний центр з надання правової допомоги
Регіональний центр з надання безоплатної вторинної
правової допомоги у Полтавській області
Всеукраїнська асоціація об'єднаних територіальних громад
Новий болгарський університет
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Полтавська державна аграрна академія
Полтавський регіональний центр підвищення кваліфікації

**АДАПТАЦІЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю
науково-практичної конференції
17 листопада 2021 року**

Полтава
2021

УДК 340.11 (477) : 341.1
А28

Редакційна колегія:

І.Є.Криницький, д.ю.н., професор;
М. І. Лахижа, д. держ. упр., професор;
В.М. Божко, д.ю.н., доцент

Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 листопада 2021 року). Полтава, 2021. 261 с.

Матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції висвітлюють теоретичні та практичні аспекти проблем адаптації правової системи України до права Європейського Союзу.

Збірник розрахований на юристів, фахівців державного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 340.11 (477) : 341.1

*Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Полтавського юридичного інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого заборонено*

© Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, 2021

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 11

Прокопенко Леонід Львович,
ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ АДАПТАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС 11

Anakina Tetiana Mykolayivna,
SOLIDARITY AS THE PRINCIPLE OF THE EU MIGRATION LAW 14

Ivanka Bankova,
PECULIARITIES OF CONFLICTS IN ORGANIZATIONS ACCORDING TO
THEIR FUNCTIONAL SIGNIFICANCE 17

Білоусов Микола Сергійович,
ПОНЯТТЯ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ БЕЗ СУПРОВОДУ В ЗАКОНОДАВСТВІ
УКРАЇНИ ТА ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АСПЕКТ)..... 21

Бойко Ірина Володимирівна,
«ЛИШЕ ОДИН РАЗ» ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ.. 24

Гондїл Валентина Вікторівна,
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДБОРУ НА ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ В
КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНИ 26

Варушка Юлія Анатоліївна,
Долинська Марія Степанівна,
ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НОТАРІАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 31

Козаченко Анатолій Іванович,
ВИТОКИ ТА ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ.... 34

Кондратенкова Ірина Володимирівна,
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО І
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ
СЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 36

Константин Олександр Володимирович,
ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА
ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ 39

Купченя Лідія Іванівна,
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО ПРАВА ЄС 41

Мищенко Катерина Семенівна, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПИТАНЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	44
Носков Олексій Миколайович, АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ.....	46
Полич Валерія Павлівна, ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОЛОГІЧНА АГЕНЦІЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС	49
Сениця Тетяна Володимирівна, «СІМЕЙНА ВІДПУСТКА» ЧОЛОВІКІВ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	52
Сидоренко Анна Сергіївна, ВАКЦИНАЦІЯ ПРОТИ COVID-19 ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....	54
Трегубенко Галина Петрівна, Пічка Олена Павлівна, ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС.....	58
Чериченко Ганна Анатоліївна, АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ДОКУМЕНТУВАННЯ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	61
Черницька Валентина Василівна, АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	64
ПАНЕЛЬ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	
Баранов Олександр Олександрович, Бондаренко Ірина Дмитрівна, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ: ЗМІНА ПАРАДИГМИ У ПРАВОСУДДІ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	67
Черчатий Олександр Іванович, ПАРТНЕРСТВО СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ: НОВІ ФОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОВАДЖЕННЯ.....	72
Барило Юлія Віталіївна, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНИМИ	79

Бобрищева Ілона Русланівна, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕННЕ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	81
Дворовенко Максим Іванович, ГЕНДЕР І ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ.....	83
Дейман Юлія Олександрівна, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕННЕ НЕПОВНОЛІТНІМИ	85
Журенко Максим Романович, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ.....	87
Зайченко Олена Олександрівна, ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ІНШИХ КРАЇН.....	89
Ільків Наталія Володимирівна ДОСТУПНІСТЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	92
Ільницький Олег Володимирович, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ІЗ СИСТЕМОЮ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	95
Карий Володимир Вікторович, СИСТЕМА НАДАВАЧІВ ПЕРВИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА ЦЕНТРИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ЇЇ ОСНОВНИЙ ПРОВАЙДЕР.....	98
Козюра Ігор Валерійович, ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДІВСЬКИХ ЦЕНТРІВ ПРАВОСУДДЯ: КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД	100
Корнійко Сергій Михайлович, ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕННЕ НЕПОВНОЛІТНІМ	102
Лозинська Тамара Миколаївна ПРАВОВА ДОПОМОГА ГРОМАДЯНАМ В УМОВАХ КАРАНТИНУ ЯК ФУНКЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	104
Малаш Катерина Степанівна, УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ПРОЦЕДУР УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В СИСТЕМІ БПД.....	107
Маценко Людмила Олександрівна, ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	111

**Николайшин Марія Іванівна,
Николайшин Богдан Никифорович,**
РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В
УКРАЇНІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СТРИЙСЬКОГО МІСЦЕВОГО
ЦЕНТРУ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ 113

Слинько Андрій Віталійович,
ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНИМИ 116

Тараненко Сергій Миколайович,
МОЖЛИВІСТЬ КОМПЕНСАЦІЇ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РОЗГЛЯДОМ
ЦИВІЛЬНИХ, АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ
СУБ'ЄКТАМ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ТА ДОПОВНЕННЯ
ІНСТИТУТІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА..... 118

Убийсобока Микола Васильович,
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРУВАННЯ СИСТЕМИ
БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ 120

**ПАНЕЛЬ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ 123**

Криницький Ігор Євгенович,
ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОДАТКОВО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ 123

**Ворона Петро Васильович,
Бобриський Леонід Володимирович,**
ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ ТА ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ ЯК САМОЗАХИСТ
СУСПІЛЬСТВА ВІД ЗОВНІШНЬОЇ НЕБЕЗПЕКИ 126

Батигіна Олена Михайлівна,
ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ 130

Біла Дар'я Олегівна,
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ
СУСПІЛЬНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ..... 133

Бойченко Іван Васильович,
ПРОБЛЕМИ РОЗШИРЕННЯ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ, ЯКІ
ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ..... 135

Бражчик Андрій Анатолійович,
ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ
АВТОМОБІЛЕМ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ..... 138

Божко Володимир Миколайович, ЧИ ВІДПОВІДАЄ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЗАПРОВАДЖЕНЕ ОБОВ'ЯЗКОВЕ ВАКЦИНУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ ВІД COVID-19?	140
Вітер Катерина Миколаївна, АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ	145
Вітюгіна Сніжана Павлівна, ЩОДО ПРОБЛЕМ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	147
Владимір Дарія Олегівна, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ ТА ТРУДОВОГО КОДЕКСУ ГРУЗІЇ ЩОДО ЗМІНИ УМОВ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	150
Гак Тетяна Григорівна, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ В УКРАЇНІ	152
Галєєв Ярослав Валерійович, ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ КІНЦЕВИХ БЕНЕФІЦІАРНИХ ВЛАСНИКІВ	155
Гаряніна Анастасія Олександрівна, ВІПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВОГО СПОРУ	158
Гнатюк Андрій Юрійович, ПРАВО НА ВІДВІД У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННИХ НОРМ	161
Гончарук Наталія Трохимівна, Хрущ Сергій Вікторович, ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ .	163
Горбунова Яніна Михайлівна, КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	166
Діденко Олег Миколайович, ЩОДО ЗМІН В ЗАКОНОДАВЧИХ ГАРАНТІЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПАСИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА НА ВИБОРАХ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ	169
Долганюк Юлія Юріївна, КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	171
Заморський Ярослав Антонович, ОБМЕЖЕННЯ АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	173

Івановська Єлизавета Дмитрівна, ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В НІМЕЧЧИНІ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	175
Кантемир Дар'я Андрійівна, ЗМІНИ ЗАКОНОДАВЧОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ СВІТОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ.....	178
Клімук Ігор Юрійович, МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ .	180
Кондратьєва Анна Вікторівна, Ващенко Віталій Олексійович, ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ КІБЕРГІГІЄНИ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ.....	183
Курилович Андріана Михайлівна, ЗАБОРОНА ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ: ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ.....	186
Лахижа Микола Іванович, ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРАВОВОМУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕФОРМ В УКРАЇНІ.....	188
Ленчук Анастасія Сергіївна, Рижук Ірина Володимирівна, ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ	191
Линдюк Сергій Дмитрович, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	193
Любченко Маріанна Іванівна, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	196
Любченко Олексій Олександрович, ПИТАННЯ ОБГОВОРЕННЯ РІШЕНЬ У МЕЖАХ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОЦЕДУРИ НАРОДНИМИ ДЕПУТАТАМИ УКРАЇНИ.....	198
Мельник Юлія Олександрівна, ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ ЗАДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ	200
Метакса Дар'я Олександрівна, ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ОБЛІКУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	203
Мокрицька Наталія Петрівна, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОГОВОРУ ПРО СТАЖУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА УЧНІВСЬКОГО ДОГОВОРУ БЕЗ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАВЧАННЯ У ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	205

Мороз Христина Ігорівна, ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА УГОДОЮ СТОРІН В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ	207
Нагибайло Тетяна Олександрівна, ДО ПИТАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО УКЛАДЕННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ У ПИСЬМОВІЙ ФОРМІ	209
Нестерюк Ганна Андріївна, ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВИМОГ ТА ОСНОВ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В ПРАВОВЕ ПОЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	211
Омельченко Тетяна Михайлівна, ЗМІНА ДАТИ НАРОДЖЕННЯ ОСОБИ: ПІДСТАВИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА	213
Онищенко Олександр Олександрович, НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я З ДОТРИМАННЯМ СВІТОВИХ СТАНДАРТІВ	217
Осипенко Наталія Михайлівна, Дорошенко Лариса Володимирівна, НОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРАВОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ	220
Полховська Інна Костянтинівна, СВОБОДА СЛОВА vs ТОЛЕРАНТНІСТЬ	222
Проказка Ганна Анатоліївна, МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	224
Ризун Яна Володимирівна, СУДОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ	227
Романченко Микола Володимирович, АДАПТАЦІЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	229
Соловійова Ольга Миколаївна, ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ПЕРЕВІРЯТИ НАЯВНІСТЬ COVID- СЕРТИФІКАТУ	232
Троцька Марина Василівна, ОХОРОНА ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	234
Фоміцька Надія Василівна, Фісун Ігор Леонтійович, НАЦІОНАЛЬНІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОВІ СТАНДАРТИ	236

Черниш Наталія Андріївна, ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС	238
Швагер Ольга Андріївна, ПИТАННЯ ПРОЦЕДУР ТРАНСКОРДОННОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	241
Шевченко Владислав Олександрович, ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В УКРАЇНІ	243
Шиманська Діана Тарасівна, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	245
Шумляєва Ірина Дамирівна, НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	248
Козаченко Юлія Анатоліївна, Кальян Олександр Сергійович, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗСТОРОННОСТІ СУДДІ	251
Юрченко Аліна Валентинівна, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ	253
Юцишин Сергій Юрійович, ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ТА РОЗШИРЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДЯН ТА ГРОМАД	256

ПАНЕЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Прокопенко Леонід Львович,

*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
доктор наук з державного управління, професор,*

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС почав створюватися після набрання чинності у 1998 р. Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами. У затвердженій 11 червня 1998 р. Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, адаптація законодавства України до стандартів ЄС була визнана одним з основних напрямів інтеграційного процесу [1].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 12 червня 1998 р. №852 на міністерство юстиції покладалася координація діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення такої адаптації. При міністерстві була створена Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС (1998-2004 рр.), до складу якої входили керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, відповідальні за організацію адаптації [2; 3].

Водночас були створені Центр порівняльного права та Центр перекладів актів європейського права (1998-2003 рр.). Фактично на Центр порівняльного права покладалося організаційне забезпечення діяльності Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС. У 2003 р. з метою вдосконалення організації науково-аналітичного, науково-освітнього, інформаційного та методологічного забезпечення процесу адаптації законодавства

України на базі обох центрів було створено Центр європейського та порівняльного права [2; 4].

У зв'язку з затвердженням у 2004 р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2004 р. №1742 на базі Центру європейського та порівняльного права при міністерстві юстиції був створений Державний департамент з питань адаптації законодавства (2004-2006 рр.). На нього поклалися завдання координації роботи, пов'язаної з виконанням Програми, проведення експертизи проєктів нормативно-правових актів на відповідність законодавству ЄС та підготовку рекомендацій щодо їх вдосконалення, а також створення та функціонування загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права [5; 10].

Відповідно до указу Президента України від 30 серпня 2000 р. №1033 була створена Національна рада з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС при Президентові України (2000-2006 рр.). Вона створювалась як консультативно-дорадчий орган і мала забезпечити входження України до європейського правового простору, гармонізацію законодавства України з нормами та стандартами ЄС, координацію діяльності з цих питань органів державної влади. Проте, відбулось лише два засідання Ради (грудень 2000 р. та липень 2001 р.) [6].

Указом Президента України від 30 серпня 2002 р. №791 була утворена Державна рада з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України (2002-2005 рр.), основними завданнями якої визначалось визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямків державної політики та сприяння взаємодії між органами законодавчої та виконавчої влади у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції України [7].

Постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. №1365 створювалась Координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС (2004-2020 рр.), яка замінила Міжвідомчу координаційну раду. Раду очолював Прем'єр-міністр України, її основною функцією визначалось забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій у процесі виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Організаційне забезпечення роботи Ради покладалося на міністерство юстиції. Проте, фактично Рада не була діючою інституцією і постановою Кабінету Міністрів України від 15 січня 2020 р. № 5 була ліквідована [8; 9; 10].

Отже, огляду на підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, в ст. 124 якої зазначена важливість наближення чинного законодавства України до права Європейського Союзу і Україна зобов'язується забезпечити поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до асquis ЄС, необхідно звернути увагу на побудову стабільного і ефективного інституційного механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС [11].

Література:

1. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: указ Президента України від 11 червня 1998 р. №615/98. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>.

2. Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС: постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 1998 р. №852. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-98-%D0%BF#Text>.

3. Про затвердження Положення про Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 р. №1773. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1773-98-%D0%BF#Text>.

4. Про утворення Центру європейського та порівняльного права: постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2003 р. №716. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-2003-%D0%BF#Text>.

5. Про утворення Державного департаменту з питань адаптації законодавства: постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2004 р. №1742. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1742-2004-%D0%BF#Text>.

6. Про Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: указ Президента України від 30 серпня 2000 р. №1033. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033/2000#Text>.

7. Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України: указ Президента України від 30 серпня 2002 р. №791. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/u791_02?an=843321&ed=2003_02_26.

8. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. №1365. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-%D0%BF#Text>.

9. Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України:

постанова Кабінету Міністрів України від 15 січня 2020 р. № 5. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5-2020-%D0%BF#n106>.

10. Зеркаль О.В. Інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_4748.

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Anakina Tetiana Mykolayivna,

Yaroslav Mudryi National Law University,

Associated Professor of the European Union Law Department, PhD

SOLIDARITY AS THE PRINCIPLE OF THE EU MIGRATION LAW

EU migration Law is a most dynamic field of the European Union Law that reflects legal regulation of EU Policy focused on migration challenges faced its member-states. As L. Azoulaï stresses, “migration has become a special feature of the self-understanding of the European Union: its existence depends upon a continuing flow of persons crossing the borders of the Member States, and also upon the management of the flows of third-country nationals knocking at its doors” [1, p. 8].

During several recent decades the problem of migration is one of the most acute for the European Union. It reached its apogee in 2015, when more than 1 million people from wars and political upheavals in Africa and the Middle East tried to enter the territory of European countries in search of asylum. Given the scale, dynamics and negative consequences, this phenomenon has been dubbed the European migration crisis, which has been unprecedented since the Second World War and demonstrated the complexity of the EU and its Member States actions to resist this challenge.

With the entry into force of the Lisbon Treaty in 2009, the EU legal order was modernized, and cooperation between Member States within the area of freedom, security and justice was strengthened. Over the last decade, a number of important legal acts have been adopted and new legislative proposals aimed at overcoming the European migration crisis and increasing the efficiency of the Common European Asylum System have been presented. They are ground on the system of principles that determine

legal scope and specific of EU legal regulation that is binding for EU member states.

One of the most significant principle of EU Migration Law is the principle of solidarity. It is directly mentioned in several articles of the Treaty on Functioning of European Union 1957 (hereinafter – TFEU). For instance, due to art. 80 TFEU: "the Union's policy as defined in this Chapter (Chapter 2 "Policy on border checks, asylum and immigration"), and its implementation are governed by the principle of solidarity and fair distribution of responsibilities, in particular financial consequences between Member States". The Title VII with the single art. 222 TFEU maintains "solidarity clause". It points that The Union and its Member States shall act jointly in a spirit of solidarity if a Member State is the object of a terrorist attack or the victim of a natural or man-made disaster. The Union shall mobilise all the instruments at its disposal, including the military resources made available by the Member States, to: a) prevent the terrorist threat; b) assist a Member State in its territory, at the request of its political authorities, in the event of a natural or man-made disaster.

The content of the principle of solidarity is not disclosed in the founding treaties of the EU, secondary legislation and is not specifically interpreted in the case law of the Court of Justice. Though it is obvious that it is based on solidarity as a common value of the Union, proclaimed in Art. 2 TEU and the EU Charter 2000. In this respect we should agree with Y. Bot, the Advocate General of the Court of Justice of the EU, that "solidarity is a key value of the Union and is even a fundamental basis of the Union. Could it be possible to deepen solidarity between the peoples of Europe and to establish the closest possible Union of the peoples of Europe, as stated in the Preamble to the EU Treaty, without solidarity between Member States when one of them is in a state of emergency? Initiated by the Treaty of Rome, solidarity remains at the heart of the integration processes supported by the Treaty of Lisbon" [2, para. 17–18].

Legal doctrine discusses the content of the category of "solidarity" in EU Migration Law. The scope of our study does not allow for a thorough analysis of the concept of "solidarity" in the scientific works of scientists, but we can summarize that this category is multifaceted and can acquire special significance in particular areas of the EU law. In our opinion, the principle of solidarity in modern EU law is the principle of cooperation between EU member states and the European Union and provides a set of organizational and legal measures of member states aimed at ensuring the proper functioning of the European Union in achieving its statute goals and objectives dealing with migration issues. Solidarity can be realized both in the form of voluntary assistance from Member States and through their

mandatory participation in the field of Migration Law. The consolidation of compulsory assistance obligations reflects recent trends in the regulation of EU Migration Law.

The most clearly the principle of solidarity is manifested within Common policy on asylum, subsidiary protection and temporary protection with a view to offering appropriate status to any third-country national requiring international protection and ensuring compliance with the principle of non-refoulement. The specific measures to be taken by the states (additional funding, practical cooperation, relocation, resettlement of asylum seekers, taking other joint measures) are determined by both legislative (art. 78(2) TFEU) and EU non-legislative acts (art. 78 TFEU).

The principle of solidarity of EU asylum policy should be considered in conjunction with the principle of equitable sharing of responsibilities between Member States. In Joined Cases C-643/15 and C-647/15 the Court of Justice stated that the principle of solidarity provides that the burden of accommodating refugees is generally shared between all other Member States [3, para. 291]. A fair distribution of responsibilities implies the need to take into account a number of criteria that are fundamental to determining the number of persons who can receive international protection in a given Member State, as well as the current situation in a particular Member State. and may be adjusted to take account of the special situation of asylum.

References:

1. Azoulai L. EU migration law : legal complexities and political rationales. Oxford: Oxford University Press, 2014. 344 p.

2. Opinion of Advocate General Y. Bot in cases C-643/15 and C-647/15 Slovak Republic, Hungary v Council of European Union of 16.07.2017. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=193374&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=423013>.

3. Judgment of the Court of Justice in Joined cases C-643/15 and C-647/15 of 06.09.2017. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194081&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=34724>.

Ivanka Bankova,

Varna Free University «Chernorizets Hrabar», Varna, Bulgaria

Assoc. prof. PhD

PECULIARITIES OF CONFLICTS IN ORGANIZATIONS ACCORDING TO THEIR FUNCTIONAL SIGNIFICANCE

Distinguishing conflicts according to their functional significance divides conflicts into functional and dysfunctional (constructive and destructive, creative and destroying, useful and harmful). In this typology, different classification features can be used, according to which conflicts are usually divided into destructive and constructive depending on their consequences, ie. what results are obtained during its appearance and development, as well as after its resolution. [3]

A conflict is considered to have destroying consequences if the parties are dissatisfied with its outcome and feel that they have lost as a result. Conversely, a conflict has productive consequences if the parties are satisfied with its outcome and feel that they have won as a result. [8]

The main feature for distinguishing functional from dysfunctional conflicts is the effect that conflicts have on organizational performance, as some types of conflicts support organizational goals and improve performance; these are the functional, constructive forms of conflict. They contribute to the implementation of the main organizational goals. [9] The reason for the functional conflict is a difference in the approaches to achieving the goal, and not a fundamental disagreement about the goal itself. The consequences for the organization of such conflicts are positive and some of them are: generation of new ideas and methods of implementation of the activity; finding new approaches to problems; clarifying the reasons for old disagreements and their resolution; improving the quality of products or services; a chance for people to check and be confident in their abilities; clarification of opinions and attitudes, etc. [4]

There are also conflicts that obstruct organizational performance; these are the dysfunctional or destructive forms of conflict. They are undesirable and managers should strive to “eliminate” them. [9] This type of conflict is caused by fundamental differences in the views and goals of people and groups in the organization. The consequences of dysfunctional conflicts are negative and include: those "defeated" in the conflict feel humiliated and/or withdraw from further joint activities; differences of opinion widen and the gap between people grows; communication and coordination are disrupted; an atmosphere of mistrust and hostility develops; individuals and groups

focus solely on their own interests at the expense of common ones; people leave the organization or units in which they work; the conflict escalates into an organizational crisis. [4]

The dysfunctional results of the conflict create conditions that obstruct the achievement of organizational goals, can be perceived as a degree of escalation of the conflict and have the following manifestations: [2]

- dissatisfaction, poor morale, increased staff turnover and decreased productivity;
- lower level of cooperation in the future;
- strong commitment to their own group and greater unproductive competition with other groups in the organization;
- perceiving the other party as an "enemy", presenting one's own goals as positive and those of the other party as negative;
- increasing hostility between the parties in the conflict and reducing interaction and communication between them;
- collapse in the interaction and communication between the parties;
- giving more importance to "victory" in the conflict than to solving the real problem.

Conflicts can also be classified as productive (useful) and unproductive (harmful). It is assumed that productive conflicts are task-oriented, have a critical evaluation of ideas, and also generate ideas and discuss group goals. The achieved result satisfies the parties involved in the conflict. The motivation and orientation of individuals is of the "I win – You win" type, and the behavior of the parties to the conflict is characterized by flexibility or ability to change the perception of the conflict. [5]

At the core of unproductive conflicts are relationships between people, which creates excessive emotionality and distracts the group from achieving the task, which hinders the critical evaluation of ideas and discussion of group goals. The result of the conflict usually satisfies one of the parties more and is a consequence of the motivation and orientation of the individuals of the type "I win – You lose". There is a strong centralization in decision-making, it usually "descends" from above, and an opinion is formed among the members of the group that some will receive more recognition than others will. [5]

The understanding of distinction is related to the extent to which conflicts help to serve the interests of the organization - functional conflicts serve the interests of the organization, and dysfunctional ones threaten them. [10] The division of conflicts into constructive and destructive ones can also depend on the results achieved by the conflicting parties in view of their needs, interests, motives, goals and values. [3]

With regard to the destructiveness of conflicts, there is a perception that it is in fact a subjective characteristic. We can talk about destructive methods of conflict management, because of their impact the conflict grows into a crisis. For its part, a conflict can also be called destructive if, regardless of the method used, it was impossible to avoid the crisis. Each conflict is by its nature constructive (a tool for development) and with proper control by the leader can lead to positive results for the working group. It is also considered that the nature of the conflict is determined by the way it is resolved or by the strategies that are used. [1] That is, the division of conflicts into functional and dysfunctional is related to their consequences for individuals, groups and the organization as a whole, i.e. what results are observed throughout the conflict process.

It should be noted that there is another point of view regarding the differentiation of conflicts on the axis "constructiveness (creativity) - destructiveness (destroying)" as it is considered not to be completely definitive, as it is related to certain research problems. Firstly, there are no precise and clear criteria for distinguishing constructive from destructive conflicts; and, secondly, comparing conflicts as constructive and destructive is not a universal explanatory mechanism, as most conflicts have both constructive and destructive characteristics. In fact, the difficulties in assessing the functional significance of conflicts stem from their dual nature. [6]

From the point of view of the dynamic processes, it is necessary to pay attention to both the constructive and the destructive moments in the relations between the organizational units. In the development of the conflict in a dynamic order, the management of organizational and managerial conflicts would be successful in: [7]

- development of strong interdependencies within the organizational structures by focusing on the need for survival of the organization and prosperity in the competitive environment, which stimulates the emergence of internal solidarity, motivation and entrepreneurial initiatives;

- creating productive tensions between organizational units, caused by the exchange and comparison of results, by introducing a horizontal rotation of work, developing common goals and promoting informal personal contacts;

- undertaking actions that increase the autonomy of the teams, more pronounced independence, stronger interest in the personal benefit of the individual members, creating conditions for identification with the team and providing opportunities for development depending on their own preferences;

- stimulating activities that strengthen the interdependence of organizational structures with an emphasis on the interests of the whole organization by creating conditions for intensive mutual exchange of experience between employees, strengthening the sense of unity, focusing on reaching consensus.

Quite a part of the emerging conflicts are difficult to predict, as they are timeless and are the result of unstructured problems with low frequency and high degree of uncertainty. It is essential for good governance of the organization to have relatively independent leaders of various management levels that, through coherent and innovative policies, resolve various unstructured, often emerging and crisis problems and conflicts.

References:

1. Агеева, Л. Конфликтология: краткий теоретический курс. Ульяновск. 2010 и Георгиева, И. Управление на конфликти в перспективата на организационната комуникация. София. 2016
2. Ангелов, А. Основи на мениджмънта. Изд. «Тракия-М». София. 1998.
3. Банкова, Административна конфликтология. ИУ на ВСУ «Черноризец Храбър». Варна. 2019.
4. Ведър О. Управление на човешките ресурси. УИ «Св. Климент Охридски». София. 2014.
5. Георгиева, И. Управление на конфликти в перспективата на организационната комуникация. София. 2016, стр. 19
6. Димитров Д.И., Конфликтология, УИ «Стопанство», София, 2004.
7. Мастенбурк, У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации. М. 1996. с.29.
8. Deutsch, M. The Resolution of Conflict. New Haven CT, Yale University Press. 1973
9. Robbins, S. P. Conflict Management and Conflict Resolution are not Synonymous Terms. California Management Review, Vol. 21 (2). 1978.
10. Kreitner, R. and Kinicki, A. Organizational Behavior, (3rd ed.), Chicago: Irwin. 1995.

Білоусов Микола Сергійович,
*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри права Європейського Союзу*

ПОНЯТТЯ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ БЕЗ СУПРОВОДУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Діти, які перебувають в умовах міграції, завжди піддаються небезпеці. Випадки, коли особи до досягнення 18-річного віку¹ мігрують самостійно, без батьків або осіб, які їх законно замінюють, чи взагалі без супроводу дорослих, піддаються небезпеці ще більше, адже не можуть захистити себе самостійно та часто позбавлені доступу як до міжнародних, так і національних засобів правового захисту.

Відповідно до останніх статистичних даних, лише у 2020 році з 6200 дітей-мігрантів, які опинилися у державах-членах Європейського Союзу, 2302 дитини були дітьми-мігрантами без супроводу², що становить більше, ніж третину. Більш того, навіть Європейським Парламентом було акцентовано увагу на тому, що головною причиною існуючої міграційної кризи є значне збільшення у світі дітей-мігрантів без супроводу, які завжди стикаються з загрозами³.

Вивчення Україною, країною-сусідом Європейського Союзу, що зацікавлена у набутті членства в ЄС, досвіду правового регулювання статусу дітей-мігрантів без супроводу є досить актуальним, адже кількість мігрантів, які прибувають до зовнішніх кордонів Європейського Союзу лише зростає. Разом із тим, діти-мігранти без супроводу можуть прибувати зі своїх держав до України як до перехідного пункту до країн-членів Європейського Союзу.

Відповідно до положень Конституції України, дитинство охороняється державою, а будь-яке насильство над дитиною переслідуються за законом [1]. У ст. 22 Конвенції ООН про права дитини, яка набула чинності для України 27 вересня 1991 року та є частиною національного законодавства, окремо гарантується дітям, що

¹ Відповідно до ст. 1 Конвенції ООН про права дитини, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

² <https://www.unicef.org/eca/emergencies/latest-statistics-and-graphics-refugee-and-migrant-children>.

³ [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2016\)595853](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2016)595853).

не супроводжуються батьками або будь-якою іншою особою (також підпадають під визначення «дитини-мігранта»), які бажають одержати статус біженця або яка вважається біженцем, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є Україна [2].

Отже, діти-мігранти без супроводу також мають право на захист як з боку міжнародної спільноти, так і з боку держави, у якій вона опинилася. Підтвердженням цієї тези є рішення міжнародних судових установ, зокрема, Європейського Суду з прав людини, юрисдикція якого розповсюджується і на Україну. Так, у рішенні Рахімі проти Греції⁴, Суд визнав, що мало місце порушення ст. 3 Європейської Конвенції з прав людини, коли дитину-мігранта без супроводу було затримано та поміщено у загальний центр затримання мігрантів разом із дорослими.

Законодавство України не містить визначення поняття «дитини-мігранта без супроводу». Проте у галузевому міграційному законодавстві все ж існує схоже за змістом поняття «дитини, розлученою із сім'єю». Зокрема, це особа віком до вісімнадцяти років, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри, опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини [3]. Зважаючи на вищенаведене визначення, можна дійти висновку, що вітчизняний законодавець все ж виділяє дітей-мігрантів без супроводу як особливу категорію дітей-мігрантів.

Захист найбільш уразливих верств населення, у тому числі дітей-мігрантів без супроводу, є одним із фундаментальних принципів, на яких базується політика Європейського Союзу щодо надання притулку та міграції. Більш того, Європейський Союз прагне захищати права таких дітей не лише відповідно до своїх міжнародних зобов'язань, а й до актів власного законодавства.

У праві Європейського Союзу, на рівні актів вторинного законодавства, у Директиві Ради від 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють

⁴ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-550%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-550%22]}).

збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків (директива у сфері міграційного права Європейського Союзу) міститься визначення поняття «неповнолітні без супроводу», яке означає громадян третіх країн або осіб без громадянства віком до вісімнадцяти років, які прибувають на територію держав-членів без супроводу дорослої особи, відповідальної за них згідно із законом чи звичаєм, і до тих пір, поки вони не будуть фактично влаштовані під опіку такої особи, або неповнолітніх, які залишилися без супроводу після того, як вони в'їхали на територію держав-членів [4]. Необхідно зауважити, що за цим визначенням до категорії дітей без супроводу не належать діти, що мають громадянство (чи підданство) держав-членів Європейського Союзу.

Таким чином, останніми роками все більше уваги привертає до себе проблема міграції дітей без супроводу та актуалізується необхідність забезпечення їх прав. Визначення поняття дітей-мігрантів без супроводу зафіксоване як у законодавстві України, так і у праві Європейського Союзу, є схожими між собою за змістом і мають такі спільні риси: вік дитини – до 18 років; присутність дитини на території іноземної держави; наявний факт відсутності батьків, опікунів чи інших дорослих.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Про права дитини: Конвенція, міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 03.11.2021).
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 03.11.2021).
4. On minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof: Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055> (access date: 03.11.2021).

Бойко Ірина Володимирівна,
*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук, доцента*

«ЛИШЕ ОДИН РАЗ» ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Останніми роками в Україні спостерігається активний процес становлення та розвитку адміністративного процедурного законодавства. Нині вже прийнято велику чисельність законодавчих актів різної юридичної сили, в яких закріплені правила, за якими відбувається перебіг правових відносин між публічною адміністрацією та приватними особами з приводу прийняття адміністративних актів.

Попри це, законодавству бракує загального закону про адміністративну процедуру, який би закріплював базові засади, ідеї, покладені в основу правового регулювання цих відносин.

В усіх європейських країнах такий закон прийнято, Україна ж впродовж 20 років міркує над цим, хоча вже були розроблені проекти і Адміністративного процедурного кодексу, і закону про адміністративну процедуру. Останній ухвалений Верховною Радою України в першому читанні влітку 2020 року.

Необхідність в існуванні закону загального характеру обумовлюється потребою закріпити в ньому найбільш значимі, основоположні правила, яких будуть дотримуватися суб'єкти правовідносин при прийнятті адміністративних актів у будь-якій сфері. Закон про адміністративну процедуру також відіграє роль акту загального характеру при наявності колізій і суперечностей в законодавстві. До того ж, нині лише поодинокі законодавчі акти з точки зору відповідності європейським стандартам забезпечують своїми приписами право особи на належне адміністрування, яке визнано одним із базових прав в європейській спільноті.

Такі основні принципи сформовані в європейському правовому полі за майже 100 років від того моменту, коли вперше було прийнято Закон про адміністративну процедуру в Австрії в 1925 році. Сьогодні в Хартії основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року, в низці Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи вони закріплені. П'ять із них – право на участь (право бути вислуханим), доступ до інформації, допомога та представництво, вимога мотивувати акти та зазначення правових засобів захисту – складають основу

адміністративної процедури, є найбільш значимими для сфери публічного адміністрування.

У той же час регламентація публічно-правових відносин змінюється, адже формуються нові цінності в суспільстві, розвиваються інформаційно-телекомунікаційні технології, змінюється судова практика тощо. Тим самим, концепція адміністративної процедури збагачується ідеями, які їй не були притаманні на початках.

Сьогодні цифровізація настільки пронизала усі сфери життя, що здійснила суттєвий вплив на здійснення адміністративної процедури. Зокрема, це стосується подання заяв, сповіщення особи, використання електронних документів тощо.

А отже, законодавчі акти запроваджують й доволі нові поняття, зокрема, принцип «лише один раз», застосовний в адміністративній процедурі. Його сутність зводиться до того, що якщо один раз документ, що стосується справи чи особи, потрапив до електронних баз даних, до яких має (або може мати) доступ публічна адміністрація, адміністративний орган не може зобов'язувати приватну особу надавати його для вирішення кожної нової справи й прийняття інших адміністративних актів.

Цей принцип закріплений у Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Зокрема, в цьому документі зазначено, що одноразове введення інформації - реалізація підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних.

Це положення було також закріплено в Законі України «Про адміністративні послуги» [2]: суб'єкт надання адміністративної послуги не може вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію, що перебувають у володінні суб'єкта надання адміністративних послуг або у володінні державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління (ч. 7 ст. 9).

В ухваленому 15 липня 2021 р. Верховною Радою України Законі «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [3] вже передбачено порядок взаємодії суб'єктів публічного адміністрування щодо витребування необхідних для розгляду справи документів.

Отже, в законодавчому полі сформовано не тільки ідею «лише один раз», а й впроваджено порядок її реалізації.

Література:

1. Концепція розвитку електронного урядування в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80?find=1&text=Text>.

2. Про адміністративні послуги: Закону України від 6 вересня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#n61>.

3. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15 липня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>.

Гонділ Валентина Вікторівна,

*Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
факультет публічного управління та адміністрування
студентка магістратури групи ПУаМн(ПС)-20
спеціальності публічне управління та адміністрування*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДБОРУ НА ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ

Реформування системи державного управління Україні не можливе без створення законодавчого підґрунтя змін, важливо успішно перейти від бюрократично-командної системи до модернізації інституту публічної служби в нових реаліях, створивши дієвий механізм публічної–правової системи, використовуючи напрацювання і досвід проходження публічної служби в країнах ЄС. Вивчивши питання реформування в країнах ЄС, можна зауважити, що модернізація публічної служби в цих країнах проходила на основі ідей менеджменту, які застосовуються під час рекрутингу в приватних компаніях.

Першою країною, яка розпочала реформи була Франція. Слід відзначити, що на думку вчених вони створили найбільш дієву систему відбору на публічну службу. Нормативна правова база система добору у Франції спирається на чотири закони: № 83-634 від 13 липня 1983 р. «Про права і обов’язки чиновників», № 84-16 від 11 січня 1984 р. «Про положення статуту для державної служби», № 84-53 від 26 січня 1984 р. 13 «Про положення статуту для територіальної служби», № 86-33 від 9 січня 1986 р. «Про положення статуту для служби охорони здоров’я». Добір на вакантну на посаду та просування

по службі у Франції здійснюється за допомогою конкурсної процедури, випробування являються основною формою розподілу публічних посад. Проводиться він незалежним органом і забезпечує можливість розподіляти конкурсантів ще до початку конкурсу відповідно до їх професійних знань, умінь, досвіду. Згідно з законодавством в країні існує три види конкурсів: зовнішній, внутрішній та конкурс для осіб, які вже мають певний досвід роботи на посадах публічної служби та відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень. Елементи конкурсної процедури зазначено у постанові. З метою розгляду документів кандидатів створюється незалежне журі, яке оцінює професійні якості претендентів та складає рейтинговий список. Отримавши список державний орган призначає осіб на вакантні посади тільки згідно з ним, але призначена особа не отримує статус державного службовця, їй призначається випробувальний строк від 6 місяців до 2 років. Протягом випробувального строку особа проходить професійну підготовку, здає тестування на визначення здібностей. За результатами випробування особа призначається на посади публічної служби.

Німецька система добору на публічну службу побудована відповідно до Федерального закону про чиновників, який прийнятий у 1953 році і діє по теперішній час в редакції 1985 року. В законі визначені публічно-правові відносини між чиновниками та органами влади і самоврядування, права і обов'язки чиновників, елементи вступу на проходження публічної служби. Особливістю системи добору Німеччини є період стажування, яке закінчується проходженням державного тесту в разі успішного подолання цього етапу, службовець переходить на випробувальну службу строком від 1 до 3 років і останній етап призначення державного службовці пожиттєво. Віковий ценз для державних службовців цього виду повинен бути не менше 27 років, крім того обов'язковою вимогою при вступі на державну службу є знання німецької мови.

У Великобританія в нормативних документах вживається замість публічної або державної служби термін «громадянська служба». Особливістю правового забезпечення є відсутність єдиного документу, який регламентує роботу органів публічної влади. Законодавство складається з сукупності норм, які визначені в парламентських статутах і актах, наказах короля Раді, постанов, інструкцій для окремих органів центральної влади. Окремі аспекти громадянські служби визначень в Кодексі з регулювання цивільної служби (1995 р.). Якщо звернутися до досвіду Великої Британії, то найбільш вдалим елементом добору є робота незалежних експертних комісії, які

призначаються урядом і складаються з членів, які не залежать від політиків та керівників адміністративних структур.

Якщо розглядати українській реальії забезпечення нормативно-правового підґрунтя добору на посади публічної служби, то треба звернути увагу на те, що не має єдиного уніфікованого документу, який би регламентував систему і її принципи. В законодавстві України не використовуються такі поняття, як «публічна служба», «публічний службовець», їх замінюють поняттями «державна служба», «державний службовець». Пов'язано це з відсутністю закону про публічну службу, натомість в Україні діє Закон «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. Який загалом визначає принципи, правові та організаційні засади державної служби, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях. З метою створення єдиної процедури проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби урядом було розроблено Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 246. Якщо розглядати органи місцевого самоврядування то нормативною базою для добору на посади публічної служби є Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» та Порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 169. В судовій системі України для прийняття на посаду використовують норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02. 06. 2016 року № 1402-VIII.

Отже в Україні потрібно розробити і прийняти законодавче підґрунтя публічної служби, єдиний уніфікований нормативний документ, який повинен регламентувати однакові для всіх публічних службовців принципи проходження служби, а також процедуру добору на вакантні посади публічної служби.

Варушка Юлія Анатоліївна,

*Дніпропетровський окружний адміністративний суд
помічник судді,*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТТЯ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*, й розробка проектів нормативно-правових актів з урахуванням *acquis communautaire*. Дослівний переклад терміну «*acquis communautaire*» з французької мови означає «надбання Співтовариства». *Acquis communautaire* – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства, прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співробітництва в сфері юстиції та внутрішніх справ. Європейське співтовариство, в свою чергу, було утворено з Європейського Економічного Співтовариства, Європейського об'єднання вугілля та сталі та Європейського співтовариства з атомної енергії.

Відповідно до частини 2 статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI, основними засадами зовнішньої політики України проголошено забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі, а також до засад внутрішньої політики (частина 1 статті 8 вказаного Закону).

На виконання відповідних засад 21 березня 2014 року, під час позачергового Саміту Україна-ЄС, було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони та Заключний акт Саміту.

27 червня 2014 року під час засідання Ради ЄС Президент України та керівництво Європейського Союзу і глави держав та урядів 28 держав-членів ЄС підписали економічну частину Угоди, які разом з рештою текстів Угоди становлять єдиний документ.

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [1], а вже 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угоди парламентами всіма 28 держав-членів, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони набула чинності у повному обсязі.

У преамбулі цієї Угоди зазначено, що Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та забезпечувати ефективне її виконання. Окрім того, у підпункті d)

пункту 2 статті 1 «Цілі» Європейський Союз погодився підтримувати зусилля України стосовно завершення її переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС.

У статті 114 «Адаптація законодавства» сторони Угоди наголосили на важливості адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна погодилася забезпечити, щоб її чинні закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* ЄС.

Згідно з §35 регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженому постановою уряду від 18 липня 2007 року №950, в редакції постанови №160 від 22 вересня 2021 року, проект постанови Кабінету Міністрів України, а також проект розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення концепції реалізації державної політики у відповідній сфері, концепції державної цільової програми та концепції закону підлягає опрацюванню на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правовим, та з урахуванням права Європейського Союзу (*acquis* ЄС).

Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами ЄС.

У Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначено три етапи адаптації законодавства. На першому етапі перевага повинна надаватися: розвитку відповідно до вимог, визначених у Декларації, що прийнята Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 р., правової системи в Україні, розвитку законодавства України за визначеними цією Концепцією або Міжвідомчою координаційною радою пріоритетними сферами у напрямі його поступового зближення із законодавством ЄС. На другому етапі, - процес адаптації законодавства зосереджується на таких завданнях: перегляд законодавства України у сферах, визначених ч. 2 ст. 51 Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р. з метою забезпечення його приблизної відповідності законодавству ЄС; правове забезпечення створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і підготовка до асоційованого членства України в ЄС. Третій етап адаптації законодавства залежатиме від укладення Угоди про асоційоване членство України в ЄС та включатиме період підготовки розширеної програми

гармонізації законодавства України із законодавством ЄС з метою забезпечення інтеграції України до спільного ринку ЄС.

Означене вище зумовлює актуальність дослідження права Європейського Союзу та є правовою основою для адаптації до нього правової системи України.

Література:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №40. – Ст.2021.

Долинська Марія Степанівна,

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НОТАРІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З настанням незалежності, в Україні відбулися значні реформи, які стосувалися, в тому числі, діяльності нотаріальних органів.

Основоположним законодавчим актом, що свідчив про становлення нового та прогресивного правового регулювання нотаріальної діяльності, став Закон України «Про нотаріат» від 9 вересня 1993 року, який вперше перебачив існування поряд з державним нотаріусом, приватного нотаріуса. У статті 3 закону встановлено, що нотаріусом може бути громадянин України, що не був судимий, який здобув вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут), пройшов стажування протягом шести місяців в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний нотаріальний іспит та одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною практикою.

Український нотаріат з перших кроків свого становлення крокував по шляху встановлення в державі латинської моделі нотаріату та прагнув стати членом Міжнародного Союзу Латинського нотаріату.

Дійсно, організаційно-правові основи нотаріальної діяльності в Україні запозичили, у більшості випадків, принципи латинського нотаріату щодо створення українських нотаріальних органів [1, с. 120].

Однією з умов вступу Українського нотаріату до Міжнародного Союзу Латинського нотаріату (МСЛН) була відповідність національної, тобто української системи нотаріату - фундаментальним принципам латинського нотаріату, які вперше були прийняті в 1986 році, в місті Гаазі, Бюро Комісії з міжнародної нотаріальної співпраці. У листопаді 2005 року Асамблеєю нотаріатів - членів Міжнародного союзу нотаріату (в Римі), було затверджено нові Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату.

Особливу увагу, на нашу думку, необхідно приділити окремим принципам латинського нотаріату, які об'єднані у групу «Організація нотаріальної діяльності» та регулюють процес організації нотаріальної діяльності в країнах-членах Міжнародного союзу нотаріату. Вважаємо, що адаптованими в українському нотаріальному законодавстві, є принципи щодо організації нотаріальної діяльності кожною державою (членом МСН) самостійно.

Зокрема, в Україні, було встановлено правовий статус нотаріальних органів, тобто у своєму національному законодавстві. Особливе місце серед основних засад латинського нотаріату належить принципу обов'язкового членства у колегіальному органі нотаріусів, яке являється представником нотаріату кожної держави, та повинно складатися лише з самих нотаріусів. Вказаний принцип було повністю запозичено українським законодавцем, шляхом викладення у новій редакції статті 16 нотаріального закону згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності» від 6 вересня 2012 року, яким було передбачено створення професійної організації нотаріусів - Нотаріальної палати України, діяльність якої відповідає основним засадам латинської моделі нотаріату.

Не менш значущим принципом латинського нотаріату є принцип встановлення на законодавчому рівні (кожною із державою - членом МСН) умов доступу до професії нотаріусів, а також здійснення публічної функції нотаріуса. В тому числі передбачено не лише складання нотаріальних іспитів, але й встановлення обов'язкової вимоги до претендента щодо наявності: певних знань у галузі права, а також юридичної кваліфікації. Вказаний принцип організації нотаріальної діяльності латинського нотаріату повністю врахований законодавцем у статті 3 Закону України «Про нотаріат», де встановлено вимоги до особи, яка має намір стати нотаріусом.

Зауважуємо, що вимоги до особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, підлягали не одноразовому редагуванню.

Порівняльний аналіз норм статті 3 Закону України «Про нотаріат», в редакції Законів України: № 3426-ХІІ від 2 вересня 1993 року, № 614-VI від 1 жовтня 2008 року, № 5208-VI від 6 вересня 2012 року, та в редакції № 775-IX від 14 липня 2020 року, свідчить про істотне коригування інституту нотаріуса. Так, згідно із Законом України від 14 липня 2020 року «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалин» нотаріусом може бути: лише громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, та який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помітником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори - не менш як три роки, склав кваліфікаційний нотаріальний іспит та отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Отже, вищевказаним законом встановлено підвищені вимоги до освітнього ступеня майбутнього нотаріуса, оскільки нотаріусом може бути лише особа, якій присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра (з 8 серпня 2021 року) та встановлено обов'язкове володіння особою державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України від 25 квітня 2019 року «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Таким чином, в українському законодавстві враховано фундаментальні принципи системи латинського нотаріату, в тому числі щодо організації нотаріальної діяльності.

Література:

1. Долинська М. С. Організаційно-правові принципи нотаріальної діяльності незалежної України. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 16–17 жовтня 2020 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Ч. 1. С.120-123.

Козаченко Анатолій Іванович,
*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент*

ВИТОКИ ТА ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ

Не викликає сумніву питання актуальності проблем, пов'язаних із історичним процесом формування української конституційної традиції. Конституційна традиція носить національний характер, оскільки процес її формування відбувається по мірі політичного розвитку нації, завдяки внутрішнім чинникам. Водночас, не варто применшувати роль у цьому процесі зовнішніх факторів – запозичення іноземного конституційно-правового досвіду.

Зародження вітчизняної конституційної традиції за доби Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (IX- XIV ст.). Джерелами, що засвідчують зародження конституційної традиції нашого народу є правові звичаї, літописи, канонічне право, угоди з Візантією X ст., княжі уроки, устави і грамоти, Ізборники 1073 і 1076 рр. Святослава, «Повчання» Володимира Мономаха. Особливе місце серед джерел конституційної традиції належить правовому збірнику «Руській Правді» XI ст. [1, с. 9]. Основними складовими конституційної традиції давньоруської доби стали положення про спадково-виборний інститут князя та обмеження його влади, колегіальність органів державної влади, про що свідчить діяльність віча, боярської ради, феодального з'їзду, функціонування народного суду.

Розвиток вітчизняної конституційної традиції та формування раннього конституціоналізму припадає на добу Речі Посполитої й України-Гетьманщини (друга половина XVI – XVIII ст.). Для державного ладу Речі Посполитої була характерна низка прогресивних, як на той час, ознак, таких як виборність та обмеження влади короля, діяльність виборного, колегіального, строкового станово-представницького органу – сейму. Цим Польща вигідно відрізнялась від абсолютних монархій Європи та Московського царства. Через Річ Посполиту до України проникали ідеї Просвітництва, які сприяли формуванню національної конституційної традиції [2, с. 27]. Вагомим результатом розвитку європейського і вітчизняного конституціоналізму слід вважати Конституцію Пилипа

Орлика 1710 р., адже вона поєднувала у собі передові досягнення європейської та вітчизняної політико-правової думки початку XVIII ст., європейську та національну традицію права [3, с. 85].

Внаслідок ліквідації наприкінці XVIII ст. національної державності Російською імперією процес формування української конституційної традиції сповільнився. Але у другій половині XIX ст. на західноукраїнських землях, що перебували у складі Австрійської імперії виникли умови для розвитку конституційної традиції. Після прийняття конституцій 1848, 1849 рр. та конституційних законів 1867 р., Австрійська імперія стала на шлях формування раннього конституціоналізму. Галичина і Буковина не отримали політичної автономії, але здобули право на власну крайову конституцію. Це давало можливість західним українцям ідентифікувати себе представниками окремої нації, брати участь у виборах депутатів австрійського рейхстагу та крайових сеймів й отримати досвід парламентської діяльності [2, с. 95].

Лютнева 1917 р. революція в Росії стала каталізатором для розвитку українського конституціоналізму, що спирався на ліберальну соціал-демократичну конституційну концепцію. Особливого значення набули конституційно-правові ідеї М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри. Українська Центральна Рада ухвалила «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» – Конституцію УНР 1918 р., яка відповідала тим конституційним стандартам, котрі нині визнані міжнародною юридичною спільнотою. Наукове підґрунтя у підвалини національної конституційної традиції заклали відомі фахівці у галузі конституційного права того часу С. Дністрянский, О. Ейхельман, С. Рудницький, В. Старосольський. У період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. українська конституційна традиція набула значного розвитку та отримала юридичне закріплення. Але через короткий період існування національної державності конституційна традиція не набула фактичного втілення і розвитку.

Конституційне будівництво радянської доби носило специфічний характер. У цей час було прийнято чотири Конституції УРСР, які закріплювали за радянською Україною статус суверенної держави. Але радянські конституції не відповідали європейським принципам конституціоналізму, а конституційні явища цього періоду слід кваліфікувати як псевдоконституціоналізм. У радянський період українська конституційна традиція була знехтувана, адже радянські конституції розроблялися виключно на основі більшовицької (комуністичної) ідеології [2, с. 169].

Розвиток української конституційної традиції та формування сучасного вітчизняного конституціоналізму розпочався із прийняттям Декларації про державний суверенітет України 1990 р. та проголошення Акту про незалежність України 1991 р. і продовжується до нашого часу. Основною подією втілення у життя національної конституційної традиції та формування сучасного українського конституціоналізму стало прийняття Верховною Радою Конституції України 1996 р., яка проголосила людину найвищою соціальною цінністю в Україні, а утвердження і забезпечення прав людини – головним обов'язком держави [4, с. 7].

Отже, українська конституційна традиція, витоки якої відносяться до часів Київської Русі, здолала тривалий і складний шлях розвитку. Процес її формування опирався на два фактори: національний та європейський конституційно-правовий досвід. Українська конституційна традиція характеризується сприйняттям політичних та правових учень минулого та досягнень конституційної теорії і практики розвинутих демократичних країн світу.

Література:

1. Мироненко О. М. Історія Конституції України. Київ : Ін Юре, 1997. 60 с.
2. Козаченко А.І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні : навч. посібник. Полтава : Аструя, 2020. 217 с.
3. Савчин М.В. Конституційна традиція в Україні та перехід до модернізації національної правової системи. Стратегічні пріоритети. 2010. №2 (15). С. 83-84.
4. Конституція України : станом на 17 вересня 2018 р. Харків : Право, 2018. 76 с.

Кондратенкова Ірина Володимирівна,

Інститут підготовки кадрів

Державної служби зайнятості України, студентка

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ПРАВОВОГО І ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Програма інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України 14.09.2000 року № 1072/2000

приймалася як головний інструмент загальної стратегії на шляху наближення України до ЄС за всім спектром співробітництва - політичним, соціальним, фінансовим, економічним, торговельним, науковим, освітнім, культурним тощо [1]. Цей Указ втратив чинність у 2015 році, але Програма відіграла позитивну роль в процесі європейської інтеграції України, хоч і не охоплювала всього спектру існуючих проблем. На нашу думку, в першу чергу це стосується модернізації публічної адміністрації та публічної служби, що й стало однією з причин невирішеності багатьох проблем створення сучасної публічної служби, зокрема, проблеми мотивації трудової діяльності публічних службовців (державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування).

Трудова діяльність державних службовців – це надзвичайно складна сфера праці, яка відзначається високим інтелектуальним, нервово-емоційним напруженням, високою відповідальністю, ненормованим робочим днем, неритмічним навантаженням, непередбаченістю ситуацій і появи доручень, стислими термінами. Така напружена праця державних службовців вимагає і відповідної оплати праці, яка має виконувати, якнайменш, чотири функції: соціальну, відтворювальну, мотивуючу і регулюючу [2]. Розуміючи це, у країнах з розвинутою економікою на державну службу витрачається досить висока частка державного бюджету, наприклад, у Франції – понад 20 %.

У державній службі країн ЄС використовуються різні системи оплати праці. У деяких країнах ЄС державним службовцям формально платять менше, ніж у приватному секторі, однак державний сектор створює кращі умови щодо додаткових трудових преференцій, а в приватному секторі існує більша диференціація оплати праці залежно від якості виконаних робіт (бонуси від прибутку, преміювання та інші матеріальні заохочення). Серед європейських науковців до цього часу немає єдиної думки щодо того, ніби зарплата в державному секторі поступається недержавному [3].

Наприклад, ситуація в Румунії була й залишається досить типовою для всіх країн, які стали новими членами ЄС. Через низьку оплату праці румунська державна служба приваблює переважно фахівців середньої ланки, які розглядають її як «трамплін» для майбутньої кар'єри у приватному секторі. У Литві зарплата державних службовців вишого рангу порівняно низька, на відміну від посадових осіб середньої та нижчої ланки (порівняно з приватним сектором). У Словаччині зарплата державних службовців складає приблизно 75 % від зарплати на аналогічних посадах у приватному секторі. Тому

останнім часом нові країни-члени ЄС переважно йдуть шляхом збільшення зарплати державним службовцям. Так, з часу вступу до ЄС в Чехії зарплата державних службовців зросла на 40 %, а в Угорщині – на 70 %.

Державна служба в більшості країн ЄС завжди надавала працівникам постійні привілеї щодо гарантії зайнятості та пенсійного забезпечення, але це не мало відношення до оплати праці. Традиційно державні службовці не отримували будь-якого матеріального заохочення за належне виконання своєї роботи. Ідея професійної державної служби в «старих» країнах-членах ЄС досі багато в чому визначається саме поняттям «служби», хоча це й суперечить економічному поняттю «праці». Служіння суспільству є, з етичного погляду, вищим за приватні інтереси, відповідно до державних службовців встановлюються вищі моральні (не матеріальні) вимоги та привілеї. Тому зарплата розглядається як засіб підтримки та забезпечення життя державних службовців, а не як винагорода за виконання обов'язків [4].

В Україні в останні два десятиріччя проблемі мотивації публічних службовців приділяється значна увага, що стало особливо помітно на етапі обговорення проєктів нового Закону України «Про державну службу» (2005-2015 роки) [5]. Закон враховує сучасні європейські підходи до мотивації праці. У перспективі має бути запроваджена практика періодичного перегляду системи організації оплати праці державних службовців. При цьому залишається проблемою врегулювання диференціації зарплати державних службовців. Існують значні відмінності рівнів зарплати в різних державних відомствах. Такий фактор, звичайно, знижує мотиваційний потенціал державних службовців. Це також є способом «переманювання» кращих працівників з однієї структури в іншу. Стабілізація системи державної служби полягає у зміні моделі державного апарату та передбачає збільшення витрат на утримання державних службовців. Зацікавленість в отриманні позитивного результату неможлива без надійних соціальних гарантій, гнучкої системи заохочень. Такі мотиваційні чинники будують якісно нові стосунки в ієрархічній системі державної служби. Хоча в ЄС не існує уніфікованого підходу щодо стимулювання виконавської дисципліни державних службовців (як немає і єдиної моделі організації державної служби), загалом аналіз європейського досвіду вказує на такі спільні для країн ЄС риси організації державної служби: планування, спрямоване на досягнення конкретного результату; контроль з урахуванням якості досягнутого результату; оцінювання персоналу на основі досягнутого результату та

індивідуального внеску працівника; стимулювання виконавської дисципліни державних службовців шляхом забезпечення належних умов їх праці; кар'єрного просування; високого соціального рівня (перш за все, за рахунок достойної заробітної плати) тощо.

Література:

1. Про програму інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 14 вересня 2000 року N 1072/2000. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U1072.html (Указ втратив чинність у 2015 році).

2. Серьогін С. М. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством: монографія. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2003. – 456 с.

3. Оболенський О. Ю. Державна служба : навч. посіб. – К. : КНЕУ, 2003. – 344 с.

4. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми) : монографія / К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 168 с.

5. Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

Константий Олександр Володимирович,

*Національний транспортний університет, м. Київ
професор кафедри конституційного та адміністративного права,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Виходячи з того, що в Конституції України (частина перша статті 9) засадою конституційного ладу в нашій державі визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а також, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права (частина перша статті 129), у наш час є достатні конституційно-правові підстави стверджувати, що найважливішою основою для вирішення національними судами юридичних спорів та питань висунутого щодо особи кримінального обвинувачення є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), яка разом з протоколами № 2, 4, 7 та 11 до неї ратифікована 17 липня 1997 року Законом України № 475/97-ВР [1]. Положення Конвенції та протоколів до неї отримують практичної інтерпретації, правозахисного тлумачення у прецедентній практиці контрольного конвенційного органу, яким з 1 листопада 1998 року (з

набранням чинності Протоколом № 11 до Конвенції) є лише Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), що наразі функціонує на постійній основі. У розумінні положень частини четвертої статті 55 Конституції України ЄСПЛ є міжнародною судовою установою, за захистом прав і свобод до якої може звертатися кожна людина, яка вичерпала в Україні можливості захисту відповідних своїх прав і свобод шляхом звернення до усіх можливих судових інстанцій.

З часу приєднання України до конвенційної системи (з 1997 року) станом на початок 2021 року ЄСПЛ прийняв 1499 рішень у справах проти нашої держави, з яких в 1465 рішеннях констатовано принаймні одне порушення прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією [2]. Оскільки тривалий час у законодавстві України прямо не визначалося обов'язку суддів під час здійснення правосуддя застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ (до внесення відповідних змін до процесуальних кодексів у жовтні 2017 року), то чимало з них, слідуючи формальній юридичній догматиці, не дотримувалися його прецедентних підходів щодо стандартів захисту основоположних прав і свобод людини, гарантованих відповідними статтями Конвенції та протоколів до неї, а на національному рівні – у приписах розділу II Конституції України. Тому не є дивним, що станом на 30 вересня 2021 року на розгляді в ЄСПЛ перебуває 11200 заяв проти України, що становить 16,4% від усіх зареєстрованих в Суді заяв проти 47 держав-учасниць Конвенції. Більше заяв подано тільки проти Росії – 15300 (22,4%) та Туреччини – 14900 (21,8%) [3].

Разом з тим, у наш час, вже не тільки у Кодексі адміністративного судочинства України (у частині другій статті 6), а і в Цивільному процесуальному кодексі України (частина четверта статті 10) та в Господарському процесуальному кодексі України (частина четверта статті 11) закріплюються положення, що суд застосовує при розгляді справ Конвенцію і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику ЄСПЛ як джерело права. Крім того, судді під час здійснення правосуддя мають зважати на практику Суду, визначену не тільки в рішеннях, винесених проти України, а і проти інших держав-учасниць Конвенції. Адже, на це прямо скеровують приписи частин третьої-п'ятої статті 18 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, де передбачено, що у разі відсутності перекладу рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії, а також у разі виявлення мовної розбіжності між перекладом та оригінальним текстом національний суд має користуватися їх оригінальним текстом, а у разі виявлення мовної

розбіжності між оригінальними текстами та/або в разі потреби мовного тлумачення оригінального тексту використовується відповідна практика Суду [4].

Отже, суди України під час здійснення правосуддя мають орієнтуватися на практику Європейського суду з прав людини, сприймаючи її як «вторинне» («допоміжне») до прямо законодавчо встановлених норм джерело судового правозастосування. Тільки у такий спосіб можна досягти втілення на національному рівні судочинства основоположних ідей (принципів) справедливого і гуманного правосуддя. Покладення національними судами в основу мотивування своїх рішень прецедентних підходів Суду, там де виникають сумніви у правовому характері норм законів або виявленні їх колізійного характеру, однак виключно з метою захисту прав і свобод людини, а не виправдання зловживань публічно-владного апарату, може практично зміцнити авторитет судової влади в українському суспільстві та у середовищі зарубіжних інвесторів.

Література:

1. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Violations by Article and by State. URL.: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2020_ENG.pdf.

3. Pending applications allocated to a judicial formation. URL.: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2021_BIL.PDF

4. Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

Купчєня Лїдїя Іванївна,

*Полтавський державний аграрний університет,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри підприємництва і права*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

Сільськогосподарська діяльність загалом та її правова регламентація зокрема потребують особливої уваги, оскільки її результати суттєво впливають на якість життя кожної людини. Унікальність природних умов та історичних традицій мають бути враховані нормотворцями, особливо в сучасних умовах глобалізації.

З цього приводу проф. А.М. Статівка слушно зазначив, що суспільна думка в Європі дуже відчуває головні проблеми сільськогосподарської політики: протекціонізм аграрного виробництва, надлишки, витрати на субсидії фермерам, торговельні конфлікти тощо. Головною вигодою продовольства в системі сільського господарства часто визначають доступність по ціні більшості людей, які можуть собі дозволити широкий діапазон харчових продуктів [1].

Вищевказане потребує врахування в процесі узгодження норм права держави з правом ЄС. У спеціальній літературі для позначення такого процесу зближення міжнародного та національного права використовується терміни «гармонізація», «адаптація», «імплементация», «стандартизація» [2]. Доцільно уточнити значення кожного з них.

Гармонізація законодавства (від грец. *harmonia* – скріплення, зв'язок, злагодженість, відповідність) – це процес цілеспрямованого зближення та узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення несуперечливості законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних, європейських та національних правових стандартів. Є важливим способом правової інтеграції, одним з юридичних механізмів досягнення спільної мети різних міждержавних об'єднань та інтеграції світового співтовариства у цілому [2]. Гармонізація може здійснюватися у формі адаптації, імплементации, стандартизації.

Адаптація законодавства (від лат. *adaptatio* – пристосування) полягає в узгодженні, а саме пристосуванні нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних, європейських або внутрішньодержавних стандартів [2].

Імплементация (від лат. *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) передбачає визначення відповідальних за виконання міжнародних норм суб'єктів (владних органів), а також запровадження механізму реалізації правових норм [2].

Відповідно до ст. 1 Закону України від 5 червня 2014 р. «Про стандартизацію» стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [3].

В процесі узгодження права ЄС та України вітчизняний законодавець використовує термін «адаптація», що закріплений у Договорі про заснування ЄС [4]. Разом з тим вітчизняні науковці

оперують як терміном «адаптація», так і поняттям «гармонізація», яке за обсягом є значно ширшим і включає перше.

Аналізуючи напрями адаптації аграрного законодавства вітчизняні дослідники виділили такі суттєві проблеми: щодо надання державної підтримки; забезпечення введення в економічний обіг земель сільськогосподарського призначення й розвиток іпотечного кредитування аграрних товаровиробників; стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції; приведення у відповідність із стандартами ЄС законодавства про компанії. У цілому ж сільське господарство України є ще дуже далеким від європейської моделі, а регулювання аграрних відносин відстає від вимог часу. Селянство очікує послідовної аграрної політики [5]. Сучасні життєві реалії свідчать про необхідність вирішувати зазначені проблеми комплексно за активної участі держави.

Таким чином, не завжди доцільно вдаватись до адаптації аграрного законодавства України до права ЄС, адже узгодження правових приписів ЄС та нашої держави може здійснюватись також в інших формах, значною мірою залежить від позиції законодавця та обумовлюється унікальністю вітчизняного сільського господарства.

Література:

1. Статівка А.М. Сільське господарство й продовольство в контексті світової глобалізації: правові аспекти [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17148/1/Stativka-26-28.pdf>.
2. Чубарев В. Л. Міжнародне економічне право : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2009. 368 с.
3. Закон України від 5 червня 2014 р. «Про стандартизацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.
4. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.
5. Шуміло А.І., Статівка А.М. Про адаптацію аграрного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Проблеми законності. X. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. Вип. 100. С. 207-217.
6. Богдан А. Й. Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у контексті вимог законодавства ЄС: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. X., 2010. 227 с.

Міщенко Катерина Семенівна,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
кандидат державного управління, доцент*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПИТАНЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Теорія управління пройшла довгий шлях від формування основних наукових категорій і положень (принципів, функцій тощо), розуміння системності побудови суспільства, дослідження зв'язків та процесів, поглиблення пізнання систем, синергетичної теорії, до привернення уваги до людини-менеджера та людини-об'єкта впливу і зв'язків між ними [1]. Проте, не дивлячись на численні дослідження науковців, як вітчизняних (В.Бакуменка, І.Грицяка, В.Князева, В.Лугового, А.Мельник, О.Оболеського та багатьох інших), так і зарубіжних (М.Вебера, П.Друкера, Г.Райта, Ф.Моше, Й.Ввайнхардта) еволюція наукової думки щодо природи управління, його ролі і місця на сучасному етапі розвитку суспільства триває донині. Більшість вчених поділяють думку про управління як про явище, суть якого полягає у впливі суб'єкта управління на об'єкт, систему, процеси управління, у результаті чого відбуваються зміни їх стану задля збереження сталості системи або переведення її з одного стану в інший відповідно до встановленої мети.

На думку німецького вченого П.Друкера управління є особливим видом діяльності, що перетворює неорганізований натовп в ефективну цілеспрямовану та продуктивну групу. Г.Райт трактує управління як організацію та спрямування ресурсів з метою досягнення бажаного результату. Л.Берталанфі уперше виявив і дослідив еквіфінальність управління, яка виявляє себе у відкритих соціальних системах, до яких належить держава та система державного управління. Вчений стверджував, що відкриті соціальні системи здатні досягати певного стану, який не залежить від вихідних умов і визначається виключно параметрами системи. Виявлена вченим закономірність обґрунтовує можливість вибору для держави та системи державного управління таких перспективних цілей, які на даний вихідний момент можуть і не мати необхідного ресурсного забезпечення та необхідних умов досягнення цілей, проте отримати їх можливо внаслідок певних управлінських процесів (самоорганізація), що здійснюються суб'єктами управління, а також діяльності об'єктів управління (виробництво матеріальних благ, надання послуг, ресурсне

відтворення тощо). Ця закономірність, на думку українських вчених, обумовлює і доводить доцільність постановки таких перспективних для України цілей, як європейська та євроатлантична інтеграція [2].

Фредерік Моше визначає державне управління (public administration) як здійснення державної політики, що включає також відповідальність за розробку та реалізацію політики та програм Урядів (governments) [3]. Продовжуючи свою думку, вчений розглядає державне управління як планування, організацію, керівництво, координацію та контроль державних операцій (government operations). Далі науковець стверджує, що державне управління має два тісно пов'язані визначення:

- сукупний механізм (політика, стратегії, правила, процедури, системи, організаційні структури, персонал тощо), що фінансується з державного бюджету, здійснює управлінські функції виконавчої влади та взаємодіє з іншими зацікавленими сторонами (stakeholder) у державному та публічному секторі, зовнішньому середовищі;

- управління (management) та імплементація всього комплексу державних заходів (government activities) щодо виконання законів, постанов, рішень Уряду (government), а також управління діяльністю з надання суспільних послуг (public services) [3].

У контексті європейського підходу державне управління – це підгалузь права, що, на думку Г.Райта відображає сутність громадської служби як діяльність щодо здійснення (реалізації) законів та відсутність впливу в політичних процесах [4].

Варто зазначити, що європейські державні службовці дотримувалися жорсткішого розмежування політики й управлінської діяльності. Німецький підхід до завдань державного управління розмежовує політику й адміністрування, спирається на правову основу для визначення цих завдань. Зокрема, Отто Маєр говорив про «рехсштаат» (держава, де править закон), маючи на увазі державу з належним чином сформованим адміністративним правом. Держава, що керується буквою закону була також провідною концепцією у ході відбудови державного управління в країнах західної Європи після Другої світової війни.

На даний час європейська управлінська парадигма зазнала суттєвих змін: до вирішення управлінських проблем почали підходити не з позицій урядового управління («government»), а з позицій врядування («governance») як публічного (суспільного) управління, у якому задіяні усі зацікавлені сторони: уряд, бізнес, громадянське суспільство та його представники. У процесі такого публічного управління відбувається передача значної частини управлінських

функцій від Уряду до інших суспільних суб'єктів задля досягнення кращої керованості суспільства, його впорядкованості і спрямування на досягнення стратегічних цілей.

Література:

1. Державне управління : підручник : у 2 т. / НАДУ при Президентіві України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.

2. Мельник А. Ф. Державне управління / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна. – К.: Знання, 2009. – 582 с.

3. Public administration. – <http://www.unpan.org/Directories/UNPAGlossary/tabid/928/Default.aspx> Public administration – <https://www.britannica.com/topic/public-administration>.

4. Бакуменко В.Д., Усаченко Л.М., Червякова О.В. Теоретичні засади державного управління: навч. посіб. / Л. М. Усаченко. – К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. – 174 с.

Носков Олексій Миколайович,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
аспірант*

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ

З того часу, як Україна обрала своєю стратегічною метою повноправне членство в Євросоюзі, інтеграція до ЄС стала одним з її основних пріоритетів. Які спрямовано на створення передумов та здійснення реальних кроків для вступу до Європейського Союзу і послідовне запровадження в життя європейської моделі розвитку загалом. Як кандидат на вступ до ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання поступового приведення законодавства у відповідність до існуючого в Європейському Союзі. На Копенгагенському саміті Європейської Ради, що відбувся у червні 1993 р., були визначені умови вступу країн до Європейської Спільноти, основним з яких визнано адаптацію національного законодавства до права Європейського Союзу, яке не обмежується лише суто законодавством ЄС, а включає спільні принципи, цінності та правову культуру. В листопаді 2002 року був прийнятий Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», що визначає адаптацію як поетапне прийняття

та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу [1]. Метою вказаної адаптації є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* [2] з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. *Acquis communautaire* – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства, прийняті в рамках трьох стовпів ЄС, але не обмежується ними. До трьох стовпів ЄС належать Європейське співтовариство, Спільна зовнішня політика та політика безпеки і Співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ. Європейське співтовариство, в свою чергу, було утворено з Європейського Економічного Співтовариства, Європейського об'єднання вугілля та сталі та Європейського співтовариства з атомної енергії. Такі зміни законодавства України передбачають реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами і охоплюють не лише приватне, трудове, фінансове, податкове, митне законодавство, законодавство про інтелектуальну власність, охорону праці, охорону життя та здоров'я, навколишнє природне середовище, захист прав споживачів, технічні правила і стандарти, транспорт, а також інші галузі, визначені Угодою про партнерство та співробітництво. Етапами правової адаптації є імплементація Угоди про партнерство та співробітництво, укладання галузевих угод, приведення чинного законодавства України у відповідність зі стандартами ЄС, створення механізму приведення проектів актів і законодавства України у відповідність із нормами ЄС [3]. Офіційне визначення поняття «адаптація законодавства» міститься в Законі України від 21 листопада 2002 року «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка затверджена Законом України від 18 березня 2004 року [4] та у Наказі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16 березня 2005 року «Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм» [5], та означає процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із *acquis communautaire*. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в ЄС, який включає адаптацію законодавства, утворення належних інституцій та ряд додаткових

заходів, що будуть цьому сприяти. Державна політика України щодо адаптації законодавства вже майже двадцятка років формується як складова частина вітчизняної правової реформи та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроекування, у тому числі обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроекування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроектного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України. Таке наближення національної нормативно-правової бази до стандартів ЄС та СОТ та приведення у відповідність української системи нормативно-правових актів до положень європейського права буде мати своїм результатом підвищення ефективності вітчизняної економіки та рівня життя населення, зміцнення засад демократії.

Першим етапом процесу наближення національної системи права, включаючи також правову культуру, доктрину та судову і адміністративну практику, до системи права Європейського Союзу відповідно до критеріїв, що висувуються Європейським Союзом щодо держав, які мають намір приєднатися до нього, науковці називають адаптацію законодавства України, розуміючи під цим процесом як нормотворення, так і нормозастосування, які неодмінно повинні бути обов'язковим для всіх органів державної влади та місцевого самоврядування, та наполягають, що при цьому адаптація національного законодавства України до законодавства ЄС, СОТ та міжнародних норм має здійснюватися з огляду на національні інтереси України, особливості української національної правової системи, економічні та соціальні умови українського суспільства.

Завдяки адаптації законодавства України до законодавства ЄС ми отримаємо нові, якісно вищі норми і стандарти життя в нашій країні, які стануть основою для забезпечення розвитку політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках ЄС і поступове зростання добробуту громадян, приведення його до рівня, який склався у державах – членах ЄС. Але при цьому треба зауважити, що процеси впровадження європейських та світових стандартів якими б привабливими вони не здавались, слід проводити з урахуванням національних традицій права та усталених підходів до формування системи органів публічної влади, існуючих соціальних запитів та потреб.

Література:

1. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон

України від 21 листопада 2002 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-15> (дата звернення 17.05.2018).

2. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629.

3. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст.367.

5. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16 березня 2005 року № 62. Офіційний вісник України. 2005. № 17. Ст. 926.

Полич Валерія Павлівна,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри права Європейського Союзу*

ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОЛОГІЧНА АГЕНЦІЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС

Проблема забезпечення екологічної безпеки на сьогодні є однією із найбільш актуальних. Значний досвід у регулюванні екологічної політики та запровадженні механізмів захисту навколишнього середовища має Європейський Союз, в якому відповідно до ст. 37 Хартії ЄС про основоположні права 2000 р. високий рівень захисту довкілля та поліпшення його якості проголошуються як невід'ємні складові усіх політик Союзу та мають забезпечуватися згідно з принципом сталого розвитку. На шляху до членства в ЄС зазначений досвід має важливе значення для України, яка згідно зі ст. 363 Угоди про асоціацію 2014 р. взяла на себе зобов'язання привести своє екологічне законодавство у відповідність до *acquis* ЄС [1, с. 338].

Відповідно до ст. 191 Договору про функціонування ЄС 1957 р. політика Союзу щодо довкілля націлена на високий рівень захисту, враховуючи відмінності ситуацій в різних регіонах Союзу. Екологічна політика Союзу спрямована на забезпечення екологічної безпеки та сприяє досягненню таких цілей: збереження, захист та покращення

якості довкілля; захист здоров'я людей; виважене та раціональне використання природних ресурсів; заходи зі сприяння на міжнародному рівні для вирішення регіональних та всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьба зі зміною клімату.

Реалізація екологічної політики ЄС на шляху до забезпечення екологічної безпеки здійснюється через організаційно-правовий механізм Європейського Союзу. Важливе значення у досягненні окреслених установчими договорами цілей має діяльність Європейської агенції із навколишнього середовища (англ. European Environment Agency) (далі – ЕЕА), що є спеціалізованою установою Союзу у сфері охорони довкілля.

Вона була заснована ще в рамках Європейського економічного співтовариства згідно з Регламентом Ради 1210/90 від 07.05.1990 [2] та розпочала свою діяльність на початку 1994 р. На сьогодні статус ЕЕА визначається Регламентом 401/2009 від 23.04.2009 зі змінами від 29.07.2021 [3] (далі – Регламент 401/2009).

ЕЕА тісно співпрацює з національними галузевими органами держав-членів через Європейську інформаційну та наглядову мережу (англ. European Environment Information and Observation Network) (далі – EION). Згідно з ч. 2 ст. 1 Регламенту 401/2009 спільною метою ЕЕА та EION є надання Союзу та державам-членам: а) об'єктивної, достовірної та такої, що підлягає порівнянню, інформації на європейському рівні, яка дозволяє їм вживати необхідних заходів для захисту навколишнього середовища, оцінювати результати таких заходів та забезпечувати належну інформованість громадськості про стан навколишнього середовища та з цією метою; б) необхідного технічного та наукового забезпечення.

Для досягнення цієї мети ЕЕА та EION покликані виконувати низку завдань, що передбачені у ст. 2 Регламенту 401/2009. Серед них: надавати допомогу у здійсненні моніторингу екологічних заходів та їхньої звітності; надавати консультації, у тому числі експертні оцінки, окремим державам-членам на основі їхнього запиту на основі річних програм роботи Агенції; записувати, збирати та оцінювати дані про стан навколишнього середовища, складати експертні звіти про якість, чутливість та тиск на навколишнє середовище на території ЄС, забезпечувати єдині критерії оцінки екологічних даних, які будуть застосовуватися в усіх державах-членах, розвивати та підтримувати довідковий центр інформації про навколишнє середовище; публікувати кожні 5 років звіти по окремій країні, тенденції та перспективи у сфері довкілля; слугувати центром обміну кращими

практиками в механізмі забезпечення екологічної безпеки; здійснювати співпрацю з іншими установами ЄС тощо.

Вищим керівним органом Агенції є Правління, до якого згідно зі ст. 8 Регламенту 401/2009 входить по одному представнику від кожної держави-члена, два представника Європейської Комісії та два наукові експерти, делеговані Європейським Парламентом. Крім того, у його роботі можуть брати участь представники третіх країн, що мають статус спостерігачів.

ЕЕА належить до відкритих агенцій ЄС. Згідно зі ст. 19 Регламенту 401/2009 на підставі міжнародних угод з ЄС у її роботі можуть брати участь треті країни, які поділяють її мету та цілі. Зокрема, станом на 01.11.2021 у роботі цієї агенції бере участь 32 держави (27 держав-членів, Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн, Швейцарія та Туреччина) та ще 5 (Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія) співпрацюють без залучення до її організаційного механізму. Участь останніх відбувається в рамках Інструменту передвступної допомоги. ЕЕА також співпрацює з міжнародними міжурядовими (передусім Організацією економічного співробітництва та розвитку, Екологічною програмою ООН) та неурядовими організаціями. Україна разом з іншими країнами політики Східного Партнерства ЄС залучається до програм, які реалізуються за участі ЕЕА.

Література:

1. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

2. Council Regulation (EEC) №1210/90 of 7 May 1990 on the establishment of the European Environment Agency and the European Environment Information and Observation Network. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31990R1210>.

3. Regulation (EC) No 401/2009 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the European Environment Agency and the European Environment Information and Observation Network. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R0401>.

Сениця Тетяна Володимирівна,
*Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

«СІМЕЙНА ВІДПУСТКА» ЧОЛОВІКІВ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В Україні частка чоловіків, хто бере відпустку по догляду за дитиною, мінімальна і становить 1-2%, для порівняння частка чоловіків у Європейському Союзі, що користується правом декретної відпустки складає приблизно 20%. Тому досліджуючи трудове законодавство України нашттовхуємось на думку усунення бар'єрів перед чоловіками повною мірою виконувати батьківські обов'язки. У контексті гендерної політики в сімейних відносинах чоловік та жінка поділяють обов'язки з виховання дитини. Згідно з чинним законодавством, трирічну відпустку по догляду за дитиною може отримати як чоловік, так і жінка. При цьому на чоловіка поширюються ті самі права та пільги, що їх отримує жінка, включно з безперервністю робочого стажу та збереженням за працівником робочого місця.

Згідно зі ст.18 Закону України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР [1] та ст.179 Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII, [2] відпустку по догляду за дитиною до досягнення трирічного віку може використати повністю або частково батько цієї дитини, баба, дід чи інший родич, який доглядає за цією дитиною або особа, яка усиновила чи взяла під опіку цю дитину, або один з прийомних батьків.

Для порівняння трудового законодавства України і країн Європейського Союзу розглянемо норми, які є встановленими. У Швеції чоловік зобов'язаний взяти декретну відпустку на 2 місяці. Тривалість відпустки триває 480 днів з яких 90 днів окремо повинен взяти кожен з батьків. Таким чином частка чоловіків у декретній відпустці становить 71%. У Великобританії оплачувана відпустка для чоловіка становить два тижні, Уряд також виплачує матеріальну допомогу незалежно хто виховує дитину. У Німеччині якщо батько бере участь по догляду за дітьми то виплачується не 12, а 14 місяців матеріальної допомоги. [3, с.10]

Також є цікавою практика врахування періоду відпустки при народженні дитини або для догляду за дітьми при нарахуванні пенсії, тобто компенсація перерви у трудовій діяльності у зв'язку з доглядом

дитини або відпустки для догляду за дитиною у пенсійних системах. Заслугує на увагу і вироблена практика надбавок до пенсійного забезпечення того з батьків, хто бере на себе більшу відповідальність по догляду за дитиною.

Зокрема, Директива ЄС 92/85 про вжиття заходів з покращення безпечних і здорових умов праці вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили або годують грудьми від 19 жовтня 1992 року не перешкоджає тому, щоб матір, яка офіційно працевлаштована, прийняла рішення щодо використання батьком дитини повністю або часткової відпустки в період, який слідує після періоду використання обов'язкової відпустки матері. Також зазначений міжнародний документ було доповнено принципом рівного ставлення до чоловік і жінок у сфері зайнятості, професійного навчання, а також покращення умов праці, що може тлумачитись, що батько дитини, який є найманою особою, взяти декретну відпустку 6 тижнів після пологів, на який матері надається обов'язкова відпустка. [4]

До недавнього часу чоловік не мав права піти у декретну відпустку через чітке формулювання законодавства, тому суттєвим кроком стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною» Закон України від 15.04.2021 № 1401-IX. [5] Законом доповнено Кодекс законів про працю та Закон України «Про відпустки» новим видом відпустки - відпусткою при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів, що оплачується за рахунок роботодавця. Такий вид відпустки надається і батьку дитини. Також закон доповнено ст. 19-1 в якій вказується документи, для отримання відпустки, а саме, копії документа, необхідного для державної реєстрації народження дитини, або свідоцтва про народження дитини протягом 30 календарних днів з дня виходу в таку відпустку.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна дійти до висновку, що трудове законодавство перебуває на етапі змін та доповнень, що стосується сімейних відпусток. Нещодавні нововведення свідчать про позитивне запозичення досвіду в країн ЄС та позитивні зміни в українському законодавстві.

Література:

1. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

3. Бюро соціальних і політичних розробок. Стан виконання норм національного трудового законодавства в частині забезпечення гендерної рівності в сфері праці. 2016-2017 р. С. 8-10

4. Директива 92/85/ЄЕС про вжиття заходів з покращення безпечних і здорових умов праці вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили або годують грудьми від 19.10.1992 р. URL:https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/genericdocument/wcms_749613.pdf.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною: Закон України від 15.04.2021 р. № 1401-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-20#Text>.

Сидоренко Анна Сергіївна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент;*

*Лабораторія дослідження проблем національної безпеки у сфері
громадського здоров'я Національно-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташица*

Національної академії правових наук України,

старший науковий співробітник

ВАКЦИНАЦІЯ ПРОТИ COVID-19 ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на розвиток суспільних відносин всіх без виключення країн та розкрила величезну кількість проблем та прогалин у правовому регулюванні питань охорони здоров'я, отримання належної медичної допомоги, реалізації права на працю та охорони праці, соціального захисту населення, розвитку економічних відносин тощо. Але, найбільш нагального вирішення потребує питання, що стосується правового регулювання вакцинації працівників від коронавірусної інфекції.

На порядку денному постало питання примусової вакцинації та у зв'язку з відмовою її проведення обмеження конституційного права на працю та реалізацію здатності до неї, а також права на охорону здоров'я. Наказом від 04.10.2021 № 2153 МОЗ затверджено Перелік

професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням [1].

В даному документі визначено, що обов'язково провакцинованими від коронавірусу повинні бути наступні працівники: центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів; місцевих держадміністрацій та їх структурних підрозділів; закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої, у тому числі спеціальних, дошкільної, позашкільної освіти, закладів спеціалізованої освіти та наукових установ незалежно від типу та форми власності. Такі щеплення визнані обов'язковими у зв'язку із діяльністю вищезгаданих суб'єктів та, що така діяльність може призвести до зараження цих працівників та поширення ними інфекційних хвороб. Якщо такі працівники відмовляються або ухиляються від обов'язкових профілактичних щеплень, їх відсторонюють від роботи.

Разом з тим, тенденція примусової вакцинації та відсторонення загального кола працівників від роботи набирає все більших обертів. Але, за загальним правилом підстави відсторонення працівників від роботи передбачено статтею 46 КзпП України, а саме у разі: появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством.

Відсторонення від роботи керівників підприємств, установ та організацій військовим командуванням допускається у випадках, визначених Законом України «Про правовий режим воєнного стану»[2].

Тому, відповідно до норм законодавства можемо говорити, що за відмову вакцинуватись від COVID-19 відсторонення від роботи працівників не передбачено, оскільки вакцинація є добровільною. Варто зауважити, що Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» у статті 43 визначає положення про те, що згода пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування[3]. Отже, щеплення може бути віднесено до форм профілактики та повинно проводитися тільки за згодою особи.

Варто також звернути увагу на Конвенцію про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину прийняту Радою Європи в 1997 році, де в статті 2 визначено, що інтереси та благополуччя окремої людини превалюють над виключними інтересами всього суспільства

або науки [4]. Тобто, Конвенція відхиляє пріоритет суспільних інтересів у питаннях медичного втручання та визнає, що примусова імунопрофілактика вважається неможливою.

Повертаючись до норм національного законодавства у статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» визначено перелік щеплень від інфекційних хвороб, що є обов'язковими та міститься положення, що у разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом, ці працівники відсторонюються від виконання зазначених видів робіт [5]. Відповідна норма міститься і в Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Тобто, варто зауважити, що обов'язковим профілактичним щепленням у вищезазначених законодавчих актах, не визначено щеплення проти COVID-19.

В такому випадку, можна стверджувати, що у разі відмови загального кола працівників від вакцинації проти COVID-19 на яких не поширюється наказ МОЗ України від 04.10.2021 року у роботодавців, на сьогодні, не має законних підстав наполягати на такій вакцинації, відсторонювати чи звільняти з роботи. У разі порушення реалізації особою конституційних прав найманих працівників останні повинні звертатися із заявами до Державної служби з питань охорони праці, правоохоронних органів чи до суду.

Варто також звернути увагу, що у 2021 році Парламентською Асамблеєю Ради Європи була прийнята Резолюція №2361 «Вакцини проти COVID-19: етичні, правові та практичні міркування» де міститься положення про те, що використання безпечних і ефективних вакцин має важливе значення для стримання пандемії. Але, разом з тим, варто відмітити, що ПАРЄ вказує і на необхідність забезпечення інформування громадян про те, що вакцинація не є обов'язковою, і, що ніхто не може піддатися політичному, соціальному чи іншому тиску для проходження вакцинації, якщо вони самі того не захочуть [6].

Підводячи підсумок вищевикладеному, варто наголосити на тому, що роботодавці та і держава в цілому, в сучасних умовах розвитку нашого суспільства порушують міжнародні норми та стандарти, що регулюють питання охорони здоров'я, а також норми Основного Закону нашої держави, Кодексу законів про працю України та відповідних законів у питанні примусової вакцинації працюючого населення нашої країни, а також безпосередньо порушують реалізацію особами права на працю шляхом незаконного відстороння працівників від роботи без збереження заробітної плати та погрожуючи

звільненням. На такі дії недобросовісних роботодавців повинні реагувати державні органи вирішуючи питання їх відповідальності.

Література:

1. Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням: наказ МОЗ від 04.10.2021 р. № 2153. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04102021--2153-pro-zatverdzhennja-pereliku-profesij-virobnictv-ta-organizacij-pracivniki-jakih-pidljagajut-obovjazkovim-profilaktichnim-sheplennjam>.

2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 №2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: Конвенція. Рада Європи. Міжнародний документ від 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text.

5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 04.06.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.

6. Вакцини проти COVID-19: етичні, правові та практичні міркування: Резолюція ПАРС № 2361 (2021). URL: <https://european-court-help.ru/rezolucija-2361-2021-parlamentskoj-assamblei-soveta-evropy-pase-vakciny-protiv-covid-19-jeticheskie-pravovye-i-prakticheskie-soobrazhenija/>.

Трегубенко Галина Петрівна,

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка» старший викладач кафедри публічного
управління, адміністрування та права*

Пічка Олена Павлівна,

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», здобувач освітнього ступеня «магістр»;
Департамент екології та природних ресурсів Полтавської обласної
державної адміністрації, головний спеціаліст відділу бухгалтерського
обліку, економіки природокористування, управління персоналом
та правового забезпечення*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

У сучасний період інтеграції нашої держави у русло демократичних процесів світового розвитку та адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що є пріоритетним напрямком української зовнішньої політики, істотного значення набуває правове забезпечення конституційних прав людини і громадянина, серед яких особливе місце займають екологічні права.

Статтею 3 Конституція України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь, і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Життя громадян знаходиться в прямій залежності від навколишнього природного середовища, адже поза ним людина існувати не може. Саме тому одним з основних обов'язків держави є забезпечення реалізації громадянами їх фундаментальних прав – екологічних, тобто таких, які виникають під час взаємодії людини з природою.

Важливе місце в процесі забезпечення вказаних прав належить органам державної влади та їх посадовим особам як суб'єктам державно-владної та виконавчо-розпорядчої діяльності. Крім права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, є важливими також право на вільний доступ до інформації про стан природного довкілля і про якість продуктів харчування, і права власності на природні ресурси. Дані права закріплені в статтях 13 і 50 Конституції України [1]. Право власності на природні ресурси є основою для виникнення інших екологічних прав, у тому числі таких важливих, як право використання природних ресурсів. Таким чином інститут природокористування, який взаємопов'язаний з матеріальною сферою

життя і процесом створення матеріальних благ суспільства, виявляється похідним від екологічних прав громадян, зокрема, від права власності на природні ресурси.

Екологічні права є суб'єктивними, тобто такими, що належать не лише всім громадянам, але й кожному з них окремо, дають їх власникам широкі й реальні можливості для відповідних дій у сфері взаємодії людини та природи.

Таким чином, під екологічними правами громадян необхідно розуміти закріплену в законодавстві та гарантовану правом сукупність юридичних можливостей та засобів, спрямованих на задоволення потреб та інтересів громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки.

Крім найбільш важливих для людини і громадянина екологічних прав, Конституцією України закріплено і відповідні обов'язки, а саме визначено, що обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, особливо після Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є головною метою екологічного законодавства України.

Відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються нормами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими Законами України та підзаконними нормативно-правовими актами. Цей Закон визначає соціальні, правові та економічні основи охорони навколишнього природного середовища в інтересах поколінь [2].

Вирішення екологічних проблем в Україні можливе тільки в умовах активного й широкого співробітництва всіх країн у цій сфері. Україна є учасницею більше 20 міжнародних конвенцій та багатосторонніх угод, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Участь України у міжнародних зобов'язаннях, що випливають із зазначених угод, потребує покращення вітчизняного законодавства згідно із нормами міжнародного права, і відповідно з урахуванням сталої міжнародної практики під час розроблення нових адаптованих нормативно-правових актів.

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (далі – Програма) дана Програма визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та

Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі [3].

Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. У Програмі окреслюється ряд положень, які є важливими для адаптації, в тому числі і екологічного законодавства, сама адаптація законодавства визначається як «процес приведення нормативно-правових актів України у відповідність до *acquis communautaire*», тобто до правової системи Європейського Союзу, котра включає акти законодавства Європейського Союзу, прийняті в рамках Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці.

Адаптація є послідовним і тривалим процесом, що на сучасному етапі в сфері екологічних правовідносин покликаний привернути увагу та привести у відповідність, уніфікувати екологічну термінологію, закріпити її у законодавстві; переглянути та уточнити переклад Директив українською мовою; внести необхідні відповідні зміни до ряду законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу», «Про екологічну експертизу», «Про відходи» тощо. Доцільно опрацювати функції екологічного управління, здійснити заходи щодо впорядкування державного управління в сфері природокористування та охорони довкілля.

Елементом адаптації екологічного законодавства має стати створення механізму та прийняття порядку обміну на міжнародному рівні екологічною інформацією щодо прогнозування стихійних лих, природних катастроф, інших негативних факторів та ліквідації їх наслідків між зацікавленими компетентними органами України та відповідними органами сусідніх держав.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР. Редакція від 01.01.2020 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.

2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. Редакція від 01.01.2021 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Редакція від 04.11.2018 [Електронний

Чериченко Ганна Анатоліївна,

*Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
факультету публічне управління та адміністрування,
студентка магістратури*

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ДОКУМЕНТУВАННЯ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, в тому числі у сфері документування в органах публічної влади.

Під документуванням розуміють процес створення документа з використанням різноманітних методів, способів та засобів фіксування інформації на матеріальному носії. Документування забезпечується такою галуззю діяльності, як діловодство. З розвитком сучасних технологій, впровадження автоматизованих систем управління розширюються та поглиблюються ці традиційні поняття. Сьогодні нерідко вживаються такі терміни, як документаційне забезпечення управління або інформаційно-документаційне забезпечення управління. Вони включають в себе не тільки традиційну роботу з документами, але й інформаційне обслуговування, створення баз даних, їх ведення і роботу з ними. В європейських країнах найбільш поширений термін «керування документаційними процесами»[1].

В країнах Європейського Союзу процес переходу до закріплення інформації, в тому числі управлінської, на електронних носіях та автоматизації діловодства, впровадження електронного документообігу, розпочався значно раніше ніж в Україні. Але, слід зазначити, що на сьогодні процес діджиталізації усіх сфер діяльності, в тому числі у сфері документування в органах публічної влади, в Україні розвивається стрімко. Основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів в Україні встановлює Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». Цей закон регулює відносини, що виникають у процесі створення, відправлення,

передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Однак, слід зазначити, що впровадження електронних документів в управлінській діяльності, не означає повну відмову від паперових документів. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» у разі неможливості зберігання електронних документів на електронних носіях інформації протягом строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері, суб'єкти електронного документообігу повинні вживати заходів щодо дублювання документів на кількох електронних носіях інформації та здійснювати їх періодичне копіювання відповідно до порядку обліку та копіювання документів, встановленого законодавством. Якщо неможливо виконати зазначені вимоги, електронні документи повинні зберігатися у вигляді копії документа на папері (у разі відсутності оригіналу цього документа на папері). При копіюванні електронного документа з електронного носія інформації обов'язково здійснюється перевірка цілісності даних на цьому носії. [2]

На ринку України представлені різноманітні системи електронного документообігу. В деяких органах державної влади впроваджується система електронного документообігу Megapolis.DocNet. Це універсальне рішення, яке дозволяє організувати систему електронного документообігу, з метою підвищення прозорості, керованості та ефективності роботи. Ця система охоплює всі етапи життєвого циклу документів: від підготовки проектів документів до організації архівного зберігання (із забезпеченням функцій електронного архіву та електронного цифрового підпису) [3].

Зауважу, що в різних органах державної влади можуть використовуватися різні системи електронного документообігу. В такому випадку обмін документами між ними здійснюється за допомогою системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ).

Окрім приведення у відповідність до європейських стандартів систем електронного документообігу, в Україні приймаються національні стандарти, які гармонізовані з міжнародними стандартами, що стосуються оформлення документів, керування документаційними процесами та інш. Наприклад, стандарт ДСТУ ISO 15489-1:2018 «Інформація та документація. Керування записами. Частина 1. Поняття та принципи» (ISO 15489-1:2016, IDT) поширюється на сферу керування документаційними процесами.[4] Стандарт ДСТУ 2732-2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» розроблено з метою однозначного встановлення термінів та

визначення понять діловодства й архівної справи, відбити в його змісті сучасну спеціальну лексику цих галузей знань, узгодити її зі змістом інших національних та міжнародних стандартів у сфері інформації та документації [5]. Стандарт ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» поширюється на організаційно-розпорядчі документи незалежно від носія інформації, зокрема на: організаційні; розпорядчі; інформаційно-аналітичні документи, створювані в результаті діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій та інших юридичних осіб незалежно від їхнього функціонально-цільового призначення, рівня і масштабу діяльності та форми власності. [6]

Як видно процес адаптації законодавства України у сфері документування в органах публічної влади до законодавства Європейського Союзу проводиться, але за для сталого розвитку у цій сфері слід враховувати швидкі темпи розвитку новітніх технологій у світі.

Література:

1. Діловодство: Практичний посібник. – К.: Інкунабула, 2009. – 480 с.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22.05.2003 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
3. Інтернет-ресурс <https://inbase.com.ua/ua/megapolis-docnet.html>
4. ДСТУ ISO 27729:2018 Інформація та документація. Міжнародний стандартний ідентифікатор назв (ISNI) (ISO 27729:2012, IDT) http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc
5. ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=68311
6. ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144774-20>

Черницька Валентина Василівна,
*Відділ «Гребінківське бюро правової допомоги»
Лубенського місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги, головний юрист*

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Сучасний етап розвитку правової системи України визначається спрямуванням на повноцінне входження до європейського правового простору, основу якого становить право Європейського Союзу. Специфіка права ЄС проявляється, перш за все, у системі правових принципів, що визначають головні засади функціонування даного міждержавного об'єднання. Провідними принципами права Європейського Союзу є принцип верховенства права Європейського Союзу над національним правом держав-членів, що тісно пов'язаний з принципом прямої дії права ЄС. Принцип верховенства права Європейського Союзу означає, що норми права ЄС мають більшу юридичну силу порівняно з нормами національного права держав-членів, тобто при юридичній колізії між нормами права Європейського Союзу та національними нормами держав-членів, суспільні відносини врегульовуються на основі норм права ЄС. Принцип прямої дії (безпосередність застосування) означає, що правові акти ЄС не потребують ратифікації чи імплементації державами-членами, тобто правові норми ЄС безпосереднім (прямим) чином накладають на суб'єктів права ЄС права та обов'язки, що встановлює безпосередній зв'язок суб'єктів права ЄС (і в першу чергу громадян ЄС) з Європейським Союзом. Визначені принципи за своєю природою є функціональними через те, що визначаючи головні засади функціонування правової системи ЄС, встановлюють її співвідношення з національними правовими системами держав-членів ЄС. У системі принципів права ЄС важливе місце посідають загальні принципи права. Загальні принципи права становлять достатньо широке коло фундаментальних категорій правової дійсності, що 136 виражають основи справедливості і визнаються всіма державами членами ЄС. Європейський вибір України базується на принципах

верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, що є основним критерієм ефективності модернізації її правової системи. Процес удосконалення правової системи України в аспекті її адаптації до правової системи Європейського Союзу відбувається з урахуванням положень Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу. Угодою про асоціацію передбачено так званий еволюційний підхід до процесу зближення законодавства, суть якого полягає у поступовому приведенні українського законодавства у відповідність до змісту та цілей, закріплених у нормах права Євросоюзу. Основні засади процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС визначені Законом України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (від 21.11.2002 р.), згідно з яким адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу - це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу. Виходячи з трактування європейської правової інтеграції як процесу об'єднання та взаємного пристосування національних правових систем, основними етапами даного процесу вбачається можливим окреслити – адаптацію внутрішньодержавного законодавства до законодавства ЄС та відповідну імплементацію європейських норм у національну законодавчу систему.

На практиці взаємозв'язок правового і організаційного виявляється у тому, що заходи правового характеру, які проводяться з метою імплементації міжнародно-правових норм на національному рівні, завжди супроводжуються проведенням комплексу заходів організаційно-виконавчого характеру, здійснюваних національними органами відповідно до правових приписів. Сьогодення України на шляху адаптації її правової системи до правової системи Європейського Союзу характеризується широкомасштабними державно-правовими реформами, належним нормативним забезпеченням адаптаційного процесу, відносною інтенсивністю нормотворчої діяльності щодо адаптації законодавства України до правових приписів ЄС. Водночас нагальними є проблеми у відпрацюванні механізму реалізації адаптованих правових положень, створенні відповідних умов для належного механізму їх забезпечення, з тим, щоб адаптація правової системи України до правової системи ЄС відбувалася повноцінно та якісно.

Таким чином, процес адаптації законодавства України до норм європейського права охоплює досить різні сфери діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та

недержавних громадських організацій та об'єднань і передбачає значний обсяг роботи з формування необхідного інституційного, адміністративного тощо забезпечення процесу європейської інтеграції України. Подальша трансформація українського законодавства до правових знань і досвіду Європейського союзу повинна відбуватися на основі збалансованої державної політики держави.

Література:

1. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монограф. / В. Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2009. – 580 с.
2. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / уклад: Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва. – К. : Хай-Тек Пресс, 2013. – 408 с.
3. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. – 468 с.
4. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К. : Паливода А.В., 2016. – 76 с.

ПАНЕЛЬ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Баранов Олександр Олександрович,

в. о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги

Бондаренко Ірина Дмитрівна,

начальник управління впровадження

альтернативних способів вирішення спорів

Координаційного центру з надання правової допомоги

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ: ЗМІНА ПАРАДИГМИ У ПРАВОСУДДІ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасна міжнародна і європейська концепція захисту прав тяжіють до тенденції відмови від виключно каральної реакції на правопорушення, яка не може належним чином забезпечити як права осіб, які його вчинили, так і потерпілих. Одним із альтернативних шляхів є примирення неповнолітніх правопорушників із потерпілими, відновлення соціальних зв'язків із суспільством та відшкодування завданої шкоди. Це так зване «відновне правосуддя», яке ґрунтується на відновних підходах у кримінальних провадженнях та має на меті надати сторонам конфлікту і суспільству загалом можливість самостійно впоратися з наслідками правопорушення, сприяти виправленню та соціальній реінтеграції неповнолітніх осіб, які перебувають у конфлікті із законом, а також кращому задоволенню потреб потерпілих від правопорушень.

В Україні протягом останніх років прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на створення системи виправлення та ресоціалізації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом. Серед таких документів варто згадати Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, Державну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року та інші.

Зокрема, Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року передбачає, що забезпечення найкращих інтересів дитини як пріоритетна засада формування та здійснення дружнього до дитини правосуддя, що декларується, зокрема, міжнародними стандартами, потребує ефективного

впровадження таких спеціальних практик та механізмів, як, зокрема, процедура відновного примирення (медіації) [6].

Важливість використання інституту примирення потерпілого з неповнолітнім обвинуваченим з метою закриття справи або пом'якшення покарання констатована Верховним Судом України за результатами вивчення судової практики у справах про злочини неповнолітніх. Зокрема, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2 [4] зазначено: «Результати примирення (у разі досягнення такого і виконання всіх його умов у повному обсязі — відшкодування потерпілому завданих злочинном майнових збитків та/або усунення заподіяної шкоди, укладення відповідної угоди тощо) дають змогу обрати щодо таких неповнолітніх найбільш ефективний захід виховного характеру, а також мають враховуватись як істотні обставини при вирішенні питання про звільнення неповнолітнього, який вчинив злочин, від кримінальної відповідальності (закриття справи) у зв'язку із застосуванням зазначених заходів чи примиренням із потерпілим».

Сьогодні в Україні концепція відновного правосуддя впроваджена у національну правову систему на рівні пілотного проекту. З 2019 р. реалізується пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (далі – програма відновлення для неповнолітніх), запроваджений спільним наказом Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10 [5].

Програма відновлення для неповнолітніх впроваджується Міністерством юстиції України, Генеральною прокуратурою України на базі системи надання безоплатної правової допомоги з підтримки Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх та Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Програма відновлення для неповнолітніх ґрунтується на відновному підході у кримінальних провадженнях щодо злочинів невеликої та середньої тяжкості, вчинених неповнолітніми, і передбачає організацію комунікації між такими неповнолітніми й потерпілими від вчинених ними правопорушень особами з метою виправлення заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх з кримінального процесу з обов'язковим вжиттям заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним злочинам.

Зокрема, передбачено, що програма відновлення для неповнолітніх може бути застосована у разі:

- наявності потерпілої сторони – фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;

- вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину;

- визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення;
- згоди неповнолітнього і потерпілого на участь у програмі відновлення.

Участь неповнолітніх у програмі відновлення враховуються під час прийняття рішення про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до статей 45, 46 (у разі вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину), статті 48 Кримінального кодексу України або закриття кримінального провадження на підставі частини четвертої статті 56, пункту 7 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України.

У реалізації програми відновлення для неповнолітніх задіяні:

- прокурор, який інформує сторони кримінального провадження про можливість участі у програмі відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину та за згодою сторін направляє інформацію до регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

- регіональний центр надання безоплатної вторинної правової допомоги, що призначає адвоката з числа адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, та які пройшли відповідне навчання та отримали сертифікат (далі — медіатори) для сприяння реалізації програми відновлення для неповнолітніх;

- адвокати-медіатори, які проводять зустрічі зі сторонами з метою укладення угоди про застосування програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні, відшкодування шкоди та досягнення примирення. До участі у програмі адвокати-медіатори повинні успішно пройти спеціалізоване навчання з теми «Базові навички медіації у кримінальному процесі». Вони сприяють сторонам у примиренні та допомагають з'ясувати, якого саме відшкодування потребують сторони.

У разі досягнення примирення між сторонами кримінального провадження укладається відповідна угода.

Для визначення заходів, що можуть бути передбачені в угоді, а також отримання консультативної підтримки з питань їх обрання стосовно конкретного неповнолітнього регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладає меморандуми про взаємодію з Державною установою «Центр пробації», установами, організаціями, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію.

Тривалість участі неповнолітнього у програмі відновлення залежить від ситуації та заходів для ресоціалізації, які психолог рекомендує для неповнолітнього. Це можуть бути індивідуальні заняття і тренінги з психологом, спрямовані на формування у неповнолітнього відповідних навичок – подолання стресу, підвищення

самооцінки, розширення світогляду, курси психологічної корекції, робота в психологічних групах, спортивні секції, індивідуальна робота з психологом. Такі заходи тривають від одного до чотирьох місяців, у середньому це два місяці.

Реалізація програми відновлення для неповнолітніх розпочалася у 2019 році у 6 регіонах України: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. За рік її реалізації 439 неповнолітніх осіб були поінформовані про можливість участі у програмі відновлення, з них 137 осіб взяли участь у програмі, 60 осіб було звільнено від кримінальної відповідальності.

За підсумками реалізації пілотного проєкту у квітні 2020 році програма відновлення для неповнолітніх спільним наказом Міністерства юстиції України та Офісу Генерального прокурора № 1473/5/194 від 17 квітня 2020 р. була поширена на усю територію України.

З моменту реалізації програми відновлення для неповнолітніх станом на 1 жовтня 2021 року про можливість участі у програмі поінформовані 950 неповнолітніх осіб, 240 взяли участь, з них 158 неповнолітніх успішно пройшли програму та звільнені від кримінальної відповідальності або кримінальні провадження щодо них закрито, ще стосовно 50 неповнолітніх кримінальні провадження перебувають на розгляді судів. При цьому 41% потерпілих (316 зі 777, які були поінформовані про можливість участі у програмі відновлення) погодилися на участь у програмі [1]. Варто зазначити, що за цей період 95% учасників програми відновлення для неповнолітніх не вчиняли повторних правопорушень.

65% неповнолітніх осіб, яким пропонувалося взяти участь у програмі відновлення, були обвинувачені у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтею 185 Кримінального кодексу України (крадіжка). Серед інших статей, за якими обвинувачувалися учасники програми відновлення для неповнолітніх – статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 125 (умисне легке тілесне ушкодження), 186 (грабіж), 289 (незаконне заволодіння транспортним засобом), 296 (хуліганство), 286 (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами) Кримінального кодексу України. Одиначні правопорушення вчинені за статтями 124 (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця), 126 (побої і мордування), 128 (необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження), 162 (порушення недоторканності житла), 190 (шахрайство), 246 (незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу), 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), 357 (Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим

становищем або їх пошкодження), 361-1 (створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут) Кримінального кодексу України.

За результатами впровадження програми відновлення визначені важливі аспекти для успішного проходження програми:

– роз'яснення неповнолітньому та його законному представнику ключових деталей участі у програмі відновлення, зокрема права самостійно надавати у судовому засіданні інформацію щодо результатів участі у програмі після закінчення досудового розслідування;

– визначення реальних причин, що сприяли вчиненню неповнолітнім кримінального правопорушення;

– залучення психологів, соціальних служб, закладів освіти, інших партнерських організацій для проведення психокорекційної роботи та соціального супроводу неповнолітніх, організації їх дозвілля тощо.

Однією з передумов впровадження у національну практику таких спеціальних практик та механізмів, як процедура відновного примирення, є наявність ефективної системи моніторингу та оцінки результатів якості наданих послуг з медіації та ресоціалізації.

Досвід впровадження програми відновного правосуддя став основою для пропозицій щодо внесення змін у законодавство, у тому числі впровадження процедури відновного примирення (медіації). Так, на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» [7], який за результатами розгляду профільним Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики рекомендовано включити до порядку денного шостої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання. Зокрема, у висновку Комітету № 04-26/03-2021/312776 від 08.10.2021 зазначено: «На думку суб'єкта права законодавчої ініціативи, реалізація Законопроєкту дозволить посилити захист прав і ресоціалізацію неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення».

Впровадження процедур відновного примирення у національне законодавство дасть змогу створити умови для гуманізації кримінального судочинства щодо дітей, функціонування юстиції, дружньої до дитини, що відповідає вимогам Конвенції про права дитини та іншим міжнародним стандартам щодо прав дитини.

Література:

1. Відновне правосуддя: 158 неповнолітніх відшкодували заподіяну шкоду та отримали шанс виправити помилку – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/vidnovne-pravosuddya-158-nepovnolitnih-vidshkoduvaly-zapodiyanu-shkodu-ta-otrymaly-shans-vypravytu-pomylku/>.

2. Методичні рекомендації щодо реалізації пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у

вчиненні кримінального правопорушення» / затверджені Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх 15 червня 2021 р. – 48 с.

3. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру // Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>.

4. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: спільний наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10 (зі змінами), зареєстрований у Міністерстві юстиції України 24.01.2019 за № 87/33058. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19/conv#Text>.

5. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>.

6. Проект Закону про юстицію, дружню до дитини від 04.06.2021 № 5617 та супровідні документи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137.

Черчатий Олександр Іванович,

*Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області, директор,
кандидат наук з державного управління*

ПАРТНЕРСТВО СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ: НОВІ ФОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОВАДЖЕННЯ

Одне із пріоритетних завдань, яке ставлять перед собою фахівці Регіонального, місцевих центрів з надання БВПД та бюро правової допомоги Полтавської області є активне партнерство з органами місцевого самоврядування, з метою зростання правової спроможності територіальних громад.

Співпраця з органами місцевого самоврядування області здійснюється за декількома напрямками, серед яких варто виокремити

полегшення доступу до безоплатної правової допомоги для мешканців ОТГ та проведення правопросвітних комунікативних заходів [1].

Робота з партнерами (громадськими інституціями, органами місцевого самоврядування, органами державної виконавчої влади, науковими та навчальними закладами) розглядається Регіональним центром та місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Полтавській області як неодмінна складова досягнення поставлених завдань. Регіональним центром підписані угоди про співпрацю з обласною державною адміністрацією та обласною радою, вищими навчальними закладами, громадськими організаціями. Крім того, місцевими центрами в кожному районі підписано угоди з районними держадміністраціями і районними радами, що сприяє поєднанню зусиль для забезпечення захисту прав громадян.

Такими Меморандумами передбачена співпраця за наступними напрямами:

- реалізація права осіб на вторинну правову допомогу;
- організація спільних заходів, спрямованих на підвищення рівня правової поінформованості учасників АТО, які знаходяться на лікуванні в медичних закладах та проходять/проходили службу у військових частинах;
- взаємодія з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами, організаціями з метою захисту порушених прав і свобод людини (за необхідності та за їх згодою);
- оперативне розміщення інформації, зміст якої може становити спільний інтерес, на веб-ресурсах Сторін;
- поширення інформації про право визначених законодавством категорій осіб, на безоплатну правову допомогу усіма доступними Сторонам засобами.

Прикладом ефективної комунікації системи БПД та органів місцевого самоврядування є прийняття програм правової освіти населення, що вже наголошувалося нами в публікації 2018 року [2]. На обласному рівні напрацьований дієвий механізм взаємодії всіх відповідальних виконавців програми та здійснюється відповідний моніторинг виконання програми та контроль за використанням коштів на реалізацію Програми. Метою Програм правової освіти є створення належних умов для підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення області, набуття громадянами необхідного рівня правових знань щодо своїх прав та свобод і механізмів їх захисту. Досягнення вказаної мети здійснюється шляхом створення належних умов для набуття громадянами знань; підвищення рівня правової освіти населення, насамперед учнівської та студентської молоді, викладачів правових дисциплін, посадових осіб місцевого самоврядування; широке інформування населення про правову політику держави та законодавство; забезпечення вільного

доступу громадян до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти населення; роз'яснення механізмів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги.

Наразі на Полтавщині діє обласна та 49 Програм в ОТГ, що становить понад 80% від загальної кількості створених в регіоні.

Важливим елементом у реалізації програм правової освіти та правової допомоги є налагодження ефективної співпраці з виконавцями окремих пунктів програми, що дозволяє організаційно та методично впливати на реалізацію положень відповідних програм та використовувати їхні можливості для поглиблення правової освіти населення.

Серед основних виконавців програм - відділи освіти, сім'ї та молоді, інформаційної політики та комунікацій з громадськістю, юридичні відділи міськвиконкомів чи райдержадміністрацій, відділи культури, бібліотечні та навчальні заклади тощо.

Характеризуючи заходи програм, слід зазначити, що в переважній більшості кошти виділяються на виготовлення та розміщення соціальної реклами, що містить інформацію про надання безоплатної правової допомоги; проведення олімпіад, конкурсів, вікторин та інших змагань із правових питань; організацію опитувань громадян, правопросвітницьку діяльність серед молоді та інших категорій громадян; проведення огляд-конкурсів на кращу організацію правовиховної роботи в закладах освіти та культури, забезпечення надання безоплатної правової допомоги особам з обмеженими фізичними можливостями за місцем їхнього перебування; проведення мобільних консультативних пунктів; організації громадського обговорення проєктів нормативно-правових актів з актуальних питань державотворення; інформування громадськості щодо проходження формування й реалізації державної політики, підготовки і прийняття проєктів законів та інших нормативно-правових актів тощо.

Варто зазначити, що не всі пункти програм передбачають фінансування. Так, у рамках програм фахівцями системи безоплатної вторинної правової допомоги області проводиться аналіз стану правової освіти населення; організуються семінари-практикуми для відповідальних працівників органів влади, керівників юридичних служб підприємств, установ, організацій; забезпечується правопросвітницька робота серед дітей та молоді тощо. Дані пункти програм є важливими, адже забезпечують поєднання зусиль та координацію дій виконавців.

Реалізація програм правової освіти дозволяє не лише надавати правові консультації, а й сприяє проведенню активної правопросвітницької діяльності задля того, щоб громадяни орієнтувалися в нормах чинного законодавства, знали свої права, вміли реалізувати та захистити їх на практиці.

Фахівцями системи БВПД Полтавської області проводилася системна робота щодо підвищення рівня правових знань населення,

яка мала на меті не лише інформування населення про їх права та механізми захисту, проведення комунікативних заходів, а й ознайомлення із системою безоплатної правової допомоги області, що вона являє собою, хто має право звернутися для отримання безоплатної правової допомоги і що для цього необхідно.

Лише з початку року близько 2 000 правопросвітницьких заходів було проведено на території Полтавської області працівниками системи БПД спільно з нашими партнерами в тому числі і з органами місцевого самоврядування. Разом з тим, система БПД долучалась до участі в заходах органів місцевого самоврядування, громадських та благодійних організацій, метою проведення яких було спрощення та розширення доступу членів територіальних громад до безоплатної правової допомоги [3].

За останній період системою БПД запроваджено низку нових форм та напрямків роботи. Так, у травні 2020 року Полтавщина долучилася до реалізації проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Суть програми – дати неповнолітньому другий шанс та запобігти вчиненню повторних правопорушень. Ця програма застосовується за чотирьох умов. Перша – наявність потерпілої сторони. Друга – якщо неповнолітній вперше вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості. Третя – визнання ним факту вчинення злочину. Четверта – і неповнолітній, і потерпілий дали згоду на участь у програмі. Якщо неповнолітній відшкодує шкоду і примириться з потерпілим, успішно пройде етап ресоціалізації, тоді він може бути звільнений від кримінальної відповідальності. Медіаторами у цьому процесі виступають адвокати, які співпрацюють із системою БПД та які успішно пройшли навчання.

Ще один великий проєкт, у реалізації якого бере участь система БПД, – програма «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство України».

Захист прав власників земель, землекористувачів та територіальних громад, роз'яснення громадянам механізмів і процедур, як користуватися і розпоряджатися своєю землею, гарантування допомоги в судовому захисті порушених прав та протидії рейдерському захопленню земельних ділянок – це мета нашої діяльності у межах проєкту.

Найкращим способом впливу на посилення правової спроможності сільської громади є проведення виїзних консультувань у віддалені населені пункти у межах роботи консультативних пунктів доступу до БПД. Це дає змогу спрямовувати землевласників та землекористувачів на дієве вирішення їхніх правових проблем.

Мета таких виїздів – роз'яснити мешканцям громад, як вирішувати земельні проблеми. Багато питань виникає щодо приватизації земельних ділянок, укладення та реєстрації договорів оренди та інше.

У рамках реалізації такого проекту на Полтавщині фахівцями системи БПД області з липня по травень 2021 року проведено 1 014 заходів з роз'яснення земельних питань жителям області, учасниками яких стали майже 7 000 осіб.

Багато мешканців віддалених сіл не знають про свої права. Здебільшого вони не розуміють, куди звертатися в разі виникнення проблем, які існують механізми захисту прав тощо. Тому виїзне консультування фахівці місцевих центрів поєднують з правопросвітництвом, що дозволяє проводити ефективну роз'яснювальну роботу серед селян. Завдяки цьому зростає рівень обізнаності громадян про їхні права у сфері земельних відносин, власники земельних ділянок та землекористувачі отримують додаткові можливості щодо захисту своїх прав. Відповідно до визначених актуальних тем фахівці системи БПД розробляють правопросвітницькі заходи у форматі вуличних інформувань, а також – лекцій, інформаційних та навчально-консультативних заходів для посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Крім того, місцевими центрами з надання БПД здійснюється випуск друкованої продукції для інформування про реалізацію та захист земельних прав громадян, яка розповсюджується під час виїзних прийомів громадян та правопросвітницьких заходів.

З січня 2020 року Регіональним центром з надання БВПД у Полтавській області здійснюється випуск газети «Правовий вісник» в електронному та друкованому варіанті. Серед постійних рубрик видання: земельні та громадські радники інформують, думка спеціаліста, адвокат консультує, новин від партнерів, інтерв'ю з експертом, актуальна тема, приклади успішного захисту, зміни законодавства, сторінка регіонального представника Уповноваженого Верховної ради з прав людини. Також читачі можуть ознайомитися із зразками документів, переглянути медіа галерею з найбільш знаковими подіями у роботі системи БПД та партнерів.

Система надання безоплатної правової допомоги (БПД) запустила проект «Волонтер БПД», маючи на меті залучити громадських активістів, які виявили бажання стати волонтерами у сфері надання БПД, для сприяння центрам з надання БВПД у здійсненні їх функцій, зокрема щодо забезпечення доступу людей до БПД, в тому числі інформування населення про систему надання БПД.

Підписавши договори з системою БПД, волонтери проводять роботу за такими напрямками: участь у підвищенні правової свідомості, культури та обізнаності населення, зокрема участь у заходах з інформування громадян про право на безоплатну правову допомогу та порядок його реалізації; участь в забезпеченні доступу населення до безоплатної первинної та вторинної правової допомоги, зокрема сприяння у розміщенні інформації, здійснення перенаправлення, комунікація з об'єднаними територіальними громадами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та спілками,

благодійними фондами; сприяння взаємодії центрів з партнерськими організаціями.

Завдяки волонтерам громадяни мають додаткові можливості для того, щоб дізнатися про систему та отримувати якісну та своєчасну правову допомогу. Волонтерство ми розглядаємо як взаємовигідну діяльність. Залучаючи волонтерів до співпраці ми пропонуємо унікальний досвід співпраці з системою надання безоплатної правової допомоги; можливість пройти безкоштовне навчання, (тренінги, курси, семінари тощо) як у сфері волонтерської діяльності, так і в правовій сфері; шанс розширити ділові контакти, покращити навички комунікації.

Система БПД постійно йде у ногу з часом, тому розвиває нові можливості отримання правової допомоги та правової інформації онлайн.

Безкоштовний онлайн-ресурс [wikilegalaid](http://wikilegalaid.org), на якому кожен бажаючий може отримати правову консультацію, функціонує за принципом Wikipedia: інформація постійно оновлюється з урахуванням змін законодавства та судової практики. Базою можуть користуватись як юристи-практики, студенти-правники, правозахисники, так і пересічні громадяни. Консультації підготовлені так, щоб бути зрозумілими не лише фахівцям, а й людям без юридичної освіти.

В день 10-річчя з моменту прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» було презентовано новий сервіс для громадян, які користуються безоплатною правовою допомогою – «Кабінет клієнта системи БПД». Це – сервіс, що має на меті уніфікувати інформацію про послуги, надані системою безоплатної правової допомоги. За допомогою цього нового сервісу людина матиме змогу:

- отримати консультацію/роз'яснення з правових питань;
- подати документи для підтвердження належності до однієї із категорій, які визначені Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та іншими законами України;
- переглядати історію звернень та хід їхнього розгляду.

Відтепер усі запити громадян на консультації з правових питань, їх історія та відповіді будуть доступні в одному місці. Значно зростає оперативність надання послуг. Працівники системи готують відповідь на запит особи, яку вона отримує онлайн. У разі необхідності особа зможе уточнити своє запитання у форматі чату з фахівцем системи БПД.

Ще одна новація в системі БПД полягає в запровадженні нового мобільного застосунку «Безоплатна правова допомога», який надає громадянам можливість отримати безоплатну юридичну консультацію в online режимі.

За допомогою застосунку можна:

– Автоматично зателефонувати на єдиний номер системи БПД 0 800 213 103 та отримати консультацію юриста.

– Подати запит на отримання адресної правової допомоги (на дому).

– Отримати інформацію про всі гарячі лінії центральних органів виконавчої влади, а також адреси центрів та бюро правової допомоги.

– Отримати контакти інших надавачів правової допомоги за регіонами.

– Прочитати консультації з найпоширеніших правових питань в українській правничій вікіпедії [wikilegalaid](https://uk.wikilegalaid.org/).

– Дізнатись, чи маєте ви право на безоплатну вторинну правову допомогу – захист або представництво своїх інтересів у суді.

Завантажити мобільний застосунок легко – через Play Market та App Store, ввівши в пошук слова «Безоплатна правова допомога», або клацнувши з телефона на цьому посиланні: <https://bit.ly/3hwwgqr>.

Застосунок «Безоплатна правова допомога» – це ще одна додаткова можливість для отримання юридичної консультації або послуг юриста чи адвоката в суді за рахунок держави. Одним дотиком можна отримати консультацію, правову підтримку і роз'яснення прав та обов'язків. Це значно спростить доступ до правосуддя: будь-яка людина, яка опинилася в складній життєвій ситуації, зможе витягнути телефон і отримати правову допомогу.

Система безоплатної правової допомоги запустила Telegram-чат «Правова допомога протидії насильству», де потерпілі від домашнього насильства та свідки можуть онлайн отримати консультацію юристів щодо захисту своїх прав. Юристи системи БПД, які спеціалізуються в сфері сімейних відносин, нададуть відповідь на правове запитання, роз'яснять алгоритм дій щодо захисту своїх прав. Отримати відповідь юристів можна у робочий час - з понеділка по четвер з 09:00 до 18:00, у п'ятницю – з 09:00 до 16:45.

Зайти на Telegram-чат «Правова допомога протидії насильству» можна також з чат-боту #дійпротинасильства, який запустило в Telegram Міністерство внутрішніх справ спільно з Харківським університетом внутрішніх справ і Національною поліцією України.

Таким чином, система БПД реалізує одне з основних завдань своєї діяльності, а саме посилення правової спроможності територіальних громад та забезпечує надання якісної та доступної правової допомоги громадянам як у містах, так і у найвіддаленіших куточках України, а співпраця органів місцевого самоврядування та БПД дає можливість розширити доступ до безоплатної правової допомоги, вирішувати правові проблеми на місцях та підвищувати правову обізнаність громадян.

Література:

1. Актуальні питання посилення правової спроможності територіальних громад в Україні. Посібник. Укладачі: Лахижа М.І.,

Черчатий О.І., Клименко І.В. Полтава: Полтавський літератор, 2018. 40 с.

2.Лахижа М.І., Черчатий О.І. Цільові програми як інструмент становлення та розвитку інтегрованої системи правової допомоги. Теорія та практика публічного адміністрування.№1 (60). 2018. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-1/doc/1/02.pdf>

3.Лозинська Т. М., Лахижа М. І., Черчатий О. Організація надання правової допомоги органами місцевого самоврядування. Методичний посібник. Полтава, 2020. – 39 с.

Барило Юлія Віталіївна,

Відділ «Миргородське бюро правової допомоги»

Лубенського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, начальник

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Термін «відновне правосуддя» вперше був використаний американським психологом Альбертом Іглашем (А. Eglash) в 50-і роки ХХ століття для опису принципів, необхідних для розвитку гуманного правосуддя. А. Іглаш визначив три парадигми правосуддя: каральну, дистрибутивну (аборозподільну) і відновну. Навідміну від каральної парадигми, яка орієнтована перш за все на покарання правопорушника, і дистрибутивної парадигми, яка основну увагу приділяє реабілітації правопорушника, відновне правосуддя основане на ідеї ліквідації шкоди, заподіяної жертві. Відповідальність злочинця в цьому разі полягає в тому, щоб вибудувати комунікацію з жертвою, своїми діями надати їй допомогу, тим самим закласти фундамент свого некримінального майбутнього.

Основним стрижнем відновного правосуддя є залагодження конфлікту між людьми без використання традиційних репресивних засобів кримінального судочинства.

Впровадження відновного правосуддя у вітчизняну практику вирішення кримінально правових конфліктів наштовхується на об'єктивні і суб'єктивні труднощі, має досить незначну регіональну і кількісну розповсюдженість, утім, позаяк, перспективи щодо розвитку – у нього добрі, а тому зосередимося на деяких організаційних і правових питаннях впровадження відновного правосуддя та вірогідних шляхах їх вирішення. Можна стверджувати про появу вітчизняного досвіду застосування програм відновного правосуддя в основному у вигляді «медіації». Медіація (від лат. mediation – посередництво) є однією з широко розповсюджених альтернатив кримінальному

переслідуванню, сприяє його спрощенню та прискоренню поряд із попередженням, трансакцією, угодою про визнання вини, пробацією та іншими. Йдеться про більш широку орієнтацію всіх ланок державних органів, які беруть участь у кримінальному судочинстві, на те, щоб спонукати правопорушника самому усвідомити негативні наслідки вчиненого ним злочину і за власною ініціативою прийняти відповідальність за них на себе, стимулювати добровільне відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем. При цьому мається на увазі досягнення не тільки відшкодування шкоди, заподіяної особі, що потерпіла від правопорушення, а й пошук найбільш ефективного шляху до виправлення правопорушника та повернення його до нормального суспільного співжиття і, таким чином, посилення впливу кримінального процесу на запобігання рецидивній злочинності.

Підводячи підсумок, ще раз зазначимо, що відновний і превентивно-захисний спосіб кримінально-правового регулювання мають додатковий і альтернативний характер. Наявність адекватних примирних процедур сприяє відновленню прав потерпілого і є закономірною передумовою як швидкого вирішення кримінально-правового конфлікту в рамках приватного провадження, так і забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому. У цілому відновне правосуддя – це механізм правового регулювання, що стрімко розвивається та має майбутнє і як спосіб урегулювання кримінально-правових правовідносин, і як складова частина кримінального провадження.

Література:

1. Маляренко В.Т., Войтюк І.А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 8(34). – С. 34-63.
2. Михайленко О, Бородовська Н. Соціологічні дослідження щодо засуджених до позбавлення волі // Вісник прокуратури. – 2007. – № 5(71). – С. 70-75.
3. Маляренко В.Т. Про соціальну зумовленість і справедливості покарання // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3(31). – С. 32-44.
4. Шевченко Т.В. Про деякі питання створення ювенальної юстиції та впровадження відновного правосуддя в Україні (кримінально-правовий аспект) // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – 9(73). – С. 36-40.

Бобрищева Ілона Русланівна,
*Начальник відділу «Кобеляцьке бюро правової допомоги»
Кременчуцького місцевого центру з надання
безоплатної вторинної правової допомоги*

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕННЕ НЕПОВНОЛІТНИМИ

Сучасна концепція покарання неповнолітніх, які вступили в конфлікт із законом, неспроможна повною мірою досягти виправлення засуджених і запобігти вчиненню ними нових правопорушень. Кримінально активні підлітки стають резервом для дорослої та рецидивної злочинності. Тому є потреба в застосуванні таких шляхів впливу на неповнолітніх правопорушників, які б допомогли у перевихованні, усвідомленні наслідків скоєного, сприяли б каяттю у вчиненому й зменшили б рецидив злочинності неповнолітніх. Саме таким шляхом вирішення зазначеної проблеми може стати застосування відновного правосуддя, а саме — впровадження процедури медіації [3].

Злочини, вчинені неповнолітніми часто трапляються через різні обставини: вплив оточення, потреба в нових гострих відчуттях, бажання привернути до себе увагу дорослих. За скоєний злочин передбачено різні види покарання, в тому числі і позбавлення волі. Але для неповнолітніх, які вчинили злочин вперше, є шанс виправити ситуацію та повернутися до звичного життя. Цьому сприяє Програма відновного правосуддя для неповнолітніх.

Проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» впроваджується Міністерством юстиції України, Генеральною прокуратурою України на базі системи безоплатної правової допомоги.

Пілотний проект ґрунтується на відновних підходах у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми, і включає в себе скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними кримінальних правопорушень з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням.

Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, застосовується за кількох умов:

– наявності потерпілої сторони - фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або

майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;

– вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину;

– визнання неповнолітнім факту вчинення кримінального правопорушення;

– згоди неповнолітнього і потерпілого на участь у Програмі [2].

В свою чергу необхідно враховувати, що індивідуалізація призначення покарання неповнолітнім – принцип та головна складова правового режиму призначення покарання шляхом обрання неповнолітньому необхідної та достатньої міри покарання, що забезпечує досягнення його мети, у повній відповідності до характеру та ступеню суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення, особливостями винної особи, включаючи стан її психологічного розвитку, умов життя та виховання, характер впливу на неповнолітнього старших за віком осіб, а також пом'якшувачими та обтяжуючими обставинами.

Кримінологічні засоби індивідуалізації призначення покарання неповнолітньому повинні формуватися та застосовуватись на підставі системи ризиків та потреб неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення, як системи комплексного та послідовного виявлення значущих факторів, що обумовлюють вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, аналіз яких дозволяє призначити йому максимально індивідуалізоване покарання. При цьому оцінка ризиків дозволяє суду встановити вид та розмір (строк) покарання, з одного боку, що необхідні для зменшення негативного впливу покарання на особу неповнолітнього, а з іншого – для мінімізації можливості вчинення неповнолітнім нового кримінального правопорушення, як під час відбування кримінального покарання, так й після нього. Водночас оцінка потреб дозволяє виявити фактори, які необхідно враховувати з метою зниження мотивації правопорушника до вчинення нових кримінальних правопорушень [1].

Однак, необхідно розуміти, що медіація – це лише частина програми відновного правосуддя. Кожен неповнолітній правопорушник проходить індивідуальну програму ресоціалізації. Заходи визначаються з урахуванням його особистості. Це можуть бути заняття з психологами, відвідування гуртків, спортивних секцій, участь у волонтерських проєктах тощо. Оскільки сама участь у програмі не є запорукою того, що дитина автоматично звільняється від кримінальної відповідальності. Якщо дитина не виконає умови програми, вона буде відповідати на загальних підставах, тобто, понесе кримінальне покарання.

Література:

1. Кідіна Н. В. Система кримінальних покарань неповнолітніх за КК України і проблеми її реалізації. Міжнародне право і національне законодавство : зб. наук. праць. Київ : КиМУ, 2003. Ст. 23. URL:

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/18850/1/0_%D0%94%D0%98%D0%A1_%D0%9A%D0%98%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%90_27_04_21.pdf (дата звернення 01.11.2021).

2. Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України №172/5/10 від 21.01.2019 «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> (дата звернення 01.11.2021р).

3. Смітєнко З.Д. , Курко О.В. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси,право. - 2015 - № 4 ст. 37. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2015/4\(81\)/Smytienko.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2015/4(81)/Smytienko.pdf) (дата звернення 01.11.2021).

Дворовенко Максим Іванович,

*начальник відділу «Машівське бюро правової допомоги»,
Полтавський місцевий центр з надання
безоплатної вторинної правової допомоги*

ГЕНДЕР І ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ

Що стосується визначень термінів «гендер» і «гендерна рівність», то існує декілька підходів і трактувань. Але найлогічніше скористатися визначеннями, які містяться у законодавстві. У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок» немає визначення слова гендер, але є «гендерна рівність». Отже: гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Що стосується слова гендер, то пропонуємо звернутися до тексту Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Ця конвенція також відома як «Стамбульська конвенція». Отож, у статі 3 є визначення слова гендер. «Гендер» означає соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків.

Отже «стать» – це біологічна характеристика, а «гендер» – це соціальна роль, те, що суспільство очікує від чоловіків та жінок. Фактично «гендерні ролі», які суспільство «вигадало» для жінок і чоловіків, є гендерними стереотипами, які призводять до гендерної нерівності – тобто нерівності, яка спричинена не біологією, а ставленням людей до чоловіків чи до жінок, певними очікуваннями до їх поведінки.

Узагальнивши, можемо сказати, що гендерні стереотипи – це сформовані суспільством узагальнені уявлення (переконання) про те, якими є чоловіки і жінки. Гендерні стереотипи тісно пов'язані з гендерними ролями (наборами очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків і жінок щодо того, як вони мають поводитись) і служать для їх підтримки і відтворення. Гендерні стереотипи сприяють підтримці гендерної нерівності.

Поширення фемінізму та рух за права жінок призвів до того, що вже в середині ХХ століття принцип рівності прав жінок і чоловіків був включений до Загальної декларації прав людини. Цілком обґрунтовано, що цей принцип включався і до подальших міжнародних договорів ООН та агенції ООН з прав людини, адже саме права людини є фундаментом гендерної рівності. Він був відображений в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права 1966 року та низці інших основоположних документів.

Ще одним важливим міжнародним документом є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (або просто Стамбульська конвенція). Водночас, Україна підписала, але досі не ратифікувала цю Конвенцію. Хоча у грудні 2017 року домашнє насильство в Україні було криміналізоване, положення Стамбульської конвенції є більш широкими – вони поширюються не лише на домашнє насильство, а й на інші види насильства за ознакою статі. До того ж, вона встановлює суттєві зобов'язання держави щодо попередження насильства, захисту постраждалих та притягнення кривдників до відповідальності. Окрім цього, Україна приєдналась до зобов'язань щодо досягнення Цілей сталого розвитку на період до 2030 року, серед яких є ціль № 5, що спрямована на досягнення гендерної рівності.

В українському законодавстві найголовнішим законом є Конституція України і там також йдеться про забезпечення рівних прав та можливостей (стаття 24). У 2005 році було ухвалено профільний Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Також важливими законами в цій сфері є Закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» 2012 року та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2017 року. Перший передбачає заборону дискримінації, у тому числі за ознакою статі, а другий чітко визначає всі види домашнього насильства, і домашнє насильство нарешті стає кримінальним злочином.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок» від 08.09.2005 №2866-IV [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

2. Закон України «Про відпустки», [Електронний ресурс] <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

4. Закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

6. Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF>.

7. Загальна декларація прав людини, 1948 рік [Електронний ресурс] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

8. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, 2011 рік [Електронний ресурс] <https://rm.coe.int/1680462546>.

9. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 1979 рік [Електронний ресурс] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

Дейман Юлія Олександрівна,

Відділ «Пирятинське бюро правової допомоги»

Лубенського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, заступник начальника

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Українська держава визнала одним із основних своїх пріоритетів та найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Тому важливою складовою стратегії розвитку українського суспільства повинна стати державна політика захисту дитинства. Кримінальна поведінка неповнолітнього дуже часто залежить від побуту, освітнього процесу, культури, свідомості. Жорстокість – це найважливіший індикатор морального стану неповнолітнього. Все більше ми можемо бачити злочини вчинені неповнолітніми, які супроводжуються жорстокістю, садизмом, агресивністю, знущанням над людьми, цинізмом. Окрім, вищезазначених причин не малу долю містить жорстоке поводження з дітьми та умови у яких дитина виросла.

Кримінальна злочинність неповнолітніх виведена у окремий (самостійний) вид злочинності. Необхідність відокремлення цього

виду злочинності з обумовлена багатьма причинами. Згідно з Конституцією України - Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Для виконання міжнародних обов'язків в Україні прийнято та ратифіковано ряд нормативно правових актів, які регулюють правове становище дитини, яка перебуває у конфлікті із законом, направленні на охорону її прав, свобод і законних інтересів, з них: закони України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26 квітня 2001 року [59], «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» №20/95-ВР від 24 січня 1995 року, «Про Загальнодержавну програму Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» № 1065-VI від 5 березня 2009 року тощо. Злочинність неповнолітніх як соціальний феномен має глибокі історичні корені. Кризові явища в Україні, зокрема у соціальній та економічній сфері, зміни політичного устрою, зниження рівня добробуту значної кількості громадян призвели до зростання рівня дитячої злочинності та підвищення соціальної напруженості в суспільстві. Зауважимо, що незважаючи на широкомасштабні заходи із протидії злочинності неповнолітніх, вжиті на рівні держави та суспільства, не завжди виявляються достатньо ефективними і не повною мірою досягають поставленої мети. Відсутність єдиної, чіткої вибудованої системи державних інститутів, покликаних займатися проблемами неповнолітніх, не дозволяє досягти значних позитивних результатів у сфері захисту законних прав, свобод та інтересів дитини, а також подолання негативних явищ серед підлітків, які потрапили у конфлікт із законом. Запорукою належної опіки над дітьми всіх категорій являється цілеспрямована спільна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та інших структур об'єднаних єдиною спільною метою – всесторонній захист дитини. Високий рівень злочинності серед неповнолітніх – це прояв матеріального зубожіння населення, упущення у вихованні молодих людей, проблеми шкільного виховання, а також пагубного впливу ЗМІ та сучасного егоїстичного суспільства і його цінностей. В Україні існує серйозна проблема злочинності серед неповнолітніх осіб. Серед злочинів, які вчиняються неповнолітніми переважають корисливі, насильницькі та корисливо-насильницькі злочини. Нажаль, в нашій країні збереглася «палкова система» та формальний підхід до профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Це пояснюється відсутністю зацікавленістю у результатах роботи, низьким рівнем підготовки кадрів, низьким рівнем оплати праці. Ювенальна реформа повинна здійснювати по таким ключовим напрямках, як: загальна і спеціальна превенція правопорушень, вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства щодо притягнення до відповідальності неповнолітніх правопорушників, а також

продовження реформи кримінально-виконавчої служби і розвиток пробації щодо неповнолітніх. Позитивними кроками у сфері розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх було б запровадження процедури медіації у справах, які не завдали істотної шкоди та відновного правосуддя. Щодо організації органів кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, потрібно єдину соціальну службу, яка увібрала б у себе всі розпорошені функції у сфері протидії підліткової злочинності. Вирішення цього питання можливе шляхом залучення інститутів громадянського суспільства. Особливої уваги потрібно приділяти працівникам органів ювенальної юстиції щодо їх компетенції та професіоналізму. Необхідно інтегрувати роботу соціальних служб, правоохоронних служб та окремих ювенальних судів у єдину систему не лише для профілактики та покарання правопорушників, а й для подальшої соціалізації. На теперішній час в нашій державі ювенальна превенція має у своїй основі більш декларативну складову. Це пояснюється ратифікацією міжнародних конвенцій та написанням основних законів, які мало працюють через велику розпорошеність повноважень між органами державної та місцевої влади. Дана реформа має бути під особистою відповідальністю гарантів Конституції та зрив термінів її має вести до прямої відповідальності перед народом України.

Література:

1. Бундз Р. О. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник. 2017. № 3. С. 169–173.
2. Богатирьов І.Г. Проблема ціни злочинності в Україні. Право. 2016. С. 87-89.
3. Акімова А. С. Особлива жорстокість як спосіб вчинення злочинних посягань. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 4. С. 300–302.
4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Журенко Максим Романович,

Відділ «Глобінське бюро правової допомоги»

*Кременчуцького місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Ефективність проведення в Україні структурних реформ та розбудови інституцій, в першу чергу залежить від належного правового регулювання та забезпечення законності, процесів пов'язаних з реформуванням.

Запроваджені реформи повинні відповідати верховенству права - це безпосередньо впливає на життя кожного громадянина. Є необхідною умовою забезпечення рівності перед законом, задля запобігання зловживанню владою державними органами та притягнення до відповідальності осіб, які ухвалюють рішення. Повага до верховенства права є важливою для забезпечення довіри населення до державних інституцій.

Процес реформування інституцій повинен передбачати розробку сучасних нормативно-правових умов функціонування як окремого державного органу так і системи державного управління в цілому.

До прикладу візьмемо реформу суддів відповідно змін адміністративно територіального устрою. Функціонування і робота судової системи в межах новостворених районів та, відповідно, підсудності справ тим чи іншим судам виникли після прийняття Верховною Радою України постанови від 17 липня 2020 року № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів». Зараз більшість населених пунктів увійшли до інших районів, ніж це було до адміністративно-територіальної реформи. Проте сьогодні відсутні правові механізми, які врегульовують питання зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку із утворенням (ліквідацією) районів.

В першу чергу слід наголосити, що зміна адміністративного устрою не означає автоматичної зміни системи судоустрою. Згідно зі ст. 125 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної цим законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою. Водночас ч. 1 ст. 17 Закону передбачає, що судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Власне тому і виникла така ситуація, коли в межах одного району функціонували кілька судів, або, навпаки, територія, яка охоплювалася одним судом, може ввійти до кількох районів.

Проблема полягає в тому, що виникла ситуація, коли діють районні суди районів, яких вже нема. З метою виправлення таких прогалин, було внесено зміни до Закону «Про судоустрій та статус суддів» щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України до прийняття закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів», якими передбачено, що відповідні місцеві суди продовжують

здійснювати свої повноваження в межах територіальної юрисдикції, визначеної до набрання чинності постановою про утворення та ліквідацію районів, але не пізніше 1 січня 2022 року.

Структура районних судів змінюється відповідно до структури новоутворених районів. Замість районних судів буде створено мережу окружних місцевих судів. Ризиками такого переформатування, може стати порушення права доступу до правосуддя та неможливість захистити свої права в судовому порядку, адже створення нових судів з формуванням нового суддівського складу може призвести до перерозподілу справ і слухання вже відкритих справ від самого початку.

Література:

1. Кривецький О.П. Укрупнення судів: проблеми і перспективи. Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів Громадська думка про правотворення. – 2018. Вип. № 1 (145). С. 18–21. URL: <http://nbuvipar.gov.ua/images/dumka/2018/1.pdf>.

2. Шутович В.В. Генезис судової реформи в Україні як складова розбудови правової держави. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2010. Вип. № 1. С. 234–242. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-1-33.pdf>

3. Титикало Р.С. Нові суди відповідно адміністративно територіального устрою. PRAVO.UA електрон. вид. 2021. URL: <https://pravo.ua/novi-sudi-vidpovidno-do-zmin-administrativno-teritorialnogo-ustroju-zapracujut-ne-ranisce-2022-roku/>.

Зайченко Олена Олександрівна,

*Заступник начальника відділу «Семенівське бюро правової допомоги»
Кременчуцького місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ІНШИХ КРАЇН

У багатьох країнах закон про юридичну допомогу описує безкоштовну правову допомогу як послуги, що надаються затриманим, підозрюваним, обвинуваченим і підсудним в рамках провадження у кримінальних справах, так і юридичну допомогу по іншим категоріям справ (Наприклад у Великобританії та Словенії). В окремих державах (Словенія) схеми юридичної допомоги у кримінальних справах та допомоги по іншим категоріям справ встановлюються окремими

комплектами законодавчих актів. Зарубіжний досвід надання БПД висвітлюється в публікаціях як українських, так і зарубіжних авторів [1; 2; 3;4]. Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 дозволило і в Україні отримати інституційний механізм для реалізації закріпленого конституційного права кожного на правову допомогу (ст.59), що згідно з роз'ясненнями Конституційного Суду України вважається гарантованою державою можливістю будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин із державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обов'язі та формах, як вона того потребує [5]. Враховуючи те, що система 157 безоплатної правової допомоги в Україні існує невеликий проміжок часу, є необхідність у її подальшому удосконаленні. Для цього неоціненним є досвід інших країн, де аналогічні системи безоплатної правової допомоги працюють десятиріччями. Уваги заслуговує досвід Великобританії, де практикується й часткова безоплатна допомога для певного кола 125 малозабезпечених осіб. Тобто за наявності коштів у особи, яка звертається за правовою допомогою, за рішенням комісії з додаткових асигнувань міністерства соціального забезпечення або суду рішення про надання відповідної правової допомоги видається після сплати заявником визначеної суми. Враховуючи велику кількість звернень до місцевих центрів з НБВПД осіб, щодо надання БВПД із захисту неправомірних прав чи вимог, така норма може забезпечити певну відповідальність клієнта за його вимоги та кількісь судових позовів. Аналогічна норма існує і в законодавстві Чилі. В цій країні коли громадяни звертаються за безкоштовною правовою допомогою вони зобов'язані надати докази своєї малозабезпеченості, і в залежності від рівня доходу правова допомога надається або безкоштовно, або шляхом спів фінансування в розмірі 20%, 40%, 70% або 100%. У Нідерландах діяльність приватних адвокатів доповнюється могутнім консультативним сектором, таким як: добровільні, так звані «юридичні магазини», Бюро юридичної допомоги і Центри юридичної допомоги. Бюро юридичної допомоги – надають першочергову правову допомогу, поради у справах соціального забезпечення, житла, зайнятості, імміграції й захисту прав споживачів; – направляють довіртелів до приватних адвокатів; – забезпечуючи сертифікатами, що дають право на субсидійовану юридичну допомогу особам, які звернулися до приватних адвокатів. Такі Бюро фінансуються Міністерством юстиції Нідерландів і наймають випускників юридичних факультетів. У випадку автоматичного призначення адвоката, оплата його послуг провадиться судовими властями. Особи, які мають доход, що перевищує встановлений рівень, не мають права претендувати на фінансову підтримку держави й оплачують послуги за свій рахунок. Вони можуть скористатися інститутом страхування юридичної допомоги. Певні

обмеження щодо надання безоплатної правової допомоги є і в законодавстві ПАР. Конституція ПАР гарантує безоплатну правову допомогу в цивільних справах для дітей віком до 18 років «якщо в іншому випадку відбудеться істотна несправедливість», та має загальну норму щодо права на суд та широкі засади процесуальної правоздатності. При цьому, на відміну від ситуації з затриманими, 158 заарештованими та обвинуваченими особами, Конституція не покладає на державу конкретних зобов'язань на надання правової допомоги сторонам в цивільному процесі. Законодавчо в ПАР визначено, що безоплатна правова допомога не надається в цивільних справах пов'язаних зі: справами про повернення заборгованості; управління майном; порушення контрактних зобов'язань; втручання в приватне життя; справами, в яких на думку 126 Ради клієнт не отримає суттєвого позитивного результату, будь-які справи в яких орієнтовні витрати на суд перевищують потенційні вигоди для клієнта; окрім того окремі умови застосовуються для надання безоплатної правової допомоги в трудових спорах, справах про повернення землі, щодо прав найманих працівників та отримання статусу біженця. За висновками незалежних міжнародних експертів система правової допомоги в Україні зробила важливі кроки у підвищенні обізнаності про право на правову допомогу. За висновками оцінювання, українське законодавство та підзаконні акти відповідають стандартам Європейської конвенції з прав людини щодо вибору адвоката. Також у Європі дедалі більшу увагу приділяють забезпеченню належної якості правової допомоги. В Україні для кримінального провадження наявна відповідна нормативна база. Проте рекомендовано посилити механізми контролю якості, зокрема, шляхом розширення норм, які закріплюють стандарти якості правової допомоги у цивільних та адміністративних справах. На сьогодні, на мій погляд, необхідно удосконалити чинне законодавство у сфері надання безоплатної правової допомоги в частині формулювання обов'язків суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу. Також розглянути концептуальну можливість спів фінансування, з урахуванням фінансового стану, клієнтами послуг з правової допомоги.

Література:

1. Біггелар П., Хріптієвські Н., Патерсон А., Банчук О., Токарев Г. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи: Інформаційний дайджест Безоплатна правова допомога в Україні. 2016. с.4-14.
2. Берладин О.Б. Про надання захисником безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі України і Великобританії: Вісник Академії адвокатури України. 2013. с. 180-186.
3. Вільчик Т.Б. Системи безоплатної правової допомоги у країнах Європейського Союзу: Право України. 2015. с.419.

4. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. 2015. с.52.

5. МакКуойд-Мэйсон Д. Южноафриканские модели предоставления бесплатной юридической помощи в неуголовных делах: Інформаційний дайджест Безоплатна правова допомога в Україні. 2013. с.160

Ільків Наталія Володимирівна

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДОСТУПНІСТЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Сприяючи широкому доступу до правосуддя та забезпечуючи ефективніший захист прав людини українська система правової допомоги передбачає широке коло осіб, які можуть отримати безоплатну вторинну правову допомогу (далі – БВПД). Так, згідно з Конституцією України та Законом «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р № 3460-VI (далі – Закон № 3460-VI) право на БВПД мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України. Однак право на БВПД, на відміну від первинної, мають лише окремі категорії осіб, визначені у ст.14 Закону. Власне у такому законодавчому закріпленні дістав відображення європейський підхід, який полягає у врахуванні двох факторів-умов для віднесення осіб, до тих, які мають право на БВПД: по-перше, у такої особи немає достатніх коштів для оплати послуг захисника (що встановлюється так званим «тестом на нужденність»), тобто фінансовий критерій, і, по-друге, надання безоплатної правової допомоги вимагається інтересами правосуддя (що встановлюється так званим «тестом по суті»), тобто юридичний критерій. Для того, щоб скористатися правовою допомогою, необхідно відповідати обом критеріям, фінансовому і юридичному, якщо тільки національним законодавством не встановлені більш високі стандарти. [1, с.34] Це означає, що відповідно до європейського законодавства та практики ЄСПЛ, БВПД – це не право, гарантоване кожному, хто бере участь у кримінальному провадженні, і держави зобов'язані надавати цю допомогу не всім, а лише тим, кому бракує коштів, щоб найняти адвоката, і де в інтересах правосуддя у конкретному типі справи чи провадження потрібне надання правової допомоги.

Надання БВПД в Україні здійснюється з урахуванням двох критеріїв – фінансового критерію та належності до тих категорій осіб, для яких законодавчо закріплено право на БПД. Але законодавство України щодо надання БВПД є демократичнішим від європейського законодавства і не вимагає сукупності критеріїв для отримання БВПД.

Найпоширеніша категорія осіб, яка потребує БПД, – це малозабезпечені громадяни. [2, с.104] Згідно з процедурою, встановленою у ст. 18 Закону, у разі якщо особа належить до такої категорії, то Центр з надання БВПД приймає рішення про надання БВПД, якщо ж встановлює відсутність підстав для отримання БВПД -- про відмову в наданні БВПД.

Нормативне закріплення цих положень з огляду на принцип правової визначеності начебто не викликає жодних сумнівів щодо реалізації задекларованих гарантій. Водночас положення ч.4 ст.18 Закону № 3460-VI, відповідно до якого разом із зверненням про надання БВПД особа повинна подати документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій осіб. Тобто мова про отримання та самостійну підготовку низки документів, які вимагаються центрами для підтвердження статусу особи як такої, що має право на отримання БВПД. Однак на практиці це зумовлює у багатьох осіб, які звертаються за отриманням БПД, виникнення досить багатьох труднощів, що впливає на доступ до самої правової допомоги. [3, с.109]

В інформаційному аспекті слід зауважити, що зазначений перелік документів особа, яка потребує правової допомоги, не знайде в Законі, оскільки його наведено у Методичних рекомендаціях щодо організації надання БПД місцевими центрами з надання БВПД, затверджених наказом Координаційного центру з надання правової допомоги від 19 липня 2019 р. № 60, про які відомо не кожній особі, адже Закон не містить посилання на них. Попри те, що зазначений акт є організаційно-розпорядчим документом, розробленим та рекомендованим для використання виключно працівниками місцевих центрів під час прийому осіб, які звертаються за отриманням правової допомоги, про що прямо зазначається ньому і наголошується, що він «не є нормативно-правовим актом та не встановлює обов'язкових норм (правил поведінки) для осіб, які звертаються за правовою допомогою до місцевих центрів», однак системний аналіз положень, викладених у рекомендаціях, засвідчує наявність низки прогалин в окремих аспектах регулювання цього питання.

Хоча у п.6 Методичних рекомендацій закріплено категоричне правило, яким встановлено заборону відмови у прийнятті заяви про надання БВПД через відсутність повного комплексу документів, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій осіб, визначених ст. 14 Закону, однак, подальший алгоритм дій працівника центру у разі прийняття заяви про надання БВПД свідчить про неминучу необхідність особою подати такі документи.

Отже, відмовити у прийнятті звернення особи у зв'язку із неподанням усіх необхідних документів забороняється, однак у такому разі неможливо визначити приналежність особи до категорії, а відповідно на цій підставі їй буде відмовлено у наданні допомоги. Застосування ж такої підстави для відмови у наданні БВПД, як неприналежність особи до жодної з категорій осіб, передбачених Законом № 3460-VI (п.1 ст.20), передбачає дослідження документів, на основі яких цей факт можна встановити.

Слід відзначити, що Порядком подання інформації з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затв. Наказом Міністерства юстиції України та постановою правління Пенсійного фонду України від 02 липня 2020 р., на Пенсійний фонд України покладено зобов'язання з надання інформації про заробітну плату (дохід, грошове забезпечення, допомогу, компенсацію), на яку нараховано і з якої сплачено страхові внески, розмір призначених пенсій, що міститься у Реєстрі застрахованих осіб, щодо осіб, які звернулись за отриманням безоплатної вторинної правової допомоги, для підтвердження їх належності до суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу. Однак це не знайшло законодавчого закріплення. Таким чином, задля реалізації такого принципу державної політики у сфері надання БПП як доступність, Закон про БПП слід доповнити нормою, яка б забезпечувала правові засади інформаційної взаємодії між суб'єктами надання БВПД та Пенсійним фондом України.

Література:

1. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи: Звіт в межах проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні». 2016. С.34. URL: <https://rm.coe.int/16806ff4a9>

2. Сірош Д.М. Фінансування витрат на безоплатну правову допомогу в судочинстві України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 102–106.

3. Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1(17). С. 107–116: URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf.

Льницький Олег Володимирович,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ІЗ СИСТЕМОЮ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Юридичний клінічний рух є важливим елементом правової системи України, з якого, як з одного з важливих онтологічних джерел, зародилася система безоплатної правової допомоги у нашій державі. Підтримуваний за рахунок недержавного фінансування, тривалий час він був каталізатором змін «юридичного ландшафту» на шляху до демократизації правової системи, що переживала своє становлення, стимулятором реформ у фундаментальних сферах правозахисту через постановку проблем та формування позитивної правозастосовної практики, орієнтованої на відхід від державно-орієнтованої радянської системи права до проголошеного у втілення принципу верховенства права.

Юридично-клінічний рух у закладах вищої освіти має тривалу загальну історію, зумовлену усвідомленням гострої необхідності забезпечити йому доступ у процесі підготовки до «живих» справ з «правовими патологіями» (за висловом професора Георга Фроммгольда, який вперше запровадив термін у офіційне застосування [цит. за: 1]), у порядку підвищення якості підготовки студента-юриста як фахівця прикладної спеціальності. Тривала історія розвитку цього навчально-прикладного інструменту призвела до виникнення та оформлення однієї з сучасних методик освітньої підготовки – «юридична клінічна освіта» (походить від англ. «legal clinic education»), мета якої полягає у набутті студентами практичних навичок діяльності за фахом шляхом надання безоплатної правової допомоги населенню. Юридична клінічна освіта – це спосіб набуття студентами практичних навичок юриста шляхом надання безоплатної правової допомоги населенню в рамках проходження навчальної та інших видів практики на базі юридичної клініки вищого навчального закладу [2, 173].

Водночас, слід відзначити, що на сьогодні університетські юридичні клініки в Україні мають куди більше інституційне визнання та регулювання (п. 2 ч. 7 ст. 33 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592), а ніж освітньо-методологічне.

Перевагою практичної підготовки в університетській юридичній клініці є забезпечення поступальності академічної освіти; постійна участь фахових педагогічних працівників у підготовці студентів, які самостійно або за участю залучених спеціалістів забезпечують контроль за якістю виконання студентами завдань; набуття та розвиток професійних вмінь і навиків, які виробляються шляхом безпосереднього спілкування при консультиванні. Такі пропозиції знаходяться у відповідності до опублікованого Комітетом з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України проекту Концепції розвитку юридичної освіти в частині досягнення однієї зі стратегічних цілей – «Правничі школи забезпечують набуття здобувачами вищої юридичної освіти високого рівня прикладних практичних навичок на вмінь».

Діяльність університетських юридичних клінік за своєю суттю чітко відповідає нормативному означенню правової допомоги та її формам (п.п. 3 і 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р.).

Натомість, така фактична єдність не підтверджена нормативно. Законодавчий перелік суб'єктів системи безоплатної правової допомоги в Україні не містить жодної згадки про університетські юридичні клініки. Відсутність офіційного статусу створює подальші складнощі щодо інтеграції юридичних університетських клінік у навчальний процес в частині офіційного визнання отриманих практичних навичок, обмеження можливих форм діяльності та видів правових послуг, які можуть ними надаватися (особливо в умовах дії в Україні вимог щодо здійснення представництва у судах у більшості випадків професійними адвокатами), порядку регулювання та організації їхньої діяльності з позицій забезпечення стандартів якості та відповідальності за надання правових послуг клієнтами.

Якщо певні з цих проблем можуть бути вирішені власними силами клінік шляхом самоорганізації (наприклад, в рамках Асоціації юридичних клінік України діють Стандарти діяльності юридичних клінік, схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації 19.06.2014 р. та впроваджений механізм періодичного та системного моніторингу їхнього дотримання у діяльності) чи за допомогою академічної автономії закладами вищої освіти, у яких вони функціонують (включення та визнання юридичних клінік базами практичної підготовки студентів і впровадження відповідних навчальних курсів у навчальні програми та плани), то без системних змін законодавства, участь клінік у наданні безоплатної правової допомоги (особливо вторинного рівня) перебуває у «сірій» нормативній зоні.

На сьогодні, практично відсутні професії за кваліфікацією «юрист», зайняття яких було б можливе за результатами здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. А це свідчить про те, що навіть завершення програми бакалаврату не надає професійних прав щодо здійснення юридичної практики у форматі надання правових

послуг в Україні. А тому, формальна діяльність студентів, які здобувають підготовку за відповідними освітніми програмами, в рамках надання юридичних послуг клієнтам клінік потребує додаткового правового визначення і регулювання як з позицій взаємодії із клієнтами, так і виходу цієї правової допомоги поза межі навчальних аудиторій та класів – при здійсненні представництва.

На це було спрямовано кілька законодавчих ініціатив, зокрема, одна з найґрунтовніших – проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо визначення статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної правової допомоги) № 9502 від 25.11.2011 р., який передбачав наділення юридичних клінік при вищих навчальних закладах України юридичного профілю статусом суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги, а також спрощення процедури та зменшення фінансових затрат для вразливих верств населення нашої держави під час реалізації ними права на представника в судовому засіданні у цивільних та адміністративних справах, а також в справах про адміністративні правопорушення.

Однак, висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України щодо змісту цього Законопроекту був негативний. Узагальнено у ньому вказувалося на те, що включення університетських юридичних клінік до суб'єктів безоплатної правової допомоги не вирішуватиме проблем якості правових послуг таких клінік та не надаватиме жодних додаткових преференцій (в тому числі, фінансових) щодо виконання закладами вищої освіти, у яких функціонуватимуть ці клініки, в такому випадку, уже – обов'язків – з надання правової допомоги і закладатиме нормативну основу для перекладення державою своєї відповідальності за виконання цієї функції на ці заклади освіти [3].

На нашу думку, такий висновок є не достатньо обґрунтований з позицій приведення у відповідність функціонування інститутів правової системи, а його аргументація підміняє собою об'єктивну реальність участі клінік у наданні безоплатної правової допомоги в Україні, на користь виправдання традиційним для України дефіцитом фінансування на розвиток державно-правових інститутів в Україні. Натомість, включення університетських юридичних клінік не лише покладатиме додаткові обов'язки на заклади вищої освіти в частині забезпечення організації їхньої роботи відповідно до стандартів безоплатної правової допомоги, але й відкриває можливості щодо імплементації юридичного освітнього простору в Україні до практичної сфери майбутньої діяльності випускників в порядку проходження стажування та здобуття затребуваних вмінь, навиків та досвіду з основ професійної діяльності ще під час навчання під керівництвом досвідчених кураторів-наставників, отримання додаткових бюджетних коштів та недержавної фінансової підтримки для облаштування та забезпечення діяльності таких клінік в рамках

міжнародних та державних програм з інституціоналізації мережі безоплатної правової допомоги в Україні.

А тому, університетські юридичні клініки в Україні залишаються одними з неофіційних центрів надання безоплатної правової допомоги, сконцентрувавши свою увагу в основному на консультуванні та правопросвітницькій роботі. Але їхній інституційний, кадровий та функціональний ресурс здатен бути використаний більш ефективно у системі, як на користь реалізації функції правозахисту та розбудови системи безоплатної правової допомоги, шляхом використання академічно-наукового та студентсько-навчального потенціалу, так і для підвищення ефективності та якості підготовки студентів, через надання можливості отримання емпіричного досвіду роботи з казусами правової системи.

Література:

1. Гончаренко В.О. Юридична клініка: історія і визначення. Практика діяльності «юридичних клінік» України. 2004. № 1. С. 3.
2. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога. Одеса, 2015. 328 с.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України: URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9502&skl=7 (дата звернення: 13.12.2020 р.).

Карий Володимир Вікторович,

*Начальник відділу комунікацій і правопросвітництва
Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової
допомоги у Тернопільській області;
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

СИСТЕМА НАДАВАЧІВ ПЕРВИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА ЦЕНТРИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ЇЇ ОСНОВНИЙ ПРОВАЙДЕР

Безоплатна первинна правова допомога, тобто надання правової консультації та інформації правового характеру, як функціональна складова, передбачена перш за все Законом України «Про безоплатну правову допомогу», а також посадовими обов'язками відповідних службовців органів публічної адміністрації[1].

Серед установ та осіб як суб'єктів надання первинної правової допомоги законодавець передбачив: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного

права, спеціалізовані установи та центри з надання безоплатної правової допомоги. Тоді як у всіх інших визначених суб'єктів надання БППД може бути встановлене як не профільне завдання, то центри з надання безоплатної правової допомоги в даному контексті є основними провайдерами надання такої, оскільки це встановлено основною функцією таких установ.

Розглядаючи перелік надавачів первинної правової допомоги слід дослідити кожну категорію суб'єктів, встановлених законом, що є необхідною передумовою для ґрунтовного вивчення, аналізу та систематизації суб'єктного складу.

Закон України «Про місцеве самоврядування» відносить до виключної компетенції обраних органів місцевого самоврядування – рад, повноваження створення в межах адміністративно-територіальної одиниці спеціалізованих установ з надання первинної правової допомоги. Саме тут слід наголосити про те, що дані установи, як випливає з законодавчої норми, як і будь-які інші структурні підрозділи органів місцевого самоврядування, можуть займатись наданням виключно безоплатної первинної правової допомоги, тоді як складання процесуальних документів та представництво особи, тобто надання вторинної правової допомоги, до повноважень таких установ входить не може, тоді як це є прямою функцією центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Разом з тим, як окремий суб'єкт надання первинної правової допомоги, на нашу думку, слід виділяти громадські об'єднання та юридичні клініки навчальних закладів, які фактично надають правові консультації та роз'яснення правового характеру, але профільним Законом до системи надавачів БППД не включені.

В Україні існує ряд правозахисних груп, спілок, організації, які фактично надають первинну, а в окремих випадках і вторинну правову допомогу безоплатно. За даними реєстру громадських об'єднань Міністерства юстиції України станом на сьогодні зареєстровано 229 громадських об'єднань з вказаною спрямованістю «правозахисна» [2].

З огляду на це, доцільно доповнити норму статті 9 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та викласти її у наступній редакції «Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є:

- 1) органи виконавчої влади;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) фізичні та юридичні особи приватного права;
- 4) спеціалізовані установи;
- 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.
- 6) громадські правозахисні об'єднання».

Таким чином, аналізуючи передбачений законом суб'єктний склад надавачів первинної правової допомоги робимо два ключових висновки про те, що, по перше, основним провайдером безоплатної первинної правової допомоги є центри з надання БВПД, і, по друге, про

те, що слід доповнити вказаний перелік ще одним суб'єктом - правозахисні громадські об'єднання.

Література:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 09 липня 2011 р. №3460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення 05.10.2021).

2. Реєстр громадських об'єднань Міністерства юстиції України. . URL: <https://rgo.minjust.gov.ua/> (дата звернення 10.10.2021).

Козюра Ігор Валерійович,

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»,

доктор наук з державного управління

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДІВСЬКИХ ЦЕНТРІВ ПРАВОСУДДЯ: КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД

Модель громадських центрів правосуддя (англ.: community justice centres, далі – ГЦП) базується на спільному розміщенні та інтегрованому наданні послуг з доступу до правосуддя, з охорони здоров'я та соціальних послуг в громаді.

ГЦП переміщують правосуддя з традиційної зали суду в середовище громади. Центри об'єднують правосуддя, охорону здоров'я та соціальні служби для усунення корінних причин злочинності, ліквідації порочного кола правопорушень і покращення громадської безпеки.

ГЦП займаються притягненням громадян до відповідальності за правопорушення, одночасно охоплюючи їх такими послугами (як охорона здоров'я, запобігання наркоманії, забезпечення житлом та підтримка у працевлаштуванні тощо), які зменшують ризик повторного правопорушення. Центральне місце в моделі ГЦП займає прихильність справі надання більш ефективної підтримки постраждалим від злочинів жертвам і загалом громадам.

ГЦП виникли в середмісті Нью-Йорка в 1993 р., зразковий знаходиться в Ред-Хук, Бруклін (2000 р.). Центри правосуддя створені у понад 70 різних міських громадах по всьому світу, кожен з них є унікальним та пристосованим до громади, яку обслуговує. Їх створення сприяло: 1) зниженню рівня рецидивів, включаючи зменшення рівня насильницьких злочинів; 2) покращенню громадської безпеки та добробуту громади, формуванню більш здорових і безпечних громад; 3) поліпшенню доступу та використання соціальних та медичних послуг; 4) підвищенню рівня довіри до системи правосуддя.

В Канаді в рамках прагнення уряду провінції Онтаріо побудувати більш безпечні громади розглядалося питання створення ГЦП у різних місцях провінції для усунення першопричин правопорушень.

Так, у квітні 2017 року Кабінет Міністрів доручив відомству Генерального прокурора вивчити питання потенціалу запровадження ГЦП в Онтаріо та надати звіт з рекомендаціями восени/зимою 2017 р., зокрема, здійснити оцінку потреб громади в житловому районі Мосс-парк у місті Торонто, містах Кенора та Лондон (Онтаріо), з метою визначення, чи можуть ГЦП поліпшити поведження з вразливими групами населення в системі правосуддя та заповнити всі існуючі прогалини в послугах у цих громадах.

Планом Онтаріо щодо ГЦП на основі проведених у 2017 і 2018 рр. обговореннях з громадами передбачено запровадження ГЦП у чотирьох громадах: 1) Торонто-центр міста Схід з фокусом на криміногенних факторах і соціальних детермінантах (бідність, бездомність, охорона здоров'я), 2) Торонто-Північний Захід з фокусом на зниженні рівня злочинності та запобіганні насильства, а також програмах, що забезпечують працевлаштування, освіту та навчання молоді, що перебуває в зоні ризику; 3) м. Кенора з фокусом на наданні доступу до правосуддя для корінних народів, 4) м. Лондон з фокусом на допомозі молоді щодо виключення з системи кримінального правосуддя для дорослих за допомогою більш тісної співпраці з органами правосуддя, охорони здоров'я, освіти, захисту дітей та іншими соціальними службами (перші пілотні слухання лондонського ГЦП відбулися 24 вересня 2020 р.)

Цільові групи впровадження центрів правосуддя у кожній громаді, що ними обслуговуються, - жителі, поліцейські, партнери з питань правосуддя, постачальники медичних та соціальних послуг, громадські групи, організації жертв насильства, бізнес та лідери корінних народів.

До проєктування, пілотування, оцінки та розширення кожного центру правосуддя та вимірювання ефективності відповідними урядовими структурами застосовується поетапний підхід.

Таким чином, проведені відомчі дослідження виявили гостру потребу у відновному та інтегрованому підході стосовно вразливих до правопорушень груп населення. Система юстиції сама по собі не може вирішити основні проблеми, що сприяють кримінальній злочинності. В усіх досліджуваних громадах існує суттєва підтримка моделі ГЦП, що надає можливість покращити рівень надання послуг та якість правосуддя, підтримати програми для маргіналізованих правопорушників, зробити громади більш здоровими і безпечними.

Література:

1. Clear T. R., Hamilton J. R., Cadora E. Community Justice. Abingdon, Oxon: Routledge, 2011.
2. Community Justice Centres. Ministry of the Attorney General. Criminal Law Division. HSJCC Meeting - 2018. URL:

<https://hsjcc.on.ca/wp-content/uploads/NY-HSJCC-Community-Justice-Centres.pdf>.

3. Justice Centres. Ministry of the Attorney General of Ontario. URL: <https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/justice-centres/>

4. Ontario supporting the local fight against gun and gang violence. URL: <https://news.ontario.ca/en/release/51680/ontario-supporting-the-local-fight-against-gun-and-gang-violence>.

Корнійко Сергій Михайлович,

Відділ «Зіньківське бюро правової допомоги»

Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, начальник відділу

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНІМ

Відповідно до щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Раду України з прав людини за 2020 рік Україна займала третє місце серед країн СНД по кількості неповнолітніх, що відбувають покарання у виді позбавлення волі (Росія – 20 тис., Молдова – приблизно 7 тис., Україна – приблизно 3,5 тис., Казахстан – 1100 осіб, Естонія – 111, Латвія – 482) [2, с.92].

У розв’язанні цієї проблеми, на наш погляд, важливе значення має розширення сфери застосування покарань, що не пов’язані з позбавленням волі, і введенням до системи нових покарань, які також не пов’язані з позбавленням волі. Дивлячись на тенденції розвитку призначення покарання неповнолітнім, неважко побачити, що примусові процеси на початку йшли шляхом субституції, декриміналізації, зміни статусу правопорушників та деінституціоналізації системи контролю, розвиток процесуальних гарантій учасників кримінальних правовідносин.

Тож можна погодитися з думкою дослідників і практиків щодо необхідності введення до системи кримінального судочинства при розгляді справ про злочини неповнолітніх «відновного правосуддя», сутність якого полягає у примиренні сторін (потерпілого та злочинця). Такі заходи повинні застосовуватися, коли: 1) обвинувачений зізнався у вчиненні злочину; 2) злочин є не тяжким; 3) звинувачений не є стійкою криміналізованою особистістю; 4) наслідки процедури примирення більшою мірою, ніж покарання злочинця, відповідають потребам потерпілого. Головним результатом цієї процедури примирення повинно стати видужання жертви злочину, відшкодування шкоди, завданої потерпілому, участь всіх учасників примирення (злочинця, потерпілого, їх батьків або опікунів, третіх осіб) [3, с.123].

Системи правосуддя та призначення покарання у справах неповнолітніх в Європі розвивалися в різних формах і з різною орієнтацією.

Дивлячись на санкції і заходи загального реагування, які засновані на міжнародних та європейських стандартах, основна тенденція цього віку свідчить про: 1) розширення застосування альтернатив покаранню у вигляді освітніх чи інших заходів, що спрямовані на поліпшення відповідності заходів впливу із ступенем важкості правопорушення; 2) розвиток моделей примирення/медіації між потерпілим і правопорушником як альтернатив судовому переслідуванню; 3) застосування родинної терапії, заходів навчання та поведінки у концепті відновного правосуддя [1, с.56].

В першу чергу, загальні принципи Рекомендації Комітету міністрів Res (99) 19 щодо медіації в кримінальних справах підкреслили, що посередництво повинне бути доступним на всіх етапах кримінальної справи (ст. 4), і що посередницькі послуги повинні бути доступні в цілому (ст. 3). Рекомендація Ради Європи № R. (2006) 2 щодо європейських тюремних правил підкреслює використання відновлення і посередництва для вирішення конфліктів між і з ув'язненими (Правило 56.2) і при подачі скарг або запитів до компетентних органів (Правило 70.2). І, нарешті, Директива 2012/29 / Європейського парламенту та Ради ЄС від 25 жовтня 2012 року встановлює мінімальні стандарти щодо забезпечення прав, підтримки і захисту жертв злочинів, та підкреслює вигоду заходів відновного правосуддя, таких як медіація між потерпілим і правопорушником (ст. 46).

У даному контексті необхідно відзначити позитивний факт – кримінальне законодавство України вже містить деякі елементи відновного правосуддя. Це, перш за все, відноситься до можливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності і покарання шляхом застосування до них примусових заходів виховного характеру (ст.97 і ст.105 КК), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дієвим розкаянням (ст.45 КК) і у зв'язку з примиренням з потерпілим (ст.46 КК). Ще один елемент відновного правосуддя, який є у вітчизняному кримінальному законодавстві, – це інститут примирення.

Однак проведені дослідження судової практики щодо призначення покарання неповнолітнім в Україні дало змогу встановити, що у судових рішеннях із застосування вказаних кримінально-правових заходів наявні певні прогалини в застосуванні матеріального та процесуального права (неправильне визначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони, зокрема відповідних дій, способу вчинення злочину тощо; неврахування деяких суб'єктивних ознак складу злочину; неправильне визначення судом покарання за вчинене діяння; не встановлення чи неналежне встановлення всіх

обставин кримінальної справи, що мали значення для її правильного вирішення; сумнівність у виправданні певних осіб).

Тому, потрібно якомога швидше втілювати стандарти впровадження відновного правосуддя в Україні шляхом впровадження відповідних програм. Слід відзначити, що такі програми вже з'являються. Наприклад, 28.04.2020 року на офіційному сайті Безоплатної правової допомоги було анонсовано проведення Програми відновного правосуддя для неповнолітніх, яка мала запрацювати по всій Україні. Так, станом на 10.04.2020 року було укладено 87 угод про застосування програми відновлення між потерпілими та неповнолітніми [4]. Тож певні кроки у даному напрямку вже зроблені. Водночас, впровадження відновного правосуддя для неповнолітніх має відбуватися з урахуванням міжнародних рекомендацій та стандартів. Також, вважаємо за необхідне, внесення відповідних змін до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України, зокрема у напрямку закріплення окремих положень щодо застосування заходів відновного правосуддя до неповнолітніх.

Література:

1. Дмитришина Т.І. Призначення покарання неповнолітнім: концептуальні основи: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2016. 206 с.

2. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні : Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2020. 378 с.

3. Кідіна Н.В. Кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 258 с.

4. Програма відновного правосуддя для неповнолітніх запроцює по всій Україні. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/programa-vidnovnogo-pravosuddya-dlya-nepovnolitnih-zapratsyuuye-po-vsij-ukrayini/>. (дата звернення: 27.10.2021).

Лозинська Тамара Миколаївна

*Полтавський державний аграрний університет,
доктор наук з державного управління, професор*

ПРАВОВА ДОПОМОГА ГРОМАДЯНАМ В УМОВАХ КАРАНТИНУ ЯК ФУНКЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Органи місцевого самоврядування є суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги громадянам – членам місцевих територіальних громад. У даний час виникає особлива потреба в отриманні інформації правового характеру, роз'ясненнях

окремих правових положень або рішень органів влади, оскільки час від часу чергове загострення епідеміологічної ситуації обумовлює введення в регіонах країни карантину [1], яке супроводжується тимчасовим обмеженням прав населення. Частина громадян не розуміє як поводитися в ситуаціях перевірки документів, втрачають впевненість в своїх правах, проявляють агресію і потребують фахових консультацій. Саме сільські, селищні і міські ради, які відповідно до закону наділяються правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення, можуть впливати на зниження соціальної напруги завдяки виконанню функції надання безоплатної первинної правової допомоги. Безпосередньо таку функцію можуть здійснювати виконавчі органи рад. Невизначеність і мінливість ситуації щодо поширення COVID-19 обумовлює швидкі зміни нормативно-правової бази, які не завжди вдається вчасно відслідкувати громадянам. Так, пересуваючись територією країни, населення може керуватися Постановою Кабінету Міністрів № 1236, тоді як у жовтні 2021 р. до неї було внесені зміни щодо переліку документів про вакцинацію або, в разі її відсутності, про результати тестів чи інших, передбачених цією постановою, довідок, які мають бути у наявності пасажира [2]. Конституцією України не передбачено обмеження прав громадян на свободу пересування, проте населення країни має бути обізнаним щодо принципу пріоритетності міжнародних норм права у порівнянні з національним законодавством, а згідно Європейської Конвенції з прав людини право вільного пересування в певних місцевостях може підлягати обмеженням, «...що встановлено законом і виправдано суспільними інтересами в демократичному суспільстві» [3].

Працівники виконавчих комітетів сільських, селищних і міських рад, а також інших їх виконавчих органів згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» мають ряд повноважень у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги, зокрема:

- розгляд письмових звернень про надання безоплатної первинної правової допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їх компетенції, відповідно до закону;

- надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги;

- забезпечення особистого прийому осіб для надання безоплатної первинної правової допомоги;

- залучення на підставі договорів адвокатів, фізичних та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

- організація семінарів, конференцій з питань безоплатної первинної правової допомоги [4].

Однак, для виконання функцій з надання правової допомоги населенню, передбачених законодавством, працівники виконавчих

органів місцевих рад мають постійно відслідковувати інформацію щодо зміни законодавства, консультуватися з юристами та проходити навчання. У цьому сенсі корисним буде проведення інформаційних заходів для груп населення, стосовно яких введено певні обмеження (вчителі, медичні працівники, представники бізнесу тощо). Юристи, яких доцільно запрошувати на такі заходи, мають пояснити відмінності між запровадженням надзвичайної ситуації і запровадженням надзвичайного стану, що тягне за собою введення різного обсягу обмежень [5], правила поведінки при перевірці поліцією документів (з посиланням на норми Закону України «Про Національну поліцію»). Наприклад, не всі громадяни обізнані з тим, що поліцейський під час карантину має право зупинити людину, яка порушує встановлені карантинні обмеження, та вимагати у неї документи, оскільки це є адміністративним порушенням. Разом із цим, поліцейський не може затримати громадянина через порушення правил карантину і здійснювати поверхневу перевірку. Така перевірка може бути проведена тільки в тому випадку, якщо у поліцейського є достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, оборот якої заборонений або обмежений або яка становить загрозу життю або здоров'ю особи або інших осіб [6].

Працівники органів місцевого самоврядування, безпосередньо спілкуючись з населенням, мають постійно наголошувати на необхідності ознайомлення мешканців з достовірними текстами нормативно-правових документів, розміщених на офіційних сайтах або на сайті місцевого органу влади, а не користуватися неперевіреною інформацією соціальних мереж і не розповсюджувати її, викликаючи панічні настрої. З цією метою на сайті місцевої ради доцільно розмістити посилання на документи, які будуть корисними для громадян, а також виготовити письмові пам'ятки для тих, хто з різних причин не має технічних можливостей скористатися цифровими технологіями інформування населення.

Сьогодні система безоплатної правової допомоги в Україні має можливості проводити онлайн консультації для громадян, здійснювати виїзди в громади, організувати просвітницьку роботу серед населення у тісній співпраці з органами місцевого самоврядування. Хорошим інструментом щодо роз'яснення прав громадян можуть служити друковані видання. Наприклад, «Правовий вісник», що видається Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області, користується популярністю у різних груп населення, зокрема, у студентів, які отримують правову освіту, освіту за спеціальністю Публічне управління та адміністрування або потребують правової допомоги. Співпраця Центрів і бюро правової допомоги з органами місцевого самоврядування є найбільш продуктивним способом підвищити рівень правової освіти населення і допомогти громадянам захистити свої права в надзвичайних ситуаціях.

Література:

1. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantynu-ta-zaprovadzheniya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> (дата звернення 01.11.2021).

2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2021 № 1066. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kab-a1066> (дата звернення 01.11.2021).

3. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення 03.11.2021).

4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280І97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 03.11.2021).

5. Права людини під час карантину. URL: <https://legal100.org.ua/prava-lyudini-pid-chas-karantynu/> (дата звернення 03.11.2021).

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19> (дата звернення 03.11.2021).

Малаш Катерина Степанівна,

відділ «Шишацьке бюро правової допомоги»

Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, головний юрист

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ПРОЦЕДУР УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В СИСТЕМІ БПД

Втілення системи безоплатної правової допомоги є важливим чинником для побудови правової держави із фундаментальними соціальними цінностями.

Українська система безоплатної вторинної правової допомоги включає чималий перелік осіб, які мають право на БВПД, відтак забезпечує широкий доступ до правосуддя та захист прав людини. Підтримка розвитку системи БПД є важливою з огляду на те, що вона

є гарантом забезпечення рівного доступу до правосуддя, правової інформації та консультацій, посилення правової спроможності громад.

Згідно з частиною першою статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно [1].

На виконання цього положення Конституції України, міжнародно-правових зобов'язань, які взяла на себе Україна при ратифікації Європейської конвенції прав людини і рекомендацій Ради Європи, 2 червня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набув чинності 9 липня 2011 року. Метою цього Закону є, зокрема, визначення змісту права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії, що стосуються безоплатної правової допомоги тощо. Таким чином право на безоплатну правову допомогу (БПД) – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу (БППД), а також можливість вразливих категорій осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу (БВПД).

Розбудова системи БПД наближає послугу безоплатної правової допомоги до кожної конкретної людини, насамперед соціально незахищених категорій громадян. Клієнтами центрів з надання БВПД, зокрема, є малозабезпечені особи, діти сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, біженці, ветерани війни (в тому числі учасники АТО із статусом учасника бойових дій) [2].

Дотримання стандартів якості для держави – це забезпечення надання БВПД на належному рівні.

Удосконалення системи надання БПД, що відбувається сьогодні, вимагає підвищення вимог до етичної поведінки її працівників. Це посилить довіру людей до системи надання БПД. Наказом КЦ від 29 березня 2019 року № 40 затверджені Правила етичної поведінки працівників системи надання безоплатної правової допомоги. У Правилах етичної поведінки працівників системи надання БПД стисло викладені основні принципи поведінки, дотримання яких обов'язкове.

При виконанні своїх посадових обов'язків працівники зобов'язані дотримуватися політичної нейтральності, не допускати впливу політичних інтересів на свої дії та рішення [3].

Система надання БПД регулярно формує напрями вдосконалення розвитку безоплатної правової допомоги, з урахуванням регіональних особливостей, орієнтуючись на пріоритетні завдання Уряду України.

Основною метою роботи системи надання БПД є юридичний захист для людини, яка опинилась у складній життєвій ситуації. Для цього мають бути забезпечені якісні, доступні та зручні сервіси з надання безоплатної правової допомоги. Крім того, ефективна система

доступу громадян до правової інформації має допомагати їм уникати правових помилок.

На сьогоднішній день в системі надання БВПД триває розробка альтернативних правових механізмів. Це розвиток досудових механізмів врегулювання спорів та медіації, реалізація програми відновного правосуддя.

З метою підвищення ефективності роботи системи надання БВПД розглядається можливість розширення сфери діяльності центрів, надання не тільки правової, а й соціальної, психологічної та навіть медичної допомоги. Все це дозволить значно підвищити якість допомоги, яка може бути надана громадянам, що буде ще одним важливим кроком на шляху просування нашої країни в європейській і світовий простір.

Оскільки діяльність системи направлена саме на забезпечення доступу до правосуддя найбільш незахищеним категоріям населення (люди з низьким доходом, внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій тощо), то недержавний моніторинг цієї системи є одним із необхідних елементів забезпечення прав цих вразливих категорій людей [3, с. 10].

З метою удосконалення окремих положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу», в частині спрощення доступу до такої допомоги для соціально вразливих верств населення, уточнення правового статусу та повноважень центрів з надання БВПД, визначення на законодавчому рівні порядку подання документів, що підтверджують належність особи (або осіб) до суб'єктів права на БВПД, а також з інших питань, Мін'юстом та Координаційним центром було розроблено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги та підвищення якості її надання», який Кабінетом Міністрів України подано до Верховної Ради України.

Зазначений законопроект пропонує:

1) уточнити правовий статус та повноваження центрів з надання БВПД;

2) конкретизувати види правових послуг БВПД, передбачивши можливість надання правового висновку щодо порушеного заявником питання у випадках, коли таке питання не підлягає вирішенню в судовому порядку;

3) надати право на отримання БВПД особам, середньомісячний сукупний дохід яких не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, встановленого законом;

4) доповнити перелік суб'єктів права на БВПД особами, які лише претендують на отримання статусу учасника АТО або внутрішньо переміщеної особи, проте відповідно до чинного Закону не належать до суб'єктів права на БВПД;

5) передбачити, що учасники бойових дій, у тому числі учасники АТО, мають право на всі види правових послуг БВПД;

б) встановити, що надання безоплатної вторинної правової допомоги триває до завершення відповідної стадії кримінального провадження навіть у разі зміни (скасування) запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчим суддею, судом першої інстанції;

7) конкретизувати підстави та порядок заміни адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу;

8) врегулювати інші питання, враховуючи практичний досвід роботи системи БПД протягом трьох років поспіль.

У цьому ж законопроекті, шляхом внесення змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», пропонується врегулювати питання щодо отримання інформації з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування на запит центрів з надання БВПД, що дозволить оптимізувати процедуру звернення до відповідного центру та підтвердження належності до суб'єктів права на БВПД. Таким особам не потрібно буде збирати додаткові документи для підтвердження їх належності до вразливих категорій населення, а лише подати документ, що посвідчує особу [3, с. 10-11].

Отже, підсумовуючи вище викладене можна сказати, що БПД потребує удосконалення та трансформації зважаючи на потреби суспільства.

Своєчасна оптимізація чинного законодавства, дала б можливість зменшити існуючі ризики недосконалого функціонування всієї системи надання БПД в Україні. Система БПД в Україні потребує подальших реформ.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011. // Голос України. – 2011. – № 122.

3. Офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalaid.gov.ua/ua/component/content/article/137>-

4. Офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalaid.gov.ua/ua/holovna/142-liutyi-2017/1945-min-iust-provivpershu-vidkrytu-kolehiiukolehiiu>.

5. Персональний веб-сайт адвоката Олега Пономаренка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advokatponomarenko.blogspot.com/2015/05/117.html>.

6. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minjust.gov.ua/ua/news/48607/48607>.

7. Стаматіна М. В. Адміністративно-правова характеристика інституту правової допомоги в Україні. -2012 рік.

8. Рогатинська Н. Розбудова системи безоплатної правової допомоги в Україні / Н. Рогатинська // Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (13). – 2018. – С. 162- 166/.

Маценко Людмила Олександрівна,

відділ «Диканське бюро правової допомоги»

Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, заступник начальника відділу

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Одним із пріоритетних напрямків розвитку нашої держави, який визначений у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471 є розвиток публічних послуг та їх цифровізація, інформатизація суспільства, підвищення рівня цифрової грамотності громадян [1].

Поряд із цим, 18 вересня 2019 року було ухвалено постанову Кабінету Міністрів України, якою затверджено Положення про Міністерство цифрової трансформації України, яке наразі є центральним засвідчувальним органом у сфері електронних довірчих послуг, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, розвитку ІТ-індустрії [2].

Актуальність цієї теми дослідження зумовлена, насамперед, необхідністю створення ефективного механізму надання правової допомоги громадянам в умовах пандемії коронавірусу та дії карантинних обмежень.

Безоплатна правова допомога - це правова допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел.

Безоплатна правова допомога передбачає надання правової інформації, консультацій та роз'яснень з правових питань, складення документів процесуального характеру та представництво в суді для осіб, які не мають коштів на власного адвоката.

Основними споживачами у сфері надання безоплатної правової допомоги є особи, які прагнуть отримувати якісні юридичні послуги навіть в умовах коронакризи, яка суттєво обмежила офлайн-доступ людей до правової допомоги.

Система безоплатної правової допомоги вже здійснила значну кількість кроків, які спрямовані на розвиток цифрової інфраструктури. Зокрема, було створено контакт-центр, куди можна звернутися за отриманням юридичної консультації чи роз'яснення з правових питань, зателефонувавши на Єдиний телефонний номер 0 800-213-103. Також консультації з правових питань можна отримати за допомогою Чат-боту “Безоплатна правова допомога” у Телеграм. На довідково-інформаційній платформі WikiLegalAid можна переглянути вже створені фахівцями центрів та бюро правової допомоги правові консультації, прочитати у Телеграм-каналі “Безоплатна правова допомога”.

Також створено мобільний додаток “Безоплатна правова допомога”, за допомогою якого можна замовити письмову юридичну консультацію, подати запит на отримання послуги із захисту та представництва в суді, надіслати запит на отримання адресної правової допомоги, знайти за допомогою геолокації найближчий центр або бюро правової допомоги, прочитати правові консультації у правничій вікіпедії WikiLegalAid тощо.

Проте, на сьогодні із впровадженням електронного судочинства вважаємо за необхідне забезпечити на законодавчому рівні спрощений доступ клієнтів системи безоплатної правової допомоги до електронного судочинства, зокрема, без використання електронного цифрового підпису, оскільки у переважній більшості випадків особи, які звертаються до центрів та бюро правової допомоги не мають такого підпису, що значно ускладнює доступ таких громадян до системи “Електронний суд”. Водночас, підтверджувати дані таких осіб могли б працівники центрів та бюро правової допомоги, які б встановлювали цих осіб при прийомі документів на надання безоплатної вторинної правової допомоги. Запровадження такого інтегрованого механізму значно б спростило та здешивило доступ соціально незахищених категорій громадян до правосуддя, оскільки вони б мали право на зменшення ставки судового збору.

Отже, як бачимо, відповідаючи на виклики часу, система безоплатної правової допомоги активно використовує цифрові технології для надання правових послуг, а в умовах поширення коронавірусної інфекції та запровадження карантинних обмежень, система безоплатної правової допомоги ефективно захистила права громадян саме завдяки переорієнтуванню на надання послуг онлайн та використання цифрових технологій.

Література:

1. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text>.

2. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 року № 856 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.

Николайшин Марія Іванівна,

Стрийський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги Львівської області,

Николайшин Богдан Никифорович,

*Дрогобицька міська рада Львівської області,
кандидат наук з державного управління*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СТРИЙСЬКОГО МІСЦЕВОГО ЦЕНТРУ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

2 червня 2011 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон), що стало стартом розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні [1].

Право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом.

Відповідно до статті 7 Закону безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда,

земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення - власників земельних ділянок; надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Право на безоплатну первинну правову допомогу згідно з Конституцією України та цим Законом мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України [2].

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні (стаття 8 Закону) є: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, спеціалізовані установи, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, і включає такі види правових послуг, як: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» право на безоплатну вторинну правову допомогу мають визначені статтею 14 Закону категорії осіб [1].

1. Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні (стаття 15 Закону) є центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

6 червня 2012 року Урядом утворено Координаційний центр з надання правової допомоги – першу установу системи безоплатної правової допомоги. З 1 січня 2013 року розпочали працювати регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, на які покладено функцію надання безоплатної вторинної правової допомоги підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні, затриманим, заарештованим та засудженим. З 1 липня 2015 року 100 місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги розпочали роботу у всіх регіонах України і завершується інституційний розвиток системи БПД створенням понад 400 бюро правової допомоги у районних центрах та малих містах з 1 вересня 2016 року.

Станом на 2021 рік діють: 23 регіональні центри з надання БВПД; 84 місцевих центрів з надання БВПД; 428 бюро правової допомоги; 5 правових клубів «Pravokator»; 6760 адвокатів залучених до надання БВПД; близько 1500 штатних юристів системи БПД.

Починаючи з 2013 року по вересень 2021 року центрами надано 3,9 млн. послуг правової допомоги: близько 2,8 млн. консультацій та роз'яснень з правових питань та понад 1 млн. випадків надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Українська система надання безоплатної правової допомоги – найбільша в Європі та один із найуспішніших соціальних проєктів Міністерства юстиції України, Уряду та міжнародних партнерів.

Разом з тим, система безоплатної правової допомоги продовжує розвиватися, прагнучи якнайкраще відповідати сучасним викликам.

З метою забезпечення незалежності управління системою БПД, прозорості її діяльності та ефективної реалізації державної політики у сфері безоплатної правової допомоги створено Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги.

Стрийський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги Львівської області працює з липня 2015 року. З серпня 2016 року працюють його відділи: Дрогобицьке, Бориславське, Трускавецьке, Миколаївське, Новороздільське, Жидачівське та Сколівське бюро правової допомоги.

За час своєї діяльності Стрийським місцевим центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги та відповідними бюро правової допомоги надано 42622 послуги правової допомоги: 39660 консультацій та роз'яснень з правових питань та 2962 випадки надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Так, лише протягом 2020 року проведено 283 правопросвітницькі заходи, надано 7710 правових консультацій, 402 випадки надання безоплатної вторинної правової допомоги, з них: 149 учасникам бойових дій, 5 особам, потерпілим від насильства, 7 дітям та 2 внутрішньо переміщеним особам [3].

Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення надання безоплатної правової допомоги в Україні та діяльність системи державних установ у цій сфері, зокрема Стрийського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, ми робимо висновок, що в Україні сформована, постійно розвивається та удосконалюється система надання безоплатної правової допомоги.

Література:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Україна, 1996.

3. Інформація про діяльність Стрийського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/Stryi.Legalaid.UA>.

Слинько Андрій Віталійович,
*Відділ «Оржиське бюро правової допомоги»
Лубенського місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги, заступник начальника*

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ – НОВИЙ ПІДХІД РЕАГУВАННЯ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Відновне правосуддя, як альтернативний шлях – примирення неповнолітнього правопорушника з потерпілим та відновлення соціальних зв'язків із суспільством.

Концепція відновного правосуддя набула за останні десятиліття міжнародного значення, тому було здійснено низку кроків у напрямі його запровадження як у Європі, так і загалом у світі. Упродовж 70-90 рр. XX століття вдосконалювалося визначення відновного правосуддя, у якому були відображені конкретні погляди практиків та теоретиків, а також акцентовано увагу не на самій процедурі, а на результаті. Результати останніх теоретичних та практичних досліджень свідчать про те, що впровадження програм відновного правосуддя допомагатиме кримінальному судочинству краще справлятися з виконанням своїх завдань у тих сферах, що стосуються задоволення потреб жертви, підвищення відповідальності правопорушника за його дії, зменшення рецидивізму та страху перед злочинами у суспільстві [1].

Інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає від нашої держави адаптування національного законодавства до міжнародних стандартів і зобов'язань. Особливо це стосується кримінального процесу, через який здійснюється охорона важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян, з врахуванням реалій розвитку українського суспільства.

Сучасна міжнародна і європейська концепція захисту прав людини тяжіють до тенденції відмови від виключно каральної реакції на злочин, яка не може належним чином забезпечити як права осіб, які його вчинили, так і потерпілих. Тому світова, зокрема європейська спільнота давно почали закріплювати новий підхід до кримінального процесу, який реалізується саме через концепцію відновного правосуддя.

Слідуючи кращим європейським та світовим практикам, з 2019 року в нашій державі впроваджений пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину». Наразі він вже поширений на всю територію України [2].

Програма відновного правосуддя застосовується за чотирьох умов. Перша – наявність потерпілої сторони (фізичної або юридичної особи). Друга – якщо неповнолітній вперше вчинив злочин невеликого або середньої тяжкості. Третя – визнання неповнолітнім факту вчинення злочину. Четверта – і неповнолітній, і потерпілий дали згоду на участь у програмі [3].

Діти у конфлікті з законом, тобто які вчинили кримінальні або адміністративні правопорушення, відповідно до чинного законодавства та міжнародних зобов'язань України, зокрема Конвенції ООН про права дитини, потребують належного поводження з боку держави, з урахуванням вікових, фізичних та психологічних особливостей, а також умов, в яких вони перебувають. Не менш важливим є забезпечення захисту прав дітей у контакті з законом – дітей-потерпілих від правопорушень та недбалого ставлення з боку дорослих, а також дітей-свідків злочинних діянь.

Тому утворена постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 357 Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх підготувала законопроект, який схвалено Кабінетом Міністрів України «Про юстицію, дружню до дитини», метою якого є максимальне наближення національної юстиції щодо дітей до міжнародних стандартів.

Це відповідає і схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, яка передбачає вдосконалення механізмів юстиції щодо дітей на засадах забезпечення їх прав шляхом виконання програм профілактики правопорушень серед дітей, здійснення ефективних заходів соціальної адаптації та реабілітації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

Виконання дитиною угоди за результатами процедури відновного примирення (медіації) залежно від ступеню її виконання та обставин кримінального провадження може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження, або звільнення від покарання, або звільнення від відбування покарання, або врахування як обставини, що пом'якшує покарання.

Отже відновне правосуддя для неповнолітніх на базі успішного проходження програми відновного правосуддя для неповнолітніх дає можливість підліткам не розлучатися зі своїми батьками, рідними та близькими, не потрапляти під негативний вплив осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, продовжувати навчання у школах та інших навчальних закладах усіх рівнів, займатися спортом, працювати та прагнути стати свідомими і відповідальними громадянами України.

Література:

1. Дубовик О.І. Теоретико - правові аспекти відновного правосуддя. Науковий журнал. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-11-2015/item/211-teoretyko-pravovi-aspekty-vidnovnoho-pravosuddya-dubovyk-o-i>.

2. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні кейси. Міністерство юстиції: [офіційний веб портал]. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-ditey-pershii-uspishni-keysi>

3. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні – новий підхід реагування на злочин, вчинений неповнолітніми. Міністерство юстиції: [офіційний веб портал]. URL: <https://minjust.gov.ua/m/vidnovne-pravosuddya-noviy-pidhid-reaguvannya-na-zlochyn-vchineniy-nepovnitnimi>.

Тараненко Сергій Миколайович,

*Начальник відділу «Горішньоплавнівське бюро правової допомоги»
Кременчуцького місцевого центру з надання безоплатної вторинної
правової допомоги*

МОЖЛИВІСТЬ КОМПЕНСАЦІЇ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РОЗГЛЯДОМ ЦИВІЛЬНИХ, АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ СУБ'ЄКТАМ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ТА ДОПОВНЕННЯ ІНСТИТУТІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Видатки на оплату послуг адвоката, через різні чинники, як наприклад запровадження адвокатської монополії, розширення переліку категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу постійно зростають.

Так у 2018 році видатки лише на оплату праці адвокатів склали 298,2 млн гривень, у 2019 році 337,4 млн гривень, у 2020 році 351,5 млн. грн. Стосовно 2021 року, за наявною та відкритою інформацією на сайті Координаційного центру з надання безоплатної правової допомоги, з початку 2021 року та станом на 1 липня 2021 року адвокатам виплачено 104 млн. гривень.

За загальними нормами права інститутів судових витрат незалежно від виду судочинства, судові витрати несе сторона, яка

ініціює судовий процес. В той же час, після судового розгляду, у сторін процесу виникає право на відшкодування понесених витрат.

Зазначені положення інституту судових витрат є логічними та мають важливі превентивні, регулятивні, стимулюючі, фінансові та компенсаційні функції. Складовою частиною інституту судових витрат є витрати на професійну правничу допомогу.

Лише компенсація витрат на професійну правничу допомогу місцевим центрам з надання безоплатної вторинної правової знаходиться за межами інституту судових витрат та повністю здійснюється рахунком коштів платників податків, що не можна вважати правильним та логічним.

За своєю суттю оплата послуг адвоката місцевим центром є витратами на професійну правничу допомогу, які понесені державою та розмір яких обумовлений, нормативно врегульований та чітко визначений багатьма критеріями (тяжкість справи, кількість дій, участь у судових засіданнях, тощо).

Внесення змін до процесуальних кодексів України та Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» дозволить забезпечити компенсаційну функцію інституту судових витрат в частині відшкодування послуг місцевим центрам, у разі вирішення справи на користь клієнта (згідно загальних правил покладення судових витрат пов'язаних з розглядом справи).

Важливою складовою інтеграції або включення до інституту судових витрат, витрат на професійну правничу допомогу оплачену місцевими центрами, відносно клієнтів, які здебільшого є соціально-вразливими верствами населення забезпечити існування превентивної та стимулюючої функції вказаного інституту.

З зазначених функцій інституту судових витрат, на думку автора найбільш формальною та практичною має виступити компенсаційна, але з позиції клієнта та соціального значення системи безоплатної правової допомоги такою функцією слід визнати превентивну. Інтегрування вказаних положень до інституту судових витрат та подальша стала судовою практика неминує буде сприяти у запобіганні завідомо безпідставному порушенню прав соціально вразливих верств населення. Не включення до судових витрат, пов'язаних з розглядом судових справ витрат на безоплатну вторинну правову допомогу, виступає своєрідною державною пільгою на порушення прав соціально вразливих верств населення.

На переконання автора, внесення змін в законодавство з позиції нормотворчого процесу, за умови вже наявної чіткої методики визначення оплати послуг адвокатам, які надають безоплатну правову допомогу не видається складним.

Автором сформульовано пропозицію щодо вдосконалення правового регулювання інституту судових витрат шляхом законодавчого визначення порядку віднесення до судових витрат на професійну правничу допомогу оплати послуг адвокатів які надають

безоплатну вторинну правову допомогу, можливості компенсації таких витрат на користь місцевих центрів згідно загальних норм процесуального законодавства.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36. № 37. Ст.446.

2. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

3. Господарський процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст.56.

Убийсобака Микола Васильович,

Відділ «Котелевське бюро правової допомоги»

Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Конституція України гарантує кожному громадянину право на правову допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається йому безоплатно.

Системи безоплатної правової допомоги – це гарантована державою можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [2].

Відповідно до законодавства надання первинної правової допомоги покладається також на органи місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування з урахуванням потреби територіальної громади можуть утворювати спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги.[1] Ці установи є неприбутковими організаціями, що користується правами юридичної особи.

Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних

осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги.[1]

Проблеми інтегрування системи безоплатної правової допомоги з органами місцевого самоврядування, полягають у переважній більшості, відсутності в органах місцевого самоврядування кваліфікованих юристів, що в свою чергу унеможливує надання якісних правових роз'яснень та консультацій громадян з більшості юридичних питань, а також відсутності коштів для створення спеціалізованих установи з надання безоплатної первинної правової допомоги та залучення адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права.

Перспективи інтегрування системи безоплатної правової допомоги з органами місцевого самоврядування, це можливість розширення доступу громадян до безоплатної первинної правової допомоги за їх місцем проживання та охоплення більшої кількості осіб які її потребують, адже така допомога у деяких відділених населених пунктах майже не надається.

Органи місцевого самоврядування можуть також укласти з юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, договори про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги затверджуються Міністерством юстиції України.

Органи місцевого самоврядування можуть залучати до надання безоплатної первинної правової допомоги адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права.

Адвокат, інший фахівець у відповідній галузі права чи юридична особа приватного права, з якими укладено договір про надання первинної правової допомоги, зобов'язані надавати високоякісну допомогу в обсязі та строки, визначені договором. [2]

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що проблеми в інтегруванні безоплатної первинної правової допомоги з органами місцевого самоврядування на даний час нажаль існують, але в перспективі розширення доступу до безоплатної правової допомоги для населення, дасть можливість створити сприятливе середовище для якісного забезпечення правових потреб населення, адже система правової допомоги створена, щоб населення завжди мало доступ до правосуддя та правової допомоги.

Література:

1. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст.170.

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст.577.

ПАНЕЛЬ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Криницький Ігор Євгенович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник*

ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОДАТКОВО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ

Відновлення незалежності держави Україна, кардинальний відхід від тоталітарних практик, обрання принципово інших цільових орієнтирів розвитку нашої країни та механізмів їх досягнення потребували на початку 90-х років ХХ століття проведення радикальних перетворень у різних сферах суспільного життя. Пошук найбільш дієвих векторів прикладання реформаторських зусиль триває й зараз, адже незважаючи на масштабність змін, що відбулися, навряд чи можна констатувати, що ступінь досягнення цілей окресленої трансформаційної діяльності є задовільним, їх результат далекий від оптимального як для державних інституцій, так і для територіальних громад, підприємств, представників різних верств населення. Специфічне місце в зазначеному контексті посідає податкова реформа, що знаходиться на перетині державної, соціальної, економічної, інформаційної та правової реформ. Саме від обрання пріоритетних напрямків податкової реформи та її конструктивної реалізації, а також від результативного моніторингу в наведеній сфері багато в чому залежить ефективне функціонування сучасної держави, можливість належного виконання покладених на неї завдань і функцій. Особливу вагу при цьому набуває формування та реалізація адекватної податково-правової політики, фахове визначення стратегії та тактики оподаткування.

Водночас варто зауважити, що питання взаємозв'язку податкової реформи та податкової політики досі залишається дискусійним. Так, у науковій літературі податкову реформу розглядають: як елемент економічної політики [1, с.144]; як інститут податково-бюджетної політики держави [2, с.30]; як ефективний інструмент реалізації податково-бюджетної політики держави [2, с.40]; як один із основних податкових регуляторів, який використовується для здійснення податкової політики (поряд зі змінами законодавчої бази) [2, с.31]; як

результат змін податкової політики [3, с.66]. На наш погляд, можна стверджувати, що: по-перше, податкова реформа й податкова політика є спорідненими, але не тотожними поняттями; по-друге, податкова реформа тісно пов'язана з правовим регулюванням. Відтак її безпосереднім «партнером» є саме податково-правова політика як комплексний політико-правовий феномен, що заснований на пануючих у суспільстві ідеях, на вироблених концептуальних настановах, владний універсальний регулятор суспільно-економічних відносин, що становить систему активних, цілеспрямованих, послідовних, планових дій передусім держави та органів місцевого самоврядування в сфері оподаткування з досягнення оптимального балансу функцій податкового платежу та гарантування фінансового суверенітету України.

Вважаємо, що до спільних ознак податково-правової політики та податкової реформи належать їх правомірність, легальність, публічність, перманентність, правова опосередкованість, комплексність, мобілізаційний та координаційний характер, реалізація багаточисленними й різнорівневими суб'єктами, що наділені спеціальною компетенцією. При цьому, за своєї тотальності (адже вони зрештою впливають на всі сфери життя), за своєї збалансованості (по-перше, щодо паритетності економічної ефективності та соціальної справедливості; по-друге, стосовно компромісності між публічними та приватними інтересами; по-третє, відносно узгодженості державних, регіональних і місцевих потреб), головною властивістю податково-правової політики й податкової реформи є їх об'єктно-предметне спрямування – наповнення доходної частини бюджетів за рахунок обов'язкових платежів податкового характеру, формування модерної системи оподаткування. Саме окреслений вектор є домінуючим і цілком відповідає ключовому компоненту назви аналізованих феноменів («податкова»).

Питання співвідношення податково-правової політики та податкової реформи можна розглянути й через призму їх законодавчої регламентації. Передусім варто зауважити, що в нашій державі відсутні профільні законодавчі акти з аналізованих сегментів державного впливу. Вітчизняний законодавець навіть не пропонує дефініції податково-правової політики та податкової реформи, термін «податково-правова політика» взагалі в законодавстві України не вживається на відміну від категорій «податкова політика» й «податкова реформа». Така ситуація призводить до спонтанних, ситуаційних дій органів влади з модернізації системи оподаткування України. Спірні висновки оприлюднюють і правознавці, напр., як перший нормативний акт, в якому закріплені основні засади податкової політики нашої держави, визначається Постанова Верховної Ради України від 04.12.1996 р. «Про основні положення податкової політики в Україні» [4, с.110]. На нашу думку, таким чином автор невиправдано ігнорує Постанову Верховної Ради України «Про

основні положення податкової політики й податкову реформу в Україні» №466/95-ВР [5], що прийнята роком раніше. Вважаємо, що вже давно назріла потреба в прийнятті системних рішень щодо законодавчого забезпечення податково-правової політики та податкової реформи: від закріплення відповідних положень в Основному законі нашої держави, а також їх подальшої деталізації в Конституційному законі України з питань публічних фінансів (детальніше про нашу позицію щодо Закону України «Про публічні фінанси» або Основ фінансового законодавства України як конституційних законів див. [6; 7]) і Податковому кодексі України, у відповідних постановах Верховної Ради України. При цьому, ключовим органом у формуванні податково-правової політики та затвердженні основних засад і векторів впровадження податкової реформи повинен стати парламент, а не президент чи уряд нашої держави.

Література:

1. Казачкова З.М., Казачков В.А. Налоговые реформы как элемент экономической политики: зарубежный опыт от Рейгана и Тетчер до Трампа. *Налоги и финансовое право*. 2018. №4. С.144 – 150.
2. Налоговая реформа в Украине и Республике Беларусь: аналитические исследования: монография / под. ред. В.Г.Барановой, О.Е.Дубовик, Е.Ф.Киреевой. Харьков: Издательство «Диса плюс», 2016. 240 с.
3. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навч. посібник / Під ред. Іванова Ю.Б., Майбурова І.А. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
4. Дуліба Євгенія. Теоретико-правовий аналіз впливу податкової політики на формування доходів та витрат бюджетної системи України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №10. С.109 – 112.
5. Постанова Верховної Ради України «Про основні положення податкової політики і податкову реформу в Україні» №466/95-ВР від 13 грудня 1995 року. *Голос України* від 10 січня 1996 р.
6. Кучерявенко М.П., Криницький І.Є. Фінансове законодавство України: пошук ефективної моделі. *Вороновські читання (Фінансове право: сучасний стан та перспективи)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Асоціація фінансового права України, 2016. С.112 – 115.
7. Криницький І.Є. Податково-правова політика України: таксономічні аспекти. *Полтавський правовий часопис*. 2021. №1. С.138 – 160.

Ворона Петро Васильович,
*доктор державного управління, професор,
голова Всеукраїнської спілки ветеранів
«Братерство батальйону «Фенікс»,
начальник управління грантового забезпечення
Національного фонду досліджень України*

Бобрицький Леонід Володимирович,
*кандидат юридичних наук,
помічник-консультант народного депутата України*

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ ТА ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ ЯК САМОЗАХИСТ СУСПІЛЬСТВА ВІД ЗОВНІШНЬОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Досліджуючи правові, військово-історичні аспекти «добровольчого руху», слід зауважити, що добровольчі військові формування неодноразово доводили свою високу ефективність в тяжкі для України часи. Яскравими історичними прикладами можна вважати військові перемоги козацьких військ, військових формувань часів УНР-ЗУНР (у тому числі Легіон Січових стрільців, «гайдамаки», «вільне козацтво», «холоднорівці» та інші повстанські загони), добровольчої армії під орудою Н. Махна, потужні тактичні перемоги Української повстанської армії в час Другої світової війни. Героїчна боротьба цих формувань у боротьбі за волю, незалежність України (УПА – аж до середини 50-х років ХХ ст., а потім у сталінських таборах) є яскравим прикладом жертвовної боротьби для нового українського війська.

Особливим розділом в новітню історію держави вже вписано дії Українських добровольчих батальйонів під час загарбницької війни РФ проти України, що точиться з початку 2014 року й до сьогоднішнього часу. Саме такі добровольчі підрозділи, як: «Азов»; «Айдар»; «Донбас»; «Дніпро»; «Київська Русь», «Правий сектор», «ОУН», «Кривбас» та інші, яких в Україні налічувалось близько сорока, зупинили наступ російських регулярних військ у 2014 році. І дослідження проблематики їх формування, управління, трансформації в ЗСУ, сприяння побудові територіальної оборони в результаті становлення як складника національної безпеки України – потребує дослідження на території військових та правничих наук, державного управління, політології, історії, соціології та психології. Має бути мультидисциплінарне дослідження цього феномену, завдяки якому був зупинений російський агресор в Україні.

Насправді добровольчі батальйони є «продуктом» нового громадянського суспільства, яке зародилося на Майдані. За умов паралічу рішень в українській армії, який був помітний на початкових стадії АТО, а бійці «добробатів» взяли на себе основні удари ворога, діючи за принципом доконаних фактів із відчуттям, що держава їх не підтримує. Роль держави у той час взяло на себе громадянське суспільство. Амуніція, обмундирування, шоломи, бронезилети, техніка та запчастини, запаси продовольства, спальні мішки – власне усе, часто навіть зброя, було придбане за кошти українців і самих бійців. Величезна кількість волонтерів піклувалася про те, щоб бійці отримали мінімум необхідних їм речей, продуктів та пристроїв. Водночас окремі українські політики й «правознавці» постійно намагаються нав'язати громадськості дискусію щодо правочинності таких військових формувань. На нашу думку – це пряме намагання розколоти українське суспільство з метою суттєвого послаблення національної безпеки країни. А на думку військового експерта Д. Тимчука створення військових добровольчих формувань у 2014 року було ще й причиною відсутності тоді «довіри до військового керівництва, керівництва Генштабу». Щодо правової колізії з одного боку, Конституція у нас прямо забороняє існування непередбачених законом воєнізованих формувань, і, щоб легалізувати добробати, було необхідно вносити зміни до Конституції, повністю переписувати її в частині силового сектору. Існує і певна проблема із запізнення із легалізацією добровольців. «Зараз довести, що та чи інша людина воювала 2014 року на Донбасі, буде досить проблемно» [7]. У той же час, відповідно до Основного Закону, захист Вітчизни є священним обов'язком кожного громадянина.

На думку Ю. Бутусова у 2014 році, існувало «велике незрозуміння ролі, значення та завдань добровольчих батальйонів у багатьох керівників країни. Щоб адекватно оцінювати обстановку та оперативно планувати, треба мати чітке уявлення про сили й можливості добровольчих батальйонів». Ю. Бутусов уточнив термінологію «добробатів». На його думку «в Україні існує такі різновиди добровольчих військових частин, утворених переважно з добровольців: батальйони територіальної оборони (БТРО); батальйони спеціального призначення МВС; резервні батальйони Національної гвардії; добровольчий корпус «добровольчий корпус Правий сектор» [1].

Розглянемо процес формування «добробатів» з точки зору виключно чинного українського законодавства. Конституція України (ст. 17) прямо наголошує та те, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. На теренах України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом [2]. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної

цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України (ст. 65) [2].

На жаль Конституційний Суд України не тлумачить окремо норму, що забороняє створення і функціонування будь-яких збройних формувань, непередбачених законом, а чинним законодавством, окремо, не врегульовано порядок дій громадян у час збройного нападу на країну при неспроможності ЗСУ ефективно виконувати обов'язки по захисту держави у повному обсязі. Спираючись на інші норми законодавства країни, спробуємо визначити не лише законність і необхідність, а й прямиий обов'язок громадян утворювати самостійно військові формування у випадку збройної агресії проти України.

Законом України (ЗУ) «Про основи національної безпеки України», що був чинним станом на 2014 рік, втратив чинність 21.08.2018 р., визначались суб'єкти забезпечення національної безпеки і серед інших, є громадяни України та об'єднання громадян (ст.4) [6]. Діючий же ЗУ від 21 червня 2018 року, «Про національну безпеку України» [5] вже не містить положень щодо суб'єктів забезпечення національної безпеки України, що на нашу думку, є суттєвою прогалиною діючого законодавства України.

Не зважаючи на те, що законодавець у повному обсязі не врегулював такий важливий аспект для держави, як збройний опір агресору усім українським народом, як того вимагає Конституція України, вважаємо за необхідне розглянути цю проблематику ще й через призму кримінального кодексу. Отже, ст. 39 Кримінального кодексу України визначено, що не є правопорушенням заподіяння шкоди у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі, чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами. І якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності, то особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрозувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці [3]. Таким чином аналіз вище викладених норм діючого законодавства України дає підстави дійти висновку, що стихійне утворення у 2014 році добровільних військових формувань, принципово не суперечить законодавству України.

Також вважаємо, що для підсилення безпеки держави було б доцільним застосувати досвід країн де питання збройного опору агресору на законодавчому рівні вирішено більш вдало. Так наприклад Законом Литовської Республіки від 17 лип. 2000 р. № VIII-1856, «Про Збройну оборону та стійкість до агресії» зазначено, що у разі агресії збройний захист Литовської Республіки є безумовним. Це не може бути пов'язане масштабами агресії та будь-якими іншими умовами. Ні

що не може обмежити право нації та кожного громадянина чинити опір агресору чи окупанту. Литва захищається та протистоїть агресії, не чекаючи міжнародної допомоги. Збройні сили та громадяни Литовської Республіки можуть протистояти агресії у всіх доступних і не заборонених формах загальноновизнаних норм міжнародного права: військова оборона, партизанські дії, непокора цивільних осіб та інші засоби. З самого початку агресії чи окупації дії непокори та громадянського опору громадян Литовської Республіки, а також їх збройний опір агресору чи окупанту законний [4]. Утворення в Україні «добробатів» було не лише вкрай необхідним, а й цілком законним. Ці батальйони у найкритичніший час для держави фактично врятували Україну від окупації її південно-східних територій регулярними військами РФ.

Вважаємо, що Україна конче потребує законодавчого врегулювання питань збройного опору агресору, зокрема за прикладом Литовської Республіки. Розгортання дискусій з приводу законності заснування «добробатів», на нашу думку, є намаганням розколоти українське суспільство з метою суттєвого послаблення національної безпеки України.

Повертаючись з фронту, українські добровольці опиняються в країні ілюзій – імітація змін та реформ, що продовжують буксувати, антикорупційні потуги влади нагадують «боротьбу з вітряками». У ЗМІ маховик істерії тим часом розкручують політики-популісти. У цих реаліях окремі зусилля, направлені на забезпечення прав ветеранів АТО та їхню реабілітацію в рамках Цільового фонду НАТО або ініціатив профільного Міністерства ветеранів виглядають імітацією вирішення проблеми [8].

Акумулювавши протестний потенціал добровольці могли б мати своє парламентське представництво і лобі та вирішувати свої соціальні проблеми й питання національної безпеки. Однак виступити на минулих виборах «єдиним фронтом» провідники добровольчого руху не зуміли – на заваді стали особисті амбіції та розбіжності в ідеологічних установах. Натомість політичні партії, які під час минулої електоральної кампанії використали народний кредит довіри до добровольців для нарощування власних рейтингів, швидко забули про інтереси сьгоднішніх та вчорашніх добровольців. Та й самі учасники цієї війни, що стали парламентарями у парламенті не змогли згуртуватись та виступити єдиним фронтом.

Література:

1. Бутусов Ю. Добровольчі батальйони: структура, страхи, проблеми бойового застосування // zn.ua, 29 серпня 2014. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/dobrovolchi-batalyoni-struktura-strahi-problemi-boyovogo-zastosuvannya-.html>.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України,

1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III, (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Про Збройну оборону та стійкість до агресії: Закон Литовської Республіки від 17 лип. 2000 р. № VIII-1856. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106093/CPfMICYsmR>.

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII, (Відомості Верховної Ради, 2018, № 31, ст.241). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

6. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19 черв. 2003р. № 964-IV, (Відомості Верховної Ради, 2003, № 39, ст.351). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

7. Рацібарська Ю. Щоб легалізувати добробати, треба переписати частину Конституції – експерт. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27817050.html>.

8. Солов'ян В. Українські добробати – нелегали у власній державі // Время. [Електронний ресурс]. URL: <http://timeua.info/post/oborona-i-bezopasnost/ukra-ns-k--dobrobati-nelegali-u-vlasn-j-derzhav-08361.html>.

Батигіна Олена Михайлівна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Започаткована у 1991 році земельна реформа в Україні перш за все спрямовувалася на припинення монополії державної власності на землю, створення умов для рівного розвитку всіх форм власності та господарювання, раціонального та екологічного використання земель, а також на формування та розвиток ефективного ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення.

Але з прийняттям у 2001 році Земельного кодексу України велику частин громадян та юридичні осіб, які мали у власності земельні ділянки для ведення фермерського господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва, а також власників земельних

часток (паїв), було позбавлено права на продаж або іншим способом відчуження належних їм земельних ділянок, крім міни, передачі їх у спадщину та при вилученні земель для суспільних потреб. У наступному дія пункту 15 Перехідних положень Земельного Кодексу України багато разів пролонгувалася, що прямо суперечило положенням ст. 90 Земельного кодексу України, де закріплено право власників земельних ділянок на продаж або іншим шляхом відчуження земельних ділянок, передачу її в оренду, заставу, спадщину тощо.

Питання відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення потребувало негайного вирішення, тому що набувало особливого гострого резонансу у суспільстві, а також тому що міжнародна спільнота неодноразово наполягала на необхідності врегулювання питання відкриття ринку землі на рівні законодавства України. Так, Україною та Міжнародним валютним фондом у 2017 році було укладено меморандум про співпрацю, де висловлено наступну умову від МВФ для України - для отримання подальших траншів від міжнародного кредитора до кінця березня 2017 року повинен вступити в дію закон про обіг земель сільськогосподарського призначення.

Також важливий вплив на прискорення створення відповідної правової основи відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення здійснило рішення ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цицюра проти України», яким було надано правову оцінку мораторію на відчуження сільськогосподарських земель в Україні. Підставою для прийняття зазначеного рішення стали подані у 2015 р. заяви двох громадян України Зеленчук С.С. та Цицюра В.А., які є власниками земельних ділянок (паїв). Судом було встановлено, що запровадженням законодавством України земельний мораторій порушує право власності на сільськогосподарські земельні ділянки (паї), оскільки позбавляє громадян України можливості розпорядитися землею в обсязі, визначеному Європейською конвенцією з прав людини та гарантованому Конституцією України. Але, нажаль, з появою цього рішення у правовому режимі обігу земель сільськогосподарського призначення і відповідно мораторію нічого не змінилося. Адже рішенням Європейського суду з прав людини не було скасовано дію земельного мораторію.

Визначальним для України стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 року №552-IX, яким нарешті знято мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення. Законом № 552-IX визначено особливості обігу земель сільськогосподарського призначення, зокрема окреслено хто може бути покупцями та продавцями, порядок формування ціни та проведення розрахунків, порядок укладання угод, обмеження тощо. Так, з 1 липня 2021 року, землі сільськогосподарського призначення можуть купувати лише фізичні

особи-громадяни України у розмірі не більше 100 гектарів. З 1 січня 2024 року змогу купувати землі сільськогосподарського призначення набудуть і юридичні особи, які створені і зареєстровані за законодавством України, де засновниками є лише громадяни України. З 1 січня 2024 року дозволено купувати до 10 тисяч гектарів. Законом встановлюється заборона на продаж земель державної та комунальної власності, а також є обмеження можливості купівлі землі іноземними юридичними особами та іноземними громадянами, до поки це питання не буде вирішено на референдумі. Заборонено купувати землі і банкам, окрім можливості отримувати земельні ділянки на праві власності у межах стягнення застави, але не довше ніж 2 роки. Встановлено спеціальні правила щодо необхідності проведення тільки безготівкових розрахунків по угодам купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. При набутті права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення за відплатними договорами потрібно документально підтвердити джерела походження коштів або інших активів, за рахунок яких набувається таке право.

Після 1 липня 2021 року виявилось, що багато питань пов'язаних з ринком земель до сих пір не є належним чином врегульованими на рівні законодавства, мова йде про те, що не всі нотаріуси технічно та організаційно готові до правильного посвідчення договорів купівлі-продажу земель. Наступною прогалиною законодавства стало не врегулювання допустимого максимального розміру земельної ділянки, якщо вона купується у спільній сумісній власності членом подружжя. Також у законодавстві чітко не визначено чи потрібно дотримуватися строку повідомлення про намір продажу земельної ділянки, якщо її купує володілець переважного права тобто орендатор. У законі не прописано форму та можливість відмови від переважного права для орендатора.

Не зважаючи на існуючі недоліки, ринок землі поступово розвивається, що є позитивним кроком на шляху до реформування аграрної сфери економіки України. Поступовість запровадження ринку землі дасть можливість правильно реагувати на виклики та запити суспільства та належним чином удосконалювання правове підґрунтя проведеної земельної реформи.

Біла Дар'я Олегівна,

*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
ORCID ID: 0000-0002-4519-5142*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

На етапі прискорення євроінтеграційного поступу України завдання адаптації вітчизняної правової системи до права ЄС набуває особливої актуальності. Показовим в цьому сенсі є правове забезпечення державної молодіжної політики. Суспільні реформи останніх років, що реалізуються в Україні, висвітлили певні теоретичні і практичні прогалини у формуванні правового забезпечення державної молодіжної політики. Недостатнє усвідомлення ключової ролі молоді в суспільстві, її недостатня правова визначеність посилюються політичною і економічною кризами в Україні викликаними багатьма факторами, як от: окупація Криму, військова агресія в Донецькій і Луганській областях, пандемія COVID-19 і протипандемічні заходи. Тому питання правового забезпечення державної молодіжної політики в умовах суспільних реформ, яке б відповідало сучасним запитам молоді і суспільства в цілому, зумовлюють актуальність цієї публікації.

Насамперед зазначимо, що часове обмеження віку, суспільної категорії «молодість» не має однозначного правового визначення. Молодість є певним часовим відрізком життя людини, межі якого залежать від розуміння суспільством доцільності цього відрізка і встановлюються відповідним нормативним документом. Втім, за об'єктивних причин (технічний і промисловий прогрес, економічна і політична невизначеність, глобалізація тощо), цей «відрізок життя людини осуває свої межі в міру того, як суспільство переходить на вищі ступені свого розвитку, як збільшується тривалість людського життя» [1, с. 206], як змінюється бачення ролі молодих людей у суспільному й економічному житті та, власне, й склад групи «молодь».

На сьогодні підходи визначення складу соціально-демографічної групи «молодь» в різних країнах дещо різняться. Так, ЮНЕСКО і Міжнародна організація праці (МОП) молоддю вважають 14-25-літніх осіб, Програма розвитку ООН (UNDP) – 15–25-літніх, а UNICEF, WHO (ВООЗ) та UNFPA (Фонд народонаселення) подають три вікові категорії: «підлітки» – 10-15 років, «молодь» – 15-24, а разом (10-24 років) вони складають групу «молодих людей». Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) до молоді відносить осіб віком 15-24 роки, натомість, Британський департамент міжнародного розвитку (DFID) визнає за молодь осіб 10-24 років,

американський фонд USAID –10-29 років, Світовий банк –12-24 роки [2]. Отже, у законодавстві більшості країн молодь – особи у віці від 13-14 до 25-30 років.

В Україні згідно Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (від 5 лютого 1993 р.), який визначав загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, категорія молоді обмежувалась віком 14-35 років [3]. Цей Закон втратив чинність у 2021 р. Попри пропозиції авторів проекту щодо зменшення верхніх вікових рамок молоді, в п. 17 Ст. 1 цього закону визначено, що «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років» [4]. Але головною особливістю цього закону є те, що він визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації державної молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань [4]. Тим самим чи не вперше в Україні визнається не лише об'єктна, а й суб'єктна роль молоді у формуванні молодіжної політики й в розвитку держави і суспільства в цілому. Ця особливість молоді до генерування змін стає ключовою у процесі реалізації соціальних реформ.

Таким чином, по-перше, трансформація від суто об'єктного сприйняття ролі молоді у суспільстві до суб'єкт-об'єктної, вперше закладена новим Законом «Про основні засади молодіжної політики», є цілком закономірною. Молодь є частиною суспільства, найбільш творчою, активною, здатною до змін і здатною чинити ці зміни, тобто є основним носієм «пасіонарності» [5] нації. Саме тому молодь найбільш піддається впливам, які зумовлюють соціальні процеси і перетворює потужний потенціал соціальних реформ у реальні результати.

По-друге, правове забезпечення основних засад молодіжної політики через формулювання гарантій участі молоді у реалізації молодіжної політики визнає її потенційну готовність до змін, стає об'єктом, на який чиниться публічно управлінська дія, та формує суспільний запит щодо змісту соціальних реформ.

Література:

1. Буяк, Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. Випуск 36. С.198-209. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/buiak_molod.pdf.

2. Юзич Ю. Молодь помолодшає? URL: <https://rpr.org.ua/news/molod-pomolodshaie>.

3. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (втратив чинність).

4. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.

5. Гумилев Л. Н. Конец и вновь начало: популярные лекции по народоведению : СЗКЭО, Издательский дом «Кристалл», 2002. 416 с.

Бойченко Іван Васильович,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, аспірант*

ПРОБЛЕМИ РОЗШИРЕННЯ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ

У межах визначених принципів конституційного ладу України, питання способів захисту, які застосовує суд, крім оцінки їхньої ефективності, ґрунтується на засадах визначеності законної компетентності. З огляду на це, при вирішенні спорів адміністративними судами як імператив застосовується перелік способів захисту та повноважень адміністративних судів, які визначені у ст. 5 та 245 КАС України.

Водночас, наприклад, ч. 2 ст. 5 КАС України передбачає, що захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Вказане положення дозволяє суду діяти зі значним ступенем свободи правозастосування, обираючи спосіб захисту, який прямо процесуальним законодавством не передбачений, але впливає із природи права, за захистом якого звертається особа у публічно-правовому спорі, що належить до юрисдикції адміністративних судів, та його нормативно-правового регулювання, з урахуванням вимог ефективності захисту.

Питання законодавчого обмеження застосовуваних способів захисту у цивільному та господарському процесах, замість їх розширення для забезпечення повноти та ефективності судового захисту, пояснювалося нерозвиненістю інституту незалежності судової влади та недовірою до суддівського розсуду, який мав би у цьому разі визначати зміст захисних засобів.

Однак, експертні дослідження з цього питання обґрунтовували зворотню тенденцію. Її обґрунтовували тим, що законодавче обмеження способів захисту не гарантує правильного правозастосування, а стає перешкодою до реального захисту майнових прав особи. Останній суд може відмовити у позовних вимогах у зв'язку із невідповідністю з передбаченими у законі способами захисту. Перелік способів захисту є значним, але навіть у цьому випадку виписати у законі підстави та порядок застосування кожного з них є практично неможливо. Суд вимушений пристосовувати положення закону до реальних суспільних відносин, наприклад, шлях відновлення порушеного права до змісту вчиненого порушення – у цьому випадку шляхів відновлення порушеного права стільки ж, скільки способів його порушення. Вирішення питань способів захисту на підставі формальних приписів закону, замість верховенства права призводить до негативних явищ: прихована відмова від здійснення правосуддя, захист інтересів держави (а швидше особи, яка повноважна приймати рішення від її імені), замість прав та законних інтересів особи від свавільної реалізації владної компетенції [1, с.190-191].

Захист речових прав у сфері земельних правовідносин завжди був та залишається однією з основних сфер наукової та практичної дискусії про ефективність способів захисту. Наприклад, О. Подцерковний звертав увагу, що судові органи відмовляють у задоволенні позовів землекористувачів до органів місцевого самоврядування про визнання права власності на земельні ділянки з огляду на те, що такий спосіб захисту не передбачений Земельним кодексом України, а вирішення цих питань відноситься до виключної компетенції органів місцевого самоврядування. Виходить, що право власності у взаєминах із приватними особами можна захистити реально, зокрема, визнанням права, а у стосунках із публічними органами треба чекати «милості» цих органів. Зрозуміло, що подібне порушує баланс між публічними та приватними інтересами, підриває довіру до вітчизняної правової системи [2].

У п. 4 Листа Верховного Суду України від 29.10.2008 р. № 19-3767/08-08 «Щодо розгляду земельних спорів» було заперечено можливість набуття права власності на земельну ділянку за рішенням суду шляхом встановлення факту, що має юридичне значення, таким чином, ствердивши недопустимість прирівняння судового рішення та відповідного рішення компетентного суб'єкта управління як юридичного факту виникнення прав на землю в непозовних провадженнях. Це фактично означає, що рішення суду дає оцінку правовідносинам лише у спірній ситуації щодо існування прав на землю, і не може бути самодостатнім актом щодо встановлення таких прав, в обхід органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування. Однак у випадку, коли особа звертається за захистом права на землю, суд не може обмежуватися оцінкою загальної законності рішень, дій

чи бездіяльності, які це право порушують, але й вжити заходів до його захисту. Навіть, якщо порушником є суб'єкт владних повноважень.

Причиною обмеження виходу адміністративними судами поза межі ст. 5 та 245 КАС України є не лише формальні вимоги закону, але й системне утвердження відсутності самостійного правового значення майнових вимог у справах адміністративної юрисдикції, а також високий рівень дискреції суб'єктів управління у справах, об'єктом яких є публічне майно, і недопустимість втручання судами у цю сферу.

Але, у цьому випадку, враховуючи зміст спірних правовідносин, слід обов'язково врахувати, про захист якого саме права чи інтересу особи йдеться.

Вимоги майнового характеру з відповідними речово-правовими способами захисту можуть бути розглянуті та задоволені адміністративними судами у тому випадку, коли предметом розгляду у справі, що відповідає ознакам адміністративної, було саме право особи на відповідне індивідуалізоване майно, а не просто право на його отримання у значенні «законного (легітимного) очікування» у контексті захисту ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Таким чином, застосування адміністративним судом визнання права можливе, але лише щодо встановлених майнових об'єктів, коли рішення суб'єкта владних повноважень є лише фактом, який легалізує право особи на відповідний об'єкт власності, та знаходиться поза межами дискреції органу влади при здійсненні управління публічним майном на цій стадії виникнення права у особи (наприклад, на завершальних стадіях передачі сформованих земельних ділянок з державної чи комунальної власності у приватну в порядку приватизації). Це відповідатиме принципам ефективності судового захисту речового права, порушеного суб'єктом владних повноважень, замість ставити у залежність право позивача від додаткових процедур виконання рішення суду відповідачем, при зобов'язанні останнього повторно розглянути питання та прийняти рішення щодо легалізації права особи.

Характер вимоги, зумовлений обставинами справи, який дозволяє розмежовувати спір щодо права на майно (землю) чи права на визначений об'єкт власності (земельну ділянку) підлягає обов'язковому врахуванню судом як щодо порядку розгляду справи (в тому числі, визначення предмету та порядку доказування у суді) так і при оцінці допустимих ефективних способів захисту прав особи.

Література:

1. Подцерковний О.П. Про проблеми застосування способів захисту порушеного права (на прикладі вимог про визнання права власності у заставних відносинах). *Наукові праці НУ ОЮА*. 2012. 190-202.

2. Подцерковний О.П. Способи захисту права у земельних відносинах. *Право України*. 2009. № 9. 34-39.

Бражник Андрій Анатолійович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ АВТОМОБІЛЕМ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII було впроваджено кримінальну відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Криміналізацію вказаного діяння необхідно пов'язувати із намаганням законодавця реалізувати концепцію впровадження кримінальних проступків за рахунок об'єднання у групу кримінальних проступків низки злочинів невеликої тяжкості та адміністративних правопорушень, суспільна небезпечність яких сягала граничного рівня зі злочинами. Цим же законом (підпункт 4 пункту 1) передбачалася зміна редакції ст. 130 КУпАП, відповідно до якої відповідальність мала наставати лише за «керування річковими, морськими або маломірними суднами судноводіями в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а так само передача керування судном особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а також відмова осіб, які керують річковими, морськими або маломірними суднами від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» (підпункт 171 пункту 2).

У прикінцевих положеннях зазначеного закону було вказано, що відповідні норми мали бути введені в дію з 01.01.2020 року, однак наприкінці 2019 р. набрання ними чинності було відтерміновано до 01.07.2020 р. Але вже 17.06.2020 р. ВРУ прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового

розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-ІХ, яким, зокрема, були виключені підпункт 4 пункту 1 та підпункт 171 пункту 2 Розділу І Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII (підпункти 1,2, п. 117 вказаного Закону). При цьому у прикінцевих положеннях вказувалося, що відповідний закон набирає чинності з дня набрання чинності Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII.

Таким чином законодавець намагався «відкотити» відповідні новели ще до початку їх дії. Однак сам цей законодавчий акт після дотримання всіх процедур, пов'язаних з його прийняттям, набрав чинності лише 03.07.2020 р., тобто через два дні після того як вступив у дію Закон № 2617-VIII.

Отже склалася ситуація, за якої два дні на початку липня 2020 р. існувала кримінальна відповідальність за «керування автомобілем у стані сп'яніння». Але в подальшому все тільки ускладнилося, оскільки з 03.07.2020 р. коли нібито мав бути відновлений законодавчий «status quo», а саме норма, передбачена ст. 286-1 КК вилучена із кодексу і відновлена попередня редакція ст. 130 КУпАП, відповідні норми «немов законсервувалися». Так, звернення до текстів вказаних кодексів, розміщених на офіційному сайті ВРУ свідчило про те, що нібито існує кримінальна відповідальність за ст. 286-1 КК, а ст. 130 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність лише за управління плавзасобами у стані сп'яніння.

Це призвело до формування неоднomanітної судової практики, коли судді одного і того ж суду могли або ж закрити провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 130 КУпАП і направити матеріали органу досудового розслідування для організації досудового розслідування за ст. 286-1 КК України або притягнути особу до адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП.

Ситуацію не виправила і поява 15.07.2020 р. роз'яснень комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності, у яких зазначалося, що на думку комітету, з 3 липня 2020 року ст. 130 КУпАП підлягає застосуванню в редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 2617-VIII, а ст. 286-1 КК України виключена.

Лише із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16.02.2021 р. № 1231-ІХ, який набув чинності 17.03.2021 р. була остаточно припинена практика різновекторного підходу до вирішення питання про відповідальність осіб за керування автомобілем у стані сп'яніння. Цим законом по суті повторно відновлено попередню редакцію ст. 130

КУПАП. Одночасно із цим законодавець вдався до певних «хитрощів», виклавши ст. 286-1 КК у новій редакції, яка передбачає відповідальність за те ж саме кримінальне правопорушення, відповідальність за вчинення якого міститься у ст. 286 КК, за умови, що суб'єкт кримінального правопорушення перебував у стані сп'яніння.

Відтак можемо констатувати, що на сьогодні кримінальної відповідальності за саме перебування у стані сп'яніння під час керування автомобілем КК не передбачено. Однак у випадках, коли у стані сп'яніння вчинене діяння, передбачене ст. 286 КК (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту) і настали відповідні суспільно-небезпечні наслідки (середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження, смерть однієї або декількох осіб), така особа буде відповідати за ст. 286-1 КК.

Божко Володимир Миколайович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, доцент

ЧИ ВІДПОВІДАЄ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЗАПРОВАДЖЕНЕ ОBOB'ЯЗКОВЕ ВАКЦИНУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ ВІД COVID-19?

Вакцинація (щеплення, імунізація) – це створення штучного імунітету в людини до певних інфекційних хвороб шляхом введення вакцини чи імуноглобуліну (згідно із пунктом 5 «Календаря профілактичних щеплень в Україні», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.09.2011 року №595, у редакції наказу МОЗ України від 11.08.2014 № 551).

Відповідно до частини 1 статті 3 Конституції України, «людина, її життя і здоров'я ... визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Саме тому у частині 1 статті 27 Основного Закону України наголошується: «Обов'язок держави – захищати життя людини». Зазначений обов'язок виконується через сприяння держави в реалізації права кожного «на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» (частина 1 статті 49 Конституції України). Окрім того, низка конституційних прав і свобод людини і громадянина можуть бути обмеженими задля «охорони здоров'я населення»: «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (частина 3 статті 34); «право на свободу світогляду і віросповідання» (частина 2 статті 35); «право на свободу об'єднання у

політичні партії та громадські організації» (частина 1 статті 36; частина 1 статті 37); «право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації» (частина 2 статті 39); «право на страйк» (частина 2 статті 44) тощо.

Схожий підхід відображено й у Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 4 листопада 1950 року (далі – Конвенція). Наприклад, «право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції» може бути обмеженим задля захисту «здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (пункт 2 статті 8); «право на свободу думки, совісті та релігії» може бути обмеженим «для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (пункт 2 статті 9); «право на свободу вираження поглядів» може бути обмеженим «для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб» (пункт 2 статті 10); «право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особам» може бути обмеженим «для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (пункт 2 статті 11 Конвенції).

Тому у Рішенні Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Соломахін проти України» від 15 березня 2012 року наголошується, що примусова вакцинація – як примусове медичне лікування – означає втручання в право на повагу до приватного життя, що включає фізичну та психологічну недоторканність особи, як це гарантується пункті 1 статті 8 Конвенції (§ 33 Рішення). Однак у § 35 свого Рішення ЄСПЛ констатує, що таке втручання було чітко передбачене законом і переслідувало законну мету – захист здоров'я. Тому, на думку ЄСПЛ, таке втручання можна вважати виправданим з міркувань охорони здоров'я та задля необхідності контролю за поширенням інфекційних захворювань у регіоні (§36 Рішення). То ж ЄСПЛ не виявив порушення статті 8 Конвенції щодо заявника у цій справі.

У Рішенні ЄСПЛ у справі «VAVŘIČKA AND OTHERS v. THE CZECH REPUBLIC» від 8 квітня 2021 року також наголошується: примусова вакцинація як примусове медичне втручання є втручанням у право на повагу до приватного життя у значенні ст.8 Конвенції (§263 Рішення). Однак щоб довести, що таке втручання порушило статтю 8 Конвенції ЄСПЛ перевіряв, чи було воно виправданим відповідно до пункту 2 цієї статті, тобто чи було втручання «відповідно до закону» (§266), чи переслідувало воно одну або більше законних цілей, зазначених у пункті 2 статті 8 Конвенції (§272), чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» (§265), чи була гостра соціальна потреба для його запровадження (§284), чи існували для цього достатні причини (§289), нарешті оцінивши пропорційність такого втручання та розумне співвідношення пропорційності до законних цілей, яких держава-відповідач переслідує запроваджуючи

обов'язкову вакцинацію (§309), ЄСПЛ констатує: «статтю 8 Конвенції не порушено» (§311 Рішення).

Справа була порушена за заявами шести громадян Чехії проти Чеської Республіки. Заявники наголошували, що запровадженням у законі обов'язок щодо вакцинації дітей не сумісний з їх правом на повагу до їхнього приватного життя, а тому суперечить статті 8 Конвенції (§3 Рішення).

Формуючи у цьому Рішенні свою правову позицію, ЄСПЛ спирався не лише на свої попередні рішення, але й на:

1) рішення Конституційного Суду Чеської Республіки від 27 січня 2015 року (§90 Рішення), 17 серпня 2015 року (§92) та 22 грудня 2015 року (§93); рішення Конституційної ради Франції від 20 березня 2015 року (§96); рішення Конституційного Суду Угорщини від 20 червня 2007 р. (§98); рішення Конституційного Суду Північної Македонії від 8 жовтня 2014 року (§101); рішення Конституційного Суду Італії № 5/2018 від 22 листопада 2017 року (§106), № 307/1990 від 14 червня 1990 року та № 118/1996 від 18 квітня 1996 року; постанову №26 Конституційного Суду Республіки Молдови від 30 жовтня 2018 року (§116); рішення Конституційний Суд Сербії у справі № IUz-48/2016 (§122); рішення Конституційного Суду Словаччини від 10 грудня 2014 року (§125, §229); рішення від 12 лютого 2004 року у справі №. УІ-127/01 Конституційного Суду Словенії (126); рішення Апеляційного Суду Великої Британії від 22 травня 2020 року;

2) міжнародні акти: «Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права» (§129 Рішення), «Конвенцію ООН про права дитини» (§132), акти Всесвітньої організації охорони здоров'я (§135), Європейську соціальну хартію (§137) та правову позицію щодо неї Європейського комітету із соціальних прав (§138), Конвенцію про захист прав людини та гідності людини щодо застосування біології та медицини; Конвенцію про права людини та біомедицину (Конвенція Ов'єдо) (§141); Рекомендацію 1317 (1997) Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ) «Вакцинація в Європі» (§142); Резолюцію 1845 (2011) ПАРЄ «Основні права та обов'язки» (§143); Договір про функціонування Європейського Союзу (§144); Хартію основоположних прав Європейського Союзу (§145) та правову позицію щодо неї Суду Європейського Союзу у справі C-459/13 (§146); Резолюцію Європейського парламенту від 19 квітня 2018 року (§149); рекомендації Рада Європейського Союзу від 7 грудня 2018 року щодо зміцнення співпраці в боротьбі з інфекціями (§150);

3) експертні матеріали (§§152-157 Рішення);

4) позицію уряду Чеської Республіки (§§198-205 Рішення);

5) подання третіх сторін: уряду Франції (§§210-215 Рішення), уряду Німеччини (§§216-221 Рішення), уряду Польщі (§§222-226 Рішення), уряду Словаччини (§§227-230 Рішення), Асоціації пацієнтів, уражених вакцинами (§§231-234 Рішення), Європейського центру

права та юстиції (§§235-239 Рішення); Європейського форуму з настороженості щодо вакцин (§§246-257 Рішення).

Відповідно до частини 2 статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, вітчизняні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

Тому правову позицію ЄСПЛ поділяє і вітчизняний Верховний Суд. Зокрема, у його постанові від 10 березня 2021 року (справа №331/5291/19) констатується: «Вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб, з огляду на потребу охорони громадського здоров'я, а також здоров'я зацікавлених осіб, є виправданою. Тобто в даному питанні превалює принцип важливості суспільних інтересів над особистими, однак лише у тому випадку, коли таке втручання має об'єктивні підстави – тобто було виправданим». І далі: «Інтереси однієї особи не можуть домінувати над інтересами держави в питанні забезпечення безпеки життя і здоров'я його громадян».

Схожий підхід втілено і в постанові Верховного Суду від 8 лютого 2021 року (справа № 630/554/19).

Опосередковано погоджується з такою правовою позицією і Конституційний Суд України, розкриваючи зміст частини 1 статті 32 Конституції України, відповідно до якої «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України». В абзаці 3 пункту 3 мотивувальної частини свого Рішення від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 Конституційний Суд України констатує: «конституційне та законодавче регулювання права на невтручання в особисте та сімейне життя узгоджується із міжнародно-правовими актами», зокрема і зі статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, у якій «визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» (абзац 5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення № 2-рп/2012).

Згідно із пунктом 1 частини 1 статті 92 Конституції України, основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України. То ж відповідно до пункту б) статті 10 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII, громадяни України зобов'язані у передбачених законодавством випадках робити щеплення.

«Профілактичні щеплення проти дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу є обов'язковими і включаються до

календаря щеплень. Працівники окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) поширення ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням також проти інших відповідних інфекційних хвороб. У разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом, ці працівники відсторонюються від виконання зазначених видів робіт. Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням проти інших відповідних інфекційних хвороб, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я» (стаття 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III).

Згідно із ст.27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-XII, «профілактичні щеплення з метою запобігання захворюванням на туберкульоз, поліомієліт, дифтерію, кашлюк, правець та кір в Україні є обов'язковими. Обов'язковим профілактичним щепленням для запобігання поширенню інших інфекційних захворювань підлягають окремі категорії працівників у зв'язку з особливостями виробництва або виконуваної ними роботи... Групи населення та категорії працівників, які підлягають профілактичним щепленням, у тому числі обов'язковим, а також порядок і терміни їх проведення визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я».

То ж на виконання названих законів України, Міністерство охорони здоров'я України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (пункт 1 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 90), своїм наказом від 04 жовтня 2021 року №2153 «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням» визначило наступні категорії працівників, які підлягають профілактичним щепленням проти гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2:

- працівники центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів;
- працівники місцевих державних адміністрацій та їх структурних підрозділів;
- працівники закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої, у тому числі спеціальних, дошкільної, позашкільної освіти, закладів

спеціалізованої освіти та наукових установ незалежно від типу та форми власності.

Таким чином, на нашу думку запроваджене Міністерством охорони здоров'я України обов'язкове вакцинування окремих категорій працівників від Covid-19 відповідає Конституції України.

Вітер Катерина Миколаївна,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості,
студентка магістратури*

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Професіоналізм публічних службовців формується впродовж навчання і виконання професійних обов'язків, причому, необхідно систематично підвищувати та удосконалювати професійну компетентність. Зазначимо, що у межах прийнятої вітчизняної нормативно-правової бази публічний службовець – це службовець, який займає посаду в державному органі або органі місцевого самоврядування.

Не слід ототожнювати поняття «компетенція» і «компетентність»: ці поняття є спорідненими, впливають одне на одного. О.Ю.Оболеньський стверджує, що компетенція – це межа ведення, обов'язок виконання певних завдань і функцій органу державної влади; як владні повноваження, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на даний орган, або коло передбачених правовим актом питань, що може вирішувати цей орган [2]. Компетенцією публічної служби за підходом авторів праці «Публічна служба в Україні: концепція та практика регіональної кадрової політики» є сукупність встановлених нормативними правовими актами завдань, функцій, публічних суб'єктів, прав та обов'язків посадових осіб, що перебувають на публічній службі. Компетенція суб'єкта публічної служби визначає точні межі його діяльності і так координує її з діяльністю інших суб'єктів [7].

Компетентність – спроможність за рахунок знання виконувати і керувати виконанням певного комплексу робіт з певною швидкістю, якістю та ефективністю, що являє собою певний процес або певну частину процесу, функцію або певну частину функції, та мати уявлення про теорію, уміння, навички та досвід у цій сфері [3].

Отже, компетентність – це поняття, що стосується безпосередньо людини, розкриває аспекти її поведінки й забезпечує професійно якісне виконання роботи, а компетенція – це поняття, що стосується

безпосередньо роботи, й характеризує сферу професійної діяльності, у якій працівник є компетентним.

Профілі компетентностей, які розробляються на службовців повинні мати такі основні групи: орієнтація на результат; аналітичне мислення; управління людськими ресурсами; ефективна комунікація [6].

Н.Т. Гончарук до основних рис особистості керівників відносить такі: організаторські здібності, уміння впливати на підлеглих, націлювати їх на плідну творчу працю; упевненість у собі, рішучість і наполегливість, здатність до творчого вирішення завдань; прогнозування ситуацій та результатів діяльності; уміння приймати рішення; відповідальність; уміння контролювати свої емоції; заповзятість у вирішенні наявних проблем; висока професійна компетентність; прагматизм; постійне прагнення до самовдосконалення [1]. На думку О.К. Маркової, компетентність – індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії, психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально, керування людиною можливістю та умінням виконувати визначені трудові функції [5].

Серед сучасних компетентностей тих осіб, що займають публічні посади в країнах-членах ЄС та Європейській Комісії, є наступні:

1) відкритість мислення і поведінки (гнучкість, здатність навчатися, різносторонність);

2) інноваційність (ініціативність, новаторство, креативність, творчий підхід, сміливість);

3) добросесність (чесність, прозорість, підзвітність, відданість справі);

4) соціальні навички (навички комунікації, уміння створювати коаліції і партнерство, ведення переговорів);

5) націленість на результат (обробка інформації, винесення суджень, рішучість, розв'язання проблем);

6) організація (організаційні навички, планування та оцінювання, розвиток персоналу, делегування, уміння створювати команди);

7) знання відповідно до рівня керівництва (рівень ЄС: інституції, процедури, політики ЄС, законодавство ЄС, відносини і партнерські мережі; національний рівень: галузева політика і пріоритети, національна система і процедури, мережі соціально-го партнерства в Європі, відносини ЄС – країна-член ЄС) [4].

Таким чином, компетентність публічного службовця – досить широке поняття, що охоплює не лише знання, вміння і навички, але це й здатність використати все це в сукупності в певній ситуації. Компетентність – важливий аспект професійної культури публічного службовця.

Література:

1. Гончарук Н. Т. Керівний персонал у сфері державної служби України: формування та розвиток : монографія / Н.Т. Гончарук. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2007. 239 с.

2. Державне управління та державна служба: словник-довідник/ уклад. О.Ю. Оболенський. К. : КНЕУ, 2005. 480 с.

3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред.. : Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

4. Європейський досвід державного управління : курс лекцій / уклад. : О.Ю. Ор-жель, О.М. Палій, І.В. Кравчук [та ін.]. К. : Вид-во НАДУ, 2007. 76 с.

5. Маркова А. К. Профессиональная компетентность и профессионализм. URL: <http://drusa-nvkz.narod.ru/Pedagog-Sib.html>.

6. Публічна адміністрація в Україні : становлення та розвиток : монографія / за заг. ред. А.В.Толстоухова, Н.Р.Нижник. Д.: МОНОЛИТ, 2010. 400 с.

7. Публічна служба в Україні: концепція та практика регіональної кадрової політики : наук. розроб. / [О.І.Сушинський, О.В.Худоба, Д.Д.Заяць та ін.]. Київ : НАДУ, 2013. 64 с.

Вітюгіна Сніжана Павлівна,

Відділ «Карлівське бюро правової допомоги»

*Полтавського місцевого центру з надання безоплатної вторинної
правової допомоги, головний юрист*

ЩОДО ПРОБЛЕМ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Досить гостро постає питання дотримання прав і свобод людини і громадянина в різних країнах. Більше того права і свободи людини є складним та багаторівневим явищем. Реалізація даних прав і свобод, а також захист у випадку їх порушення охороняються національною судовою системою кожної країни. Адже кожна особа становить систему суспільства, без якої не було б самого поняття держави, саме тому реалізація прав людини є пріоритетним напрямом діяльності кожної країни.

Судова практика є особливим інструментом впровадження в національне законодавство міжнародних стандартів захисту прав людини. Проте рівень та якість застосування практики Європейського суду національною судовою системою є недостатніми. Однією з проблем застосування даної практики полягає тому, що суди не мають чіткого уявлення про те, у чому полягає правовий зміст такого застосування, тому часто суди при посиланні на практику Європейського суду навіть не зазначають конкретне рішення цього органу. Тож тут можна виділити декілька підходів українських судів до використання рішень даного судового органу. Перший полягає в застосуванні норм Конвенції і практики Європейського суду у нерозривній єдності. У таких випадках вітчизняні суди цитують рішення суду, супроводжуючи це посилання на Конвенцію. Другий варіант передбачає використання практики Європейського суду, як додаткового аргументу, за допомогою якого обґрунтовується позиція національного суду, що базується на нормах вітчизняного права. В інших випадках у судових рішеннях національних судів практика Європейського суду розглядається як тлумачення, що має нормативний характер. Слід зазначити, що така неоднозначність викликана в певній частині тим, що положення Конвенції не визначають меж, які б чітко окреслили компетенцію Європейського суду та відсутності єдиних критеріїв застосування практики вказаного органу.

Європейський суд з прав людини під час прийняття рішень щодо громадян України керується усією своєю судовою практикою, у тому числі рішенням у справах проти інших держав, що робить його рішення прогнозованим. При застосуванні судової практики Європейського суду вітчизняні суди повинні використовувати всю його практику, в тому числі ту, яка сформована щодо інших країн, що допоможе уникнути нових порушень Конвенції національними судами.

Доцільно відзначити, що на практиці виникає багато перешкод відносно звернень українських суддів до правових позицій Європейського суду. По-перше, це низький рівень інформованості судів. З метою усунення цієї перешкоди можуть використовуватися такі засоби, як матеріали ЗМІ, практики вищих судових інстанцій, проведення науково-практичних конференцій. По-друге, відсутність офіційно визнаного джерела публікацій рішень Європейського суду [1, ст. 12].

Враховуючи ситуацію, яка склалася в Україні досить важливими питанням є проблема виконання рішень Європейського суду з прав людини на тимчасово не підконтрольних Україні територіях. Все більше інтерес постає навколо питання виплати справедливої компенсації. Відповідно до закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначено, що держава має надіслати особі, на користь якої прийнято рішення

Європейським судом, або її представнику повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування [2]. В цій заяві особа має зазначити реквізити, на які здійснюватиметься перерахування коштів, оскільки доки держава не отримує номер рахунку, на який мають бути перераховані гроші, вона не зможе виконати своїх зобов'язань. Однак, з урахуванням ситуації, що склалася особа може не знати, що по її справі винесено рішення. Поштове сполучення із вказаними територіями фактично відсутнє, а тому особа не отримає ні текст рішення Європейського суду, ні повідомлення від держави. Існує тільки один спосіб вирішення даної проблеми – самостійне відстеження розгляду своєї справи на сайті Європейського суду.

На мою думку, існує декілька можливих шляхів вирішення вказаних проблем. Перший спосіб стосується тих осіб, по справах яких Європейський суд ще не виніс рішення. Заявник або його представник можуть звернутися до Європейського суду з проханням зазначити в рішенні, що гроші мають бути перераховані не на рахунок заявника, а іншої особи, наприклад представника або родича, які проживають на території підконтрольній Україні. Другий спосіб передбачає, що особа може видати довіреність на ім'я іншої особи, якій вона довіряє та яка постійно проживає на підконтрольній Україні території.

Таким чином, особи, які проживають на тимчасово не підконтрольних територіях особисто не мають можливості отримати компенсацію від держави за рішення Європейського суду.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок про те, що в Україні має проводитись робота, для створення умов для ознайомлення з рішеннями та практикою Європейського суду. Однією з проблем залишається використання цієї практики українськими суддями як джерела права. Проте, позитивний результат отримаємо тоді, коли не лише судові, але й інші органи влади спрямовуватимуть свої зусилля для вирішення проблем виконання рішень та застосування практики Європейського суду. Так, лише завдяки законодавчим рішенням можуть бути запроваджені ефективні механізми юридичного захисту порушених прав і свобод людини і громадянина, створенню умов для попередження ситуацій подання скарг до Європейського суду.

Література:

1. Пархета А.А. Специфіка застосування рішень Європейського суду з прав людини у правовій системі України [Електрон. ресурс].- Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5557/Parkheta%20apdp%2067.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відомості Верховної Ради України. 2006. №30. Ст. 260.

Владимір Дарія Олегівна,

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ ТА ТРУДОВОГО КОДЕКСУ ГРУЗІЇ ЩОДО ЗМІНИ УМОВ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Метою статті є співставлення чинного законодавства України та Грузії щодо зміни умов трудового договору, спільних та відмінних аспектів даного питання, можливого запозичення позитивного досвіду, удосконалення національного законодавства.

У юридичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «зміна умов трудового договору». Зокрема, К.Ю.Мельник пропонує розуміти під змінами умов трудового договору перехід, перетворення однієї або декількох умов цього договору у змістовно іншу (інші) за ініціативою працівника, роботодавця або третіх осіб [1, с. 205].

У чинному законодавстві відсутнє поняття «зміна умов трудового договору», проте в науці трудового права воно активно вживається. Виходячи з аналізу норм Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (далі – КЗпП України), способами зміни умов трудового договору є: а) переведення на іншу роботу; б) переміщення на іншу роботу; в) зміна істотних умов праці.

У Трудовому кодексі Грузії від 17.12.2010 р. № 4113 дані способи не передбачені, а регламентація порядку зміни умов визначається за конкретних випадків (стаття 20). Законодавець зазначає, що зміна істотних умов трудового договору здійснюється лише за погодженням сторін. Тобто роботодавець і працівник у законному порядку самостійно досягають компромісу у цих питаннях.

Стосовно переведення працівника на іншу роботу, то у Трудовому кодексі Грузії чітко не називається, проте згадується положення про переведення з ініціативи працівника, але дещо відмінне до українського законодавства. В КЗпП України вказано, що працівника, який за станом здоров'я потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести на таку роботу тимчасово або без обмеження строку. Грузинський кодекс закріплює таке право виключно за вагітною жінкою, жінкою, яка нещодавно народила або годує грудьми. При неможливості полегшення умов праці ці категорії звільняються від виконання обов'язків, визначених трудовим договором.

Особливістю Трудового кодексу Грузії є закріплення двох випадків, які не вважаються зміною істотних умов трудового договору. Це: 1) зміна місця виконання роботи, якщо проїзд працівника від місця проживання до нового місця роботи і назад займає не більше 3 годин на день; 2) зміна часу початку або закінчення роботи не більше ніж 90 хв. Однак одночасна зміна обох обставин визначається зміною істотних умов трудового договору. Застосування таких норм в українському законодавстві позитивно відобразилося б на вирішенні спорів між роботодавцем та працівником.

У КЗпП України теж передбачається зміна істотних умов трудового договору. Так, у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці допускається зміна істотних умов праці при продовженні роботи за тією ж трудовою функцією (спеціальністю, кваліфікацією чи посадою). Про такі зміни працівник має бути попереджений не пізніше ніж за 2 місяці. До істотних умов праці відносяться: режим роботи, система та розмір оплати праці, суміщення професій, пільги тощо. Зазначимо також, що науковець Бабенко А. О. пропонує закріпити у ст. 32 КЗпП України закритий перелік заходів, які охоплюються терміном «зміни в організації виробництва і праці» [4, с. 158].

Отже, підсумовуючи викладене зазначимо, що у КЗпП України справедливо може запозичити частину 3 статті 20 Трудового кодексу Грузії з адаптацією до національного законодавства. У зміненому варіанті вона б звучала так: «Зміна істотних умов трудового договору, обумовлена зміною законодавства України, не вимагає згоди працівника». Запозичення з КЗпП України термінів «переведення» та «переміщення» як способів зміни трудового договору мало б позитивне значення для Трудового кодексу Грузії. Таким чином можна було б уникнути численних розбіжностей у трактуванні даної статті між роботодавцем та найманим працівником. Будь-які суттєві зміни трудової функції повинні бути закріплені у трудовому договорі, що значно б розширило коло юридичних гарантій працівника.

Література:

1. Бабенко А. О. Юридичні гарантії застосування змін трудового договору. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 154-159.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Трудовий кодекс Грузії від 17.12.2010 р. № 4113: URL : <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/1155567?publication=19>
4. Мельник К. Ю. Стабільність та змінюваність трудових правовідносин *Форум права*. 2012 №4 С. 694-701

Гак Тетяна Григорівна,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
магістрантка Навчально-наукового інституту публічного управління
та державної служби*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Організаційно-правове регулювання функціонування інституту захисту виборчих прав громадян є ключовою гарантією забезпечення судового захисту виборчих прав громадян України, яке можливе лише за наявності дієвого механізму державного управління та досконалого процесуального законодавства, яким регламентується процедура розгляду виборчих спорів.

Під «інститутом захисту виборчих прав» розуміємо, органи публічної влади, що використовують примусовий механізм реалізації права громадян України обирати й бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування за допомогою запобігання порушень виборчих прав, усунення перешкод їх реалізації чи відновлення. До них належать суди, органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи та інші складові громадянського суспільства (ЗМІ, громадські організації тощо).

Реалізація виборчих прав є колективним, індивідуальним використання громадянами юридичних можливостей обирати й бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування, результатом яких є передача представникам народу (громадянам) повноважень щодо здійснення публічної влади або вирішення питань місцевого значення на певний строк.

«Фальсифікація результатів виборів» розглядається як незаконне втручання в процес виборів з метою спотворення результатів волевиявлення за рахунок збільшення частки голосів за певного кандидата або зменшення частки голосів «чужого» кандидата, або загалом обох цих способів. Важливість розуміння поняття «виборчих фальсифікацій» для розвитку демократичного процесу в період становлення є засадничим, бо вона призводить до викривлення волевиявлення і має великий антисоціальний вплив. Розкриваючи поняття захисту виборчих прав громадян в Україні ми акцентуємо увагу на виокремлення 5-ти основних його форм: самозахист; державний захист; муніципальний захист; громадський захист; міжнародний захист. Історична генеза розвитку інституту судового захисту виборчих прав триває фактично з моменту проголошення

незалежності України та є процесом трансформації старої централізовано-бюрократичної адміністративної судової системи.

Серед основних недоліків правової системи судового захисту виборчих прав варто зазначити, що на неї мають вплив умови їх реалізації: низький життєвий рівень більшості виборців, відсутність вільних ЗМІ (їх залежність від олігархічних угруповань), масштабний адміністративний та медійний тиск на виборців, виборчі комісії, суддів із боку влади. Тому запобігти спотворенню дійсного волевиявлення виборців не зможе навіть найідеальніше законодавство.

Ми зазначаємо шляхи та перспективи удосконалення організаційно-правових засад діяльності інституту судового захисту виборчих прав в Україні на основі дослідження міжнародного та закордонного досвіду діяльності інституту судового захисту виборчих прав, визначено напрями удосконалення правових засад діяльності інституту судового захисту виборчих прав в Україні та розроблено й науково обґрунтовано рекомендації щодо організаційного супроводу діяльності інституту судового захисту виборчих прав. А сам досвід міжнародної діяльності інститутів захисту виборчих прав державі дає підстави стверджувати необхідність запровадження міжнародних виборчих стандартів – зобов'язань не лише сприяти особам у реалізації визначених прав та свобод брати участь у вільних, справедливих, періодичних виборах, але й брати на себе зобов'язання не посягати на них, вживати заходів з їх реалізації й захисту.

До напрямів удосконалення правових засад діяльності інституту судового захисту виборчих прав відносимо необхідність максимальної адаптації діючого законодавства до європейських виборчих стандартів та діяльності інституту судового захисту. З організаційно-правової точки зору на сьогодні існує низка проблем, серед яких: розбіжності у діючому законодавстві та відмінність з реаліями, що є результатом проведення повномасштабних реформ у країні; втручання з боку органів влади різних рівнів у виборчий процес, що спричинено відсутністю практики покарання за зловживання своїм службовим становищем при проведенні виборів або за втручання у виборчий процес. Особливо постає неготовність долати проблеми політичного характеру: недоброчесність політичних партій та діячів, маніпулювання громадською свідомістю тощо. Поряд із цим можна відмітити те, що базовий законодавчий документ (Виборчий кодекс) хоч і є прогресивним, проте має недоліки в силу того, що реформування адміністративно-територіального устрою в Україні ще не завершено. Окрім того, вибори супроводжуються розгубленістю громадян, бо модель пропорційної системи складна для сприйняття.

З приводу розробки й наукового обґрунтування рекомендації щодо організаційного супроводу діяльності інституту судового захисту виборчих прав в Україні зазначаємо, що нині якраз фактично стартує судова реформа в Україні, яка включає в себе впровадження нових механізмів для стимулювання забезпечення доброчесної

поведінки суддів із залученням громадськості. Зокрема, з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності утворюється Громадська рада доброчесності, запроваджується Вищий антикорупційний суд. Вважаємо, що ці заходи теж сприятимуть якості розгляду виборчих спорів.

Державі необхідно прикласти зусиль з ліквідації передумов, сприяючих виникненню виборчих спорів: недостатність усвідомлення виборцями, членами виборчих комісій, кандидатами суспільної небезпеки за порушення виборчого права; політизованість виборчих комісій; корумпованість правоохоронних, контрольно-наглядових та судових органів влади; бюрократизованість та ускладнений характер процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час виборчого процесу; нестабільність виборчого законодавства.

Наголошуємо на специфіці самого правового забезпечення виборчого процесу в Україні, що характеризувався довгий час нестабільністю виборчого законодавства (зміни до виборчого законодавства вносилися напередодні й навіть під час виборчого процесу місцевих виборів, так само ухвалювалися й постанови ЦВК) та складністю виборчих систем та недостатність часу для їх вивчення різними суб'єктами та учасниками виборчого процесу, а також представниками органів державної влади, зокрема судової гілки влади. Вважаємо за доцільне більше приділяти уваги формуванню єдності судової практики шляхом підвищення кваліфікації суддів з виборчих питань як у виборчій, так і у міжвибори, адже практика неналежного застосування законодавчих положень впливає на рівень суб'єктивності прийнятих рішень, особливо це проявилось на минулих місцевих виборах у питаннях забезпечення гендерно збалансованого представництва у списках кандидатів у депутати. Це у багатьох випадках призвело до нівелювання запровадження гендерної квоти.

Пропонуємо у Виборчий кодекс України внести норму, яка б закріплювала, роз'яснювала та надавала змогу громадянам України подавати позов до адміністративного суду, який потребує миттєвого вирішення, в електронному вигляді, а судам, так само, надавати відповідь у тому ж вигляді (наприклад за допомогою підсистеми (модуля) ЄСІТС Електронного суду). Це досить актуально у часи пандемії та сприяло б громадянам швидше реалізувати виборче право без незручностей. Подібна практика вже існує у європейських країнах і має позитивний результат.

В українському нормотворчому процесі традиційно склалося так, що після закінчення виборів спільнота забуває про прояви недосконалості національного законодавства і вже перебуває на іншій стадії суспільного життя – управління державою. До виборчого законодавства суспільство знову повертається перед наступними виборами, що є неправильним. Змінювати виборче законодавство і створювати дієві механізми потрібно відразу після пройдених виборів,

що дасть змогу забезпечити його стабільність і досконалість у майбутньому. Кожні вибори, які проходили в Україні, призводили до одних і тих же виборчих спорів, але, на жаль, до чинного законодавства за ці роки не було внесено суттєвих змін, які б унеможливили виникнення таких спорів.

Галєєв Ярослав Валерійович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

студент магістратури

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ КІНЦЕВИХ БЕНЕФІЦІАРНИХ ВЛАСНИКІВ

Удосконалення законодавства щодо внесення до публічних реєстрів інформації про кінцевих бенефіціарних власників зумовлено намаганням створити належну систему фінансового моніторингу з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, фактично, мова йде про економічну безпеку держави. Разом з цим, фінансовий моніторинг та діяльність приватних суб'єктів господарювання є сферою зіткнення публічного та приватного інтересу. Досягнення належного балансу цих інтересів є гарантією привабливості держави для ведення бізнесу.

Запровадження у законодавство поняття «кінцевий бенефіціарний власник», відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-ІХ (далі – Закон № 361-ІХ), мало на меті детінізацію суб'єктів які здійснюють вирішальний вплив на діяльність клієнта та/або фізичну особу [1]. Зокрема, у п.30 ч.1 ст.1 Закону визначено умови здійснення такого вирішального впливу (прямого чи непрямого) та тих осіб, які є кінцевими бенефіціарними власниками для відповідних категорій юридичних осіб та/або правових утворень.

Зокрема, відповідно до п.4 Прикінцевих та перехідних положень Закону №361-ІХ, юридичні особи, зареєстровані до набрання чинності цим Законом, подають державному реєстратору інформацію про кінцевого бенефіціарного власника в обсязі, визначеному цим Законом, та структуру власності протягом трьох місяців з дня набрання чинності нормативно-правовим актом, яким буде

затверджена форма та зміст структури власності [1]. Тобто встановлено загальний обов'язок юридичних осіб розкрити державі інформацію про кінцевого бенефіціарного власника.

Фактично, під час розкриття інформації про кінцевого бенефіціарного власника державні реєстратори здійснюють ідентифікацію таких осіб. Відповідно до п. 27 ч.1 ст. 1 Закону №361-IX, ідентифікація - заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу для встановлення особи шляхом отримання її ідентифікаційних даних [1]. Також Закон №361-IX містить перелік таких ідентифікаційних даних для фізичних осіб резидентів (п.1 ч.8 ст.11) та нерезидентів (п.1 ч.9 ст.11).

Разом з цим, відповідно до ч.1 ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. №1723-IX (далі – Закон № 1723-IX), персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2]. Зокрема, у ч.8-9 ст.11 Закону №361-IX перелічені: прізвище, ім'я, дата народження, серія та номер документу, що посвідчує особу відомості про місце проживання, номер облікової картки платника податків (тільки резидентів), можливо констатувати, що такий набір даних надає можливість чітко ідентифікувати особу, а отже ці данні можливо вважати персональними.

Для здійснення обробки персональних даних повинна бути відповідна правова підстава, визначена відповідно до Закону № 1723-IX, оскільки в даному випадку органи державної влади стають безпосередніми володільцями персональних даних, тобто визначають мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки (ч.1 ст. 2 Закону № 1723-IX).

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України (далі – Мінюст) «Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 18.11.2016 р. № 3268/5 (далі – Наказ № 3268/5) [3], визначено перелік відомостей, які слід подати державному реєстратору для внесення інформації про кінцевих бенефіціарних власників, цей перелік доповнюється відомостями про структуру власності, що передбачено наказом «Про затвердження Положення про форму та зміст структури власності» від 19.03.2021 р. № 163 (далі – Наказ № 163) [4]. Однак, жоден із вищезгаданих наказів не визначає правової підстави обробки персональних даних кінцевих бенефіціарних власників, які перелічені у ст. 11 Закону №1723-IX.

Логічним є звернення до загального нормативно-правового акту – Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV (далі – Закон №755-IV) [5], який у ст. 14 визначає перелік документів, які мають бути подані заявником державному реєстратору, проте документ, який би передбачав згоду заявника на обробку персональних у переліку – відсутній.

Повертаючись до ст. 11 Закону № 1723-IX, можливо констатувати, що державні реєстратори отримують право на обробку персональних даних кінцевих бенефіціарних власників на підставі п.2 ч.1 ст. 11, тобто дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень [2]. У даному випадку мова йде визначене повноваження володільця персональних даних, для виконання якого необхідно здійснювати обробку персональних даних суб'єкта. Відповідно до п.5 ч.1 ст.6 Закону № 755-IV, на державних реєстраторів покладено обов'язок ведення єдиного державного реєстру [5].

Таким чином, процедура розкриття кінцевих бенефіціарних власників запроваджена з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Однак, процедура ідентифікації фізичних осіб, які є кінцевими бенефіціарними власниками, підпадає під розуміння ідентифікації фізичної особи через розкриття її персональних даних, що вимагає від їх володільця наявності правової підстави для обробки таких даних. Відсутність безпосередньої згоди суб'єктів персональних даних при здійсненні реєстраційних дій пов'язаних з розкриттям інформації про кінцевих бенефіціарних власників, вимагає наявності правового підґрунтя для майбутньої обробки персональних даних. Єдиною можливою законною підставою для цього є дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень.

Література:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX: станом на 8 жовт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 1723-IX: станом на 2 жовт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

3. Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: наказ від 18.11.2016 р. № 3268/5 : станом на 11 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1500-16#n63>.

4. Про затвердження Положення про форму та зміст структури власності: Наказ від 19.03.2021 р. № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0768-21#Text>.

5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від

15.05.2003 р. №755-IV: станом на 14 серп. 2021 р. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.

*Науковий керівник: Божко В.М., доктор юридичних наук, доцент,
Полтавський юридичний інститут Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Гаряніна Анастасія Олександрівна,

*Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студентка*

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВОГО СПОРУ

Одним із сучасних пріоритетних напрямків удосконалення механізмів вирішення спорів та захисту порушених суб'єктивних прав у різних сферах суспільного життя є розвиток примирних процедур. На сьогоднішній день вже вбачаються переваги впровадження медіації для учасників конфліктних правовідносин, оскільки в судовому вирішенні спору процес може затягуватись.

Проблеми, пов'язані зі застосуванням медіації, вже довгий час є предметом наукового дослідження таких вітчизняних вчених, як: Дараганова Н. В., Зенкевич А. З., Корякін В. М., Серета О. Г., Ясиновський І. Г., та інших. Зокрема Омелінська М. О. розглядала переваги залучення медіатора для ефективного вирішення трудових спорів.

На сьогодні вже склалися різні передумови медіації, що дають змогу казати не лише про готовність правової системи України до сприйняття такого альтернативного вирішення спорів, а й свідчать про своєчасність та необхідність її впровадження. Залучення медіації вказує на перспективність впровадження ефективних методів у трудовому праві.

Верховною Радою України вже декілька разів було зареєстровано законопроект «Про медіацію», і в редакції від 19.05.2020 р., за яким медіація розглядається як добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Як зазначає Дараганова Н. В. існує комплекс різних факторів, які свідчать про користь запровадження медіації при вирішенні індивідуальних трудових спорів. Зокрема вона визначає, що головна функція медіатора при вирішенні індивідуального трудового спору за

допомогою медіації полягає у сприянні та забезпеченні переговорного процесу між сторонами. Важливим аспектом медіації є її добровільність, коли сторони індивідуального трудового спору беруть участь у медіації добровільно як під час прийняття рішення про медіацію, так і в процесі її проведення та досягнення домовленостей і виконання рішень [2, с. 79]. Наведені науковцем аспекти справді сприятимуть ефективному використанню медіації для розвантаження судів, якими вирішуються трудові спори.

Перш за все слід зазначити, що основою будь-якого трудового спору є розбіжність у думках роботодавця та працівника. Відповідно до положень ст.ст. 55 і 124 Конституції України працівник має право вибору: звернутися із заявою про вирішення трудового спору до комісії по трудових спорах або безпосередньо до суду [3].

Згідно з нормами чинного Кодексу законів про працю України, трудовий спір підлягає розгляду в комісії по трудових спорах, якщо працівник самостійно або з участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з власником або уповноваженим ним органом [4]. Але, як показує практика, після звернення працівника до комісії по трудових спорах або до суду, виникають питання, які б могли вирішитись під час застосування процедури медіації. З усього випливає, що процедура медіації може проводитися навіть у разі, коли справа вже надійшла на розгляд до суду.

Треба погодитись з думкою Омелінської М. О., що саме залучення до розв'язання трудових конфліктів професійного медіатора є запорукою справедливого та безпечного, гуманного розв'язання розбіжностей, сприяє мирному врегулюванню конфлікту, та, що є головним, збереженню трудових відносин між працівником та роботодавцем [5].

На думку Зенкевича А. З., використання медіації призведе до розширення свободи громадян і полегшення доступу до правосуддя. Крім того, така практика підвищує ефективність соціальної комунікації, що сприяє вирішенню конфліктів шляхом взаємовигідних угод і стабілізує суспільні відносини, та усуває джерела конфліктів [6]. Тобто, особливістю врегулювання спору із застосуванням процедури медіації є можливість проведення переговорів сторонами, добровільність виконання медіативної угоди, врахування інтересів сторін та збереження партнерських відносин між ними.

Отже, зважаючи на все вище зазначене можемо зробити висновок, що впровадження медіації на сьогоднішній день є необхідним і обґрунтованим. Для ефективного врегулювання трудових спорів, поряд із існуючими способами вирішення трудових спорів є необхідність запровадження інституту медіації, який сприятиме досягненню практичного рішення, з яким погодяться усі учасники та буде сприяти уникненню довгих судових процесів. Медіація не тільки сприятиме врегулюванню правових спорів, а й зможе стати основою

для гармонізації суспільних відносин між працівниками та роботодавцями.

Слід наголосити й на тому, що медіатор, як нейтральна особа, може забезпечити збереження стабільності в колективі, запобігти назриваючим конфліктам. Медіатор завжди повинен залишатися незалежним, неупередженим, відповідальним професіоналом, гарантом рівноправності та співробітництва сторін, а також добровільності й конфіденційності процесу медіації. Саме ці професійні основи стануть вирішальними для ефективного вирішення спору, та такого, що задовольнить інтереси кожного зі сторін трудового спору.

Література:

1. Про медіацію: проект Закону України (реєстр. № 3504 від 19.05.2020). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

2. Дараганова Н. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. *Юридична наука*. 2011. №6 .С. 77-83.

3. Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України. Ред. від 1 листопада 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>.

4. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

5. Омелінська М. Медіація при вирішенні колективних трудових спорів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrmediation.com.ua/files/.pdf>.

6. Зенкевич А. З. Порівняння чинних правових норм з медіації в цивільних справах у Польщі та Російській Федерації. 2014. № 4. С.474.

Науковий керівник: Сидоренко А. С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Гнатюк Андрій Юрійович,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ВІДВІД У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННИХ НОРМ

Згідно з пунктом 12 висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських судів для Комітету Ради Європи «Про стандарти незалежності судових органів і незмінності суддів» незалежність судової влади означає повну неупередженість із боку суддів. При постановленні судових рішень щодо сторін в судовому розгляді судді повинні бути безсторонніми, вільними від будь-яких зв'язків, прихильності чи упередження, що впливає або може сприйматися як таке, що впливає на здатність судді приймати незалежні рішення. Судова влада повинна користуватися довірою не тільки з боку сторін у конкретній справі, але і з боку суспільства в цілому. Суддя повинен не тільки бути реально вільним від будь-якого невідповідного упередження або впливу, але він або вона повинні бути вільними від цього й в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана [1]. Право особи на справедливий розгляд незаінтересованим судом є невід'ємним та базовим в кожній правовій державі, а отже покладає обов'язок на останню постійне проводити аналіз чинного законодавства з метою удосконалення положень щодо доступу до правосуддя. На практиці непоодинокими є випадки встановлення учасниками кримінального процесу факту наявності підстав для подання заяви про відвід. Здебільшого такі заяви подаються щодо слідчого, прокурора, слідчого судді або суду. Також, в рідких випадках можливо зустріти ситуації коли відвід заявляється судді, який призначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою в порядку статті 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК) для розгляду питання про відвід іншому слідчому судді цього суду. Враховуючи наявну практику можна стверджувати, що зазначена процесуальна дія з боку учасника процесу може бути розцінена як зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження. Положення ч. 4 ст. 81 КПК дають право суду залишити таку заяву без розгляду [2]. Під зловживанням правом слід розуміти особливий вид юридично значущої поведінки, яка полягає у соціально шкідливих учинках суб'єкта права, у використанні недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права. Суд повинен

в кожній конкретній ситуації встановлювати факт або відсутність такого зловживання, і вже потім користуватися своїм правом на залишення заяви без розгляду. Однак аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень дає підстави говорити про те, що розповсюдженою є практика автоматичного залишення без розгляду заяв про відвід судді, який розглядає питання відводу слідчому судді. До речі, ухвали про залишення без розгляду таких заяв не підлягають апеляційному оскарженню, що позбавляє особу права на справедливий суд. Обґрунтування при ухваленні такого рішення є однаковим, а саме посилання на пункт 2 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.06.2016 року "Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні". Зазначені положення орієнтують суддів на те, що заявлення відводів судді, який розглядає відвід слідчому судді, а отже, не здійснює повноваження судді (слідчого судді) у даному кримінальному провадженні, а лише перевіряє наявність підстав, що виключають участь слідчого судді у кримінальному провадженні, КПК не передбачено. Заявлення такому судді відводів можна розцінювати як зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження та, діючи відповідно до ч. 4 ст. 81 КПК, залишати такі заяви без розгляду [3]. Не дивлячись на те, що у пункті другому вищевказаного листа надано знову ж таки право на залишення без розгляду заяви, його положення трактуються здебільшого як обов'язок. Як приклад можна навести ухвалу Білогірського районного суду Хмельницької області від 4 лютого 2021 року, в якій слідчим суддею просто викладено посилання на лист на лист ВССУ від 16.06.2016 року та заяву про відвід залишено без розгляду [4].

Підсумовуючи зазначимо, що норми кримінального процесуального законодавства в частині можливості заявити відвід судді, який розглядає відвід слідчому судді, потребують вдосконалення та приведення їх до європейського стандарту в частині доступу до правосуддя.

Література:

1. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 01.01.2001 № 1 (2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17#Text>.

3. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.06.2016 року «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового

контролю в кримінальному провадженні» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/VRR00204?ed=2016_06_16.

4. Ухвала Білогірського районного суду Хмельницької області від 4 лютого 2021 року у справі № 685/1616/20 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94685399>.

Гончарук Наталія Трохимівна,

*Навчально-науковий інститут державного управління
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування,
доктор наук з державного управління, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

Хрущ Сергій Вікторович,

*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
аспірант*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

В Україні сьогодні відбувається другий етап однієї із головних реформ – реформи децентралізації. Метою цієї реформи є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Стратегічними цілями реформи децентралізації є ефективна система публічної влади, високий рівень спроможності регіонів та громад, висока якість надання публічних послуг, а її кінцевою метою є створення безпечного та комфортного середовища для життя людей в Україні [1, с. 9].

Для успішного здійснення реформи децентралізації важливе значення має її правове забезпечення. В Україні процеси децентралізації та формування спроможних територіальних громад активно розпочалися у 2014 р., коли розпорядженням Уряду було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [2]. Але фактично відлік реформи децентралізації розпочався після прийняття 5 лютого 2015 р. двох базових для цієї реформи законів – «Про засади державної регіональної політики» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [3; 11]. Перший закон визначив основні засади

формування й реалізації державної регіональної політики, а другий – створив реальний механізм об'єднання територіальних громад, хоча й не враховував та не давав відповідь на велику кількість нюансів об'єднувачих процесів, що призводило до реальних проблем під час добровільного об'єднання територіальних громад.

З метою вирішення зазначених проблем було прийнято ще цілий ряд актів законодавства, зокрема Закони України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» від 9 лютого 2017 р. № 1851, яким було запроваджено порядок добровільного приєднання до вже створеної об'єднаної територіальної громади, уточнено вимоги щодо визнання об'єднаної територіальної громади спроможною; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів» від 14 березня 2017 р. № 1923, яким було врегульовано питання щодо створення об'єднаної територіальної громади, до складу якої входять територіальні громади сусідніх адміністративних районів та можливості створення об'єднаної територіальної громади, центром якої є місто обласного значення; «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення» від 3 квітня 2018 р. № 2379, яким було врегульовано окремі питання повноважень сільських, селищних рад, їх виконавчих комітетів та голів після такого приєднання [4; 5; 6]. Результатом прийняття вищезазначених законів стало наступне: до 66 ОТГ приєдналося 114 територіальних громад, а 75 громад прийняли рішення про приєднання до 34 міст обласного значення [7, с. 5].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища» визначено саме поняття старостинського округу та передбачено повноваження старости в основних сферах життєдіяльності територіальної громади, його правовий статус як посадової особи місцевого самоврядування, періодичність і порядок його звітування перед громадою та місцевою радою [8]. За даними Моніторингу децентралізації станом на 7 жовтня 2021 р. було створено 8177 старостинських округів, в яких працювало 7861 затверджених радами старост.

Важливе значення для покращення якості, доступності і своєчасності надання публічних послуг громадянам має прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування ЦНАПів та удосконалення адміністративних послуг, що надаються в електронній формі» від 3 листопада 2020 р. № 2679, який передбачає, що ЦНАПи можуть створюватися лише органами місцевого самоврядування, поступову ліквідацію ЦНАПів при районних державних

адміністраціях із збереженням їх кадрового потенціалу, створення єдиних веб-порталів електронних послуг та моніторинг їх якості [10]. За даними Моніторингу децентралізації станом на 7 жовтня 2021 р. ЦНАПи було створено в 1003 із 1438 громад (70%).

Реформування територіальної основи влади в Україні було здійснено відповідно до прийнято Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» від 16 квітня 2020 р. № 562 [9] та 24 розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій 1470 спроможних ОТГ, у 1439 з яких уже 25 жовтня 2020 року було проведено на новій територіальній основі перші місцеві вибори.

Таким чином, аналіз чинного законодавства свідчить, що в Україні в цілому сформовано нормативно-правові засади реформи децентралізації. Разом з тим, досвід функціонування територіальних громад на другому етапі децентралізації, який розпочався з кінця 2020 року, детермінує подальше удосконалення законодавства в цій сфері. Необхідно внести зміни до Конституції України (щодо децентралізації влади), прийняти в новій редакції Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцевий референдум», «Про засади адміністративно-територіального устрою», «Про адміністративну процедуру» та низку інших нормативно-правових актів з метою забезпечення надання якісних послуг громадянам та підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад: монографія / за заг. та наук. ред. С.М. Серьогіна, І.А. Чикаренко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 292 с.

2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157. Режим доступу: www.minregionbud.gov.ua.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад : Закон України від 9 лютого 2017 р. № 1851. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-19>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад,

розташованих на територіях суміжних районів : закон України від 14 берез. 2017 р. № 1923. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-19>.

6. Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення : закон України від 3 квіт. 2018 р. № 2379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2379-19#n2>.

7. Transition book (2015-2019) / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Київ, 2019. 44 с. URL : <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/TransitionBook.pdf>.

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища : Закон України від 09 лют. 2017 р. № 1848. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1848-19>.

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад : закон України від 16 квіт. 2020 р. № 562-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20>.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування ЦНАПів та удосконалення адміністративних послуг, що надаються в електронній формі : закон України від 03 лист. 2020 р. № 2679. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua>

11. Про засади державної регіональної політики : закон України від 5 лют. 2015 р. № 156-VIII. Відом. Верховної Ради України. 2015. №13. Ст. 90.

Горбунова Яніна Михайлівна,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри адміністративного права,
суддя Московського районного суду, м. Харків*

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є одним із найважливіших міжнародних актів, у який вміщено каталог прав людини. Але в цьому документі немає окремої статті про

домашнє насильство. У той же час протиправні дії щодо жертви домашнього насильства можуть порушувати низку прав особи, гарантованих Європейською конвенцією.

По-перше, це право на життя, закріплене у ст. 2. ЄСПЛ у справі *Oruz v. Turkey*) від 9 червня 2009 року зазначив, що проблема домашнього насильства, що може мати різні форми, починаючи від фізичного насильства і завершуючи психологічним насильством чи словесними образами, є загальною проблемою, яка непокоїть усі держави-члени та не завжди лежить на поверхні, оскільки часто постає в контексті особистих стосунків або закритих систем, до того ж від такого насильства страждають не лише жінки. У згаданій справі як раз Суд установив порушення статті 2 Конвенції з огляду на те, що місцеві державні органи мали передбачити, що чоловік заявниці готувався скоїти напад зі смертельними наслідками, але не виявили належної сумлінності, щоб запобігти нападу, що сталося після численних погроз убивством, ножових поранень і наїзду на заявницю та її матір автомобілем чоловік заявниці вбив тещу, вистрілюючи в неї з вогнепальної зброї.

По-друге, це заборона катування, передбачена ст. 3 Конвенції: нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. ЄСПЛ розглядає фізичні прояви домашнього насильства якраз у контексті статті 3 Конвенції, тобто як серйозніше порушення прав людини.

Домашнє насильство може зазіхати й на право на справедливий суд, гарантоване ст. 6 Конвенції. Так, приміром, у справі «Васевська проти Польщі» Суд вважав, що скаргу заявниці про неспроможність органів влади забезпечити виконання припису про виселення її колишнього чоловіка з квартири варто розглядати відповідно до статті 6 (право на справедливий суд) Конвенції.

Серед прав, гарантованих Конвенцією, на які може посягати домашнє насильство, також закріплене у ст. 8 право на повагу до приватного і сімейного життя. У справі «Гайдукова проти Словаччини» Суд визнав брак достатніх заходів у відповідь на поведінку колишнього чоловіка заявниці та, зокрема, неухвалення національними судами припису щодо його примусового лікування в психіатричному закладі після засудження цієї особи, що становило порушення позитивних зобов'язань держави за статтею 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції. Суд до того ж зауважив, що навіть якщо постійні погрози її колишнього чоловіка ніколи б не матеріалізувалися, їх було достатньо для впливу на психологічну стійкість та здоров'я заявниці з тим, щоб підтримати позитивні державні зобов'язання за статтею 8.

Домашнє насильство носить і дискримінаційний характер по відношенню до постраждалої особи, що порушує ст. 14 Конвенції: користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси,

кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

У справі «Опуз проти Туреччини» Суд вперше визнав порушення статті 14 (заборона дискримінації) Конвенції разом зі статтями 2 і 3, зазначивши, що від домашнього насильства страждають здебільшого жінки, а загальна та дискримінаційна судова пасивність у Туреччині створила для цього сприятливу атмосферу. Насильство, від якого потерпали заявниці та її мати, можна вважати таким, що має гендерно зумовлений та дискримінаційний характер, скерований проти жінок.

Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. Це створило для держави два типи зобов'язань: негативні (обов'язок держави та її органів утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на порушення прав людини) та позитивні (обов'язок держави вживати заходів для гарантування прав людини, зокрема захищати від дій третіх осіб).

Оскільки у справах про домашнє насильство кривдником виступає саме приватна особа, а не державний орган, тому порушення Конвенції встановлюється залежно від того, чи вжила держава всіх необхідних заходів для гарантування прав особи. У рішенні «Володіна проти Росії» Суд окреслив головні компоненти позитивного обов'язку держави із забезпечення ефективного захисту від домашнього насильства: (1) створити і застосувати на практиці адекватну правову базу, яка забезпечує захист від неналежного поведіння з боку приватних осіб; (2) зобов'язання вжити розумних заходів, які могли б очікуватися для запобігання реальному і негайному ризику неналежного поведіння, про що влада знала або мала знати; (3) зобов'язання провести ефективне розслідування, коли було висунуто обґрунтовану скаргу про неналежне поведіння; (4) обов'язок створити правову базу зобов'язання.

Отже, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, будучи частиною національного законодавства, зобов'язує державу створити й ефективно застосовувати механізми захисту осіб від домашнього насильства.

*Діденко Олег Миколайович,
Центральна виборча комісія, голова*

ЩОДО ЗМІН В ЗАКОНОДАВЧИХ ГАРАНТІЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПАСИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА НА ВИБОРАХ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Протягом тривалого періоду з часу відновлення Україною незалежності неодмінними супутниками усіх виборчих кампаній були зміни в законодавстві, які передусім стосувалися застосування того чи іншого типу виборчої системи та корегування процедур організації і проведення виборів [1, с. 143-144]. Так, за роки незалежності України за різними виборчими системами було проведено вісім парламентських кампаній: 1994 рік (мажоритарна система абсолютної більшості), 1998 і 2002 роки (змішана система за принципом 50/50), 2006 і 2007 роки (пропорційна система), 2012, 2014 і 2019 роки (знов змішана система за принципом 50/50) [2, с. 105].

З 1 січня 2020 року набрав чинності Виборчий кодекс України (далі – ВК України) [3], який запровадив суттєві зміни у законодавчих гарантіях реалізації пасивного виборчого права на виборах народних депутатів України, установивши можливість висування кандидатів у народні депутати України виключно політичними партіями, а не і у порядку самовисування, що допускалося за застосування мажоритарної виборчої системи. Зокрема, у статті 133 ВК України визначено, що вибори народних депутатів України відбуваються на засадах пропорційної системи за єдиними списками кандидатів у депутати у загальнодержавному виборчому окрузі, з яких формуються регіональні виборчі списки кандидатів у депутати від партій; право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають партії, на підтримку регіональних виборчих списків кандидатів у депутати від яких у межах загальнодержавного округу подано 5 і більше відсотків загальної кількості голосів виборців, які підтримали регіональні виборчі списки кандидатів у депутати від усіх партій у межах загальнодержавного округу.

Отже, на наступних чергових і позачергових парламентських виборах більше не застосовуватиметься мажоритарна виборча система виборів народних депутатів України в одномандатних виборчих округах, існування якої уможливило задіяння різноманітних технологій маніпулювання волевиявленням громадян, перекручення волі виборців [4, с. 294]. Це, зокрема, припиняє практику застосування на таких виборах маніпулятивної технології «кандидатів-двійників» – технології розрахованої на те, щоб ввести виборців в оману під час

процесу їхнього голосування. Так, на парламентських виборах 2019 року кандидати–клони на мажоритарних округах «відтягнули» на себе близько 102 тисяч голосів виборців. Серед них максимальну кількість голосів набрав Горобець Дмитро Іванович на окрузі № 95 (Київська область) – 5 432 голоси. У відсотковому значенні найбільше голосів отримав Васильковський Василь Миколайович (клон кандидата від партії «Слуга народу» в окрузі № 139, Одеська область) – 7,14 [5].

Зокрема, з огляду на те, що в переліку зареєстрованих кандидатів у депутати були виявлені непоодинокі випадки збігу в прізвищах та іменах, а інколи – й по батькові кандидатів у депутати, з метою забезпечення дотримання гарантій реалізації активного та пасивного виборчого права громадян, Центральна виборча комісія у межах своїх дискреційних повноважень Постановою від 6 жовтня 2021 року № 391 затвердила такі форми і тексти виборчих бюлетенів з проміжних виборів народних депутатів України 31 жовтня 2021 року для голосування в одномандатних виборчих округах № 184 та № 197, у яких було передбачено зазначення порядкових номерів кандидатів у відповідних графах. Таке рішення було прийнято з тим, щоб полегшити кандидатам у депутати вести передвиборчу агітацію, а виборцям здійснити усвідомлений вибір за належну кандидатуру під час голосування. Задля уникнення дезорієнтації виборців Комісія у цій постанові також зауважила, що порядкові номери, зазначені у виборчому бюлетені, не змінюватимуться, навіть у разі прийняття рішення про скасування реєстрації кандидата в депутати чи вибуття кандидата в депутати з балотування [6].

Література:

1. Войтенко Н.Ю. Нормативне закріплення та реалізація виборчих прав громадян на місцевих виборах. *Право та державне управління*. 2019 р. № 2 (35) том 2.
2. Нечаєва Г.М. Еволюція та трансформації виборчих процесів в Україні. *Сучасне суспільство*. 2019, Випуск 2 (19).
3. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
4. Демченко В. Г. Мажоритарна виборча система: порівняльно-правова характеристика. Молодий вчений. 2016. № 11 (38). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/69.pdf>.
5. Ставнійчук О. Вибори на 87 окрузі: клони відтягнули півтисячі голосів. URL: https://www.chesno.org/post/4655/?fbclid=IwAR1eSRvdyQzt2_DwESXOXhyFFKbSMIp4Ti5LTj8N0WYE5PX_GZk4_soVp0.
6. Постанова Центральної виборчої комісії від 6 жовтня 2021 року № 391 «Про форму, колір і текст виборчих бюлетенів з проміжних виборів народних депутатів України 31 жовтня 2021 року для голосування в одномандатних виборчих округах № 184 та № 197».

URL: <https://act.cvkk.gov.ua/acts/pro-formu-kolir-i-tekst-viborchih-byuleteniv-z-promizhnih-viboriv-narodnih-deputativ-ukraini-31-zhovtnya-2021-roku-dlya-golosuvannya-v-odnomandatnih-viborchih-okrugah-184-ta-197.html>.

Долганюк Юлія Юрївна,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
слухач групи ПУАМн(ПС)-20*

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Результативність роботи керівників державних органів відіграє важливу роль в процесі вдосконалення системи державного управління, оскільки професійна кваліфікація державних службовців впливає на результативність діяльності органів державної влади. Оцінювання результатів діяльності державних службовців не лише дозволяє визначити рівень їх особистої результативності, а й створює основу для індивідуальної зацікавленості в ефективності виконання посадових обов'язків, прийняття націлених на результат оптимальних управлінських рішень [1].

Поняття «оцінювання» походить від французького «evaluation» та перекладається як ціна, вартість. Зазвичай цим словом позначають визначення ціни, вартості, відповідності когось, чого-небудь: наприклад, досить часто вживаються словосполучення «оцінювання послуг», «оцінювання працівників», «критерії оцінювання» та ін. Теорія державного управління часто використовує поняття «оцінювання діяльності» як процес перевірки належного виконання відповідними працівниками роботи, визначеної їх посадовими обов'язками.

Оцінювання роботи державних службовців має відбуватися на основі аналізу результатів його діяльності з урахуванням дотримання службовцям принципів державної служби, норм поведінки державних службовців, етики поведінки державних службовців та профілю професійної компетентності відповідної посади. Саме для такої оцінки базовим критерієм є результативність та ефективність діяльності, бо саме ця складова дозволяє здійснювати публічний контроль за діяльністю органів влади і перевіряти узгодженість цілей уряду, органів влади та працівників.

Не слід забувати про те, що окрім професійних якостей важливою є й моральна поведінка державного службовця: відданість справі, чесність, порядність, турбота про державні та громадські інтереси. Необхідним є розширення критеріїв, додавши до них професійні знання, якість послуг, прагнення до досягнення високих результатів,

вміння і готовність приймати рішення, здатність працювати з великим обсягом інформації та нововведень, комунікабельність, оволодіння професійною етикою, наявність політичної і правової культури.

Оцінювання у державній службі є важливим чинником підвищення ефективності функціонування державної служби, її професіоналізації та проведення державної кадрової політики, сутність якого має прояв у:

- визначенні рівня дотримання принципів державної служби на практиці;

- забезпеченні законності в системі функціонування державної служби;

- сприянні формуванню професійного та висококваліфікованого кадрового персоналу органів державної влади; виявленні потенційних можливостей державного службовця з метою його просування по службі;

- вирішенні питань щодо застосування до державного службовця заходів відповідальності або стимулювання; стимулюванні підвищення рівня професійної кваліфікації та професіоналізму;

- запобіганні вчинення корупційних та тих, що пов'язані з корупцією правопорушень у системі державної служби.

Оскільки чинним законодавством України про державну службу застосовується поняття «оцінювання» лише у контексті «оцінювання результатів службової діяльності державних службовців та «оцінювання кандидатів на вакантні посади державної служби», думається, що розуміння оцінювання у державній службі завдяки вузькому підходу є логічним та доцільним.

У цілому оцінювання діяльності державних службовців спрямовано і на можливість професійного удосконалення службовців державної служби, розвиток їх потенціалу, оскільки саме завдяки результатам оцінювання службовця можна спрогнозувати планування його кар'єри, або виявлення потреби у професійному навчанні.

Водночас, незважаючи на переваги оцінювання діяльності державних службовців, підхід щодо виокремлення лише такого виду оцінювання поки що не став універсальним, адже впроваджений у межах «загального» службового законодавства, без відповідних змін у правових засадах спеціалізованої державної служби.

Існує потреба у створенні сучасної системи оцінювання діяльності державного службовця із використанням показників результативності, ефективності та якості, посадових обов'язків державного службовця, із дотриманням правил етичної поведінки та вимог законодавства у сфері запобігання корупції. Необхідним є публічний контроль на основі ефективності роботи державного службовця. Використання показників результативності із використанням якісних і кількісних дозволить підвищити якість роботи державного службовця, встановити зв'язок між ефективністю їх діяльності та системою мотивації і стимулювання їх праці. Суб'єктивний підхід в оцінюванні державного службовця буде

присутній по причині участі людей (експертів) у застосуванні самої процедури.

Література:

1. Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців: постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 640. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text>.

Заморський Ярослав Антонович,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,*

здобувач вищої освіти факультету управління та економіки

ОБМЕЖЕННЯ АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Незважаючи на розвиток демократії у світі, акти Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, наявність міжнародних виборчих стандартів досі не закріплено загальних принципів, умов та вимог щодо інституту виборів. Зазначене обумовлює наявність в кожній країні особливостей забезпечення виборчих прав громадянина. Зокрема маємо на увазі випадки обмеження активного виборчого права.

Активне виборче право – це право громадян (у республіці) або підданих (у монархії) конкретної держави брати участь у президентських (якщо це республіка), парламентських і місцевих виборах, при досягненні визначеного Конституцією або відповідними виборчими актами віку.

Загальноприйнятою підставою обмеження зазначеного права є вчинення злочину, що встановлено Венеціанською комісією. Але закріплено й уточнення, особу має бути притягнуто до відповідальності за тяжкі злочини [1, с. 5]. Практика зарубіжних країн щодо такого обмеження різниться. Наприклад, в Угорщині, Естонії та Словаччині всі ув'язнені не можуть голосувати, а у Франції позбавляються права голосу лише за визначені законодавством види злочинів (ст. L117 Виборчого кодексу Франції: Законодавча частина) [2]. Таке ж обмеження закріплено й у виборчому законодавстві Італії – за наявності судимості. В Австрії особи, не мають права голосу під час позбавлення волі та ще впродовж шести місяців, після завершення строку покарання. Поширеною підставою позбавлення виборчого права є рішення суду, яким визнається особу, на підставі висновку судово-психіатричної експертизи, недієдатною. У переважній більшості країн право голосу не мають також іноземці та особи без громадянства. Винятками є Іспанія та Ірландія, ці держави можуть

надати іноземним громадянам право обирати на загальнодержавних виборах на підставі принципу взаємності, або на підставі спеціального закону.

У різних країнах світу існують також інші обмеження активного виборчого права, які не часто зустрічаються у світовій практиці. Так, у Латвії існує правовий статус негромадянина Латвії. Це особи з паспортом СРСР, які проживали на території Латвії з 1940 по 1991 рік та не пройшли натуралізацію (прийняття до громадянства) після проголошення незалежності Латвією, а також не набули громадянства іншої країни. Такі особи обмежені у правах, в тому числі, й в активному виборчому праві. За даними Управління у справах громадянства і міграції Латвійської Республіки, на 1 січня 2021 року в країні налічується 224 670 осіб, які мають статус негромадяни [3].

У Хорватії не можуть голосувати особи що перебувають у лікарнях і будинках для пристарілих. В Іспанії активного виборчого права позбавлені піддані, що перебувають на військовій службі, причиною цього є тоталітарне минуле країни, зокрема режим Франсіску Франко. У Данії позбавляють виборчого права підданих, що постійно проживають поза межами країни, крім випадків, коли причиною цього є служба, лікування, навчання або робота у данській компанії. У Швеції для того, щоб проголосувати на виборах, громадяни за тридцять днів до проведення виборів, повинні пройти реєстрацію. Відсутність реєстрації громадянина Швеції на виборах є підставою для позбавлення активного виборчого права на конкретні вибори.

Окрім позбавлення виборців активного виборчого права останнім часом збільшується кількість людей, які за власним бажанням відмовляються брати участь у виборах, зазначене явище отримало назву «абсентеїзм» (від лат. - відсутність), тобто ухилення від участі у виборах. Задля викорінення даного явища, окремі країни закріплюють в національному законодавстві обов'язок участі у виборчому процесі, передбачаючи за його невиконання санкції. Зокрема, у Австрії це адміністративний штраф, який становить 1000 шилінгів або ув'язнення протягом чотирьох тижнів, в Греції, Туреччині - засуджують до позбавлення волі, а у Австралії – штраф 50 доларів. В Аргентині особа, яка взяла участі у виборах, позбавляється права перебувати на державній службі впродовж трьох років. В Італії закріплено санкції іншого спрямування, прізвища громадян, які не голосували на виборах, п'ять років вносяться до спеціальних списків та оприлюднюються, що має викликати сором та вплинути на їх поведінку [4].

Отже, як ми бачимо з наведених прикладів зарубіжних країн, в окремих державах у виборчому законодавстві закріплено певні обмеження виборчих прав, що зумовлено історичними, соціальними, політичними та іншими чинниками, які не завжди відповідають принципам представницької демократії. Тому міжнародні організації,

держави повинні сприяти розширенню виборчих прав задля розвитку народовладдя та представницької демократії задля задоволення інтересів всіх верств населення у вищих органах влади.

Література:

1. Кодекс належної практики у виборчих справах ухвалений Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року). Election Standards The Carter Center. URL: https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf.

2. France Electoral Code: Legislative part. European Public Accountability Index (Euro PAM). URL: [http://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/France/France_Electoral_Code_legislative_part_primary_leg_am2013_fr%20\(1\).pdf](http://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/France/France_Electoral_Code_legislative_part_primary_leg_am2013_fr%20(1).pdf).

3. Негромадяни Латвії у 2021 році: візи, паспорт, статус. Migrant.biz.ua. Правова та юридична підтримка мігрантів. URL: <https://migrant.biz.ua/latviia/emigraciya-latviia/nehromadiany-latvii.html>.

4. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посібник за заг. ред. В. О. Ріяки. 2-е вид., допов. і перероб. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

Науковий керівник: Рижук І.В., Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

Івановська Єлизавета Дмитрівна,

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова,

студентка 2 курсу юридичного факультету

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В НІМЕЧЧИНІ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі у більшості демократичних країнах така річ, як державне фінансування політичних партій є невід'ємною частиною діяльності політичних партій, однак варто зазначити, що на початковому етапі існування політичних партій державне фінансування не здійснювалося, а фінансування було власною справою кожної партії, проте після їх перетворення на необхідного посередника між виборцями та публічною владою, а також колосальне збільшення витрат партій, призвели до того, що держава була

вимушена врегулювати питання фінансування партій та їх діяльності [1].

Більше того, у середині 1900-х років правове регулювання державного фінансування політичних партій було закріплено у законодавстві не тільки в таких розвинутих країн як: Канада, Австралія, Швеція, Данія, США, Ізраїль, а й у сорока п'яти країнах Африки. Що не може не бути вагомим показником необхідності цього інституту, що безперечно спрямований на вирішення проблем з корупцією в політичній системі. Звичайно, першопочатковою метою було відшкодування витрат партій у зв'язку з проведенням передвиборчих кампаній. Але натеper у законодавстві більшості зарубіжних країн закріплюється з метою субсидування партійної діяльності [2 с. 65].

Крім того, вважаємо за потрібне розглянути основні відмінності форм державного фінансування політичних партій, а саме: прямого та непрямого. Основною відмінністю між цими формами є те, що пряме фінансування більш витратне для державного бюджету, от непряме державне фінансування не вимагає від держави таких значних витрат і, більше того, не несе загрози одержавлення партій, а навпаки створює відносно рівні умови для їх конкуренції.

У нашому дослідженні провідне місце займатимуть такі країни як Німеччина та Україна, а саме порівняльна характеристика державного фінансування політичних партій цих країн. Варто відзначити, що Німеччина – приклад держави з найбільш збалансованою системою фінансування політичних партій. адже пряме державне фінансування тут розглядається як інструмент фінансової незалежності політики від приватних пожертвувачів, однак разом з тим участь держави у бюджеті партій не настільки висока, щоб стати загрозою втрати фінансової самостійності партій. А встановлення не надто жорстких умов для отримання права на пряме державне фінансування, дає змогу «молодим» партіям, що не можуть розраховувати на залучення необхідного обсягу коштів з інших джерел фінансування, ефективно здійснювати свою політику. Однак, важливим моментом у наданні фінансування є дотримання обов'язкової і детальної звітності. Що було введено у зв'язку з гучним скандалом у 2000-х роках, а саме: провідні партії Німеччини виводили кошти в обхід каси політичних партій, а точніше брали їх готівкою, на той момент це було звичайною практикою. Саме тому, крім суворої звітності, ще ввели таке правило, що готівкою можна брати до тисячі євро.

Щодо України, то інститут державного фінансування політичних партій з'явився порівняно нещодавно, тому його можна назвати досконалим, багато хто піддає його критиці, однак вважаємо за потрібне означити основне. Пряме державне фінансування в Україні – досить дискусійне питання, оскільки, як зазначалося уже вище, це доволі витратно, що за умов економічної ситуації в країні, війни – неприпустимо. Звичайно, позитивним моментом є те, що інформація

щодо фінансування політичних партій стала більш відкритою, адже крім введення щоквартальної звітності, де відобразатиметься повна інформація про внески, витрати та інше, партія щорічно повинна проходити аудит щодо фінансової діяльності, а саме внутрішній, крім того, за потреби може проходити і зовнішній. Та все ж, підтримуємо думку щодо необхідності зменшення відсотку державного фінансування політичних партій, у зв'язку з такими факторами як війна та витратність, що є надзвичайно важливим у теперішньому становищі України.

Тож з урахуванням сказаного вище вважаємо за потрібне запозичення позитивного досвіду Німеччини у сфері державного фінансування політичних партій, а саме: необхідно зменшити участь держави у формуванні бюджету партій, з метою скорочення витрат, що є необхідним у теперішній ситуації країни, а також знизити рівень фінансової залежності партій від держави; доцільним є запозичення практики встановлення не надто жорстких умов для отримання державного фінансування, адже враховуючи той аспект, що на сьогодні більшість українського парламенту складає партія «Слуга народу», то інші – «малі» партії, які не можуть розраховувати на велику фінансову підтримку, просто будуть неспроможні реалізувати свою політичну діяльність. Тобто, буде знижуватися рівень їх підтримки з боку виборців.

Література:

1. Гонюкова Л. Державне регулювання фінансування діяльності політичних партій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. №11. URL : www.dy.nauka.com.ua

2. Платонова Н. И. Правовое регулирование финансирования текущей деятельности политических партии в Российской Федерации и зарубежных странах: сравнительно-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Московский Государственный институт международных отношений. М., 2015. 224 с.

*Кантемир Дар'я Андріївна,
Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
студентка*

ЗМІНИ ЗАКОНОДАВЧОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ СВІТОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ

Політичні та соціально економічні перетворення в українському суспільстві, утвердження демократичних засад, формування нової концепції державного управління у галузі охорони здоров'я, вимагають наукового обґрунтування та удосконалення державного управління перебудовою сфери відповідно до суспільних потреб та міжнародних норм. Важливість медичного забезпечення полягає в соціальній, економічній і моральній відповідальності держави перед громадянами, оскільки здоров'я нації є базовою умовою розвитку країни і соціального благополуччя суспільства. Основою змін системи охорони здоров'я може стати впровадження обов'язкового медичного страхування, що є характерним для країн розвинутої демократії.

Поняття «медичне страхування» не є законодавчо розкритим сутнісно, воно не відображає існуючих у світі моделей страхування. Законом України «Про страхування» визначено, що медичне є добровільним і обов'язковим видом страхування, хоча не визначено його суті та механізмів реалізації [1]. Нині медичне страхування в Україні перебуває на стадії законодавчого розроблення, незважаючи на те що тривалий час існує проблема підвищенню рівня медичного обслуговування, внаслідок чого постає питання щодо збільшення фінансування галузі, а це вимагає пошуку додаткових джерел [2].

Сучасний стан системи охорони здоров'я України не дає змоги повною мірою забезпечити право громадян на медичну допомогу на рівні, передбаченому міжнародними стандартами й законодавством України. Потребує змін чинна система фінансування закладів охорони здоров'я – переходу на принципи фінансування вартості конкретної медичної послуги, наданої конкретному громадянину [3]. Розвиток медичного страхування є об'єктивною потребою, яка є необхідністю забезпечити надходження коштів до галузі охорони здоров'я [4].

Нагромаджений багаторічний світовий досвід у галузі медичного страхування свідчить про високу ефективність різних моделей та систем медичного страхування та страхування здоров'я. До теперішнього часу визначаються три основні види фінансування

охорони здоров'я: державне, через обов'язкове та добровільне медичне страхування та змішана форма, одну з яких, або їх комбінації можна запровадити в Україні. У всіх країнах використовуються ті чи інші форми й види медичного страхування як добровільного так і обов'язкового і лише такі економічно розвинуті країни як Великобританія, Швеція, Канада, Австралія можуть дозволити собі мати державну систему фінансування охорони здоров'я, але навіть в цих економічно розвинутих країнах присутні системи медичного страхування [4; 5]. Проте, на наш погляд, повністю перенести відомі зарубіжні моделі співоплати населенням медичних послуг, добровільного та обов'язкового медичного страхування у вітчизняні соціально-економічні умови поки що неможливо. Отже, потрібно підійти до вирішення питання запровадження медичного страхування раціонально та прагматично. Одним із раціональних шляхів вирішення цього питання, на нашу думку, має стати надання додаткових повноважень та обов'язків Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, який вже давно й успішно працює в Україні.

Крім того як на першому етапі, так і потім мають бути введені так звані «медичні субсидії». З огляду на крайню ступінь бідності переважної частини населення й великий відсоток пенсіонерів і пільговиків різних категорій, нескладно спрогнозувати, що після введення офіційної співоплати за медичні послуги частина населення має отримувати «медичну субсидію». В Україні ці субсидії може взяти на себе і держава, лише при настанні страхового випадку.

Отже, для впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні насамперед потрібно підготувати як законодавчу, так і матеріальну базу, узгодити всі механізми, аби в подальшому не досягнути ще гіршого стану, врахувати всі переваги й ризики на досвіді інших країн, також створити Єдиний державний банк медичного страхування, який акумулюватиме всі надходження та розпоряджатиметься ними. Переваги розробленої концепції введення системи обов'язкового медичного страхування в порівнянні із проектом Закону України «Про загальнообов'язкове медичне страхування» [4] є такими: цільове та децентралізоване формування фінансових ресурсів; включення цільових внесків в собівартість продукції підприємств, що забезпечить більш стійкий процес надходження внесків на потреби охорони здоров'я; відокремлення фінансування від надання медико-санітарної допомоги.

Отже, провадження загальнообов'язкового медичного страхування сприятиме збільшенню фінансових надходжень у галузь охорони здоров'я в межах законодавчого поля адаптованого до світових практик, оптимізації їх використання, забезпеченню гарантування якісної медичної допомоги кожному громадянину, а також подальшому розвитку добровільного медичного страхування.

Література:

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування: проект закону: станом на 1 січня 2016 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2015. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20150211_0.html#3.
3. Шевчук О. Нездорова ситуація: чи має обов'язкове медичне страхування шанси в Україні. URL: <https://voxukraine.org/uk/obovyazkovemedichne-strahuvannya-ua/> (дата звернення: 31.10.2021).
4. Зінькова І. Впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні. Науковий блог НУ «Острозька академія». URL: <https://naub.oa.edu.ua> (дата звернення: 31.10.2021).
5. Медичне страхування 2020. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/s-kazhdogoro-400-grn-v-mesyac-v-ukraine-predlagayut-vvestimedichskoe-strahovanie-1182586.html> (дата звернення: 01.11.2021).

Клімук Ігор Юрійович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу*

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Конфлікти завжди мали місце у будь-якій державі, оскільки інтереси та думки осіб з приводу одного і того ж питання можуть розбігатися. Як правило, вирішення трудових спорів, покладається на суд та комісію з трудових спорів, але існує ще один малодосліджений спосіб вирішення трудових спорів – медіація.

Дослідженням медіації займалися: В. О. Аболонін, Г. М. Грабовська, В. О. Кабанець, О. С. Можайкіна, Т. А. Подковенко, М. Я. Поліщук, та інші.

Під медіацією слід розуміти процедуру добровільного врегулювання спору, що проходить за допомогою посередника поза судовим розглядом. Метою медіації є обговорення між сторонами проблемної ситуації та знаходження компромісу.

Такий формат вирішення спорів має досить давню історію, зокрема в Єгипті ще в VI ст. люди досить часто користувалися послугами медіаторів, оскільки судовий процес був складний, а також

не дешевий. Завдяки медіаторам стало можливим швидко і дешево вирішити конфлікт. Доказами таких дій є угоди склалися на папірусних сувоях, які збереглися і до сьогодні [1].

Сам медіатор виступає у даних відносинах посередником, який займає нейтральну позицію, акцентує увагу на всіх деталях, та своїми порадами допомагає учасникам знайти точки дотику і прийти до певного рішення, в результаті якого, як правило, обидві сторони будуть у вигіршній позиції. Виходячи з вищезазначеного, можна зрозуміти, що на таку особу, покладаються досить серйозні функції, тобто медіатор повинен мати спеціальні знання в даній галузі.

В Україні відсутній нормативно-правовий акт, котрий регулював би дане питання, але існує проект Закону України «Про медіацію», відповідно до якого, медіатором може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами, що має включати 90 академічних годин початкового навчання, в тому числі, не менше 45 академічних годин навчання практичним навичкам [2].

Досвід зарубіжних країн вказує на актуальність та сучасність такого вирішення спорів. О. Кільдюшкіна у своїй праці наводить чітку статистику, результати якої просто вражають:

- в США 95% справ, котрі були направлені на медіацію, не доходили до суду;
- в Німеччині 90% медіацій завершуються мировою угодою;
- у Великобританії показник результативності медіації становить 90–95%;
- В той час, загальноєвропейський показник результативності медіації – 40–80% [3, с. 130].

Запровадження, нового способу вирішення трудових спорів буде мати, як позитивні, так і негативні аспекти. Першим плюсом нового методу порівняно з судовим розглядом, слід вважати добровільність, що вказує на свободу участі сторін. До даного позитивного моменту, можна додати і те, що завдяки медіації можна досягти кращих результатів для обох сторін, ніж під час судового розгляду. Більш того, навіть якщо, одна із сторін відчуває свою явну правоту, і не бажає йти на переговори, спір можна вирішити іншими допустимими та звичними шляхами.

Наступною ознакою є швидкість вирішення конфлікту. Завдяки медіації, спір може бути вирішений за один день переговорів, тобто процес вирішення питання буде явно скоріше ніж у судовому порядку. Також, слід пам'ятати про добровільний вибір медіатора, що також є явним плюсом, оскільки суддів обирати ми не можемо. Перелік доступних медіаторів може надаватися українським центром медіації.

Важливим моментом є доступність послуги медіатора. Послуги медіатора будуть коштувати явно менше ніж судовий збір, адвокат та інші витрати.

Неможливо не звернути увагу на таку ознаку, як конфіденційність. Завдяки тому, що полілог відбувається між учасниками сторін та медіатором, то витік інформації є мінімальним, що також вказує на позитивність даного способу вирішення спорів.

До недоліків слід віднести складність повноцінного запровадження, відсутність прийнятого Закону України «Про медіацію», котрий чітко врегулював би загальні засади медіації, настання відповідальності за неправомірні дії медіаторів, а також, абсолютна відсутність знань про існування такого методу вирішення правових спорів серед населення.

Отже, медіація, як спосіб вирішення не тільки трудових спорів, а й загалом правових конфліктів, є досить важливою для нашої країни. За допомогою такого методу вирішення спорів значно зменшиться навантаження судів, а громадяни України зможуть швидше вирішувати проблемні питання. Для повноцінної роботи такого механізму, необхідно прийняти нормативно-правовий акт, який буде базовим і забезпечить контроль за здійсненням медіації в Україні. Це буде суттєвий крок в бік Європи, оскільки там, даний інститут досить успішно працює.

Література:

1. Jastrzębska E. Mediacja jako metoda rozwiązywania konfliktów. Mediacja w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Kwartalnik naukowy. 2014.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про медіацію» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

3. Кільдюшкіна О. Передумови впровадження медіації в Україні [Електронний ресурс / О. Кільдюшкіна // Все для юриста. 2010. Режим доступу : <http://ukrmediation.com.ua/files//Kildyushkina.pdf>.

***Науковий керівник:** Сидоренко А. С., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Кондратьєва Анна Вікторівна,
тренерка з питань кібергігієни для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, заступниця виконавчого директора Полтавської обласної асоціації органів місцевого самоврядування.

Ващенко Віталій Олексійович,
тренер з питань кібергігієни для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування

ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ КІБЕРГІГІЄНИ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ

Сьогодні безпека роботи з інформацією, як ніколи, є актуальною. Зростання кількості кібератак на державні та приватні підприємства, установи й організації тільки посилюють цей тренд. Якщо раніше загрози стосувалися громадян, які займають важливі керівні посади або мають доступ до чутливих даних своєї організації, то сьогодні навіть звичайні пересічні працівники стають об'єктом прискіпливої уваги правопорушників. Нова концепція загроз ставить акцент на необхідності кожному користувачу дотримуватись елементарних правил кібергігієни, що дає змогу значно посилити систему колективної інформаційної безпеки суспільства та держави в цілому.

У світі існує достатньо велика кількість тлумачень слова «кібергігієна». Вони, як правило, відображають найбільш значущі аспекти цього терміна, важливі для конкретної галузі знань.

«Кібергігієна – це термін, який використовується для визначення захисних процедур вашої персональної та фінансової інформації у цифровому середовищі. Знання основних принципів кібергігієни означає дотримання розумних щоденних правил використання вашої персональної інформації під час роботи в Інтернет, використанні комп'ютера чи мобільного пристрою. У контексті вивчення кібергігієни працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування потрібно розуміти окремі аспекти вітчизняного законодавства, яке має давні традиції унормування правил безпечної роботи з інформацією» – наголошує Віталій Ващенко.

У національних нормативно-правових актах на сьогодні відсутнє безпосереднє згадування такого визначення, як «кібергігієна». Водночас найбільш дотичними термінами у досліджуваному контексті є «інформаційна безпека» та «кібербезпека».

25 лютого 2016 р. Указом Президента України № 47/2017 було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України, в якій зазначено, що інформаційна сфера потребує інноваційних підходів до

формування системи захисту і розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації. Інформаційна безпека та кібербезпека держави є складовою частиною її національної безпеки.

У зв'язку з появою нових системних загроз національній безпеці 21 червня 2018 р. було ухвалено новий Закон України «Про національну безпеку України», який відобразив сучасні безпекові реалії та стратегічні напрямки розвитку сектору безпеки України. В Законі України «Про національну безпеку України» не надається визначення термінів «інформаційна безпека» та «кібербезпека». На законодавчому рівні їх закріпили в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 та «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007.

«Порушення правил кібергігієни може призвести до негативних наслідків не лише окремої людини, а й організації в цілому, будь то державна установа чи приватне підприємство. Основні ризики нехтування кібергігієною – проникнення на об'єкти критичної інфраструктури зловмисників, викрадення чутливих державних та персональних даних, створення умов для координування повномасштабних атак на цілі сектори економіки. Недотримання вимог кібергігієни здатне суттєво впливати на особисту репутацію, завдати значної моральної шкоди, а в окремих випадках - значних матеріальних та ресурсних втрат. Згідно зі статтею 17 Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу» – стверджує Анна Кондратьєва.

«Кібербезпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі. Кібергігієна є важливим елементом кібербезпеки, проте ці поняття не є тотожними. Якщо кібербезпека пов'язана з об'єктивним оцінюванням дій, спрямованих на підтримку безпеки та дотримання захисту від кібератак, то кібергігієна асоціюється зі знаннями про безпеку в Інтернеті та правилами покращення кібербезпеки. Кібергігієна передбачає дотримання правил поведінки, що стосуються інформаційної безпеки. Бо у дев'яти з десяти випадків кібератаки відбуваються через цифрову неграмотність користувачів, і лише в один – через вразливість технічних засобів», – упевнений Віталій Ващенко.

Більш спрощена інтерпретація цього терміну дозволяє представити кібергігієну як дотримання правил безпечної поведінки у кіберсфері. Така поведінка обумовлена наявністю загроз, які

виникають під час роботи користувачів з інформацією в електронному вигляді. Спроби реалізації загроз називаються атаками.

Виділяють декілька типів інформаційних атак: соціальна інженерія, одержання віддаленого доступу до робочих місць за допомогою шкідливого програмного забезпечення (в т.ч. вірусів), вплив на інфраструктуру зв'язку та передачі даних, маніпуляція через ЗМІ, атаки відмови в обслуговуванні, атаки на енергетичні системи та системи комунікації, політичний спамінг, атаки на системи управління ресурсами тощо.

Для того, щоб мінімізувати ризик успішної реалізації таких атак, як раз і потрібна кібергігієна. По суті, це рутинний процес. І для того, щоб полегшити його, потрібно використовувати допоміжний інструментарій. Якщо у класичній гігієні такими інструментами є мило, шампунь, зубні щітка тощо, то для забезпечення її кібернетичного аналогу використовуються спеціальні програми (наприклад антивіруси, фаєрволи, захищені браузері і т.д.), а також прості навички роботи у цифровому середовищі.

Найкращий варіант, якщо Ви зробите кібергігієну своєю повсякденною звичкою. При цьому вона не потребує суттєвих витрат коштів і часу. Згодом Ви звикнете до виконання відповідних процедур і відчуете їх корисність як в особистих, так і в службових справах.

Як приватні особи, так і різні суб'єкти господарювання також отримують вигоду від належного застосування правил і принципів кібергігієни. Як правило, кібербезпека відноситься до парасолі політики, практики та навчання працівників, які бізнес здійснює для захисту своїх систем та даних.

Та потрібно розуміти, що якщо ви не платите за якийсь товар і він є безкоштовним для вас, то в цьому випадку ви і є товар.

«В наші дні національна безпека неможлива без її кібербезпеки, а модернізація країни неможлива без її інформатизації, тому підвищення рівня професійної компетентності щодо правильного поводження з інформацією у кіберсфері та безпечної роботи із засобами комп'ютерної техніки в державному органі/органі місцевого самоврядування є життєвою необхідністю в сьогоденні. В рамках загальної короткострокової програми «Основи кібергігієни» для держслужбовців та посадових осіб ОМС, запропоновано розглянути такі теми: правові засади кібергігієни; соціальна інженерія; убезпечення від неправдивих повідомлень; безпечне користування мережею Інтернет; шкідливе програмне забезпечення; безпека користування соціальними мережами; фізична безпека; безпека мобільних пристроїв; безпечне користування електронною поштою» – наголошує Анна Кондратьєва.

«Пам'ятайте: дотримання правил кібергігієни – це Ваша приватна і професійна інформаційна безпека! Ми живемо в еру цифрових технологій, які стрімко проникають у всі сфери нашого життя. Тому не бійтеся бути сучасними! Користуйтеся месенджерами, безпечним

Інтернетом і електронною поштою, використовуйте тільки ліцензійне програмне забезпечення, розмежуйте службове і особисте життя в Мережі, мисліть критично і будьте кібербезпечні» – переконує Віталій Ващенко.

***Курилишин Андріана Михайлівна,**
Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

ЗАБОРОНА ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ: ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ

Примусова праця є проблемою не тільки України, а й цілого світу. Особливо гостро у міжнародному законодавстві ця проблема окреслена питанням правового забезпечення заборони примусової праці та боротьби з її проявами.

Перш за все слід звернути увагу на те, що заборона примусової праці чітко передбачена у ст. 43 Конституції України, де зазначено, що не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан. [1]

Зміст поняття «примусова праця» викладено у ст. 2 Конвенції Міжнародної організації праці про примусову чи обов'язкову працю від 28 червня 1930 р. № 29. Відтак примусова, або обов'язкова праця означає всяку роботу або службу, що вимагається від будь-якої особи під загрозою будь-якого покарання, для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Ця Конвенція містить перелік робіт, які не вважаються примусовою працею. Зокрема, поняття «примусова, або обов'язкова праця не охоплює: а) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають на підставі законів про обов'язкову військову службу і застосовують для робіт суто воєнного характеру; б) будь-яку роботу чи службу, що є частиною звичайних громадянських обов'язків громадян; в) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи внаслідок вироку суду; г) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають в умовах надзвичайних обставин; д) дрібні роботи общинного характеру. [2]

Ст. 1 Конвенції про скасування примусової праці МОП № 105 від 25 червня 1957 р. закріплює такі форми примусової праці: 1) як засіб політичного впливу чи виховання або як засіб покарання за наявність чи за висловлювання політичних поглядів чи ідеологічних переконань, протилежних усталеній політичній, соціальній чи економічній системі; 2) як метод мобілізації і використання робочої сили для потреб економічного розвитку; 3) як засіб підтримання трудової дисципліни;

4) як засіб покарання за участь у страйках; 5) як захід дискримінації за ознаками расової, соціальної й національної приналежності чи віросповідання. [3]

Чинне трудове законодавство України не дає переліку тих випадків, які розуміються як факти примусової праці. З огляду на це варто звернутися до досвіду деяких країн. Зокрема, у ст. 7 Трудового Кодексу Республіки Молдова від 28.03.2003 р. № 154-XV до примусової (обов'язкового) праці відносяться: а) порушення встановлених термінів виплати заробітної плати або виплата її не в повному розмірі; б) вимога роботодавця виконання працівником трудових обов'язків за відсутності систем колективного або індивідуального захисту або в разі, коли виконання необхідної роботи може загрожувати життю або здоров'ю працівника. До примусової (обов'язкового) праці відносяться: а) порушення встановлених термінів виплати заробітної плати або виплата її не в повному розмірі; б) вимога роботодавця виконання працівником трудових обов'язків за відсутності систем колективного або індивідуального захисту або в разі, коли виконання необхідної роботи може загрожувати життю або здоров'ю працівника.

Не вважаються примусовою (обов'язковою) працею: а) військова служба або заміняюча її діяльність осіб, які відповідно до закону не проходять обов'язкову військову службу; б) праця засудженої особи в період позбавлення волі або в разі умовно-дострокового звільнення від покарання, здійснюване в нормальних умовах; с) праця в умовах стихійних лих чи іншої небезпеки, а також праця, що є частиною звичайних громадянських обов'язків, встановлених законом. [4]

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю. [5].

Отже, проблема існування примусової праці є глобальною. Але хоч на сьогодні права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю, примус до праці є реальністю XXI століття і жодна країна світу не змогла заявити про відсутність на її території примусу до праці.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Конвенція МОП про примусову чи обов'язкову працю : міжнародний документ від 28 червня 1930 р. № 29. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_136.

3. Конвенція про скасування примусової праці : міжнародний документ від 25 червня 1957 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_013.

4. Трудовий кодекс Республіки Молдова від 28.03.2003 р. № 154-XV URL : <http://lex.justice.md/ru/326757/>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Лахи́жа Микола Іванович,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
РЦ ВПД в Полтавській області,
доктор наук з державного управління, професор*

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРАВОВОМУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Питання термінології у правовому та інформаційному забезпеченні реформ в Україні мають важливе науково-теоретичне та практичне значення, зважаючи на необхідність ефективних інструментів посткомуністичної трансформації.

Як уже наголошувалося вітчизняними вченими: «Нинішні зміни в законодавстві характеризуються складністю, суперечливістю, нестабільністю, що призводить до збільшення та виникнення невідомих раніше колізій. Визначення різних колізій у законодавстві і процес їх правового регулювання особливо актуальні в регулюванні нових правових відносин» [1, с. 23].

Юридичними колізіями вважаються будь-які суперечності між нормативно-правовими приписами, а також з діяльністю з їх реалізації. Ці колізії виникають з об'єктивних чи суб'єктивних причин, включаючи й недосконалість використовуваної термінології

Прагнення відповідати кращим європейським стандартам примушує використовувати напрацювання європейських правовиків, включаючи й застосування сучасної європейської термінології. При цьому помітними є складнощі здійснення перекладу, який би міг адекватно висловити засобами української мови оригінальний іншомовний текст, враховуючи вітчизняні традиції та специфіку сьогодення. Проте мовознавці концентрують свою увагу переважно на дослідженні юридичної фахової мови в аспекті стилістики, тобто в межах стилістичних різновидів сучасної української мови, або досліджують терміносистему як предмет перекладознавства [2, с.54]. Отже, адаптація українських норма права до європейських до стандартів вимагає активної участі фахівців з різних наукових сфер.

Водночас з труднощами адекватного перекладу виникає проблема різного трактування понять, що можна характеризувати з одного боку,

як недолік, відсутність ясності, а з іншого – як перевагу, прагнення всебічно охопити суть явища чи процесу.

На нашу думку, ця проблема усвідомлюється українськими вченими, підтвердженням чого є дискусії щодо понятійного апарату науки «Державне управління». Наприклад, в Україні активно продовжуються дискусії щодо адекватного перекладу поняття (public administration (англ.), «формулювання дефініції, відмежування від суміжних категорій, пов'язаних із публічною сферою, зокрема державним управлінням (англ. state management), публічним управлінням (англ. Public management), новим публічним управлінням (англ. new public management), добрим (належним) урядуванням (англ. good governance), доброю (належною) адміністрацією (англ. good administration) тощо» [3]. Як приклад можна назвати підхід О. Федорчака, який розкриваючи зміст категорії «інституційний механізм державного управління», спирається на аналіз і систематизацію існуючих восьми наукових підходів, вказуючи при цьому, що «жоден вітчизняний нормативно-правовий акт не дає чіткого розуміння інституційного механізму державного управління, його складових елементів, переліку установ та організацій, які повинні входити до його складу. Крім того, в сучасних енциклопедіях із державного управління не подається визначення такого механізму [4, 53]. Відзначаються також різні погляди вчених на поняття «інститут», «механізм державного управління» та співвідношення категорій «правовий!», «організаційний», «інституційний».

Поряд з цим варто відзначити труднощі співвідношення категорій з метою виявити спільне та відмінне в їх суті та трактуванні. Зазвичай розглядається розуміння певної категорії у вузькому та широкому розумінні, здійснюється поділ на види, складові тощо. Порівняльний (компаративний) аналіз став поширеним методом наукових досліджень подібностей і різниці досліджуваних об'єктів. Так, в Паспорті спеціальності 25.00.01 – теорія та історія державного управління передбачено виявлення світових тенденцій розвитку та порівняльний аналіз доктрин, концепцій, теорій державного управління [5]. Прикладом порівняльного аналізу змісту категорій «управління» та «менеджмент» в контексті науки «Державне управління» може бути стаття В.Мороза [6] чи здійснене нами дослідження термінології, що застосовується в процесі інформатизації в Україні [7]. Компаративістика як інновація в науці державного управління розглянута в статті [8]

Доцільно також звернути увагу на комп'ютеризацію різних сфер знань, що вимагає від вчених ознайомлення з поняттями, що виникають при взаємодії їх науки з інформаційними технологіями. Новітні технології дозволяють здійснювати порівняльний аналіз, включаючи термінологічний, із залученням значного масиву даних, робити це швидше і якісніше.

Література:

1. Дубина Н.А., Турута О.В. Проблеми ефективності законодавства України. *Право і безпека*. 2015.№2 (57). С. 23-27
2. Radyszewska O. Уплив термінології європейського адміністративного права на оновлення понятійно-категоріального апарату адміністративного права України: філологічно-правовий аспект. *Civitas et Lex*. 2020/3(27). С. 55-67.
3. Радишевська О. Дефініції поняття «публічна адміністрація» в українській та європейській науках адміністративного права: когерентність доктринальних поглядів. *Порівняльно-аналітичне право*. 3 (2018). С. 206–210.
4. Федорчак О. Інституційний механізм державного управління. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип.1 (50). Ч.1. с. 53-63.
5. Паспорти спеціальностей (25.00.01 - теорія та історія державного управління; 25.00.02 - механізми державного управління; 25.00.03 - державна служба; 25.00.04: затверджено постановою ВАК України від 15.05.2002.№17-11/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v11_5330-02#Text.
6. Мороз В.М. Діалектика зв'язку змісту категорій «управління» та «менеджмент» в контексті науки «Державне управління». URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/34-44.pdf>.
7. Лахижа М.І. Диджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. №2(4). С.202-213.
8. Лахижа М.І. Компаративістика, архетипіка, імагологія як інновації у науці державного управління: методологічні аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. Том 13 № 1 (2021). с. 45-53 URL: <https://publicadministration-knu.org/index.php/journal/issue/view/4>.

Ленчук Анастасія Сергіївна,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,*

*студентка 2 курсу, факультету управління та економіки,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»*

Рижук Ірина Володимирівна,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,*

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права, кандидат юридичних наук, доцент*

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Відповідно до особливостей державної політики соціального розвитку регіонів прийнято розмежовувати два рівні її інституційного забезпечення: рівень держави й рівень регіону. Рівень держави (державний рівень) являє собою сукупність вищих та центральних органів державної влади, важливе місце серед яких посідає парламент України, який за своїм статусом є єдиним органом законодавчої влади, головним призначенням якого є створення правової бази в сфері державного управління соціальним розвитком регіонів.

В умовах парламентсько-президентської моделі державного устрою важливу роль відіграє й інститут президента, який відповідає за загальнонаціональну політику, пріоритети розвитку України, відповідно визначає основні напрямки розвитку держави у сфері соціально-економічного розвитку регіонів. Місце Президента України в інституційному механізмі державного управління соціальним розвитком регіонів також визначається його правовим статусом як гаранта конституційних прав і свобод людини і громадянина (до яких відносяться й соціальні), й гаранта національної безпеки України, що зумовлює здійснення усіх необхідних заходів спрямованих на вдосконалення системи політичної влади задля підвищення ефективності функціонування політичних інститутів влади; створення повноцінного, ефективно діючого місцевого й регіонального самоврядування; усунення загроз стабільності у соціальній сфері суспільства.

Для забезпечення ефективної реалізації повноважень уряду, координації функціонування органів виконавчої влади, в тому числі щодо впровадження державної політики у сфері соціального розвитку регіонів, утворено та функціонують урядові комітети з питань цифрової трансформації, розвитку громад і територій, освіти, науки та інновацій, охорони здоров'я, захисту довкілля, економічної, фінансової, правової політики та правоохоронної діяльності [1].

Забезпечення формування та реалізації політики соціального розвитку регіонів здійснюється галузевими міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, які в межах основних своїх повноважень, довгострокових стратегій та/або державних цільових програм визначають пріоритетні напрямки галузевої політики, яка тією чи іншою мірою впливає на соціальний розвиток регіонів країни. До них відносять такі міністерства, як: Міністерство розвитку громад та територій, Міністерство економіки України, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я.

На регіональному рівні державне управління соціальним розвитком регіонів здійснюється місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Своєю чергою, систему органів виконавчої влади складають місцеві державні адміністрації та місцеві органи виконавчої влади.

Сфері управління соціальними процесами регіональних систем властивий високий ступінь централізації та сильна владна вертикаль, що поряж з процесом децентралізації обумовлює конфлікт повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. За таких умов є очевидною необхідність здійснення реформи децентралізації влади, яка триває в нашій державі із врахуванням тих проблем, які виникли в умовах передачі значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування з урахуванням принципу субсидіарності. Суть перетворень, які є складовою реформи децентралізації – це наділення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування властивими для них функціями. Окрім того, здійснюється запровадження відповідальності органів місцевого самоврядування перед виборцями за ефективність своєї роботи, а перед державою – за законність. Можемо зазначити, що реформа місцевого самоврядування у повній мірі узгоджується з реформою регіональної політики (відповідно й політики соціального розвитку регіонів), оскільки реформування місцевого самоврядування як повноцінного й дієвого інституту стало передумовою розвитку регіонів, при чому з урахуванням їх особливостей, це дає можливість покращити життя безпосередньо у громаді та в країні в цілому [2].

Посилення взаємодії органів влади та їх інституційних партнерів передбачається й шляхом створення та діяльності агенцій регіонального розвитку, до основних функцій яких належить, зокрема,

сприяння шляхом організації та проведення консультаційної роботи реалізації суб'єктами регіонального розвитку регіональної стратегії розвитку, відповідного плану заходів, програм і проектів регіонального розвитку [3].

Отже, для створення умов щодо сталого соціального розвитку регіонів України, підвищення рівня життя кожної людини незалежно від місця її проживання, важливим є забезпечення чіткого функціонування інституцій на всіх територіальних рівнях, координація функціонуючої багаторівневої системи формування й реалізації державної політики у даній сфері, формування якісно нової інституціональної моделі, яка має бути наділена гнучким інструментарієм, посилення децентралізації державних повноважень із передачею їх на регіональний та місцевий рівні.

Література:

1. Про утворення урядових комітетів та затвердження їх посадового складу: постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.2020 р. № 921. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-uryadovih-komitativ-ta-zatverdzhennya-yih-posadovogo-skladu-i051020-921>.

2. Децентралізація. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/decentralization>.

3. Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 р. № 258. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-p>.

Линдюк Сергій Дмитрович,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
молодший науковий співробітник*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення соціальної безпеки є пріоритетним напрямом публічної політики, ефективність якої значною мірою визначається станом розробленості нормативно-правової бази забезпечення соціальної безпеки та рівнем впровадження її в практичну діяльність. При реалізації публічної політики забезпечення соціальної безпеки слід враховувати геополітичну ситуацію та тенденцій до її змін, світові

глобалізаційні процеси, виклики, ризики, небезпеки і загрози реалізації національних інтересів, реальні та прогностичні можливості держави й інші чинники, які впливають та впливатимуть на забезпечення стійкого розвитку України у перспективі. Тому актуальним питанням є розроблення адекватного нормативно-правового супроводження публічної політики у сфері забезпечення соціальної безпеки. Зазначене передбачає формування і реалізацію інноваційної системи соціального забезпечення європейського рівня в Україні, основою якої є активний законотворчий процес у досліджуваній сфері.

Право людини на соціальну безпеку визначено в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод тощо. Базовим документом ЄС є Єдиний європейський акт (1986 р.), положення якого гарантують права на: вільне переміщення і свободу вибору занять; працю і справедливу винагороду; поліпшення умов праці; соціальний захист; свободу асоціацій і колективних договорів; професійну підготовку; рівне ставлення до чоловіків і жінок на ринку праці та на роботі; інформування, консультації та участь; охорону здоров'я і безпеку на робочому місці; захист дітей і підлітків; гідні умови життя для літніх людей; залучення осіб з інвалідністю до суспільства і трудового життя. Європейська політика у сфері соціальної безпеки ґрунтується на базових гуманістичних цінностях, визначених в Угоді про соціальну політику та Протоколі про економічну, соціальну та територіальну єдність, що є додатками до Договору про ЄС [0].

Рівень життя населення безпосередньо впливає на стан соціальної безпеки в суспільстві. Згідно зі ст. 48 Конституції України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [0]. Проте, ряд міжнародних документів, зокрема і вище зазначені, Загальна декларація прав і свобод людини, Європейська соціальна хартія, Конвенції МОП, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права передбачають, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, який необхідний для підтримки здоров'я та добробуту її самої та її сім'ї. Проте в цих документах немає єдиного тлумачення, яким саме має бути цей рівень життя. В одних правових актах цей рівень називають гідним, в інших – достатнім, задовільним, мінімально допустимим. Зазначене свідчить, що на сьогодні відсутні єдині універсальні стандарти життя, не визначені параметри і норми споживання тих чи інших благ і послуг. Тобто соціальна безпека не може бути забезпечена тільки діями владних інститутів, вона потребує сприятливих соціально-економічних умов, до створення яких повинна прагнути кожна держава, що забезпечує реалізацію права на гідний рівень життя [0, с. 16].

Недоліком чинної системи національної безпеки є недооцінка значущості її складової – соціальної безпеки. Соціальна сфера

національної безпеки, незважаючи на її пріоритетність для людини, не є пріоритетною серед сфер національної безпеки України. Так у Законі України «Про національну безпеку України» про соціальну безпеку не згадується. Зміна правових підстав національної безпеки у 2018 р. обумовила переформатування сфери національної безпеки з перенесенням змістовних акцентів із соціогуманітарного на воєнно-політичне її трактування. У свою чергу, дістала певної трансформації модель соціальної безпеки, яка змінює сферу та результати свого розповсюдження [0, с. 7]. Законодавча її невизначеність, відсутність у Стратегії національної безпеки 2007, 2011, 2015, 2020 рр. підсистеми соціальної безпеки не дає додаткових зобов'язань, які попереджають низький рівень життя громадян, високий рівень бідності, посилення загроз життю та здоров'ю населення, невиправдано високу соціальну нерівність суспільства, нерівний доступ до якісних освітніх та медичних послуг, низький рівень соціального оптимізму [0, с. 51].

Сучасні джерела не містять загальноприйнятої універсальної методики оцінки стану соціальної безпеки. Так, міжнародне право соціальної безпеку розглядає через призму безпеки особистості. Організацією Об'єднаних Націй вироблена Концепція безпеки людини, яка включає в себе вісім категорій, ключовими серед яких є свобода від страху і свобода від нужди і бідності. Крім того, можна виділити ще одну категорію – індекс розвитку людського потенціалу – інтегральний показник, розроблений у 1990 р. Індекс розвитку людського потенціалу щорічно розраховується для того, щоб порівнювати країни за такими показниками як рівень життя, грамотність, освіченість і довголіття населення [0, с. 16].

Європеїзація соціально-забезпечувальних відносин вимагає активізації правотворчого процесу в формі систематизації законодавства у сфері соціальної безпеки з метою впорядкування, приведення у відповідність хаотично розпорошеного масиву чинних нормативно-правових актів. Наявність значного масиву неузгодженого безсистемного законодавства у досліджуваній сфері, відсутність ефективних кодифікаційних процесів, збільшення чисельності соціально-вразливих верств населення обумовлюють необхідність кодифікації законодавства у сфері соціальної безпеки як найвищої форми систематизації. Процес систематизації у формі кодифікації повинен базуватися на інкорпораційних заходах, які доцільно розглядати як передумову, перші кроки до кодифікації.

Таким чином, важливо зосередити публічну політику в сфері соціальної безпеки України на систематизації та кодифікації соціально-забезпечувального законодавства, переосмислити та розширити законодавство у сфері національної безпеки з перенесенням змістовних акцентів в тому числі в на соціально-гуманітарну сферу, законодавчо визначити єдині універсальні стандарти життя, а також обґрунтувати універсальну методику оцінки стану соціальної безпеки. Постійним об'єктом соціальної безпеки має

виступати особистість, її життєвоважливі права і свободи в соціальній сфері життєдіяльності суспільства, зокрема право на життя, на працю і її оплату, на безоплатне лікування і освіту, на доступний відпочинок і гарантований соціальний захист з боку держави.

Література:

1. Вишновецька С.В. Основні теоретичні підходи до поняття соціальної безпеки. Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовт. 2018 р.). Київ : ФОП Маслаков, 2018. 191 с.

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01) URL: old.minjust.gov.ua/file/23491.docx (дата звернення: 28.10.2021).

3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Україна, 1996. 54 с.

4. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення. [монографія] Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

Любченко Маріанна Іванівна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Починаючи з 2014 року, Україна зіштовхнулася не лише із військовою агресією та окупацією частини її території, але і з результатами цих подій, одним із яких є значна активізація процесів внутрішнього переміщення населення. У новітній історії наша держава вперше опинилась перед таким викликом у 1986 році, коли сталась одна з найбільш масштабних у ХХ ст. техногенних катастроф – вибух на Чорнобильській АЕС. Тоді більше 116 тис. осіб було переселено з радіоактивно забруднених регіонів.

Сьогодні ж, за даними Міністерства соціальної політики станом на 26 квітня 2021 року, в Україні зареєстровано 1 465654 внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО). Україна входить у десятку країн світу з найбільшою кількістю ВПО, які отримали такий статус через збройний конфлікт та насилля. Українська держава поступається лише країнам Середнього Сходу – Сирія (6,6 млн ВПО), Ірак (3,3 млн), Ємен (2,5 млн); а також країнам Африки – Судан (3,2 млн), Нігерія (2,1 млн), Південний Судан (1,7 млн); випереджає Пакистан (1,5 млн) та Афганістан (1,2 млн).

Питання створення та реалізації дієвого механізму захисту прав і свобод ВПО сьогодні належить до першочергових в Україні, адже особи, що переміщуються в межах території своєї держави, мають право на повний захист їх прав, який гарантується населенню в цілому. Але, ВПО через масштабність соціальних, політичних, економічних викликів, які перед ними постають, отримують статус уразливих індивідів ще до свого переміщення, оскільки вони опиняються під прямим негативним впливом конфлікту. Тому держава за допомогою певних юридичних засобів зобов'язана забезпечити рівність осіб, що входять до цієї групи з іншими особами, й таким чином, унеможливити дискримінацію внутрішніх переселенців. Адже у ст. 24 Конституції України закріплений принцип рівності, відповідно до якого громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Крім того, перший принцип серед Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення стосується саме рівності: «Внутрішньо переміщені особи, на підставі повної рівності, користуються тими ж правами та свободами, передбаченими міжнародним правом і національним законодавством, якими користуються інші особи в їхній країні. Вони не повинні піддаватися дискримінації при здійсненні будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами».

Проте, фактично внутрішні переселенці говорять про те, що дуже часто відчують на собі дискримінацію з боку інших осіб. Так, громадські організації, які надають допомогу ВПО, констатують труднощі, пов'язані із припиненням, відмовою у нарахуванні соціальних виплат, бюрократичності процедури перевірки, проблеми з відновленням документів, отримання субсидій тощо. Одна з найбільш поширених проблем, з якими стикаються ВПО – це зайнятість. Так, лише 41,5% особам – внутрішнім переселенцям у порівнянні з 60,1% – до переміщення вдалося знайти роботу на новому місці. Це безпосередньо впливає на рівень добробуту ВПО. Загальний рівень доходів більшості таких громадян залишається низьким: тільки 45% ВПО можуть купувати продукти харчування за власні кошти. Результати проведених в Україні опитувань свідчать, що ВПО вважають, що низький рівень оплати праці після їхнього переміщення пов'язаний з їхнім статусом переселенців. Вони стверджують, що роботодавці не завжди виявляли бажання наймати їх та витратити кошти на навчання переселенців, які, можливо, не залишаться там надовго. Крім того, відчутні проблеми доводиться розв'язувати внутрішньо переміщеним особам із правом на житло: більшість не мають власного помешкання і вимушені його орендувати (66%), значна частина (22%) живе у родичів або у приймаючих сімей, і тільки 1% проживає у власному помешканні на підконтрольній Україні території.

Таким чином, наведені факти підтверджують уразливе становище ВПО та численні випадки їх дискримінації. Як зазначає 8-й

Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун, національним урядам слід пам'ятати про свою головну відповідальність за добробут і захист своїх громадян і очолити зусилля з розроблення та реалізації довгострокових стратегій реагування на внутрішнє переміщення та забезпечення довгострокових рішень. Національні уряди та громади мусять ухвалити інклюзивні політичні принципи з метою інтеграції переміщених осіб у суспільство та в системи соціального захисту населення; визнати їхні соціально-економічні користь і внесок; виділити потрібну кількість внутрішніх ресурсів, щоб задовольнити їхні потреби в прозорий і довгостроковий спосіб; і зміцнити закони, що забезпечують захист і права людини переміщених осіб.

Любченко Олексій Олександрович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права*

ПИТАННЯ ОБГОВОРЕННЯ РІШЕНЬ У МЕЖАХ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОЦЕДУРИ НАРОДНИМИ ДЕПУТАТАМИ УКРАЇНИ

У контексті внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень єдиним органом законодавчої влади в Україні цікавим видається аналіз обговорення рішень у межах парламентської процедури членами представницького колегіального органу державної влади. Народному депутату як представникові Українського народу, окрім права брати участь в обговореннях питань на засіданнях депутатської фракції (групи), гарантується право на участь в обговоренні питань у комітетах, тимчасових комісіях та на пленарних засіданнях Верховної Ради.

Розгляд проекту рішення (законопроекту) у комітетах має більш вузькопрофільний характер, адже до обговорення законопроекту долучаються депутати, що входять до такого комітету. Ст. 93 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI (далі – Регламент) вказує, що за результатами розгляду останній повинен підготувати висновок. Комітети здійснюють попередній розгляд питань, що віднесені до повноважень парламенту, керуючись проголошеним у ст. 3 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» принципом вільного обговорення та вирішення питань. При цьому, відповідно до ст. 15 зазначеного Закону, проекти законів можуть публікуватися у засобах масової

інформації, що сприяє широкій публічній дискусії. Наразі, відповідно до п. 4 Прикінцевих положень Закону України «Про комітети Верховної Ради України» впродовж встановленого Кабінетом Міністрів України згідно із Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» карантину для здійснення заходів, спрямованих на запобігання поширенню, локалізації та ліквідації спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), засідання комітетів можуть проводитися також у режимі відеоконференції з урахуванням особливостей передбачених Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 30 березня 2020 року № 543-ІХ. Причому п. 2 Прикінцевих положень цього ж Закону тимчасовим спеціальним і тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України також рекомендовано здійснювати свою роботу з урахуванням особливостей, визначених цим Законом для комітетів.

Окремої уваги у контексті ухвалення рішень парламентом заслуговує обговорення питань у межах його пленарних засідань. Насамперед, слід зауважити, що пленарні засідання є основною формою роботи Верховної Ради України, оскільки саме під час пленарних засідань відбувається голосування за проекти рішень парламенту. Висловлення народним депутатом аргументованої позиції у межах дискусії на пленарному засіданні може значною мірою вплинути на результати голосування як за його підтримку, так і навпаки.

Регламентом передбачаються два різновиди обговорення питань на пленарних засіданнях – процедури повного та скороченого обговорення питань. Процедура повного обговорення питань передбачає широке залучення народних депутатів до обговорення, не обмежуючи кількість парламентарів, які можуть взяти участь у ньому.

На відміну від повного обговорення, скорочена процедура обговорення, передбачена ст. 31 Регламенту, звужує можливості щодо участі у парламентській дискусії. Хоча вказана процедура і передбачає, що не кожен народний депутат може отримати можливість публічно висловити свою позицію під час обговорення, водночас, вона не порушує плюралізму і в цілому відповідає вимогам демократичності прийняття рішення, адже гарантує право на виступ представникам різних точок зору щодо проекту рішення.

Також, Регламентом у контексті гарантування плюралізму встановлюються темпоральні обмеження на доповіді і виступ (10 хвилин для доповіді, 3 або 2 хвилини на виступ), так і гарантується право на виступ на пленарному засіданні. Зазначене право, відповідно до ст. 34 Регламенту, зокрема мають Президент України, Прем'єр-міністр України, Голова Національного банку України, Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, Голова Рахункової палати, Генеральний прокурор або уповноважені ними особи, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, один

представник від кожної депутатської фракції (групи), що забезпечує представлення всіх позицій у дискусії.

Окрім цього, процедура обговорення залежить від того, у якому читанні розглядається законопроект. Так, відповідно до ч. 1 ст. 113 Регламенту розгляд законопроекту в першому читанні, як правило, проводиться за процедурою повного обговорення законопроектів, хоча, може бути прийняте рішення про скорочене обговорення законопроекту. Під час розгляду законопроекту в другому читанні Верховна Рада проводить його постатейне обговорення та голосування відповідно до ст. 119 Регламенту. У разі необхідності можуть обговорюватися і ставитися на голосування окремі частини, пункти, підпункти, речення або статті. Верховна Рада може прийняти процедурне рішення про розгляд законопроекту розділами, частинами з проведенням щодо них самостійного обговорення і голосування. Таке процедурне рішення може прийматися після обговорення за скороченою процедурою.

Таким чином, обговорення рішень у межах парламентської процедури народними депутатами України є важливою елементом внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень єдиним органом законодавчої влади в Україні. Народному депутату як представникові Українського народу, окрім права брати участь в обговореннях питань на засіданнях депутатської фракції (групи), гарантується право на участь в обговоренні питань у комітетах, тимчасових комісіях та на пленарних засіданнях Верховної Ради. Отже, дискусія щодо рішень, які ухвалюються Верховною Радою України передбачає обговорення рішення безпосередньо членами колегіального органу, яке має відбуватися у визначених законодавством межах, зокрема на засіданнях комітетів, пленарних засіданнях тощо.

Мельник Юлія Олександрівна,

Виконавча директорка громадської організації «ЕкоЛтава»,

представниця Міжнародної кліматичної мережі

(Climate Action Network)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ ЗАДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

Закони України «Про громадські об'єднання», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державну службу» та інші дають розуміння понять громадськості та влади й показують, як в рамках

існуючого законодавства можна побудувати місток співпраці між ними.

Згідно зі статистичною інформацією, всього в Україні налічується більше 26000 громадських об'єднань [1], близько 1000 з них - екологічного спрямування.

Екологічні проблеми турбують кожного четвертого українця та посідають загалом 7-ме місце у рейтингу головних проблем, названих жителями України. Такі дані були отримані в результаті соціологічного дослідження «Екологічні тренди в Україні: погляд громадян» [2], проведеного в кінці 2020 року Інститутом Горшеніна та Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні.

Зміна клімату, відходи, енергетика, забруднення атмосферного повітря та водних ресурсів - все це є ключовими проблемами для вирішення яких необхідна взаємодія влади і громадськості на різних рівнях.

Питання співпраці громадськості з органами влади регулюються низкою нормативно-правових актів, зокрема: Законами України «Про доступ до публічної інформації» 3 та «Про звернення громадян» [4], Постановами Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [5] та від 05.11.2008 №976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [6].

Таким чином, маючи правове підґрунтя та політичну волю, за останні 5 років, спільними зусиллями громадськості та влади, у різних територіальних громадах країни була реалізована низка практичних проєктів, що є невеликими кроками на шляху до сталого розвитку. Більшість з них є досить передовими та унікальними, що використовують сучасний міжнародний досвід. Доцільно виокремити такі проєкти як: встановлення сонячної електростанції на сільській школі в Біликах, впровадження сортування відходів на рівні міста Полтава, поява першого в Україні енергетичного сонячного кооперативу в м. Славутич, розробка сценарію переходу м. Житомир на 100% відновлюваних джерел енергії до 2050 року та ряд інших ініціатив. Всі ці проєкти передбачали процеси консультацій органів місцевого самоврядування з громадськістю (робочі групи, громадські слухання, меморандуми про співпрацю), залучення у процеси експертів з громадського сектору, спільний пошук фінансових ресурсів у закордонних фінансових інституціях.

Україна є підписантом різноманітних міжнародних угод та договорів. Зокрема, вона є країною, що 22 квітня 2016 року однією з перших ратифікувала Паризьку угоду - угоду в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Відповідно до неї, Україна має низку зобов'язань щодо скорочення викидів CO₂ та переходу до низьковуглецевої економіки, що передбачає цільове фінансування заходів [7]. Особливо важливою є й підтримка міжнародних

інституцій, таких як Світовий банк, Міжнародний Валютний Фонд, Європейська Комісія, які чітко зорієнтовані на поглиблення консультацій з громадськістю [8]. Аналіз свідчить, що нормативно-правова база в Україні є достатньою для того, щоб забезпечити такі консультації та співпрацю. Необхідно лише більше політичної волі з боку влади та експертності з боку громадськості. Важливо культивувати усвідомлення, що громадськість та влада - це не два табори протистояння чи ворогування, а це два союзники, які працюють на одну спільну ціль - сталий розвиток України.

Література:

1. Відповідь Державної податкової служби України на звернення інтернет-видання «Українська правда» URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/83874/response/237710/attach/3/682.PDF.pdf?cookie_passthrough=1 (дата звернення 14/11/2021).

2. Екологічні тренди в Україні: погляд громадян. Звіт за результатами соціологічного дослідження URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf> (дата звернення 14/11/2021).

3. Про доступ до публічної інформації : Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2011. №32. Ст. 314 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 14/11/2021).

4. Про звернення громадян: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1996. №47. Ст.256 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення 14/11/2021).

5. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення 14/11/2021).

6. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#Text> (дата звернення 14/11/2021).

7. Фюр Л., Шнайдер Л., Шалатек Л., Тостадо Л. 5 років потому. 3 днем народження, Паризька угодо? URL: <https://ua.boell.org/uk/2020/12/23/5-rokiv-potomu-z-dnem-narodzhenya-parizka-ugoda> (дата звернення 14/11/2021).

8. Consultations with Civil Society: World Bank a sourcebook working document. 2007 URL: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Civil%20Society/cso_

Метакса Дар'я Олександрівна,
*Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ОБЛІКУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес започаткування електронного обліку трудової діяльності безпосередньо є пов'язаний з розвитком цифровізації в Україні та становить собою невід'ємну складову політики цифрової трансформації, яка активно впроваджується. Її ідея полягає в тому, щоб максимальна кількість сфер життя українців були оцифровані для зручної комунікації громадян з державою, такі зміни відкривають значні перспективи стосовно доступу до інформації про набутий стаж працівників, усунення можливих ризиків і негативних наслідків пов'язаних з втратою трудової книжки, фальсифікації та внесення недостовірних відомостей до неї, а найголовніше дозволять врегулювати питання стосовно автоматичного призначення пенсії за віком через особистий електронний кабінет особи на вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України.

Відправною точкою реформування законодавства про працю в галузі електронного обліку трудової діяльності вважається прийняття КМУ постанови від 27.11.2019 №1084 [0], яка фактичного його і запровадила, відкривши можливість зберігання відомостей про трудову діяльність в Реєстрі застрахованих осіб за допомогою механізму запропонованого в згаданій постанові стало можливим накопичення, використання та зберігання інформації про набутий працівником стаж роботи, освіти, кваліфікацію для підтвердження наявного трудового стажу на момент укладення трудового договору, призначення пенсій, соціальних виплат чи пільг. Отримання такої інформації в електронній формі дозволяє спростити певні процедури пов'язані з обліком трудового стажу завдяки відсутності необхідності підтверджувати законність наявних свідчень довідками чи додатковими документами. Однак норми цієї постанови носили здебільшого факультативний характер та дозволяли спробувати роботу сервісу у тестовому режимі за бажанням осіб, які виявили зацікавленість до даного проекту.

Активізація процесу оцифрування трудових книжок усіх працюючих українців почалася лише нещодавно, а саме – з

прийняттям ВРУ Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» [0], який було ухвалено 5 лютого 2021 року та почав діяти з 10 червня 2021 року. Його імперативність дозволила офіційно стартувати роботі з електронними трудовими книжками, диктуючи роботодавцям в загальнообов'язковому порядку надавати відомості, що містяться в паперових книжках про трудову діяльність своїх працівників, для внесення їх до Реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Став відомий і термін протягом якого планується внесення відсутніх відомостей Пенсійним фондом України до Реєстру застрахованих осіб з паперових трудових книжок, який визначений п'ятьма роками [0].

Електронна трудова книжка – важливий крок переходу українського суспільства на новий рівень, щодо вже зазначених переваг, не менш важливим буде додати про зменшення витрат роботодавців на ведення кольорового документообігу, а отже і зниження навантаження на довкілля шляхом поступової відмови від використання паперових носіїв інформації.

Не варто і переживати про особисту інформацію особи, яка вноситься до Реєстру застрахованих осіб, як таку, що може стати об'єктом посягань шахраїв. Спеціально для попередження виникнення протиправних посягань на дані громадян, які акумулюються в вищезазваному носії передбачено надійну систему кіберзахисту, а вся інформація, що може безпосередньо стосуватися особи надається лише їй особисто, або іншим особам виключно за згодою працівника, наданою через електронний кабінет застрахованої особи на веб-порталі електронних послуг Пенсійного фонду України.

З огляду на вищевикладене, можна констатувати, що процес впровадження електронних технологій в наше життя неминучий і що стосується питання запровадження електронного обліку трудової діяльності, то це вірний шлях до реформаторських змін самого трудового законодавства та громадян, як активних користувачів своїх прав.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі: Закон України від 05.02.2021 р. № 1217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20#Text>.

2. Про запровадження обліку трудової діяльності працівника, фізичної особи - підприємця, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно, в електронній формі: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.11. 2019 р. № 1084. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1084-2019-п#Text>.

3. Євгеній Капінус Електронна трудова: офіційний старт.
Тижневик «Пенсійний кур'єр». URL:
<http://www.zarplata.co.ua/?p=10063>.

Мокрицька Наталія Петрівна,
*Львівський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОГОВОРУ ПРО СТАЖУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА УЧНІВСЬКОГО ДОГОВОРУ БЕЗ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАВЧАННЯ У ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Метою дослідження є здійснити порівняльний аналіз нормативних положень, які спрямовані на ефективну реалізацію права людини на здобуття необхідних навичок та досвіду і оволодіння знаннями відповідної спеціальності та посади.

Аналіз ст. 29 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI [1] дає підстав для висновку, що договір про стажування передбачає строкову (до шести місяців) за типовою формою угоду між роботодавцем та стажистом, відповідно до якої особа, у вільний від навчання час, за індивідуальною програмою проходить стажування за професією (спеціальністю), за якою здобувається освіта, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, на умовах, визначених договором про стажування у вільний від навчання час. При цьому стажистами можуть бути лише студенти закладів фахової передвищої та вищої освіти, учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які здобули професію (кваліфікацію) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник», освітньо-професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр», освітнім ступенем «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр» та продовжують навчатися на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні. Запис про проходження стажування роботодавець вносить до трудової книжки. Виплата заробітної плати здійснюється тільки у тому випадку, коли стажист виконує професійні роботи відповідно до наданих завдань.

Відповідно до глави 3 Трудового кодексу Литовської Республіки «Учнівський договір» від 14.09.2016 р. № XII-2603 учнівський договір без укладення договору про навчання розглядається як один з різновидів трудового договору. Працевлаштування здійснюється

бажаючих, які мають на меті на робочому місці придбати необхідну для професії кваліфікацію у формі навчання. Як і договір стажування в Україні, він є тимчасовим та укладається строком до шести місяців. Спільним також є і те, що учнівський трудовий договір у Литовській Республіці передбачає навчання за програмою, яка розробляється роботодавцем та визначає особу серед своїх компетентних працівників, який керує навчальним процесом, слідкує за виконанням трудової функції дає поради учню та консультує його. [2] В Україні поставлені до стажування подібні вимоги з тією відмінністю, що керівник стажування повинен мати стаж роботи за відповідною професією (спеціальністю) не менш як три роки. [1]

При цьому в Україні робота керівників стажування, призначених з числа працівників підприємства, організації, установи, може оплачуватися підприємством, організацією, установою за рахунок коштів, передбачених на підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів, додатково на строк стажування щомісяця у розмірах не менше 5 відсотків суми основної заробітної плати, яку вони отримують за основним місцем роботи. [1]

Натомість у Литовській Республіці передбачено, що роботодавець може укласти новий учнівський трудовий договір з тією ж особою не раніше ніж через три роки після закінчення попереднього трудового договору.

Також встановлено обмеження щодо кількості учнівських трудових договорів в межах одного роботодавця. Зокрема, їхня чисельність не може перевищувати одну десяту чинних трудових договорів.

Є особливості і щодо строків припинення трудових відносин між сторонами. Зокрема, він може бути розірваний достроково за письмовою заявою учня з попередженням про це роботодавця за п'ять робочих днів. Якщо ж ініціативи розірвання учнівського трудового договору виходить від роботодавця, то цей строк подвоюється. [2]

З огляду на вищевикладене, є чимало спільного та відмінного у правовому регулюванні договору про стажування в Україні та учнівського договору без укладення договору про навчання в Литовській Республіці. Як видається, закордонний досвід правової регламентації може слугувати додатковою ланкою удосконалення трудового законодавстві України.

Література:

1. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

2. Трудовий кодекс Литовської Республіки від 14.09.2016 р. № XII-2603 URL:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/77e984b2340a11e8a149e8cfcbedd2503?jfwid=i3h7wcfg0>.

Мороз Христина Ігорівна,
*Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА УГОДОЮ СТОРІН В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Відсутність законодавчих умов та порядку припинення трудового договору в Україні створює перешкоди належного правового захисту трудових прав працівників, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Адже п. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю в Україні [1] лише називає таку підставу припинення трудового договору, проте її змісту не розкриває. Деякі аспекти припинення трудового договору за угодою сторін відображають спільні та відмінні риси в країнах Литовської Республіки та Грузії щодо України.

Власне, щодо трудового законодавства Литовської Республіки, то п. 1 ст.53 [2] передбачено, що трудовий договір може бути припинено за згодою сторін. Стаття 54 цього ж закону дає більш детальне пояснення. Ініціатором припинити трудовий договір може бути і працівник, і роботодавець. Пропозиція про розірвання трудового договору має бути подана у письмовій формі. У ньому мають бути викладені умови розірвання трудового договору (дата припинення трудових відносин, розмір компенсації, порядок надання невикористаної відпустки, порядок розрахунку та ін.). Умови розірвання трудового договору може бути обмежені законами, які регламентують певну діяльність. У разі згоди іншої сторони трудового договору з пропозицією вона висловлює згоду у письмовій формі. Якщо сторона трудового договору протягом п'яти робочих днів не відповідає на пропозицію, вважається, що пропозиція щодо розірвання трудового договору відхилена. Укладена угода про розірвання трудового договору або виражена стороною трудового договору у письмовій формі згоду з пропозицією про розірвання трудового договору припиняють трудовий договір на зазначених у них умовах і роботодавець не пізніше ніж в останній робочий день зобов'язаний оформити припинення трудового договору [2].

Трудовий кодекс Грузії від 17.12.2010 р. № 4113 теж передбачає припинення трудового договору за письмовою угодою сторін. Порядок припинення трудового договору роз'яснюється в ст.48 цього закону, а саме: коли працівник отримує повідомлення від роботодавця про припинення трудового договору, то він має право протягом 30 календарних днів з дня отримання такого повідомлення вимагати від роботодавця обґрунтування причин припинення такого договору.

Роботодавець у свою чергу зобов'язаний протягом 7 календарних днів з дня пред'явлення вимоги працівника письмово викласти підставу про припинення трудового договору. Працівник має право протягом 30 календарних днів з дня отримання обґрунтування оскаржити у суді рішення роботодавця про припинення трудового договору. З дня вручення працівнику ухвали про відмову суду у прийнятті позову або ухвали про залишення позову без розгляду, то він має право повторно звернутися до суду з тим самим позовом протягом 30 календарних днів. Якщо роботодавець протягом 7 календарних днів з дня пред'явлення працівником вимоги письмово не викладе підстави для припинення трудового договору, працівник має право протягом 30 календарних днів оскаржити в суді рішення роботодавця про припинення трудового договору.[3]

І тут тягар доведення фактичних обставин спору доручається роботодавцю. У разі визнання судом недійсним рішення роботодавця про припинення трудового договору з працівником роботодавець зобов'язаний за рішенням суду відновити на колишньому робочому місці особу, трудовий договір з якою було припинено, або забезпечити її рівноцінною роботою, або виплатити йому компенсацію у розмірі, визначеному судом. Працівник має право поновлення на колишньому робочому місці або переведення на рівноцінну роботу, або сплати компенсації, призначеної замість зазначеного, вимагати відшкодування вимушеного простою з дати припинення трудового договору до дати виконання рішення суду, що набрало законної сили [3].

Отже, кожен має право на працю, і щоб деталізувати відносини між роботодавцем і працівником, а також посилити роль інституційних механізмів, держави мають на меті створити правовий механізм правового регулювання означеного питання. Провівши дане дослідження, варто сказати, що трудове законодавство цих країн передбачає припинення трудового договору за угодою сторін, ініціаторами якого можуть бути як працівники, так і роботодавці.

Література:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Трудовий кодекс Литовської Республіки від 14.09.2016 р. № XII-2603 URL:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/77e984b2340a11e8a149e8cfbedd2503?jfwid=i3h7wcfg0>.
3. Трудовий кодекс Грузії від 17.12.2010 р. № 4113 URL : <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/1155567?publication=19>.

Нагибайло Тетяна Олександрівна,
*Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

ДО ПИТАННЯ ОBOB'ЯЗKOBOTO УKЛAДЕННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ У ПИСЬМОВІЙ ФОРМІ

Трудовий договір укладається у двох формах: усній та письмовій. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (далі - КЗпП України) [1] визначає випадки, коли обов'язково мусить бути укладена письмова форма трудового договору, по суті що ж таке письмова форма трудового договору, це може бути заява і наказ роботодавця, допускається трудовий договір в електронній формі і так само обмін багатьма документами. Перш за все слід звернути увагу на контракт, бо його форми визначені окремими законодавчими актами. Контракт укладається тільки коли перелік працівників визначено у законі і потрібно дивитися як сформульована норма, бо може бути слово «укладається» або «працює на підставі контракту» Також додержання письмової форми є обов'язковим: при укладенні трудового договору з фізичною особою; при організованому наборі працівників; при укладенні трудового договору з неповнолітнім та інші.

Разом з тим варто зазначити, що письмова форма трудового договору видається найбільш оптимальною. Особливо збільшується її значення з підвищенням ролі договірного регулювання праці, з розширенням прав підприємств як у регулюванні власне трудових відносин, так і відносин щодо додаткового соціального забезпечення працівників. Як вірно зазначає С. Сільченко, письмова форма трудового договору дисциплінуватиме як працівника, так і роботодавця, гарантуватиме дотримання інтересів обох сторін. При цьому створюються умови для двостороннього узгодження умов найму, що є практично неможливим у разі застосування усної форми правочину [2, с. 4].

Слід зазначити, що на практиці, переважно, трудовий договір укладається в усній формі. Для укладання трудового договору в усній формі потрібне усне волевиявлення обох сторін з оформленням прийняття на роботу внутрішнім наказом чи розпорядженням. На переконання Вишневецької С. В. власник або уповноважений ним орган несуть персональну відповідальність за неналежне оформлення такого трудового договору [3, с. 3].

Вважається, що трудові відносини мали б бути безстроковими, тобто складається таке враження, що працівник має набувати досвіду, покращувати результати своєї праці, тощо. Строки трудового договору передбачені ст. 23 КЗпП України, отже трудовий договір може бути

безстроковий, на визначений строк і на час виконання певної роботи [1]. Визначений строк, який погоджуються зі сторонами суд обов'язково врахує чи можливо б було укладення безстрокових відносин. Досить важливим є те, що безстроковим буде визнаний так само договір, якщо він переукладається знову. Наприклад, строковий договір закінчився, жодна зі сторін не поставила питання про його припинення, то він може бути переведений на безстроковий термін. Щодо строкового трудового договору, то він насамперед пов'язаний з таким поняттям, як контракт, хоча не завжди, але це є його одним із різновидів. Ст. 21 КЗпП України в якій вказано, що це є форма трудового договору, це не є вірно, теоретично вважається, що це є вид трудового договору. Контракт має свою специфіку, адже КЗпП України надає йому багато привілеїв, а саме: а) він може визначати додаткову відповідальність; б) права та обов'язки; в) окремі забезпечення і тд.

В багатьох країнах письмова форма є пріоритетною, адже вона забезпечує ефективний правовий захист усіх умов трудового договору, які сторони погодили в процесі переговорів. Наприклад, в Грузії письмова форма трудового договору залежить від строку, на який він укладений. Якщо більше місяця – трудовий договір укладається тільки в письмовій формі. (п. 2 ст. 12 Трудового кодексу Грузії від 17.12.2010 р. № 4113). [4].

Типова форма письмового трудового договору передбачена у Литовській Республіці, де трудовий договір укладається у двох примірниках). (Трудовий кодекс Литовської Республіки від 14.09.2016 р. № XII-2603). [5].

Отже, дослідивши випадки письмової форми трудового договору в Україні та закордоном вважаємо, що найбільш оптимальною формою трудового договору для найбільш ефективного забезпечення права на працю громадян є письмова форма. Однак на практиці, переважно, трудовий договір укладається в усній формі.

Література:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

2. Вишневецька С. В. Трудовий договір як підстава виникнення трудових правовідносин. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. №2. С.124-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2016_2_22.

3. Денисевич А. Ю. Трудовий договір як основа реалізації права на працю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип.28 (2). С.28-31. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_28\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_28(2)_9).

4. Трудовий кодекс Грузії від 17.12.2010 р. № 4113 URL : <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/1155567?publication=19>.

5. Трудовий кодекс Литовської Республіки від 14.09.2016 р. № XII-2603 URL:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/77e984b2340a11e8a149e8cfbedd2503?jfwid=i3h7wcfg0>.

Нестерюк Ганна Андріївна,

Інститут підготовки кадрів

Державної служби зайнятості України, студентка

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВИМОГ ТА ОСНОВ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В ПРАВОВЕ ПОЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У розвинених країнах світу державному фінансовому контролю належить провідне місце серед систем фінансового контролю, що зумовлюється роллю держави в процесах реформування відносин між суб'єктами і об'єктами даного процесу. У кожній окремо взятій країні державний фінансовий контроль здійснюється за певними особливостями, що стосується перш за все, підходів до його організації. Проте існують загально визнані вимоги, стандарти, принципи його організації, що визнаються світовою спільнотою, які закріплені у тих чи інших нормативно-правових актах всесвітніх організацій, які визначають основи ефективного фінансового контролю. Зокрема це стосується Як приклад можна привести положення Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 19 грудня 2014 р. № 69/228 щодо сприяння діяльності вищих органів державного аудиту. Даний акт вказує на те, «що вищі органи аудиту в державах можуть об'єктивно й результативно виконувати свої функції лише в тому разі, якщо вони незалежні від структур, що перевіряються ними, і захищені від зовнішнього впливу» [1]. Найбільш відомим нормативно-правовим актом щодо здійснення державного фінансового контролю є так звана Лімська декларація [2], яка визначає загальноприйняті принципи контролю незалежних державних органів контролю такі як інституційна незалежність; фінансова незалежність; персональна незалежність аудиторів-контролерів; власна відповідальність за програму перевірок; достатність повноважень на отримання інформації; право на вжиття заходів.

Навіть виходячи, з такого та найпростішого твердження Резолюції Генеральної асамблеї ООН, слід вказати на необхідність реформування системи державного фінансового контролю в Україні. Неefективна система фінансового контролю в Україні зумовлює провали демократичних реформ в інших сферах, зростання тіньової економіки,

активізацію корупційних процесів тощо. Доцільно вказати, що відсутність ефективної системи державного фінансового контролю зумовлена конституційно, оскільки Основний Закон не закладає основ функціонування названої системи. Як стверджує Н.І. Обушна в Україні не створена система, «яка б могла адекватно й дієво реагувати на виявлені фінансові правопорушення та злочини, повною мірою відповідати публічній природі ДФК, охоплювати всі напрями та рівні економіки (мікро-, мезо- та макрорівні) і бути цілісною, незалежною та побудованою на єдиних організаційно-методологічних принципах ЄС» [3, с. 69]. Більше того автор вказує, що «упродовж перехідного періоду від адміністративно-бюрократичної до демократичної моделі управління (на засадах концепції «належного врядування») національна стратегія ДФК не забезпечувалася сучасними ефективними контрольними механізмами, формами і методами (нормативно-законодавчою базою), адаптованими до засад публічного управління в напрямі розвитку контролю «заради результативності та ефективності» [3, с. 69-70].

Тому нова система державного фінансового контролю, яка б використовувала міжнародні положення та принципи, повинна бути направлена на побудову необхідної координації між відповідними органами публічної влади, чіткої диференціації їх повноважень та функцій, здійснення контрольних заходів у системі публічних фінансів не за фактом порушення, коли кошти вже витрачені, порушення вже скоєні, а знайти порушників і повернути кошти практично неможливо, а постійно, планово, працюючи на випередження і недопущення фінансових порушень. Для цього, виходячи з особливостей функціонування системи державного фінансового контролю в Україні та спираючись на вимоги міжнародних організацій у цій сфері, основним напрямом здійснення реформи системи необхідно вважати становлення та розвиток цілісної системи органів незалежного публічного аудиту, які не залежатимуть від політичних змін в державі. Конституційно мають бути закладені підходи до діяльності органів фінансового контролю на основі європейських стандартів та принципів, окрема законності, об'єктивності, прозорості та гласності, останній з яких передбачає звітування перед громадянами про хід і результати управління суспільними ресурсами, залучення до процедури публічного аудиту інститутів громадянського суспільства, професійного експертного середовища (у тому числі й міжнародних), громадських організацій, окремих громадян та ін. Виходячи з конституційних норм необхідним стане оновлення відповідної нормативно-правової бази функціонування органів державного фінансового контролю, проведення обов'язкової гармонізації існуючих нормативно-правових актів законодавства України та практики їх застосування, спільних прав і зобов'язань у відповідності до стандартів, обов'язкових в ЄС, імплементація Міжнародних стандартів фінансової звітності у правове поле та практику діяльності

національних органів, тобто створення нової ефективної та цілісної системи державного фінансового контролю.

Література:

1. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2014 № 69/228. Promoting and fostering the efficiency, accountability, effectiveness and transparency of public administration by strengthening supreme audit institutions. URL: <http://www.un.org/es/comun/docs/index.asp?symbol=A/RES/69/228&referer=/spanish/&Lang=E>.

2. Лімська декларація керівних принципів аудиту державних фінансів. Керівні принципи аудиту державних фінансів. – К.: Вид. підг. за сприяння програми ПРООН з врядування, 2003. – С. 23, 27.

3. Обушна Н.І. Модернізація системи державного фінансового контролю в Україні в контексті утвердження парадигми публічного аудиту. *Вісник НАДУ при Президентові України. Державне управління.* 2016 № 4. С. 64-71. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/62/files/3df85fce-3a1b-4982-8702-8b40b954e902.pdf>.

Омельченко Тетяна Михайлівна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студентка 2-го курсу магістратури*

ЗМІНА ДАТИ НАРОДЖЕННЯ ОСОБИ: ПІДСТАВИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Загальновідомим є той факт, що кожна особа має право на зміну прізвища, власного імені та по-батькові. Для цього існує широке коло підстав та чимало літератури, що покроково описує цей процес. Значно рідкіснішими ж є випадки коли змінюється дата народження особи. Ще менше цей процес описаний у літературі, чим і обумовлена актуальність дослідження.

Дата народження особи впливає на чималу кількість подій у житті людини, зокрема і на її соціальне життя. Із датою народження пов'язується обчислення віку, а відповідно й настання повноліття, призов на військову службу, настання пенсійного віку та безліч інших важливих подій. Проте, іноді у громадян виникає потреба змін у даті народження. Так, на разі, в чинному законодавстві України прямо передбачено лише дві підстави для зміни дати народження: при всиновленні за бажанням усиновлювача згідно ст. 230 Сімейного кодексу України (далі – СКУ); у випадку виявлення помилки в актових записках цивільного стану.

Власне, оскільки перша підстава чітко передбачена СКУ, з приводу неї виникає найменше запитань. Відповідно до ч. 1 ст. 230 Сімейного кодексу, особа, що подала заяву про усиновлення, може проявити бажання змінити відомості про місце та дату народження дитини [7]. Тут же зазначено, що дата народження дитини не може бути зміщена більше, як на шість місяців. Звісно, зміна даних про дату та місце народження дитини здійснюється судом в тому випадку, коли це відповідає інтересам самої дитини.

В другому випадку – особа повинна доводити факт наявності помилки в актовому записі цивільного стану. Хоча виправлення таких помилок є одним із обов'язків відділу державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС) – виконують вони цей обов'язок часто неохоче, особливо коли це стосується помилки у даті народження громадян. Внесення змін до актового запису цивільного стану передбачено статтею 22 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та відбувається у кілька етапів [1]:

Звернення заінтересованої особи із відповідною заявою та документами до органу ДРАЦС (переважно за місцем проживання заявника).

Перевірка органом ДРАЦСу зібраних документів та складання обґрунтованого висновку про внесення змін до актового запису цивільного стану або про відмову в цьому. У разі відмови у висновку повинні бути вказані причини відмови та зазначена можливість її оскарження в судовому порядку.

У випадку відмови часто відбувається оскарження у судовому порядку, що має кілька опцій:

а) звернення до суду в порядку адміністративного судочинства шляхом оскарження відмови у внесенні змін до актового запису цивільного стану;

б) звернення до суду в порядку цивільного судочинства в рамках окремого провадження з метою встановлення факту, що має юридичне значення.

У разі прийняття судом рішення на користь особи – він зобов'язує орган ДРАЦСу виправити помилку та видати вам новий документ.

Безпосередній порядок внесення таких змін регулюється Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, що затверджені наказом Міністерства юстиції України 12.01.2011 № 96/5. Підпунктами 2.13.1. та 2.13.2 цих Правил передбачено, що однією із підстав для внесення змін в актові записи цивільного стану є, в тому числі, рішення суду про установлення неправильності в актовому записі цивільного стану та інші, у яких зазначено про внесення конкретних змін в актові записи цивільного стану, а також постанова адміністративного суду. Згідно п. 2.16.7. Правил, якщо до актового запису цивільного стану на підставі рішення суду вносяться зміни, доповнення або виправлення, то в актові записи вносяться саме ті зміни, які вказані в рішенні суду [2].

Не варто забувати звертати увагу на судову практику з приводу цього питання. Наприклад, у справі № 696/255/21 Кам'янського районного суду Черкаської області, заявниця виявила втрату свого свідоцтва про народження, а коли звернулася за його повторною видачею до районного відділу ДРАЦСу – їй видали його з іншою датою народження. Таким чином у повторно виданому свідоцтві була виявлена помилка, оскільки у всіх інших документах заявниці (паспорт громадянина України, посвідчення водія, свідоцтво про шлюб, трудова книжка та виписка з домової книги) вказана інша дата. Коли заявниця звернулася з приводу помилки спочатку до районного відділу ДРАЦСу – там їй відповіли, що «підставою внесення змін до актового запису про народження дитини є наявні дані про народження дитини, надані закладом охорони здоров'я де народилась дитина, але термін зберігання такої документації 25 років, тому станом на 2021 рік така інформація відсутня». Таким чином, в цій ситуації єдиним шляхом внесення змін до свідоцтва про народження було звернення до суду з метою про встановлення факту, що має юридичне значення, де її заяву було задоволено [4].

Схожою є ситуація у справі № 308/979/19 Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, де позивач аналогічно втратила оригінал свідоцтва, а нове було видано з іншою датою народження. Однак, тут у позивачки збереглась копія оригінального свідоцтва, та й жодних інших документів, пов'язаних із датою народження, що вказана у повторно виданому свідоцтві у неї немає. Припускають, що помилку в даті народження було допущено при формуванні Державного реєстру актів цивільного стану громадян, коли відбувалось оцифрування даних і перенесення їх з паперового носія в електронний вигляд [6].

З проблемою неправильного зазначення у документах дати народження часто стикаються особи, котрі народились в останні дні лютого – на початку березня. Так, до прикладу, в рішенні Голованівського районного суду Кіровоградської області від 26 вересня 2019 року у справі № 386/838/19 встановлено, що в актовому записі відносно заявниці, що був складений 15 березня 1957 року датою її народження вказано 31 лютого, однак такої календарної дати не існує, що є загальновідомим фактом. В паспорті та свідоцтві про народження в неї вказане інше число, а фактичним днем народження є взагалі третя дата. Таким чином, через плутанину у документах з різними датами народження вона зіткнулась з труднощами в оформленні виплати пенсії. Оскільки жодних письмових доказів про її фактичну дату народження не збереглося – суд вважав за доцільне заслухати пояснення свідків. Заслухавши двох свідків, суд задовільнив заяву, визнавши неправильність актового запису та зобов'язавши відділ ДРАЦСу внести до нього зміни вказавши фактичну дату народження заявниці [3].

Однак в судовій практиці інколи трапляються випадки, коли зміна дати народження відбувається, не зважаючи на те, що законом прямо такої підстави не передбачено. Як приклад, така зміна може бути обумовлена застосуванням допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) при народженні дитини. Так, у рішенні Печерського районного суду м. Києва від 23 серпня 2012 року у справі № 2-о-166/12 суд задовільнив позов подружжя, яке скористалося послугами сурогатної матері. Оскільки у подружжя практично співпало народження ними власних двох доньок, та народження сина за допомогою ДРТ сурогатною матір'ю, а діти народилися з проміжком у 8 днів – пара просила суд встановити їм одну дату народження, шляхом зміни дати народження сина. Суд погодився з тим, що це забезпечить охорону інтересів дітей, та захистить їх від подальшого незаконного втручання в їхнє особисте та сімейне життя, а також сприятиме запобіганню дискримінації дітей за способом народження чи зачаття. Проте, оскільки законом прямо не передбачена можливість зміни дати народження дитини, народженої за допомогою ДРТ – суд у своєму рішенні скористався аналогією закону. Зважаючи на те, що Сімейним кодексом регулюються питання зміни в інтересах всиновленої дитини дати її народження, проте не врегульовані аналогічні питання, щодо дітей, народжених з використанням ДРТ – суд вирішив за можливе застосування аналогії закону, а саме статті 230 СКУ [5].

Підсумовуючи варто зазначити, що хоча й зміна дати народження не є настільки поширеним явищем як зміна прізвища чи імені, до прикладу, однак інколи така процедура є необхідною. І хоча законом чітко передбачено всього дві підстави для цього – судова практика вносить свої корективи, застосовуючи аналогію закону там, де це є справді потрібним.

Література:

1. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року № 2398-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> (дата звернення: 10.10.2021).

2. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання» від 12.01.2011, № 96/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11> (дата звернення: 10.10.2021).

3. Рішення Голованівського районного суду Кіровоградської обл. від 26 вересня 2019 року у справі № 386/838/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84707404> (дата звернення: 10.10.2021).

4. Рішення Кам'янського районного суду Черкаської обл. від 22 квітня 2021 року у справі № 696/255/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96450375> (дата звернення: 10.10.2021).

5. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 23 серпня 2012 року у справі № 2-о-166/12 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/25724686> (дата звернення: 10.10.2021).

6. Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської обл. від 15 березня 2019 року у справі № 308/979/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81350020> (дата звернення: 10.10.2021).

7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 10.10.2021).

*Науковий керівник: Божко В.М., доктор юридичних наук, доцент,
Полтавський юридичний інститут Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Онищенко Олександр Олександрович,
*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
студент*

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я З ДОТРИМАННЯМ СВІТОВИХ СТАНДАРТІВ

Необхідність реформування систем охорони здоров'я виникла не лише в Україні, вона пов'язана з глобальними проблемами охорони здоров'я у III тисячолітті, що підтвердилося світовою кризою у сфері охорони здоров'я з початком пандемії COVID -19. Кінець XX ст. відзначився зміною парадигми здоров'я, епідеміологічним переходом від інфекційного до переважно неінфекційного типу патології, збільшенням тягаря хвороб і потреб у послугах охорони здоров'я колективного та індивідуального характеру. Проте з початком світової пандемії, яка триває уже третій рік, для багатьох країн реформування систем охорони здоров'я стало нагальною проблемою, яке у свою чергу вимагає термінових змін законодавства.

Проведення реформи в Україні до початку пандемії визначало такі пріоритетні цілі як ефективна і доступна система охорони здоров'я,

яка б відповідала потребам населення України; підвищення рівня і якості життя населення на основі розширення доступності, підвищення якості та безпеки медичної допомоги; продуктивної зайнятості персоналу, що працює у галузі охорони здоров'я, а також підвищення їх рівня соціального забезпечення, розвитку і оптимізації системи соціальної підтримки [1]. З початком світової пандемії, акценти реформи знов змістилися у бік боротьби з поширенням інфекцій, вироблення державної політики щодо боротьби з інфекціями і фінансуванням цього процесу, дотриманням світових стандартів у лікуванні тощо.

Для України це перш за все прийняття законів, які б відповідно до світових практик давали право на збереження життя і здоров'я. Як підтвердження змін законодавства можна привести ряд нормативно-правових актів щодо забезпечення лікарень киснем. Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання розширення доступу до кисневої терапії для лікування гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 8 квітня 2021 р. №337 було дозволено для потреб охорони здоров'я на період дії карантину застосовувати в медицині технічний кисень. А уже 4 листопада 2021 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» щодо збільшення видатків на закупівлі, проектування та встановлення кисневих станцій» № 1858-IX [2], який передбачає забезпечення опорних лікарень кисневими станціями, що дасть змогу зменшити попит медзакладів на кисень у балонах.

З прийняттям протиепідеміологічних нормативних актів в Україні Верховна Рада не затвердила законопроект №5596, що надає доступ хворим до медичного канабісу в Україні та регулює його обіг. Медичний канабіс сьогодні дозволений у понад 60 країнах світу. В Україні він досі заборонений. Пацієнти або не можуть його купити, або змушені купувати нелегально. Це – паліативні та онкохворі, близько 20 тис. дітей із важкою формою епілепсії, ветерани війни, які мають ПТСР, пацієнти з хворобою Паркінсона, Альцгеймера, розсіяним склерозом, псоріазом і багато інших.

Без прийняття необхідного законодавства, яке б було адаптоване до світових норм та стандартів не можливе створення ефективної системи охорони здоров'я, яка б передбачала здійснення контролю якості надання медичної допомоги, розробку та оновлення національних галузевих стандартів та протоколів лікування, впровадження державної оцінки медичних технологій, створення конкурентного середовища для медичних закладів, враховуючи виклики та загрози пов'язані із поширенням у світі та на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», удосконалення законодавства в сфері обігу лікарських засобів з метою забезпечення прозорості фармацевтичного ринку тощо.

Хоча на сьогодні правове регулювання системи охорони здоров'я здійснюється як Конституцією України, так і нормативно-правовими актами у сфері охорони здоров'я, а саме Законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», та іншими законодавчими актами [3]. Усе ж здійснення реформи вимагає адаптації світового законодавства у сфері охорони здоров'я, що забезпечить: створення правових, економічних та управлінських механізмів реалізації конституційних прав громадян України на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; гарантований рівень надання безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у визначеному законодавством обсязі; формування керованого ринку платних медичних послуг, сприяння діяльності закладів охорони здоров'я всіх форм власності, створення умов для задоволення потреб населення в медичних послугах; запровадження системи соціально-економічного стимулювання здорового способу життя, обмеження реклами алкоголю, тютюну й інших шкідливих для здоров'я речовин, тощо.

Прийняття зазначених нормативних актів у відповідності до світових норм і стандартів зумовить системність та послідовність в сфері охорони здоров'я, та сприятиме зміцненню загального стану здоров'я населення.

Література:

1. Медична реформа. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya>.
2. Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zakon-shodo-zbilshennya-vidatki-71449>.
3. Правові засади реформування галузі охорони здоров'я: стан, проблеми, перспективи розвитку. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6764.

Осипенко Наталія Михайлівна,

*Полтавський регіональний центр підвищення кваліфікації,
директор*

Дорошенко Лариса Володимирівна,

*Навчально-методичного відділу Полтавського регіонального центру
підвищення кваліфікації, начальник*

НОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРАВОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Розбудова правової держави в Україні вимагає пошуку ефективних правових інструментів соціального й гуманітарного розвитку суспільства. У розв'язанні цієї проблеми провідне місце належить публічній службі. Виходячи з цього, зазначимо, що важливою складовою професійної компетентності публічних службовців є права компетентність, оскільки орієнтуватися у проблемах існуючого соціально-політичного життя в країні, використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству держави, робити свідомий вибір та застосовувати правові технології прийняття індивідуальних та колективних рішень публічний службовець зможе за умов набуття правової компетентності.

Вважаємо, що ідеї підвищення правової освіти мають належати до основних у діяльності публічних службовців. Тому при формуванні змісту правової освіти та запровадженні її в навчальному процесі, на нашу думку, слід дотримуватися принципу послідовності та безперервності.

Викладачам Полтавського регіонального центру підвищення кваліфікації для підвищення правової грамотності публічних службовців пропонуємо використовувати такі інтерактивні методи навчання, як тренінги, ділові ігри, лекції з елементами тренінгу тощо, які сприяють активізації слухачів, розвивають індивідуальні здібності, ерудицію й уяву, інтенсифікують діалог з викладачем, допомагають виявляти часом суперечливі проблеми.

Питання правової освіти включені, зокрема, до загальної короткострокової програми підвищення кваліфікації «Національна стратегія у сфері прав людини», мета якої поглиблення та оновлення теоретичних знань, розвиток практичних умінь і навичок у сфері законодавства з прав людини і громадянина, необхідних публічним службовцям для ефективного виконання завдань у професійній сфері.

За результатами навчання за програмою учасники навчання повинні демонструвати знання законодавства з питань реалізації прав і

свобод людини і громадянина; уміти користуватися правом на податкову соціальну пільгу, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; послуговуватися на практиці системою альтернативних способів захисту соціальних прав людини в Україні; отримати навички застосування нормативно-правових актів у практичній діяльності; використання права на соціальний захист, права на житло, право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї.

У програмі розглядаються основні положення Національної стратегії у сфері прав людини, механізм захисту прав і свобод людини та громадянина; юридичні гарантії забезпечення прав споживачів в Україні; норми законодавства та реальність; спадкове та зобов'язальне право: судова практика щодо захисту прав і свобод особи в Україні; добробут громадян як фактор розвитку держав: міжнародний та вітчизняний досвід; торгівля людьми в Україні: причини, сутність, превентивна діяльність; система альтернативних способів захисту соціальних прав людини в Україні; реалізація освітніх прав особи в умовах сучасних закладів освіти: нормативно-правові засади; судова практика Європейського суду з прав людини: український досвід.

Також розроблено загальну короткострокову програму підвищення кваліфікації «Дотримання прав людини та протидія дискримінації», де звертається увага на протидію дискримінації; захист прав людини і основоположних свобод у європейській практиці.

Крім того, спільно із Регіональним центром з надання безоплатної вторинної допомоги у Полтавській області розроблено спеціальну короткострокову програму підвищення кваліфікації «Безоплатна правова допомога та механізм її реалізації», основне завдання якої вивчення основних нормативно-правових актів у сфері надання безоплатної правової допомоги, напрямів діяльності системи безоплатної правової допомоги та форм співпраці з партнерськими організаціями, уміння взаємодіяти з фахівцями системи безоплатної правової допомоги з метою вирішення правових проблем у громадах, роз'яснення алгоритму звернень до представників Регіонального центру з надання безоплатної вторинної допомоги у Полтавській області.

Також разом із Регіональним центром з надання безоплатної вторинної допомоги у Полтавській області відповідно до Програми правової освіти населення Полтавської області на 2021-2025 роки Полтавський регіональний центр підвищення кваліфікації проводить виїзні та дистанційні навчання для територіальних громад з правової тематики та доступу до безоплатної правової допомоги, здійснює розробку, видає та розповсюджує методичні посібники з питань правової тематики та доступу до безоплатної правової допомоги.

Такі заняття адаптовані до специфіки роботи слухачів та допомагають їм у практичній діяльності.

Отже, для розвитку правових компетентностей посадовців, слід усіляко розширювати види активної навчальної діяльності. Нами розроблені короткострокові програми підвищення кваліфікації, питання правової освіти включені до професійних програм підвищення кваліфікації публічних службовців.

Література:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 року.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року.
3. Національна Програма правової освіти, затверджена Указом Президента України від 18.10.2001 року №992/2001.
4. Програми правової освіти населення Полтавської області на 2021-2025 роки, затверджена рішенням сесії Полтавської обласної ради від 23.02.2021 року №126.

Полховська Інна Костянтинівна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

СВОБОДА СЛОВА vs ТОЛЕРАНТНІСТЬ

У преамбулі Загальної декларації прав людини з-поміж іншого проголошено намір «створити такий світ, у якому люди матимуть свободу слова і переконань й будуть позбавлені страху й поневірянь». За нашого часу право на свободу думки і слова в широкому його значенні є стандартом демократії, який закріплений на рівні основних міжнародних актів з прав людини та визнаний національними конституціями. Так, Конституція України проголошує, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34).

16 листопада 1995 року Генеральною конференцією ЮНЕСКО була затверджена Декларація принципів терпимості, у якій толерантність (терпимість) визначено як повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формування толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Однак, у XXI ст. імператив толерантності почав часом зазнавати радикальних проявів, наслідком цього стало звичним вигадувати синоніми до усталених назв і предметів, подекуди навіть до назв творів класичної літератури, адже у новому контексті вимог толерантності вони можуть образити певну частину суспільства.

Тобто, питання допустимої межі між правом на свободу слова й імперативом толерантності набуває все більшої актуальності.

Так, 2020 року після протестів у США проти расизму, більшість світових компаній переглянули свою позицію на предмет змісту їх повідомлень, які потенційно можуть образити аудиторію. До прикладу, розробники Google Chrome відмовились від назв «чорного» і «білого» списків, які відкривали чи блокували доступи до сайтів в корпоративній версії браузера. Тепер вони мають назву «блок лист» і «список дозволів», що відповідає політиці про расово-нейтральний код.

Як влучно відмічає В. Речицький, у більшості випадків усвідомлення терпимості як імперативу, тобто як суворої необхідності зважати на потреби інших (з опонентами включно) приходиться до людей непросто. Судячи з усього, толерантність – це добродієність не природжена, а добродієсно набута. Вона формується поступово, в дискретному та спонтанному процесі на економічному, політичному і культурному ринках [2, с. 38]. Разом з цим, доречно пригадати так званий парадокс К. Поппера, що необмежена толерантність з часом призведе до зникнення толерантності, а як наслідок – толерантні будуть безмежно терплячими до проявів нетерпимості [1, с. 329].

ЄСПЛ напрацьовано значну практику в аспекті ст. 10 Конвенції (свобода вираження поглядів). За загальним правилом втручання у свободу вираження поглядів (обмеження) є допустимим, якщо воно встановлене законом та є необхідним в демократичному суспільстві. Так, предмет п. 2 ст. 10 застосовується не тільки до «інформації» чи «ідей», які були отримані зі згоди чи розглядаються як необразливі чи як малозначущі, але й до тих, які можуть образити, шокувати чи непокоїти. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та відкритості думок, без чого неможливе «демократичне суспільство». Як передбачено в статті 10, ця свобода має винятки, які, проте, повинні чітко тлумачитись, та потреба в таких обмеженнях має бути переконливо встановлена (справи «Джерсільд проти Данії», «Яновський проти Польщі», «Фуентес Бобо проти Іспанії» та ін.).

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що право на свободу є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини. Наявність свободи у особі є однією з передумов її розвитку та соціалізації; право на свободу передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України (Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011; від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016). Разом з цим, орган конституційної юрисдикції застеріг, що право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і

переконань не є абсолютним, а його здійснення може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам та в інших випадках, передбачених ч.3 ст. 34 Конституції України (Рішення від 16 липня 2019 року № 9-р/2019).

В Україні окрім конституційних обмежень свободи слова, окремі застороги проти мови ворожнечі (hate speech) і моральності передбачені Кримінальним кодексом України, Законом України «Про захист суспільної моралі», інформаційним законодавством. У цьому контексті доречно зазначити про нещодавно прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію антисемітизму в Україні», який забороняє будь-які прояви антисемітизму.

Прийнятним узагальненням вищесказаного може бути позиція Конституційного Суду України, що визначення у Конституції України людини як найвищої соціальної цінності в Україні покладає обов'язок як на державу, так і на її громадян виявляти необхідну повагу до кожної людини (*справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними* № 8-р/2018). В інтересах злагодності принципово важливо, щоб кожна людина, громада та нація усвідомлювали та поважали багатокультурний характер людського співтовариства. Без толерантності не може бути миру, а без миру неможливі розвиток і демократія.

Література:

1. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1: Чары Платона. Пер. с англ., под ред. В. Н. Садовского. – М.: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. – 448 с.

2. Речицький В. Імператив толерантності – витоки і становлення. Філософія права і загальна теорія права. 2016. №1-2. С.37-52.

Прохазка Ганна Анатоліївна,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидатка юридичних наук,

асистентка кафедри теоретико-правових дисциплін

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Поява у першій половині ХХІ століття штучного інтелекту створює передумови до науково-технічного прориву та за своїм значенням може дорівнювати найвідомішим досягнення людства. На сьогоднішній день, використання сучасних досягнень в кібернетичній сфері мають дві основні проблеми, які базуються на: технології,

можливості якої до кінця невідомі людству, звідси складно накреслити характер її використання, інтенсивність та поширеність у застосуванні; технології, яка вимагає високого технологічного і правового розвитку держави, що автоматично усуває від її використання інші, менш розвинуті країни або підвищує ризики порушень в різних галузях національного і міжнародного права, створюючи загрозу і для усього міжнародного співтовариства.

Проблеми розвитку штучного інтелекту в значній мірі залежать від конкретних напрямків розвитку кібернетичних технологій, проте вже зараз проблемними є питання забезпечення балансу між інтересами цивілізації, новітніми технологіями і збереженням цінностей людства: політичних, економічних, культурних, релігійних і правових. Останні поступово стають усе більш обговорюваними серед міжнародної наукової спільноти в контексті безпекових питань для держав, в дотриманні прав власності, у тому числі, інтелектуальної власності, інтересів фізичних осіб і бізнесу, в процесі забезпечення належного виконання зобов'язань держав із захисту прав людини. Порушеним проблемним питанням присвячені праці Андрощука Г., Бурова М., Городиського І.М., Курбанова А. Е., Кулинич О.О., Теличко О.А., Рекуна В.А., Чабаненко Ю.С., Радутного О.Е. та ін. [1-5].

Індивід, який використовує інтернет технології, є найбільш уразливим з позиції дотримання прав і свобод людини і громадянина. Він залишає після візиту до мережі значний обсяг інформації про себе і може тільки поверхнево впливати на її редагування або видалення. Багаточисельні сервіси зберігають на своїх серверах дані, які дозволяють достеменно визначати особу, її інтереси, спосіб життя, захоплення. Проблема забезпечення правомірного використання штучного інтелекту в цьому аспекті буде полягати у тому, що технологія здатна підлаштовуватися під особистість людини, копіювати її найбільш загальні риси характеру, вводячи в оману інших, що створює широке поле для можливих зловживань і порушень.

Для того, щоб більш точно проілюструвати специфічність проблеми, в якості прикладу можемо навести відомий сервіс Heritage, який обробляє фотозображення, художні портрети, паралельно завантажуючи на свої сервери інформацію про родинні зв'язки, походження, тих хто зареєструвався. Справа у тому, що поки що не існує стовідсотково безпечних сховищ інформації які не можливо зламати. Випадки злиття персональних даних із мережі Facebook є цьому підтвердженням. Проте разом із загрозами порушень у захисті персональних даних, не менш важливими є порушення етичних норм, наприклад, через здатність технології моделювати поведінку зображення, як давно померлих, так і живих, що є надзвичайно схожою до поведінки оригіналу. Рухи тіла, міміка обличчя, а також можлива (проте не задіяна) здатність відтворювати мову зображених є

свідченням того, наскільки просунулися технології у вдосконаленні віртуального простору і реальності. Оживлені портрети виглядають достатньо переконалими, дозволяють сформулювати висновки щодо особистості людини, її характеру, поведінки. При усій корисності і цікавості такої технології, представлена сайтам інформація є надмірною і не вкрай необхідною для людини, повідомляється невизначеному колу користувачів та охоплює сторонніх осіб без будь-якої згоди на це з їх боку.

Комп'ютерні моделі також успішно застосовують у кінематографі, коли у відеоконтенті використовують змодельовані штучним інтелектом особистості давно померлих акторів. Зокрема, як зазначає Кулинич О.О., у 2007 році в США було прийнято Закон Каліфорнії за номером 771 «Закон про мертві знаменитості», який захищає права спадкоємців відомих осіб на комерційне використання їхніх зображень [1, с.105].

Перші дослідження правових аспектів штучного інтелекту, як зазначає Городиський І.М., виникли ще у 70-80 рр. ХХ століття, у дисертації Енн Гарднер. В подальшому, в 1987 році, відбулася перша Міжнародна конференція присвячена проблемам штучного інтелекту, яка підштовхнула до створення, у 1991 році Міжнародної асоціації штучного інтелекту і права та до її першої публікації на тему: «Штучний інтелект та право» у 1992 році. У своїй праці Городиський І.М. аналізує Резолюцію 2015/2103(INL) щодо цивільно-правового регулювання робототехніки з рекомендаціями для Європейської Комісії (англ. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)), ухвалену Європейським Парламентом 16 лютого 2017 р. зазначаючи, що резолюція заклала підвалини до розуміння робототехніки та штучного інтелекту і стала незважаючи на рекомендаційний характер, основою для запровадження наступних міжнародних стандартів [2;3].

Одним із найцікавіших в світі проєктів правового характеру є обговорення можливості визнання автором твору комп'ютерної програми і порівняння людського інтелекту із штучним. Наприклад, Японія ще у 2016 році розпочала процес розробки нормативних актів щодо захисту авторських прав на продукти творчої діяльності, які були створені штучним інтелектом, тоді як Австралії та США авторські права визнають виключно за людиною.

Відповідно до Резолюції 2015/2103(INL) від 16 лютого 2017 року, відповідальність за завдану шкоду не може бути покладена на роботів (у тому числі і на штучний інтелект, який використовує робототехніка, а виключно на людину, яка може бути виробником, оператором, власником або користувачем. Для встановлення юридичної відповідальності необхідне доведення провини людини, яка могла передбачити і попередити завдання такої шкоди. У зв'язку з цим, пропонується і запровадження обов'язкової системи страхування від

настання негативних наслідків і завдання шкоди [3]. Тобто визнання особистості за робототехнікою, разом із штучним інтелектом на міжнародному рівні заперечується, що скоріше за усе стане міжнародним стандартом на тривалий час.

Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що правове регулювання інтернет-технологій, в тому числі штучного інтелекту, перебуває у стадії свого становлення, в процесі побудови єдиних загальноприйнятих правових стандартів поведінки, чим і зумовлена актуальність запропонованого дослідження.

Література:

1. Кулініч О.О. Особливості використання фотографічних творів із зображенням фізичних осіб після їхньої смерті /О.О. Кулініч Університетські наукові записки, 2011 №4(40) С.103-108. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Unzap_2011_4_15 - (Дата відвідування сайту: 20.10.2021).

2. Городиський І.М. Тенденції розвитку правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі. URL: <http://aphd.ua/publication-388/> (Дата відвідування сайту: 20.10.2021).

3. Курбанов Азиз Ербобо угли. Штучний інтелект і право. Business Law Electronic Resource. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/artificial-intelligence-and-law-4/> (Дата відвідування сайту: 22.10.2021).

Ризун Яна Володимирівна,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, студентка юридичного факультету*

СУДОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Стан злочинності серед неповнолітніх викликає глибоку занепокоєність та необхідність пошуку нових ефективних засобів боротьби із такою злочинністю, вжиття додаткових заходів з боку державних органів, що сприяли б поступовому скороченню злочинних проявів серед неповнолітніх. Особливості психології неповнолітніх, наприклад, їх схильність до стороннього впливу, з одного боку, примушують максимально обмежувати їх спілкування з повнолітніми злочинцями, а з іншого боку, дають можливість обмежитися щодо таких осіб порівняно більш м'якими заходами, достатніми для

забезпечення їх виправлення. Суспільство не має право висувати до неповнолітніх такі ж вимоги, як і до дорослих правопорушників. Тому, часто стосовно неповнолітнього достатніми є примусові заходи виховного характеру (ПЗВХ). Такі заходи не є кримінальним покаранням, істотно відрізняються від нього й одночасно пов'язані з певними обмеженнями і позбавленнями для особи, до якої застосовуються.

Необхідність виділення спеціальних норм стосовно кримінальної відповідальності неповнолітніх обумовлена принципами справедливості та гуманізму. Адже особа не відбуває реального покарання та не зазнає настання кримінальної відповідальності, але повинна виконувати рішення суду, де викладені ПЗВХ щодо неї, незалежно від свого бажання. ПЗВХ можуть бути призначені судом як альтернатива за умови того, що, згідно з ч. 1 статті 105 КК України, неповнолітній щиро розкався у своїх діяннях і надалі мав бездоганну поведінку.

Першим примусовим заходом є застереження. Це найбільш м'який ПЗВХ, сутність якого полягає в роз'ясненні судом правопорушнику суспільної небезпечності його діянь і наслідків такого діяння та можливості застосування суворішого покарання в разі рецидиву.

Другим заходом є обмеження волі та встановлення певних вимог до поведінки неповнолітнього. Під цим поняттям слід розуміти такі заходи, як: обмеження перебування поза домівкою в певний час доби, заборону відвідувати певні місця [2] та інші. Законодавство не містить норми, яка визначала б термін такого покарання, але судова практика фіксує випадки застосування таких заходів на кілька місяців (наприклад, при проходженні лікувального курсу від наркоманії чи до закінчення навчального закладу).

Суворішим примусовим заходом є передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою чи окремих громадян на їхнє прохання. Судам варто враховувати всі характерні дані осіб, яким передається неповнолітній: чи мають вони батьківські права, чи здатна їхня поведінка позитивним чином впливати на неповнолітню особу тощо. Рекомендується передавати неповнолітніх під нагляд батьків чи осіб, що їх замінюють, лише якщо вони в змозі здійснювати регулярний виховний вплив на них та контроль за їхньою поведінкою. Хоча і тут виникає певна колізія стосовно того, як батьки, які показали свою неспроможність виховання дитини, можуть справляти на неї позитивний вплив у майбутньому.

Більш суворим ПЗВХ є зобов'язання відшкодування заподіяних майнових збитків (шкоди), якщо неповнолітній досяг 15-річного віку. Такий захід можливо застосувати, якщо неповнолітній досяг певного віку, має у власності майно чи кошти, або отримує стипендію або

зарплату. Розмір збитків, що повинні бути відшкодовані, і строки відшкодування визначаються рішенням суду.

Найбільш суворим заходом є направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи з метою виправлення. Прикладом застосування такого ПЗВХ є Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 22 квітня 2016 року у справі № 756/4830/16-к [3]. Термін перебування в такій установі в середньому складає рік, але загалом не повинен перевищувати трьох років. Туди направляють неповнолітніх осіб, які не піддаються засобами виховного впливу батьків або осіб, які їх замінюють, та не змінюють своєї поведінки в разі застосуванні інших ПЗВХ. До таких установ не дозволяється направляти інвалідів і тих осіб, які мають медичні протипоказання перебування там за станом здоров'я [2].

Отже, примусові заходи виховного характеру – це досить ефективний метод формування в неповнолітніх осіб правомірної поведінки в подальшому житті. Це є проявами гуманізму стосовно неповнолітніх осіб, які після виконання ПЗВХ зможуть нормально жити далі, усвідомивши свої помилки. Такі заходи спрямовані на усвідомлення неповнолітнім правопорушником несприятливих наслідків своїх діянь. Водночас важливо наголосити на тому, що ПЗВХ – це лише альтернатива покарання з менш жорсткими обмеженнями, а не спосіб уникнути настання кримінальної відповідальності.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України №2341-III від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України, 2001, №25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>.

3. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 22 квітня 2016 року у справі № 756/4830/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57407896>.

Романченко Микола Володимирович,

*Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України,
студент*

АДАПТАЦІЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Право на охорону здоров'я на міжнародному рівні задекларовано у 1948 р. у статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Воно знайшло відображення в документах регіональних організацій, конституції Європейського Союзу (ЄС) та національних конституціях усіх країн [1]. За даними Європейського регіонального бюро (ЄРБ) ВООЗ до чинників, які визначають сучасні тенденції в охороні здоров'я, належать глобалізація, серйозні демографічні зміни, екологічні проблеми (забруднення довкілля, зміна клімату), соціально-політичні конфлікти, технологічні нововведення, поглиблення нерівності у розподілі матеріальних благ і доступу до послуг, маркетингація, міграція населення, урбанізація тощо [2]. Так, системи охорони здоров'я, і те, як ними керують і як їх фінансують, – все це позначається на житті людей та стані їх здоров'я [2]. Це повною мірою можна віднести до реалій України. Україна – член ВООЗ з 1948 р. (3 квітня 1948 р. приєдналась до Статуту ВООЗ). З 1950 по 1991 р. – період неактивного членства України у цій організації. Поновила своє членство у 1992 р. [2]. З метою впровадження загальносвітових та європейських цінностей в сферу охорони здоров'я, українське законодавство має відповідати і загальносвітовим підходам у системі правового поля у цій сфері.

Виходячи з того, що Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визнала первинну медичну допомогу найбільш важливим елементом національних систем охорони здоров'я [2; 3], слід найперше забезпечити збалансоване законодавство в управлінні різними складовими медичної допомоги в Україні. Диспропорції між первинною медичною допомогою і спеціалізованою допомогою (стаціонари лікарень) у країнах з низьким і середнім рівнем доходів залишаються джерелом неефективності й нерівності в охороні здоров'я населення, у тому числі і в нашій державі. Це у результаті поширення світової пандемії призвело до трагічних наслідків, неврегульованості багатьох епідеміологічних питань.

Диспропорції в законодавстві щодо охорони здоров'я України призводять до переважного використання більш вартісної спеціалізованої допомоги в лікарнях, наслідком чого стає зниження якості медичних послуг при одночасному збільшенні суспільних витрат. Виходом з цієї ситуації ВООЗ визнала створення інтегрованої системи надання медико-санітарної допомоги, де на первинну медичну допомогу покладається функція вирішення всіх проблем, які можливо вирішити на її рівні, а стаціонарна допомога надається лише за умови неможливості вирішення проблем на рівні первинної медичної допомоги [2]. Крім того з виникненням пандемії постало, як ніколи, питання кадрового забезпечення, а саме вироблення державної політики щодо збереження медичних кадрів, гідної оплати медичних працівників, регуляторних нормативних актів стосовно відтоку кадрів тощо.

Ще навіть до поширення COVID -19 дефіцит медичних кадрів у світі досягнув 4,3 млн фахівців, у тому числі 2,4 млн лікарів, і це стосується не лише слабо економічно розвинених країн, а пов'язано і з рівнем фінансування медицини, державної політики у цій сфері [2]. Слід пам'ятати, що до 2024 року обсяг платних медичних послуг комунальних підприємств не може бути більше 20% послуг, наданих у рамках програми державних медичних гарантій (ч. 10 ст. 10 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення») [4].

У відповідь на нові виклики та загрози країни Європейського регіону ВООЗ розробили та прийняли ряд документів, у яких викладено сучасні стратегії та шляхи вирішення існуючих проблем охорони здоров'я. Ці документи вимагають критичного перегляду існуючих механізмів управління охороною здоров'я в Україні та регулювання фінансування галузі медицини, вдосконалення політики охорони здоров'я, розвитку структур громадського здоров'я, пріоритету надання медико-санітарної допомоги, подолання пандемії. Значущість проблеми формування та використання ресурсного потенціалу системи охорони здоров'я значно загострюється у сучасних соціально-економічних умовах, які притаманні Україні, оскільки її вирішення в умовах недостатнього фінансування галузі поєднується з низькою ефективністю та нераціональністю використання ресурсів, обумовленою незбалансованістю структури, процесу і результату медичної допомоги, у тому числі первинної.

Стосовно забезпечення таких загальнолюдських цінностей як життя та здоров'я, стосовно медичної галузі в українському правовому полі повинні бути розроблені і прийняті нормативні акти щодо здійснення належного контролю у цій сфері. Істотної модернізації повинна зазнати система внутрішнього контролю якості, контролю фінансів оцінки роботи медичного персоналу. Це дасть змогу впроваджувати європейські підходи і цінності в реалії державно-управлінських відносин в Україні.

Література:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

2. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві : офіційний сайт. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2612-who>

3. Бондарева Л. В. Зарубіжний досвід вирішення проблем державного забезпечення доступності медичної допомоги населенню. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету. Херсон., 2012. Вип. 1 (6). С. 34-40.

4. Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>.

Соловйова Ольга Миколаївна,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ ПЕРЕВІРЯТИ НАЯВНІСТЬ COVID-СЕРТИФІКАТУ

Пандемія гострої респіраторної хвороби (COVID-19), спричинена SARS-CoV-2, як не банально це звучить, розділила життя всього світу на до і під час пандемії. Для запобігання поширенню вірусу, уряди країн світу почали вдаватися до жорстких обмежувальних заходів, які не зовсім вписувалися в систему прав людини, що заснована на ідеях особистої свободи та захисту особи від державного свавілля. Але світ змінюється. Те, що раніше сприймалося як втручання в приватне життя особи, сьогодні визнається необхідною передумовою підтримання на нормальному рівні громадського здоров'я. Кожна країна виробила власний арсенал обмежувальних заходів, які застосовувалися на окремих територіях, з метою регулювання та стримування поширення вірусу. До них належать: обмеження подорожей, сувора ізоляція, закриття окремих об'єктів, карантин, комендантська година, контроль ризику на робочому місці, відтермінування або скасування подій і заходів, закриття кордонів, обмеження у пересуванні в середині країни та за її межами, тощо. Тим не менш, обмежувальні заходи не змогли 100 % подолати поширення COVID-19, а лише дозволили коригувати стан системи охорони здоров'я, економіки країн та певним чином стримувати розповсюдження вірусу.

У кінці 2020 року в ряді країн розпочалася кампанія з масової вакцинації проти Covid-19, яка протягом 2021 року поширилася на весь світ. На сьогодні, як заявляє Всесвітня організація охорони здоров'я, вакцини є найважливішим новим засобом боротьби проти COVID-19. При цьому, хоча вакцини докорінно і змінять ситуацію, проте в найближчому майбутньому від ряду обмежувальних заходів жодна країна відмовлятися не буде.

Кабінетом Міністрів України у червні 2021 року з урахуванням рекомендацій Європейської Комісії 2021/472 від 17.03.2021 був затверджений порядок формування та використання так званих COVID-сертифікатів, що підтверджують вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби (далі – Порядок). Не вдаючись у суперечки з приводу

моральних та соціальних наслідків обов'язкової імунізації проти COVID-19, спробуємо визначити, чи покладено на працівників Національної поліції повноваження перевіряти наявність зазначених документів.

Відповідно до Порядку COVID-сертифікат це – документ в електронній формі, що підтверджує вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби, який формується та видається уповноваженою установою держави, містить персональні дані власника і передбачає можливість автоматизованої перевірки чинності документа та його належності власникові. Таким чином, COVID-сертифікат це документ, що містить персональні дані особи та стосується її стану здоров'я. Зокрема, інформація про стан здоров'я фізичної особи належить до конфіденційної, використання, зберігання та збирання якої не допускаються без згоди особи (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію»). Крім того, право на таємницю про стан здоров'я гарантується ст. 286 Цивільного кодексу України, ст.ст. 39-1, 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Щодо зазначеного виникає цілком закономірне питання, як це положення законодавства співвідноситься з тим, що наявність сертифікату можуть просити пред'явити у транспорті, при вході до торгового центру чи органу соціального захисту? Оскільки COVID-сертифікат містить персональні дані особи та передбачає можливість автоматизованої перевірки чинності документа, можемо припустити, що повноваження на їх перевірку повинні мати спеціально визначені державою органи в межах закріпленої за ними законом компетенції.

Щодо працівників органів Національної поліції України, то їх обов'язки визначаються Законом України «Про Національну поліцію», але пряма вказівка на перевірку документів про стан здоров'я, зокрема і COVID-сертифікатів відсутня. Також встановлюється, що додаткові обов'язки, пов'язані з проходженням поліцейським служби в поліції, як і додаткові повноваження поліції, крім тих, які передбачені ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» можуть бути покладені виключно законом (ч. 4 ст. 18 та ч. 1 ст. 24 Закон України «Про Національну поліцію»).

Прихильники широкої концепції визначення повноважень представників публічної влади, можуть заперечити, що повноваження працівників поліції щодо перевірки COVID-сертифікатів обумовлюються можливістю застосовувати заходи, передбачені ч. 1 ст. 11 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб». Але наряд чи фраза «організація та проведення профілактичних і протиепідемічних заходів зокрема щодо санітарної охорони території України, обмежувальних заходів стосовно хворих на інфекційні хвороби та бактеріоносіїв, виробничого контролю... у межах встановлених законом повноважень покладаються на органи

виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, органи державної санітарно-епідеміологічної служби, заклади охорони здоров'я, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, а також на громадян» може свідчити про наявність таких повноважень. Адже проведення різного роду профілактичних і протиепідемічних заходів здійснюється «у межах встановлених законом повноважень» щодо окремих органів та суб'єктів, що на сьогодні відносно органів поліції законодавчо встановлено не було.

Наявність неузгодженості щодо покладення обов'язку перевіряти наявність COVID-сертифікату можна пояснити тим, що розвиток законодавства не встигає за катастрофічними реаліями необхідності боротьби з пандемією. Тим не менш обґрунтовувати виконання повноважень суб'єктами, яким такі повноваження не надані законом, тільки необхідністю боротьби з COVID-19 може в подальшому призвести до державного свавілля та нівелювання прав людини. Заходи держави, спрямовані, зокрема, на запобігання поширенню COVID-19 мають бути не лише пропорційними, а й законними. Ігнорування як першим так і другим може мати вкрай негативні наслідки.

Троцька Марина Василівна,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ОХОРОНА ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

За словниковими джерелами під охороною (дія за значенням охороняти) розуміється оберегати від небезпеки кого-, що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху і т. ін. [8]. У свою чергу, охорона прав – це діяльність по дотриманню прав і свобод, убезпеченню їх від посягань [2, с. 46], а охорона права власності – це створення через нормотворчий процес і практичну діяльність відповідних державних органів умов, які сприяють функціонуванню та розвитку відносин власності в суспільстві й попереджають вчинення правопорушень у цій сфері [7, с. 63]. Охорона права комунальної власності передбачає забезпечення безперешкодного володіння, користування та розпорядження об'єктами комунальної власності за допомогою норм матеріального та процесуального права [1, с. 70]. Окрім того, до основних ознак охорони права власності на природні ресурси можна віднести: 1) забезпечувальну діяльність відповідних

державних органів; 2) виявлення можливих порушень правового режиму власності, здійснення профілактики правопорушень та притягнення порушників до відповідальності; 3) забезпечення власнику безперешкодного права володіння, користування, розпорядження природним ресурсом, права на дохід та відчуження природного ресурсу, а також визначення законом конкретних додаткових правомочностей [5, с. 163]. Тобто, з одного боку, закріплення певних законодавчих вимог вже забезпечує таку охорону, а з іншого – вона відображається саме в діяльності, яка зорієнтована на конкретний результат.

Як зазначає І.І. Каракаш охорона права власності виникає з моменту прийняття правових норм, що оберігають відносини власності, і припиняється разом зі скасуванням охоронних правових норм. Відповідно охорона права власності, в т. ч. на природні об'єкти, притаманна праву в об'єктивному розумінні [6, с. 712]. Охорона передбачає превентивні засоби відвернення посягань на право власності [4, с. 37]. Забезпечується діяльністю органів державної влади, а відповідно здійснюється в адміністративному порядку й адміністративно-правовими засобами [6, с. 712]. Охорона права власності на природні ресурси територіальних громад здійснюється в силу закріплення на законодавчому рівні положень, аналізуючи які можна прийти до такого висновку. З урахуванням вищенаведеного, звернімо увагу на відповідні норми чинного законодавства у контексті окресленого питання. Серед них можна зазначити ст. 13, 14, 41, 142 Конституції України, ст. 321 Цивільного кодексу України, ст.ст. 4, 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ч. 3 ст. 78, ст. 83 Земельного кодексу України, ч. 3 ст. 7, ст. 9 Лісового кодексу України, ч. 5 ст. 5, ст. 6 Закону України «Про тваринний світ» та ін.

Стосовно тих положень, при аналізі яких можна говорити про існування певних засобів (наприклад, адміністративний нагляд, державний і громадський контроль, правове виховання та ін. [3, с. 17]), якими забезпечується охорона права комунальної власності на природні ресурси, то можна прийти до висновку, що вони спрямовані, в першу чергу, на запобігання його порушенню (наприклад, п.п. 128 п. 4 Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; абз. б) п.п. 2 п. 4 Положення про Державну екологічну інспекцію України; п.п. 25-1 п. 4 Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру та ін.). Тобто, до них належать саме ті, які з одного боку, дозволяють належним чином здійснювати суб'єктам права комунальної власності на природні ресурси свої правомочності, а з іншого боку – зберігати природні ресурси у такому стані, щоб реалізація таких правомочностей була можлива щодо них.

Література:

1. Борсук Н.Я. Охорона комунальної власності : проблеми законодавства та практики застосування. *Право і суспільство*. 2017. № 6. Ч. 2. 68-73.
2. Вавженчук С.Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві. *Форум права*. 2010. № 1. 45-49.
3. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні [Текст] ; автореф. дис... д-ра юрид. Наук: 12.00.07 / Галуцько Валентин Васильович ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. 2009. Х. 35 с.
4. Гнатів О.Б. Захист права власності в цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Гнатів Оксана Богданівна. 2015. К. 203 с.
5. Екологічне право: підручник [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. 2019. Х. 552с.
6. Каракаш І.І. Способи захисту й охорони права власності на природні об'єкти та їх ресурси. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. 712-719.
7. Легенченко М. О. Поняття охорони й захисту права та їх співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. 59-65.
8. Охорона / Словник української мови в 11 томах [Електронний ресурс]: <http://sum.in.ua>.

Фоміцька Надія Василівна,

кандидат державного управління, доцент

Фісун Ігор Леонтійович,

Голова комітету з питань розвитку платіжних систем

Асоціації українських банків

НАЦІОНАЛЬНІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СВІТОВІ СТАНДАРТИ

Давно відомо, що інновації змінюють наше життя, забезпечуючи прогрес значної кількості галузей економіки та виступаючи основою для економічного розвитку держави. Високотехнологічні новації створюють корінні перетворення на сьогодні у fintech-середовищі, змінюючи ринок фінансових послуг. Виходячи з того, що фінансовий ринок України є малорозвиненим, а вітчизняний ринок нових фінансових технологій залишається майже не відкритим, виникає необхідність у державному сприянні розвитку даних ринків.

Переважно усі технології у фінансовій сфері, які використовуються в Україні є продуктом іноземних компаній. Тобто давно уже стала нагальною проблема у створенні національних платіжних систем.

В Україні на сьогодні існує лише одна національна платіжна система «Простір» створена Національним банком України. Національний банк України запустив цю карткову платіжну систему у 2002 році. Проте активно розвивати її почали тільки кілька років тому. Повна назва системи – Національна платіжна система «Український платіжний простір». До ребрендингу, проведеного у 2016 році, платіжна система мала назву Національна система масових електронних платежів – це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою електронних платіжних засобів, а саме відповідних платіжних карток. Щоб українські платіжні системи повноцінно конкурувати з міжнародними, на початковому етапі потрібна підтримка з боку держави шляхом створення такого правового поля, яке б відповідало «правилам гри» на міжнародному ринку. Як зазначає В. Черномор: «Розвиток систем електронних грошей передусім стримується законодавчими обмеженнями» [1, С.286]. На сьогодні діє Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [2], але як уже передбачено, він втратить чинність 2022 року. Тому виникає питання у якому правовому полі будуть діяти національні платіжні системи.

Досвід інших країн свідчить, що національні платіжні системи сприяють нижчій вартості міжбанківських платежів. До того ж розвинена національна платіжна система створює умови для додаткових надходжень до бюджету і позитивно впливає на детінізацію економіки. Це питання в Україні, не дивлячись на очевидні переваги національних платіжних систем, навіть через 20 років після запуску системи «Простір» в обігу перебувають лише близько 600 тис. активних карток. Переваги національної платіжної системи зводяться до трьох ключових пунктів: національна безпека, збільшення надходжень до бюджету, зниження тарифів при обслуговуванні.

Розвинена національна платіжна система необхідна з міркувань національної безпеки, оскільки це незалежність від зарубіжного технологічного, крім того вона дозволить забезпечити роздрібні розрахунки в країні в разі кризи, наприклад, якщо роботу інших платіжних систем обмежать або введуть щодо них санкції.

Працюючи з міжнародними платіжними системами, банки сплачують кілька видів комісій: трансакційні, кварталні, річні. Для невеликого банку суми виходять космічні. Звісно, усі ці комісії позначаються на тарифах за користування банківськими продуктами. Більш лояльні тарифи дозволяють знизити вартість обслуговування банківських карток для споживача, а картки соціально незахищених верств населення – обслуговувати без додаткових комісій. Національна система також дасть змогу банкам гнучкіше реагувати на зміну

цінових політик міжнародних платіжних систем. Оскільки всі тарифи національної платіжної системи зафіксовані у гривні, це нівелює валютні ризики.

Зрозумілим є те, що національні платіжні системи, отримуючи комісійні з платіжні послуги, які стягує така система, залишають ці кошти в економіці держави, на відміну від комісій, які стягують і виводять міжнародні платіжні системи. Існуюча в багатьох країнах, як і в Україні, і популярна система Mastercard, «(об'єднує 22 тисячі фінансових установ в 198 країнах світу), отримує значні прибутки за розроблені технології, крім тих держав, де введені сильні національні платіжні системи. Підхід країн до розвитку національних платіжних систем різний: одні виграли завдяки ранньому розвитку власних систем, інші вдалися до протекціонізму» [3]. Незалежно від кількості населення і моменту введення платіжних систем ці країни об'єднує те, що вони зафіксували певні позитивні результати.

При більш широкому введенні національних платіжних систем необхідно враховувати позитивні напрацювання міжнародних платіжних систем, як соціальні проекти, виплата пенсій, зарплат на такі картки, система бонусів за оплату поїздки у громадському транспорті тощо. При широкому введенні цієї системи при відповідній політиці Нацбанку фінанси держави, кошти громадян будуть більш захищеними .

Література:

1. Черномор В.О. Сучасний стан та перспективи розвитку платіжних систем в сфері електронної комерції. *Фінансовий простір*. 2015. №1 (17). С.283-289. URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1501/15cvosst.pdf>.

2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001. № 2346-III, (поточна редакція від 01.07.2021). URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>.

3.Тенденції 2014 року у сфері платіжних карток та прогнози на майбутнє. Український процесінговий центр. URL: <https://upc.ua/ua/news-ua/1421.htm>.

Черниш Наталія Андріївна,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка,

аспірантка

ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС

У науковій літературі поняття правової освіти, правової просвіти, правової пропаганди та правової соціалізації часто ототожнюються або ж, щодо їх змісту тривають дискусії. Із дослідницькою метою, пропонуємо розмежовувати зазначені явища, спираючись на основні характеристики педагогічного процесу.

Так, за І. Зайченком, педагогічний процес визначають мета, завдання, зміст, методи, форми взаємодії педагогів і вихованців, а також досягнуті при цьому результати. Оскільки ці компоненти педагогічного процесу проявляються шляхом активної взаємодії ключових учасників педагогічного процесу – учнів і педагогів за певних умов та обставинки, до них також додаються цільовий, змістовий, діяльнісний та результативний компоненти.

Цільовий компонент передбачає формулювання мети і завдань педагогічної діяльності: від загальних – розвиток гармонійної особистості до окремих (виховання певних якостей). Змістовий компонент відображає сутність того, що реалізується в процесі досягнення як загальної мети, так і окремих завдань. Діяльнісний компонент (організаційний або організаційно-управлінський) полягає у взаємодії суб'єктів а також, організації й управлінні процесом, на шляху до підсумкового результату. Результативний компонент педагогічного процесу відображає ефективність його функціонування, ступінь досягнення визначених мети та завдань [1, с. 73].

Відтак, для правової освіти основними суб'єктами виступатимуть педагог та учні (студенти, курсанти, здобувачі тощо), між якими в рамках унормованого, організованого навчально-виховного процесу існує субординація. Метою правової освіти є формування високої правової культури і правосвідомості, установок правомірної поведінки в людини, до завдань цього процесу входить оволодіння індивідом передбаченим відповідними документами (Держстандарт, робоча програма, індивідуальний навчальний план та ін.) обсягом правових знань та установок, які, зі свого боку складають змістовий компонент. Результативним компонентом правової освіти виступає опанування відповідними компетентностями, що засвідчується певними документами (сертифікат, додаток до диплома) [2, с. 227].

Правова просвіта характеризується добровільністю й ініціативністю, отже її ключові суб'єкти – лектор (доповідач, волонтер, запрошений експерт) та слухачі (представники різних верств населення, зацікавлені в отриманні певної правової інформації) взаємодіють, переважно, на паритетних засадах. Метою правової просвіти є розбудова громадянського суспільства, підвищення загального рівня правосвідомості, завданням – інформування про способи реалізації або захисту прав особи у конкретних життєвих ситуаціях. Відповідно, зміст правової просвіти складає сукупність актуальної правової інформації в обсязі, що необхідний пересічному громадянину у повсякденному житті. Правова просвіта реалізується в діяльності спеціалізованих установ, громадських організацій,

волонтерів тощо. Часто вона має епізодичний неформальний характер. Результатом цього процесу має бути наявність у громадян правових знань, необхідних для використання у буденних ситуаціях.

Залежно від форм взаємодії суб'єктів правової пропаганди, безпосереднє підпорядкування між ними може бути як наявним, так і відсутнім. Її метою є виховання нетерпимості до протиправних дій, заохочення правомірної поведінки, а до змісту входять ставлення та ціннісні орієнтації, пов'язані із необхідністю дотримання чинного законодавства. Правова пропаганда полягає у використанні усних, друкованих або віртуальних засобів для трансляції державно-правових ідей, мотивації населення до схвалюваних варіантів поведінки. У результаті цієї діяльності суб'єкти повинні засвоїти відповідні ідеї та цінності [3, с. 20].

Хоча правова соціалізація не є різновидом педагогічного процесу, вона виступає одним із шляхів формування правової культури особистості, тому вбачаємо можливим застосовувати до неї характеристики останнього. Основним суб'єктом правової соціалізації є індивід, який взаємодіючи із різними інститутами суспільства набуває певних знань, вмінь, установок та досвіду, зокрема, й у галузі права. Мета правової соціалізації полягає в адаптації людини як члена суспільства до певної правової системи. Зміст цього процесу тісно пов'язаний з індивідуальним досвідом особистості та фактичним станом правової системи. Особливістю його набуття є безпосередній контакт людини з правовою реальністю, стихійний, неформальний характер такої взаємодії. Результатом цього процесу є здатність індивіда розв'язувати життєві ситуації в юридичній площині, спираючись на власний життєвий досвід [4, с. 145].

Ураховуючи зазначене, правова освіта постає найбільш експліцитним, системним, унормованим, контрольованим та передбачуваним напрямом формування в особистості відповідної культури серед проаналізованих. Вона піддається спостереженню, а її результати оцінці. Варто зауважити, що описані вище процеси, фактично, не відбуваються ізольовано, а навпаки, доповнюють одне одного. Водночас, виникнення суперечностей між ними ускладнює (або ж унеможлиблює) досягнення їх цілей.

Література:

1. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник / І. В. Зайченко. – 3-тє видання, перероблене та доповнене. К.: Ліра-К, 2016. С. 73.

2. Черниш Н. Правова освіта офіцерів у закладах вищої військової освіти СРСР та незалежної України: понятійно-термінологічний аспект. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2020. №13. С.217-227.

3. Топчій О.В. Правова освіта VS правова просвіта. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2016. № 2. С.18–25.

4. Скуріхін, С. М. Правова соціалізація військовослужбовців та її особливості. 2012. С.143-145.

Швагер Ольга Андріївна,
Сумський державний університет,
асистент кафедри міжнародного, європейського права та
порівняльного правознавства

ПИТАННЯ ПРОЦЕДУР ТРАНСКОРДОННОГО ВИРШЕННЯ СПОРІВ У ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В умовах євроінтеграційних процесів та розвитку транскордонних відносин наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу в частині регулювання цивільного процесу набуває все більшої актуальності.

Передумовою гармонізації цивільного процесу є положення статті 24 Розділу III Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей [1].

З огляду на зміст цивільного процесу, що включає достатньо широкий набір інструментів та засобів правового захисту, а також спеціальних процедур, його гармонізація потребує приведення у відповідність правил застосування правових засобів та цілей цивільного процесу, серед яких потрібно виділити з справедливе, економне та оперативне вирішення справи у відповідності до закону та з урахування нормативно встановлених можливостей суду. Цілі цивільного процесу є змінні у багатьох країнах, де розглядається та проводиться реформа цивільного процесу. Розглядаючи запровадження загальних стандартів ЄС у цивільному процесі, країна, що їх запроваджує повинна бути обережною при встановленні балансу між цими цілями, беручи до уваги національні особливості та можливості використання певних інструментів.

Як європейське право, так і національне встановлює правила для вирішення транскордонних справ та підвідомчість таких справ відповідним судовим органам, так і вибору відповідної процедури.

ЄС узгодив такі процедури, які спрямовані на спрощення та прискорення транскордонних справ, а також на полегшення виконання позову проти відповідача в іншій державі-члені:

1. Європейське платіжне доручення (Регламент 1896/2006 від 12 грудня 2006 року про введення європейського наказного провадження). Ця процедура застосовується, коли ви вимагаєте гроші від особи, яка не заперечує, що вона винна вам відповідну суму. Це спосіб захисту відомий як «безспірний грошовий позов». Процедура базується на стандартних формах, які ви повинні заповнити. Вони доступні всіма мовами ЄС разом з великою кількістю іншої інформації на веб-сайті Європейського судового атласу з цивільних справ.

2. Європейський виконавчий наказ (Регламент 805/2004 від 21 квітня 2004 року про введення європейського виконавчого листа щодо неоспорюваних позовів). Європейський виконавчий наказ – це сертифікат, який супроводжує національне рішення, судову угоду або автентичний документ, що дозволяє виконувати його в іншій державі-члені. Ця процедура також застосовується до позовів до особи, яка не оскаржує позов, якщо національний суддя вже заявив, що вам винні гроші, про які йде мова. Щоб подати заяву на видачу наказу про виконання, ви зазвичай звертаєтесь до суду, який виніс рішення по суті вашої справи, і ви повинні дотримуватися національних вимог у цій державі-члені. Для цієї процедури позов буде вважатися неоспорюваним, якщо відповідач погодився з вашим позовом або в суді, в ухваленій судом мировій угоді або в автентичному акті, або якщо він ніколи проти цього не заперечував, або якщо, спочатку заперечуючи, він потім не з'явився в суд (мовчазне зізнання).

3. Європейська процедура дрібних позовів (Регламент 861/2007 від 11 липня 2007 року про введення європейської процедури врегулювання спорів з невеликою сумою позовів). Ця процедура застосовується до транскордонних претензій у сумі до 2000 євро, без урахування відсотків. Зазвичай це письмова заява, яка є стандартною для того, що ви повинні заповнити, і на яку відповідач може відповісти [2].

Як зазначає І.Ізарова, увага до цих процедур в умовах євроінтеграційного процесу в Україні зумовлена двома важливими чинниками. По-перше, громадяни України можуть виступати учасником цих процедур. Ефективний захист їхніх інтересів і представлення їх у судах держав – членів ЄС має важливе значення. По-друге, гармонізація цивільного процесу стане невід'ємним елементом подальшого розвитку нашої держави та зумовить необхідність урахування відповідних положень законодавства ЄС під час реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства [3, с. 15].

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за необхідне зробити висновок про важливість продовження реформування правового

регулювання галузі цивільного процесу з урахуванням стандартів ЄС в частині вирішення транскордонних спорів.

Література:

1. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. A Citizens' Guide to Cross-border Civil Litigation in the European Union URL: <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=85e53387-c14d-4ba4-afdb-0335677ddb6c>.

3. Ізарова І. О. Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу: перші загальноєвропейські процедури розгляду і вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру - видачі Європейського судового наказу й вирішення дрібних спорів : Ч. 1 / Ірина Ізарова ; [пер. з англ. : І. О. Ізарової, А. В. Сизової]. - Київ : Дакор, 2016. - 307 с.

Шевченко Владислав Олександрович,

головний спеціаліст відділу інформаційно-комп'ютерного забезпечення апарату Полтавської обласної державної адміністрації

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТОБІГ В УКРАЇНІ

Впровадження електронного документообігу на сучасному етапі розвитку українського суспільства має дуже важливе значення. Воно надасть змогу зменшити час проходження, обробки і впровадження документів і наблизити нас до стандартів розвинених світових держав.

З технологічної точки зору система електронного документообігу являє собою інтеграційну систему, що охоплює діловодство і підготовку документів і поєднує їх із зовнішнім середовищем електронного обміну. Впровадження електронного документообігу вимагає наявності:

– засобів обчислювальної техніки, адекватних за продуктивністю впроваджуваному ПЗ документообігу; обов'язковою є 100%-а оснащеність персональними комп'ютерами всіх працівників, які працюють з документами;

– засобів зв'язку адекватної пропускної здатності між всіма робочими місцями; – автоматизованої системи діловодства, яка використовує програмне забезпечення, що допускає перехід до електронного документообігу;

– психологічної готовності керівників до використання електронних аналогів власноручного підпису на документі;

– служб і технічних можливостей переводу вхідних паперових документів в електронну форму.

Сучасний правовий статус безпаперового документообігу із застосуванням електронного цифрового підпису в органах влади визначається двома законами України, прийнятими у 2003 році: «Про електронні документи та електронний документообіг» (№ 851-IV) і «Про електронний цифровий підпис» (№ 852-IV).

Закон України «Про електронний цифровий підпис» визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають під час використання електронного цифрового підпису. Про необхідність нанесення електронного підпису вказує і ст.6 Закону № 851-IV, оскільки саме із фактом накладання електронного підпису пов'язується стадія завершення створення електронного документа.

Отже, як в паперовому вигляді, так і в електронному, юридичну силу документ набуває саме з моменту підписання його уповноваженою особою.

При зберіганні електронних документів обов'язкове додержання таких вимог: 1) інформація, що міститься в електронних документах, повинна бути доступною для її подальшого використання; 2) має бути забезпечена можливість відновлення електронного документа у тому форматі, в якому він був створений, відправлений або одержаний; 3) має зберігатися інформація, яка дає змогу встановити походження та призначення електронного документа, а також дату і час його відправлення чи одержання.

Перевага електронного документообігу над традиційним є безперечною, адже основною проблемою традиційної технології управління документообігом є практична неможливість централізовано відслідкувати рух документів організації. Окрім цього перевагами електронного документообігу є:

- можливість вміщення в документ, крім тексту, мультимедійних даних;
- можливість використання заздалегідь заготовлених форм;
- висока швидкість передачі інформації за великою кількістю адрес;
- економія паперу;
- висока компактність архіву;
- висока швидкість пошуку і одержання інформації;
- можливість захисту документів від несанкціонованого доступу та розмежування прав доступу співробітників до інформації;
- економія коштів, призначених для купівлі копіювально-розмножувальної техніки й витратних матеріалів на неї, її ремонту, оплати служб поштової доставки, а також це зменшує витрати на зберігання паперових документів.

Для захисту документів від підробок застосовують електронно-цифровий підпис (ЕЦП). ЕЦП використовується фізичними і юридичними особами як аналог власноручного підпису для надання електронному документу юридичної сили, рівній юридичній силі

документа на паперовому носіїві, підписаного власноручним підписом правомочної особи і скріпленою печаткою.

Документи можуть бути підписані цифровим підписом і передані до місця призначення протягом декількох секунд. Всі учасники електронного обміну документами дістають рівні можливості незалежно від їх віддаленості один від одного.

Таким чином, ідея електронного документообігу вже зараз створює добрі технологічні передумови для підвищення якості управління та сприяє утворенню цілісної електронної системи документообігу. Електронний документообіг легше піддається оптимізації. Витрати на ведення електронного документообігу окупаються не лише завдяки підвищенню швидкості обміну інформацією та скороченню витрат на зберігання паперів, а й зменшенню кількості працівників, зайнятих роботою з документами.

Література:

1. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»: за станом на 20 квіт. 2015 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2007. – 102 с.

2. Литовченко О.О. Правове регулювання електронного документообігу в Україні / Литовченко О.О., Проценко Н.К. – Кременчук, 2012. – 32 с.

3. Про електронний цифровий підпис. Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

4. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

5. Радченко С. В. Особливості систем електронного документообігу у державних органах України. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_4_2013/02.pdf.

Шиманська Діана Тарасівна,

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
здобувач вищої освіти*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Профілактична діяльність у сфері охорони довкілля є складовою екологічної політики держави. У преамбулі Закону України «Про

охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. при визначенні спрямованості екологічної політики відслідковується її профілактична мета, зокрема зазначається, що «...Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього природного середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорони, раціональне використання і відтворення природних ресурсів».

Соціальна цінність профілактичних заходів включає не тільки скорочення сфери застосування кримінально-правових норм, але й зменшення ціни екологічної злочинності шляхом скорочення її шкідливих наслідків. Визначення профілактики екологічної злочинності пріоритетним напрямом пояснюється надзвичайно високим ступенем суспільної небезпеки екологічної злочинності, неможливістю усунення в багатьох випадках наслідків вчинення злочинних посягань на навколишнє природне середовище (забруднення довкілля аж до заподіяння шкоди життю і здоров'ю людей).

У профілактичній діяльності у сфері охорони довкілля, слушно виділяють такі її специфічні ознаки, як комплексність, що знаходить свій вираз у множинності суб'єктів профілактики, а саме природоохоронних, контролюючих, судових та правоохоронних органів, координована діяльність яких спрямована на охорону екологічного правопорядку; тісний взаємозв'язок регіонального та загальнодержавного аспекту профілактичної діяльності, оскільки спроби контролю екологічної злочинності в окремому регіоні можуть мати лише обмежений й тимчасовий характер, так як екологічна криза в одних регіонах неминуче відіб'ється на стані довкілля в інших регіонах; значні можливості успішного застосування заходів загально-соціального характеру для профілактики екологічної злочинності. [1, с.428]

Профілактика екологічних правопорушень ґрунтується перш за все на екологічному законодавстві, профілактичний потенціал якого значно зріс у зв'язку з прийняттям низки нових законів, присвячених охороні різних природних об'єктів. Поряд з нормами екологічного права профілактиці екологічних правопорушень сприяють норми інших галузей права, зокрема, адміністративного, цивільного, кримінального, які передбачають заходи юридичної відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства.

Беручи до уваги наявні проблеми, в сфері охорони довкілля, діяльність органів державної влади із забезпечення екологічного правопорядку та екологічної безпеки вимагає активізації. Досить великий об'єм природоохоронних функцій, які реалізуються в процесі адміністративної діяльності органів Національної поліції, наразі

відзначаються досить низькою ефективністю, що виразно простежується за великою кількістю екологічних правопорушень, що мають місце. Як наслідок, діяльність органів державної влади в сфері охорони навколишнього середовища вимагає вдосконалення.

28 квітня 2020 року було оприлюднено на сайті «Офіційне інтернет-представництво Президента України» петицію щодо Створення екологічної поліції для попередження та припинення правопорушень у сфері охорони довкілля. Метою подання даної петиції відзначалось вдосконалення діяльності правоохоронних органів України стосовно охорони навколишнього природного середовища, а саме – запропоновано законодавчо закріпити створення підрозділів екологічної поліції та їх природоохоронні повноваження. Аргументом петиції слугувала сучасна екологічна ситуація та потреба у контрольному механізмі, що зміг би не лише фіксувати правопорушення, але й вчасно їм запобігати, об'єднуючи в роботі єдиного органу функції здійснення оперативно-розшукової, кримінально-процесуальної, контрольної, виконавчої, охоронної функцій. На думку автора, саме такі функції могла б виконувати екологічна поліція, маючи конкретні завдання щодо дотримання відповідними суб'єктами своїх обов'язків в сфері охорони природи та користування її багатствами. Як приклад, наведені держави, в яких успішно працює екологічна поліція. Зокрема, у Бразилії, екополіція перебуває в структурі МВС, в Ізраїлі - екополіція підпорядкована Міністерству екології, в Італії - ця служба контролюється відразу кількома міністерствами, у США - екополіцейські працюють як на рівні штатів, так і на рівні міст.

Створення спеціальної екологічної поліції сприяло б збільшенню кількості виявлених екологічних правопорушень та злочинів, підвищило б якість доказової бази як щодо справ про адміністративні екологічні правопорушення, так і щодо кримінальних проваджень. Через створення такого органу держава змогла б ефективно попереджувати протиправні дії в екологічній сфері, вживати заходів щодо усунення шкоди природі, а також притягувати правопорушників до встановленої законом відповідальності з метою забезпечення екологічного правопорядку в Україні. [2]

І хоча петиція не отримала необхідної підтримки для подальшого нормативного вирішення питання, вважаю, що вона сприяла зростанню суспільної активності у цій галузі, та певною мірою заклала передумови до створення Спеціалізованої екологічної прокуратури (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора, до основних завдань якої віднесено організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища, крім визначених випадків. [2]

Створення спеціальних органів є актуальним, оскільки в умовах розбудови в Україні правової держави екологічний правопорядок передбачає неухильне виконання всіма суб'єктами екологічних відносин своїх обов'язків та суворе дотримання їх прав; різноманітності заходів, спрямованих на досягнення цілей профілактики екологічної злочинності, а екологічний контроль здатний забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, невідворотність покарання, не допускаючи відчуття постійної безкарності тих, хто знищує навколишнє природне середовище – браконьєрів, підпалювачів, нелегальних лісорубів.

Література:

1. Профілактика злочинів: підручник / За заг.ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. К.: Атіка, 2011. 720 с.

2. Створення екологічної поліції (екополіції) для попередження та припинення правопорушень у сфері охорони довкілля. Електронна петиція №22/094470-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/94470>.

3. Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора, затв. наказом Офісу Генерального прокурора від 02.08.2021 № 247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0247905-21>.

Шумляєва Ірина Дамирівна,

*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
кандидат наук з державного управління, доцент*

НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

В умовах продовження реформування судової гілки влади залишається невирішеною низка проблем, які стосуються запровадження в Україні європейських стандартів правосуддя та захисту прав людини. У зв'язку з цим актуалізується вирішення питання щодо вдосконалення судової системи та підвищення якості правосуддя, що має суттєво вплинути на ставлення громадян до органів судової гілки влади.

Незважаючи на здобутки конституційної реформи в частині правосуддя, її незавершеність погіршила ставлення громадян до судової гілки влади, про що свідчать національні опитування населення (понад 2 000 респондентів) та професійних правників (понад

630 респондентів) стосовно довіри до судової влади, незалежності та підзвітності суддів, які проводилися протягом лютого- березня 2021 р. в рамках Програми USAID «Нове правосуддя». Так, у питанні довіри до судової гілки влади в Україні лише 10% широкої громадськості засвідчили, що вони повністю чи переважно довіряють судовій гілці влади. Тільки 40% правників з досвідом взаємодії із судами повідомили, що вони довіряють тим судам, в яких здійснювали представництво у суді, а 27% зазначили, що вони загалом довіряють судовій системі як гілці влади (у 2019 р. 56% довіряли окремим судам і 44% довіряли судовій системі загалом). Негативним є те, що рівень обізнаності громадськості про сучасну судову реформу є дуже низьким, оскільки лише 9% респондентів зазначили, що в них є глибокі або принаймні базові знання про цю реформу [5].

Подолання проблеми негативного ставлення населення до інститутів судової влади може бути вирішено шляхом належної реалізації Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр. (далі – Стратегія), затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021 [4]. Водночас прийнята Стратегія може бути реалізована тільки після прийнятого Плану дій із деталізованим переліком завдань, заходів, очікуваних результатів та показників подальшої реалізації судової реформи, схваленому Комісією з питань правової реформи, після комплексного обговорення із залученням громадського та експертного середовища. Слід зазначити, що нині проект такого Плану дій ще не опубліковано, а мають місце тільки обговорення за участю Комісії з питань правової реформи та висловлюються поодинокі пропозиції окремих учасників системи правосуддя. Наприклад, висловлено пропозиції в частині «Удосконалення інституту адвокатури», що стосуються зокрема: посилення захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності; встановлення адміністративної відповідальності для суддів, прокурорів, слідчих та детективів за необгрунтоване звернення до дисциплінарних органів адвокатури зі скаргами на дії адвокатів; врегулювання на законодавчому рівні питання оподаткування адвокатів як самозайнятих осіб; повернення адвокатури представництва у ВКС тощо.

Щодо інших напрямів реалізації Стратегії, то покращення доступу до правосуддя повинно базуватися, насамперед, на формулі принципу вільного доступу, що вміщена у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Крім цього, Рекомендація № R(81)7 Комітету міністрів Ради Європи, закріплюючи концепцію доступу до правосуддя, передбачає заходи, які спрямовані: на полегшення одержання інформації громадянами про місцезнаходження і компетенцію судів, порядок звернення до суду або захист своїх інтересів у судовому розгляді та інформацію загального характеру в судах або компетентній службі; спрощення процесу (через заходи щодо полегшення чи заохочення, примирення сторін чи досудового

врегулювання спору, простоту процесуальних дій, судових рішень та мови); прискорення розгляду (максимальне скорочення строків винесення рішень шляхом скасування застарілих процедур, надання судам достатнього персоналу, полегшення їх роботи тощо); скорочення судових видатків (грошові суми мають бути розумними стосовно конкретної справи, анулювання судових витрат, які вочевидь перешкоджають доступу до правосуддя); створення особливих процедур за позовами на незначні суми та із сімейних спорів (спрощене судочинство та уникнення непотрібних судових засідань тощо) [6].

Наведене тісно пов'язано зі здійсненням напрямку Стратегії щодо зміцнення незалежності судової влади та підзвітності суспільству. В Україні цей напрям задекларовано у ст. 126, 129, 130, 147 та 149 Конституції України.

В контексті забезпечення реалізації цих статей особливої актуальності набувають положення, закріплені: у Висновку №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності в частині визначення інституційного та індивідуального аспекту незалежності суддів [3], Бангалорських принципах поведінки суддів, першим показником яких визнано незалежність суддів [1], Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів, яким передбачено, що незалежність суддів повинна гарантуватися національними стандартами на максимально високому рівні та забезпечуватися незалежно від внутрішньої судової ієрархії. Крім цього, органи влади повинні розробити, опублікувати й реалізувати об'єктивні критерії для забезпечення відбору і кар'єрного просування суддів згідно заслуг з урахуванням кваліфікації, чесності, здібностей і ефективності [2].

Слід відзначити те, що європейською спільнотою було зроблено наголос в Рекомендації № R(94)12 на тому, що вирішальним є не вдосконалення принципів і гармонізація інституцій, а реальне втілення вже напрацьованих принципів. Таке твердження є надзвичайно важливим для сучасного реформування інститутів судової гілки влади в Україні та побудови ефективної системи правосуддя.

Література:

1. Бангалорські принципи поведінки суддів : схв. резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 лип. 2006 р. – URL : <https://court.gov.ua/userfiles/02.pdf>.

2. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів

незалежності судової влади та незмінюваності суддів від 1 січ. 2001 р.
– URL : <https://court.gov.ua/inshe/mss/>.

3. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності від 19 лист. 2002 р., документ No CCJE (2002), op. № 3. – URL : https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf.

4. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : указ Президента України від 11 черв. 2021р. № 231/2021. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

5. Результати національних опитувань населення та правників, які є учасниками судових проваджень, щодо довіри до судової гілки влади, суддівської незалежності й підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. Програма USAID «Нове правосуддя», 2021 р. – URL : <https://newjustice.org.ua/uk/>.

6. Рекомендация R(81)7 Комитета министров государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию от 14 мая 1981 г. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133#Text.

Козаченко Юлія Анатоліївна,

*Полтавський державний аграрний університет,
кандидат юридичних наук, доцент*

Кальян Олександр Сергійович,

*Полтавський державний аграрний університет,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО- ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗСТОРОННОСТІ СУДДІ

Аналіз норм вітчизняного процесуального законодавства засвідчує, що підстави для відводу судді можуть мати об'єктивний чи суб'єктивний характер.

Так відповідно підстави для відводу судді суб'єктивного характеру мають місце за умови упередженості судді щодо конкретного учасника справи або упередженості судді з питань щодо результатів розгляду конкретної справи. Серед підстав для відводу судді об'єктивного характеру можна виокремити: порушення процесуального порядку визначення судді для розгляду справи або

вимоги щодо неможливості повторної участі судді у розгляді справи в суді іншої інстанції тощо [1].

Консультативна рада європейських суддів (Висновок № 3 (2002) щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності) наголошує, що важливим засобом захисту від судових помилок (стосовно питань юрисдикції, суті справи або процедури розгляду, у тому числі неупередженим судом) повинна бути належна система оскарження рішень [2]. Процесуальне законодавство України називає серед підстав оскарження судових рішень не лише неправильне застосуванням норм матеріального права, а й порушення норм процесуального права, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи. Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення суду, якщо в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом вищої інстанції обґрунтованими. Питання про необ'єктивність і упередженість суду підлягає вирішенню в кожній конкретній справі з урахуванням фактичних обставин.

Серед гарантій принципу безсторонності судді під час розгляду справи доцільно виокремити також інститут дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Так, згідно статті 106 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» умисне або внаслідок недбалості порушення правил щодо відводу (самовідводу) є об'єктивною стороною порушення присяги судді і підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження [3].

Кримінальний кодекс України визначає перелік кримінальних правопорушень у сфері правосуддя (Розділ 18 Кримінального кодексу України), серед них – порушення, передбачене статтею 375 (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови) [4], що є наслідком упередженого розгляду суддею справи.

Таким чином, однією із основних засад організації судової влади та гарантією належного судового захисту прав, свобод та інтересів особи є безсторонність судді під час здійснення правосуддя. Розгляд і вирішення справи повинно здійснюватися суддею, який відповідно не має особистої заінтересованості у справі і реально спроможний виконати роль неупередженого арбітра, що приймає рішення за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні доказів, та у відповідності до норм закону.

Забезпечення здійснення справедливого та неупередженого розгляду справи, що відбувається на засадах верховенства права, за умови дотримання встановленої законодавством процесуальної форми діяльності суду та правильного застосування норми матеріального

права для врегулювання спірних правовідносин, є основним чинником ствердження авторитету судової влади.

Література:

1. Бучик А. Аналіз теорії, практики та механізмів реалізації права на відвід (самовідвід) судді. *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С.110-116.
2. Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності : Висновок Консультативної ради європейських суддів №3 (2002) URL : <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%203.pdf>.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. Ст. 545.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26. Ст.375.

Юрченко Аліна Валентинівна,

*Начальник відділу «Козельщинське бюро правової допомоги»
Кременчуцького МЦ НБВПД*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Міністерство розвитку громад та територій України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну регіональну політику, державну політику у сфері розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, державну житлову політику і політику у сфері благоустрою населених пунктів, державну політику у сфері житлово-комунального господарства, державну політику у сфері поводження з побутовими відходами, державну політику у сфері будівництва, містобудування, просторового планування територій та архітектури, державну політику у сфері технічного регулювання у будівництві, а також забезпечує формування державної політики у сфері архітектурно-будівельного контролю та нагляду, у сфері контролю житлово-комунального господарства та у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель.

Досліджено актуальні питання та проблеми адміністративно-правового забезпечення форм та методів діяльності Міністерства розвитку громад та територій України. До основних проблем

правового забезпечення та реалізації форм та методів діяльності Міністерства розвитку громад та територій України віднесено:

□ – відсутність довгострокової концепції розвитку громад та територій України (які мінімум на період до 2030 року);

□ – необхідність створення та підтримки на регіональному рівні сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав і свобод;

□ – низька якість надання населенню Міністерством розвитку громад та територій України, його територіальними управліннями, а також місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях;

□ – дотаційність деяких місцевих бюджетів, які не вийшли на рівень самозабезпечення та потребують додаткових субвенцій з Державного бюджету України;

□ – погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності значної кількості місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження;

–□ зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду (які вже вичерпали свій технологічний ресурс) та ризик 10 виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування;

□ – складна демографічна ситуація у більшості територіальних громад (старіння населення, масова еміграція, значне перевищення показників смертності над показниками народжуваності, що призводить до знелюднення сільських територій та монофункціональних міст);

□ – неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад (ігнорування суб'єктами владних повноважень органів виконавчої влади, представниками органів місцевого самоврядування громадської думки, переслідування більшою мірою приватних інтересів та інтересів промислово-олігархічних груп);

□ – нерозвиненість форм прямого народовладдя (належної правової основи організації місцевих референдумів), неспроможність членів громад до солідарних, спільних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади;

□ – зниження рівня професіоналізму та правової культури посадових осіб місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності регіональних органів публічної адміністрації на ринку праці, зниження

рівня престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень;

□ – часті випадки зловживання владою суб'єктами владних повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, обумовлені достатньо широкими дискреційними повноваженнями у сфері розпорядження земельними ділянками та державною і комунальною власністю;

□ – корпоратизація місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (часто-густо клановість, передача посад у спадок), закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що її призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги;

□ – високий рівень бюрократизації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого використання, значний обсяг паперової документації та гальмування процесу переходу на електронний документообіг;

□ – надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади, бюджетних та фінансово-матеріальних ресурсів, що призводить до нецільового використання бюджетних коштів;

□ – посилення соціальної напруги серед сільського населення внаслідок відсутності повсюдності місцевого самоврядування, що супроводжується відчуттям непотрібності та відсталості через високий рівень урбанізації в цілому;

– □ відсутність розвинутого ринку та належного рівня оплати праці в сільській місцевості, що призводить до значного відтоку людських ресурсів, особливо молоді, до перенаселених міст обласного значення;

□ – проблеми правового та інституційного характеру, а також неузгодженості реформ у різних сферах з реформуванням системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою держави.

Наведений перелік актуальних питань та проблем розвитку громад і територій України не є вичерпним, адже в кожному регіоні існують свої специфічні проблеми, які потребують особливої уваги органів публічної адміністрації та представників юридичної доктрини з метою удосконалення чинного законодавства та юридичної практики у даній сфері суспільних відносин. Вирішення означених проблем є можливим тільки за умови комплексного підходу до реформування національного законодавства, прийняття єдиного нормативного акту місцевого самоврядування – Муніципального кодексу України.

Література:

1. Михненко А.М. Управління якістю суспільних реформ навч. посіб. / А.М. Михненко, Е.М. Макаренко, С.О. Кравченко. К. НАДУ, 2009. 192 с.

2. Пархоменко Н. Концептуальні засади правової реформи (окремі аспекти) / Н. Пархоменко // Правова реформа концепція, мета, впровадження зб. наук. праць. Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лист. 2017 р.) С. 329–333.

3. Козюбра М.І. Праворозуміння: плюралізм підходів до можливості їх поєднання. Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна зб. наук. статей / М.І. Козюбра ; гол. ред. А. Мелешевич. – К. Дух і літера, 2013. – С. 187–211.

Юцишин Сергій Юрійович,

заступник директора

Координаційного центру з надання правової допомоги

ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ТА РОЗШИРЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДЯН ТА ГРОМАД

Сьогодні держава створила механізми правового захисту громадян шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя. В Україні діє розгалужена мережа доступу до безоплатної правової допомоги, яка дає можливість для кожного громадянина отримати безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у передбачених законом випадках.

Одним із ключових напрямів роботи системи надання безоплатної правової допомоги (далі – система БПД) є правопросвітництво, яке має на меті формування юридично обізнаного суспільства, поширення напрацьованих консультацій та практик з актуальних у громадах правових питань, забезпечення рівного доступу до правової інформації, підвищення авторитету до системи права та правосуддя в Україні.

Ефективна діяльність у напрямі підвищення рівня правової свідомості та правової спроможності громадян неможлива без розуміння правових потреб та проблем, з якими стикаються українці, їх масштабів та розповсюдженості, причин та наслідків.

Посилення правової спроможності громадян та громад у сфері земельних відносин має бути забезпечено шляхом покращення правової обізнаності у результаті проведення правопросвітницьких заходів, що базуються на інформації про:

- виявлені правові проблеми;
- визначені потреби в заходах щодо вирішення цих проблем;
- вимірний вплив від підвищення правової обізнаності.

Попит на дані щодо правових проблем та потреб, а також рівня доступу до правосуддя серед населення за останні десятиліття є високим. За останні 25 років до 2017 року включно було проведено понад 55 великих (від 1000 респондентів та більше) загальнонаціональних опитувань щодо правових проблем та потреб населення у більш ніж 30 країнах. В Україні за зазначений період проведено щонайменше 5 масштабних національних досліджень правових потреб населення, а також низку локальних досліджень [4].

Розуміння правових проблем та потреб окремих громад та суспільства загалом є підґрунтям для впровадження у роботі людиноцентричного підходу до правосуддя. Це загальновизнана концепція, сформульована, зокрема, міжнародною Робочою групою з питань правосуддя⁵: «Людиноцентричний підхід до правосуддя починається з визначення потреб людей та спрямований на вирішення найважливіших для них правових проблем».

З метою виявлення причин виникнення правових проблем громадян та громад у сфері земельних відносин, шляхів їх вирішення та перешкод у цьому процесі у 2021 році системою БПД проводиться соціологічне дослідження.

Це дослідження є одним із заходів Програми «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство». Проект реалізується у 2020–2023 роках відповідно до Угоди про позику між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Перед системою БПД у межах проекту стоять два вагомні завдання – покращення правової обізнаності українців, а також забезпечення надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги.

Методологія дослідження розроблена Координаційним центром з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр) спільно із зовнішніми експертами-соціологами Київського міжнародного інституту соціології та затверджена наказом Координаційного центру від 30 грудня 2020 р. № 26.

Метою опитування землевласників та землекористувачів стало виявлення правових потреб громадян та громад, зокрема в царині земельних відносин, а також оцінка впливу від реалізації заходів з посилення правової спроможності громад на місцевому та загальнонаціональному рівнях.

Улітку 2021 р. було проведено пілотне соціологічне опитування «Готовність землевласників та землекористувачів до впровадження

⁵ Робоча група з питань юстиції – це ініціатива Міжнародної експертної групи за мирне, справедливе та інклюзивне суспільство, партнерство за участі багатьох зацікавлених сторін, яке об'єднує держави-учасниці ООН, міжнародні організації, громадянське суспільство та приватний сектор із метою пришвидшення досягнення завдань ЦСР щодо миру, правосуддя та інклюзивності.

земельної реформи»⁶. Дослідження проведене методом телефонного інтерв'ю з 19 червня по 21 липня 2021 р. Було опитано 1 тис. повнолітніх осіб, які мають у власності чи користуванні земельну ділянку сільськогосподарського призначення та зверталися за безоплатною правовою допомогою із земельних питань протягом 2020–2021 років.

Зокрема, були отримані дані щодо:

- намірів продавати та купувати землю у зв'язку з відкриттям ринку землі;
- обізнаності про механізми захисту прав у сфері земельних відносин;
- обізнаності про державну підтримку фермерів;
- ставлення до різних джерел правової допомоги та інформації стосовно земельних питань.

Опитування продемонструвало, що брак знань та потреба в інформації навіть більші, ніж очікувалося. Наприклад, 19% респондентів, які відповіли, що хочуть або купити (7%), або продати (12%) землю, були навіть менш поінформовані, ніж інші опитані. На 14 запитань про оформлення документів на землю, оренди, продажу тощо 23% опитаних дали до 5 правильних відповідей, 55% – 6-9 правильних відповідей, 22% – 10 та більше [1].

Серед респондентів дещо вищий рівень обізнаності з питань оформлення документів на землю, а нижчий – з питань оренди та продажу землі.

Інформація про останні зміни у земельному законодавстві наразі потрібна 53% опитаних. Майже всі запропоновані категорії запитань однаково цікавлять респондентів: набуття та відчуження земельної ділянки (33%), приватизація та оренда (28%), оформлення документів на землю (27%).

Серед найбільш зручних способів дізнаватися інформацію про земельне законодавство 41% опитаних зазначили інтернет, третина (30%) – національні телеканали, кожен п'ятий (19%) – соціальні мережі «Фейсбук», «Інстаграм», «Твітер» тощо. Від близького оточення хочуть дізнаватися про зміни у земельному законодавстві 14% респондентів. Місцевим телеканалам як джерелу інформації довіряють 12% опитаних, місцевій владі та органам місцевого самоврядування — кожен десятий.

Загалом, що молодша людина, то більше вона надає перевагу інтернету, соціальним мережам та месенджерам; старші люди натомість обирали інші канали інформування. Мешканцям сіл зручніше дізнаватися інформацію з місцевої преси, мешканцям

⁶ Соціологічне дослідження проведено Координаційним центром з надання правової допомоги за сприяння проекту «Підтримка прозорості управління земельними ресурсами в Україні», що фінансується Європейським Союзом та імплементується Світовим банком.

невеликих міст та селищ міського типу – з національних телеканалів та від близького оточення, великих міст – з інтернету.

Понад половина опитаних (59%) відповіли, що ймовірно зможуть захистити свої права як власника землі чи землекористувача у разі їх порушення. Майже три чверті опитаних (73%) вважають, що ймовірно знайдуть, де отримати консультацію, якщо зіткнуться із проблемою, пов'язаною з правом приватної власності на землю. Серед тих, хто ідентифікує систему БПД як надавача правової допомоги, 77% відповіли на це запитання ствердно.

За результатами пілотного дослідження та з урахуванням рекомендацій експертів Світового банку методологія виявлення правових проблем була доопрацьована.

Насамперед розширено коло цільових груп, й окрім землевласників і землекористувачів заплановано вивчити правові проблеми та потреби інших громадян (вибірка репрезентує населення України віком від 18 років за показниками статі, віку, області проживання та за типом населеного пункту). Також будуть ідентифіковані наміри населення щодо купівлі та продажу землі. Крім того, дослідження має визначити ставлення громадян до системи БПД та виявити запит серед населення на правову інформацію. Відповідно, розширено коло питань анкети соціологічного дослідження.

Завданнями зазначеного соціологічного дослідження, зокрема, є:

1. Виявлення правових проблем та потреб громадян:
 - визначення поширеності правових проблем у сфері земельних відносин серед власників та користувачів землі;
 - визначення рівня потреби населення у правовому інформуванні;
 - визначення рівня потреби землевласників та землекористувачів у правовому інформуванні з питань земельних відносин;
 - визначення найбільш зручних для цільової аудиторії способів отримання правової інформації.
 - характеристика досвіду звернення до юристів/центрів БПД, зокрема, рівень задоволеності зверненням.
 2. Оцінка рівня обізнаності щодо окремих аспектів земельного права та земельної реформи:
 - оцінка обізнаності власників та користувачів землі про їх права та обов'язки у сфері земельних відносин та окремі юридичні процедури, що стосуються продажу, оренди, оформлення права власності, оподаткування земельних ділянок.
 3. Оцінка рівня обізнаності та ставлення до системи БПД:
 - оцінка обізнаності населення про існування системи БПД;
 - визначення ставлення населення до системи БПД.
- Соціологічне дослідження проводиться по всій Україні, за винятком тимчасово окупованих територій, шляхом опитування вічна-віч у громадських місцях. Усього заплановано опитати 10 тис. осіб: орієнтовно 7 тис. землевласників та землекористувачів, та близько 3 тис. осіб, ще не належать до цієї цільової аудиторії, але репрезентують

доросле населення України. Розподіл між областями враховуватиме чисельність цільових груп у кожній області.

Польовий етап дослідження розпочався 25 жовтня та передбачено, що триватиме до 5 листопада цього року.

Для здійснення інтерв'ювання та супервізії під час дослідження залучені працівники системи БПД, які пройшли відповідну підготовку. Зокрема, залучено понад 500 працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги як інтерв'юєрів та 44 працівники регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги як супервайзерів.

Інтерв'юєри працюють із паперовими анкетами і вводять дані онлайн у спеціально запрограмовану форму у програмі Survey Solutions. Для інтерв'юєрів розроблені інструкція та маршрутний лист (визначені місця для опитування та категорії осіб, яких вони мають опитати). Зокрема, інструкцією передбачено, що інтерв'юєри повинні суворо дотримуватися визначеного алгоритму пошуку респондентів та порядку питань, правильно та своєчасно реєструвати дані.

У подальшому проведення соціологічних досліджень не лише щодо земельних правовідносин, а й інших правових проблем, з якими стикаються клієнти, стане одним із напрямів роботи системи БПД.

Література:

1. Проведено соціологічне дослідження обізнаності власників і користувачів земельних ділянок про свої права на землю та способи їх захисту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/provedeno-sotsiologichne-doslidzhennya-obiznanosti-vlasnykiv-i-korystuvachiv-zemelnyh-dilyanok-pro-svoyi-prava-na-zemlyu-ta-sposoby-yih-zahystu/>.

2. Про затвердження Методології виявлення правових проблем та вимірювання впливу на громади; розширення правової спроможності стосовно земельних питань : наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 30 грудня 2020 р. № 26.

3. Справедливість для всіх. Основні аспекти та рекомендації щодо політик : підсумковий звіт Робочої група з питань правосуддя. Нью-Йорк: Центр міжнародної співпраці (Center on International Cooperation), 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.justice.sdg16.plus/>.

4. Шпікер М. В. Поширеність окремих категорій правових проблем на місцевому рівні / *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4 (48) 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2020/4/5.pdf>

Наукове видання

**АДАПТАЦІЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали VI Всеукраїнської за міжнародною участю
науково-практичної конференції
17 листопада 2021 року**

Комп'ютерна верстка – В. М. Божко

Підп. до друку 15.11.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір ксерокс. Друк RISO.
Ум. друк. арк. – 15,3.
Тираж 100 прим.